

Historiske redegørelser

for

Skovselskabet Skov-Sam Holding ApS og
Skovselskabet Skov-Sam II ApS
Plantager/Skove

Udarbejdet af
Skovrider Per F. Tøttrup
Det danske Hedeselskab
2001-2002

Indholdsfortegnelse:

Skovselskabet Skov-Sam Holding ApS

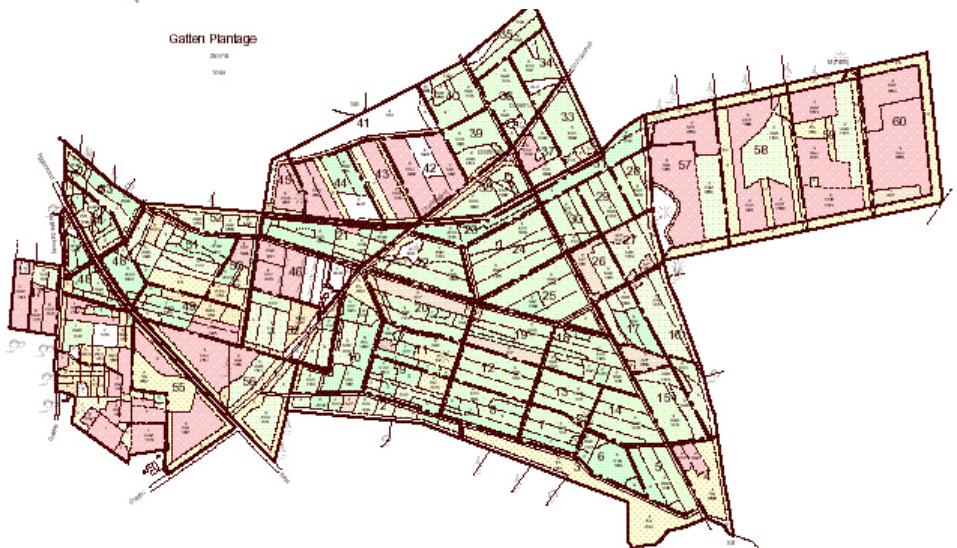
Rønhøj og Gatten Plantage	5
Vegger Plantage	13
Guldborgland Plantage.....	19
Figur 2	30
Agerskov Plantage	33
Vistorp Plantage	37
Kort	44
Mønsted Plantage.....	49
Beretning	51
Beretning	52
Bjørslev Plantage	55
Kort	62
M. B. Bruuns Plantage	63
Døvling Plantage.....	69
Slauggaard Plantage.....	81
Grindsted Plantage.....	87
Frøstrup Plantage	95
Solbjerg Plantage.....	101
Djursland Plantage.....	106
Valskov Plantage.....	113
Oversigt	115
Morville Plantage	117
Nekrolog	121
Liebe Plantage	129
Dejbjerg Plantage	135
Dalgasstenen	138
Mangehøje Plantage	157
Kort	160
Røddinglund Plantage.....	163
Skøde	168
Inventarliste	169
Skåningshave.....	171
Vesterskoven.....	185
Bro Frihed og Oregård Skov	193
Skove og skovbeuf i Ore sogn	201
Poulsker Plantage	207

Pederstrup Skov.....	211
Kort	212

Skovselskabet Skov-Sam II ApS

Rosenholm Skov.....	227
Harreskov Plantage.....	231
Prøveflade Nr. XIV	236
Hesselvig Plantage.....	239
Nye plantager	246
Skovsende Plantage	249
Forslag til overenskomst	255
Glumsø Østerskov.....	259
Lekkende Skov	263
Ørbæk Skov	269

Rønhøj Plantage og Gatten Plantage

Rønbjerg Palantage og Gatten Plantage har en fælles historie forstået på den måde, at de er oprettet samtidig i 1900 og er de to sidste arealer Hedeselskabet indkøber for midler stillet til rådighed af staten og bevilget over finansloven. Denne ordning, som havde været praksis gennem en årrække, og ophører i 1901.

Nye Plantager

Nr. 1283 A. - Rønhøj Plantage, ca. 681½ Tdr. Ld. i Oudrup og Bilsted Sogne, Slet Herred, Aalborg Amt. Plantagen ejes af det danske Hedeselskab. Arealet bestaar af god Hede.

Arbejdet ledes af Skovrider Morville.

Nr. 1284 A. - Gatten Plantage, ca. 197½ Tdr. Ld. i Fleisborg og Oudrup Sogne, Slet Herred, Aalborg Amt. Plantagen ejes af det danske Hedeselskab. Arealet bestaar af god Hede.

Arbejdet ledes af Skovrider Morville.

I årsberetningen fra samme år anføres om købet:

ad. 6. Tilskud til Indkøb af nye Plantagearealer.

Dette Tilskud var i 1888 5,000 Kr., i 1889 10,000 Kr., i 1890 15,000 Kr., i 1891 og 1892 18,000 Kr., i 1893 15,000 Kr., i 1894 20,000 Kr., i 1895 15,000 Kr. og har derefter været 5,000 Kr. aarlig, ialt 141,000 Kr., hvorfor er erhvervet ca. 6,500 Tdr. Ld. foruden 878 Tdr. Ld. ved Gatten i Aalborg Amt, for hvilket Købesummen endnu kun for en lille Del er udredet, idet Arealet betaales i Løbet af en Aarrække ved Tilkultivering af ca. 440 Tdr. Ld., som derefter bliver Sælgerens Ejendom.

Naar vi andrage om, at Tilskudet maa blive 5000 Kr. ogsaa for 1901-1902, da paatænkte dette Beløb væsentligt anvendt som Afdrag paa Købesummen for ovennævnte Areal ved Gatten, altsaa i Form af Kulturer paa Sælgerens Ejendomme.

Af slutningen af 1. afsnit fremgår det, at man i forbindelse med erhvervelsen også har, måtte ty til andre finansieringsformer end de midler fra staten, der nu er ved at slippe op.

Af disse arealer, som Hedeselskabet påtager sig at tilplante, dannes en Andels- eller Interessentskabsplantage. Dette plantageareal købes senere tilbage. Helt op til 1960'erne og opkøbes fra tid til anden arealer til udvidelse af Gatten Plantage. I 1936, 1956, 1965 og 1969 indkøbes 4 plantagearealer, som lægges til Rønhøj Plantage.

Der foretages fredning af hedearealer omkring Rønhøj Plantage i 1938. Hedeselskabet protesterer imod fredningen, idet man overfor Naturfredningsforeningen forinden har tilkendegivet, at man ikke vil tilplante det nordlige hjørne af Rønhøj Plantage.

I begge plantager findes der frede gravhøje.

Af meddelelsen om oprettelsen fremgår af tilplantningsarbejdet i begyndelsen ledes af skovrider G. Morville. Han var søn af Hedeselskabets medstifter og medlem af den første bestyrelse G. Morville og han var af uddannelse forstkandidat. Til at begynde med har der i boligerne i Gatten Plantage fungeret en opsynsmand (assistent) og en arbejder indtil området bliver et selvstændigt plantningscentrum under ledelse af en plantør og senere skovrider Johs. Th. Bavngaard.

Af nekrologerne over disse mænd fremgår med stor tydelighed, hvilken betydning disse har haft for tilplantningen i området.

Skovrider Georg Morville.

Hedeselskabets Tidsskrift nr. 23 10. December 1921

Lørdag den 19. November om Aftenen afgik Skovrider Georg Morville pludselig og uventet ved Døden i København, ramt af et Hjerteslag. Budskabet naaede til Viborg Søndag Morgen og vakte Sorg og Bestyrtelse, thi Skovrider Morville var jo kendt og afholdt som faa i Viborg, levende interesseret som han var for alt, hvad der angik Land og By og Hedeselskabet.

Til Hedeselskabet og Viborg var Skovrider Morville knyttet med stærke Baand. Faderen var i mange Aar Overretsprokurator i Viborg, senere Justitssekretær ved Landsoverretten og var stærkt interesseret for Plantningsagen eller vel nærmere for Hedernes Opdyrkning og Beplantning. Gennem denne sin Interesse kom Justitssekretær Morville i Forbindelse med Oberstløjtnant Dalgas og blev, som alle ved, Medstifter af Hedeselskabet og et virksomt

Medlem af Selskabets Bestyrelse lige til sin Død i 1904. Faderens Indsats i Hedesagen var stor, kendt og paaskønnet; men Sønnens, Skovrider Morvilles, var paa sin Vis lige saa stor, idet han gav Sagen sit Liv og sine bedste Tanker og fandt sin Livsgerning i Hedeselskabets Tjeneste allerede fra han var ganske ung.

Skovrider Morville fødtes i Viborg den 8. August 1861 og blev saaledes lige 60 Aar gammel. Saavel gennem Faderen som Moderen, der var født Schmiegelow, tog Georg Morville i Arv en levende Kærlighed til sit Land, sit Folk og sin By og en udpræget Interesse for saa at sige alt godt, der rørte sig i vort Folk, og gennem Faderen vaktet ganske naturligt hans Interesse for Hedesagen og Hedeselskabet, og det var ganske givet, at Georg Morville maatte blive Forstmand. Efter Artium i 1879 studerede han da ogsaa Forstvæsenet og blev Forstkandidat i 1884, hvorefter han den 18. September s. A. blev ansat som Assistent ved Hedeselskabet, foreløbig med Bolig i Viborg. Senere købte Hedeselskabet den smukke Skalmstrup Mølle ved Stoholm til Skovriderbolig for Morville, efter at han den 1. Januar 1887 var bleven ansat som Hedeselskabets Skovrider i Viborg Amt.

Paa Skalmstrup Skovridergaard havde Morville da i ca. 20 Aar sin Bolig og dannede der sammen med sin Hustru, født Kielsen fra Lynderupgaard, sit smukke og gæstfrie Hjem, hvor efterhaanden de fire Børn blev født, og hvorfra han berejste sit Distrikt, der efterhaanden kom til at omfatte ca. 11000 ha, deraf i Viborg Amt ca. 5700 ha, hvoriblandt de store, smukke Plantager, som ejes af Hedeselskabet, nemlig Plantagerne Dalgas, Morville og Liebe, ligesom han ved stor Dygtighed drev Planteskolerne ved Skalmstrup og ledede Plantningsforeningerne i Viborg Amt, og da navnlig Viborg Plantningsforeningerne hvor han var Formand for Bestyrelsen omtrent fra dens Oprettelse.

Skovrider Morville var en dygtig og levende interesseret Hedeskovbruger, og hans Virksomhed har sat sit Spor i Oprettelsen af ca. 200 Fredskovplantager i Viborg Amt, hvoraf beplantet ca. 4500 ha og i hans Medvirken ved Oprettelse af 7 Plantningsforeninger, hvis Arbejde betegnes ved en Mængde levende Hegn og Smaaplantninger, særlig i Omegnen af Viborg, Paa Hedeselskabets Vegne ledede han endvidere Viborg Bys store Plantager, Undallslund,

Neckelmann, Asmildkloster og Danerlyng Plantager, af hvilke de to første nu er smukke Skove, ligesom han ledede de store Amts Plantager i Amtet. Alle Morvilles Plantager vidner om hans Dygtighed og Fremsyn som Skovrider, idet Kulturerne er grundigt udførte og derfor alle særdeles smukke og vellykkede. Han holdt ikke af at slaa af på Fordringerne, hverken til sig selv eller andre, og derfor blev det et godt og solidt Arbejde, han udrettede, som igennem Aarene vil staa som det smukkeste Minde om hans Virksomhed og Liv.

I 1902 overtog han Tilsynet eller Inspektionen med Hedeselskabets Plantningsvirksomhed i den saakaldte »Nordjydske Plantage-administration«, der omfattede Viborg, Aalborg, Hjørring, Thisted, en Del af Randers og Aarhus Amter og Øerne, og han etablerede hurtigt et godt og frugtbringende Samarbejde med de ham i dette Omraade underlagte Forstmænd. Skovrider Morville var selv med i alle Arbejder indenfor sin Afdeling og var raadgivende og vejledende paa sin naturlige og vindende Maade og forstod at meddele sin Iver og Interesse for Sagerne til sine underordnede, der ogsaa paa deres Side var glade for Samarbejdet og altid tog imod ham paa hans mange Inspektioner med Glæde.

Han var en velset Gæst og blev betragtet som en god Ven i de mange Hjem, hvortil hans Virksomhed førte ham, og hans Medarbejdere vil sikkert savne ham og altid mindes ham med Glæde og Tak. Størst er Tabet for hans nærmeste Medarbejdere i hans eget Skovriderdistrikt, hvem han daglig arbejdede sammen med og omgikkes med Venlighed og Forstaaelse.

Skovrider Morville nærede, som berørt, ogsaa en stærk Interesse for Smaaplantningssagen, for Arbejdet med at forsyne Markerne med levende Hegn for at gøre Landet lunt, og denne hans Interesse førte med sig, at han blev et særdeles virksomt Medlem af De samvirkende Plantningsforeningers Bestyrelse.

Han havde i det hele gode Evner til at ordne og forhandle og bilægge opstaaede Uoverensstemmelser. Ingen kunde jo i Længden staa for hans gode Humør og ærlige og redelige Vilje til at faa Sagerne ordnet paa bedste Maade.

Skovrider Morville var ikke meget skrivende, og det er kun faa Publikationer, der findes fra hans Haand. I 1911 udarbejdede han

paa Opfordring af Hedeselskabet sammen med afdøde Kontorchef Johansen og ligeledes afdøde Skovrider Schröder paa Vilhelmsborg en Piece om »Anlæg og Behandling af levende Hegn, Løbølter og Smaaplantninger«, der var særdeles god, og som bliver meget benyttet af Hedeselskabet til Uddeling til Folk, der ønsker Vejledning paa disse Omraader.

Skovrider Morville var »selvfølgelig« stærk politisk interesseret og var en udpræget konservativ Mand, men trods sin konservative Iver var han alligevel respekteret og velset af politiske Modstandere, fordi han aldrig angreb nogen personlig, som havde en anden Mening. For han var det Sagen, der var det afgørende. Stærkt nationalt interesseret som han var, nærde han en levende Kærlighed og Interesse for Sønderjylland og var straks ved Verdenskrigens Udbrud meget optaget af denne og overbevist om, at Krigen for Danmarks Vedkommende vilde føre til, at vi fik Sønderjylland tilbage. Han var af dem, der ønskede hele Slesvig tilbage, men derfor glædede han sig lige fuldt over det, der opnaaedes.

Sammen med Skovrider Morvilles stærke nationale Interesse faldt ganske naturligt en udpræget Sans for og Interesse for vore Oldtidsminder. Han var saaledes en virksom Formand for Viborg Museums Bestyrelse og udrettede som saadan et meget paaskønnet Arbejde for Museet, og han havde en væsentlig Andel i dettes nuværende gode Indretning i det gamle, smukke Raadhus, hvor det nu er installeret.

Skovrider Morvilles venlige og bramfrie Optræden, han lyse Humør og hele sympatetiske Væsen gjorde ham velset overalt og saa at sige i alle Samfundslag, og hans brede, joviale Skikkelse var kendt næsten overalt i Jylland.

Under Kong Frederik den 8. Besøg ved Hedeselskabet i 1907 blev Morville Ridder af Dannebrog.

Et stort Tab har Hedeselskabet lidt ved Skovrider Morvilles tidlige Død, og meget vil han blive savnet af Selskabets Bestyrelse og Embedsmænd.

Ære være hans Minde.

Viborg, i December 1921

C. E. Flensborg.

Dødsfald

Skovriders *Johs. Th. Bavngaard*, Aalborg, tidligere *Gatten*, døde den sidste dag i august i en alder af 85 år.

Skovriders *Bavngaard* var præstesøn, født på *Hejlskov præstegård* ved *Ørslevkloster*. Efter i 1902 at have afsluttet sin skolegang med præliminæreksamen blev han forstelev hos skovriders *Holt* i *Gedhus Plantage*, aftjente derefter sin værnepligt og blev i 1907 optaget på *Hedeselskabets elevskole* i *Birkebak*, hvorfra han fik afgangseksamen 1910. Han supplerede sin uddannelse med et kort ophold i en stor planteskole i *Halstensbæk* og arbejdede derefter for *Hedeselskabets mose-industri*, indtil han i 1912 blev inspektør for *Trend Storskov*.

I 1921 blev *Bavngaard* ansat som forstlig leder af *Hedeselskabets plantagedistrikt* i *Vesthimmerland*, og her fik han med bolig i *Gatten* sin egentlige livsgerning, først som forstassistent, senere som skovriders, indtil han i 1957 måtte tage sin afsted på grund af alder.

Bavngaard havde mange interesser. Han var periodevis medlem af det lokale sogneråd, af menighedsrådet og skoleledelsen. Han var politisk engageret og deltog flittigt i *Det konservative Folkepartis organisationsarbejde*. Han var endvidere som interesseret jæger repræsentant for *Dansk Jagtforening* og sad i bestyrelsen for *Vesthimmerlands Naturfredningsforening*.

Skovriders *Bavngaard* vil dog først og fremmest blive husket for sin helhjertede og utrættelige indsats til fremme af plantningsopgaver af forskellig art. Med aldrig svigtende arbejdsglæde, ja med ildhu, medvirkede han som kyndig vejleder ved anlæg og pasning af et stort antal plantager samtidig med, at han som *Hedeselskabets læplantningskonsulent* planlagde og genfremførte rationelle læplantningsarbejder i et meget stort område. — *Landskabet* i *Vesthimmerland* bærer i dag i høj grad præg af skovriders *Bavngaards* forstlige virksomhed gennem de 36 år, han havde sit domicil i *Gatten* skovridergård, hvor han med sin hustru, der overlever ham, skabte et hyggeligt og gæstfrit hjem.

Bavngaard var højt respekteret for sin faglige dygtighed og afholdt for sine fremragende menneskelige egenskaber. Mange venner i klientkredsen og blandt medarbejderne tænker fortsat med tak-

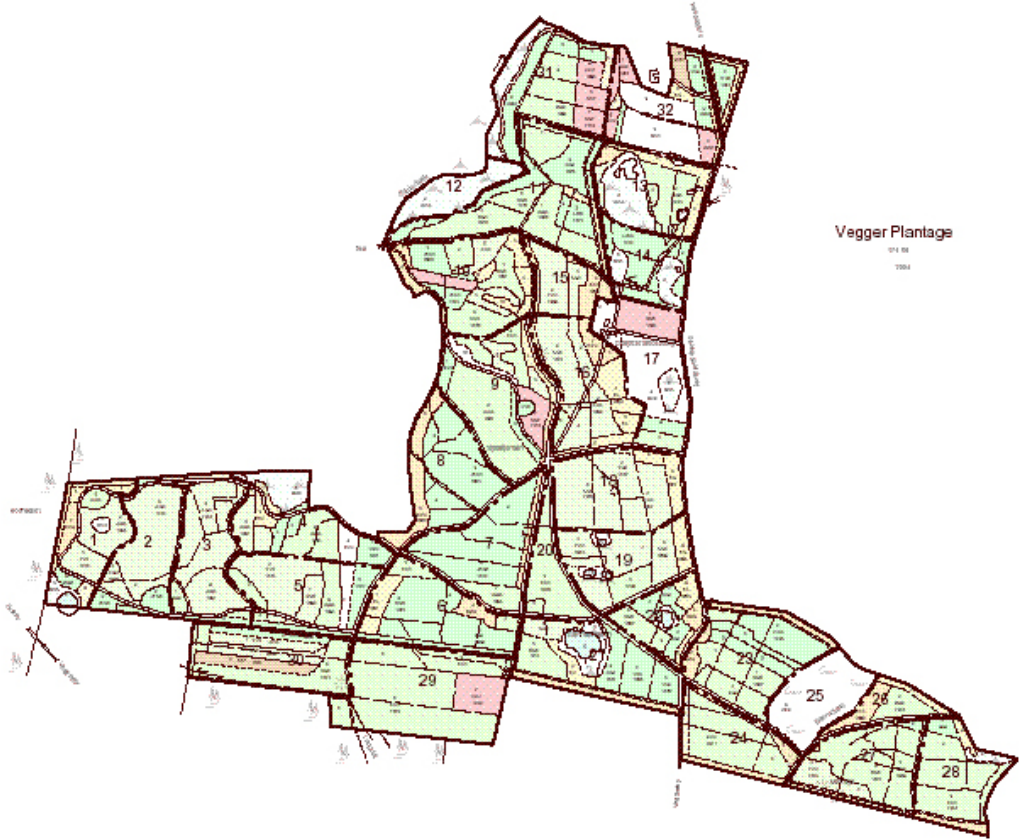
Johs. Th. Bavngaard.

nemmelighed tilbage på samarbejdet med ham. Ikke mindst Det danske Hedeselskab har grund til nu ved hans død endnu en gang at sige tak for en fremragende arbejdsindsats gennem et langt liv.

B. St.

I Gatten Plantage blev der i mange år drevet planteskole. 1980 nedlægges området, hidtil benævnt 14. plantagedistrikt som selvstændigt distrikt ledet af en skovrider. Begge plantager blev overtaget af Skov-Sam i 1989.

Vegger Plantage

Første verdenskrig 1914-1918 bringer nye ideer frem til forøgelse af plantage-arealerne.

Den 4. januar 1918 skriver Hedeselskabet bl. andet til Indenrigsministeriet.

»Hedeselskabet er villigt til at henlede Kommunernes Opmærksomhed paa de herhen hørende Forhold og kan henstilles, at der ekstraordinært stilles 500,00 Kr.

til Disposition for Selskabet til Fremme af Kommuneplantager efter nærmere Indstilling.

Det vil dog utvivlsomt ogsaa være nyttigt at faa de større afsides liggende Arealer, der væsentlig egne sig til Skove fremfor til Agerbrug, indtagne til Skovbrug, navnlig i Egne, der endnu ere skovfattige.

I saa Henseende har Landbrugsministeriet paa Finanslovforslaget for 1917/18 foreslaaet, at der bevilges Hedeselskabet 16,000 Kr. som Statstilskud til Anlæg af et Plantningscentrum paa Mols, og efter at Landbrugsministeriet havde opfordret Hedeselskabet til at udtale sig om, hvad der bedst kunde gøres ved de store Hvilsomheder 2 Mil vest for Hobro, har Hedeselskabet ogsaa foreslaaet, at en betydelig Del af disse indtages til Beplantning.

Det er ogsaa ønskeligt at starte lignende Plantager andetsteds, saaledes i Vester Han Herred, i Salling og paa Skovbjerg Bakkeøen m. fl. St.

Selskabet kunde tænke sig, at det muligvis fik Bemyndigelse til hurtigt at fremme saadanne større Plantningsforetagender, hvorved ogsaa mange Mennesker kunne blive beskæftigede. I saa Fald vil Selskabet henstille, at der ekstraordinært ogsaa stilles 250,000 Kr. til Selskabets Disposition til dette Formaal.

Hedeselskabet tillader sig at fremsætte disse Tanker, og kunde tænke sig, at det var nyttigt, at Selskabet i et af det ærede Udvalgs Møder fik Lejlighed til at give nærmere Oplysninger om de her anførte Punkter.

P.B.V.
H. Lüttichau«

Og man fortsætter argumentationen i en skrivelse af 17. januar 1918, som her gengives i uddrag:

Efter Anmodning gav Repræsentanter for Hedeselskabet derefter Møde i Udvalget for at give nærmere Oplysninger, og herefter resumeredes de saaledes førte Forhandlinger i følgende Skrivelse:

»DET DANSKE HEDESELSKAB.

Viborg, den 17. Januar 1918.

Til

Indenrigsministeriets Arbejdsudvalg af 1917!

I continuation af Selskabets Skrivelse af 4. ds. om Mulighederne for Afhjælpning af Arbejdsløshed ved forøget Iværksættelse af Arbejder inden for Landbrugets Omraade tillader man sig at anføre: 1) Medens der tidligere og indtil 1901 blev givet et Statstilskud til Anlæg af Plantager mod Overtagelse af Fredskovforpligtelse lig en Fjerdedel af samtlige Udgifter, herunder ogsaa til Indkøb af Jord, blev dette Statstilskud i 1901 ændret til en Trediedel af Kulturudgifterne, uden at der gaves Tilskud til Indkøb af Jord.

For at bidrage til at afhjælpe Arbejdsløsheden foreslaas det nævnte Statstilskud for Kommuneplantagers Vedkommende forhøjet til det dobbelte og da saaledes:

At Kommunerne til Anlæg af Kommuneplantager kunne, mod Overtagelse af Fredskovforpligtelse, erholde i Statstilskud efter eget Valg

enten to Trediedele af Kulturomkostningerne (Udgift til Planter, Kultur, Hegn, Veje, Brandbølter, Vandafledning, Redskaber m. m. efter Hedeselskabets Indstilling) samtidig med, at vedkommende Kommune for egen Regning køber Jorden eller planter paa egen Grund eller Halvdelen af Kulturomkostninger og tillige Halvdelen af hvad Jorden koster, dog saaledes, at der i Statstilskud til Indkøb af Jord til en Kommuneplantage i det højeste kan ydes 100 Kr. pr. Hektar.

Det maa nemlig være Formaalet kun at indtage magre Jorder, der ikke ere egnede til Agerbrug, til Beplantning.

Fredskovforpligtelsen overtages i øvrigt ved Deklaration ganske

som for andre Fredskovplantager (se Bilag i hvilket dog § 5 udgaar) samt efter hoslagte af Landbrugsministeriet approberede Regler af 26. Februar 1901, dog med de nævnte Ændringer for Tilskudets Størrelse og Beregning og iøvrigt saaledes, at § 1 d og 3 s udgaar.

Ved Siden heraf foreslaas, at en Kommune, naar den tilplanter eller erklærer at ville tilplante et Stykke, dog mindst 5,5 ha af nyt, kan erholde Tilladelse til Afdrift af lige saa stort et Areal moden Plantage eller Skov (dog indenfor rimelige Grænser), der dog atter maa genplantes.

En saadan Tilladelse, der i hvert enkelt Tilfælde maatte gives af Landbrugsministeriet, kunne maaske nogle Kommuner, der alt har Skov eller Plantage, erholde til Skovning paa egen Grund, men Tilladelsen kunde jo ogsaa benyttes paa anden Ejers Grund, idet Køb af et Stykke Plantage eller Skov til Afdrift næppe vil være vanskelig, naar blot Tilladelsen til Afdriften kan erholdes.

Saa vel ved Nykultur af dertil indtagne Arealer som ved Rydning af nogen Skov eller Plantage, Optagning af Stød, Binding af Kvast og Arealts Genplantning, vil der blive Arbejde til mangfoldige, og man mener det nok forsvarligt at kunne tilraade en saadan Fremgangsmaade, hvorved nogen moden Plantage eller Skov ophugges, naar samtidig hele Skovarealet udvides.

Man gaar ud fra, at der til saadanne kommunale Plantage som Regel ikke behøves særlig store Arealer, vel omkring 25-50 Hektar hvert Sted, dog dels i Forhold til Kommunernes Størrelse, men ogsaa i Forhold til Jordens Beskaffenhed.

Til Fremme af saadanne Kommuneplantager og maaske efter de foreslaaede Betingelser henstiller Hedeselskabet da, at der stilles 500,000 Kr. til Disposition for Selskabet efter nærmere Indstilling til Landbrugsministeriet om Anvendelsen i det enkelte Tilfælde. Skulde dette blive tiltraadt, tænker Selskabet sig snarest at indlede Forhandlinger til Fremme af Sagen, og da i første Række med de større jydske Byer. «

2) Selskabet har dernæst henstillet, at der til Anlæg af større Plantager paa mere afsidesliggende Steder stilledes 250,000 Kr. til Disposition for Selskabet. Selskabet har i sin Skrivelse af 4. ds. nævnt nogle Steder, hvor saadanne Anlæg vare ønskelige, og da

i Egne, der endnu ere skovfattige, men Selskabet udbeder sig dog frie Hænder til Valg af Sted, ogsaa fordi de fornødne – som Regel øde – Jorder kun bør købes til dette Brug, naar de kunne erholdes til rimelig Pris.

Skulde dette blive tiltraadt, vil Selskabet snarest søge at faa saadanne passende Arealer paa Haanden og give Ministeriet Meddelelse herom.

Det vil maaske i adskillige Tilfælde være muligt at indkvartere de Arbejdere, der skulde grave Huller eller Render o. l., i Nærheden af de til Plantning indtagne Arealer, men det kan ogsaa tænkes at maatte blive nødvendigt at oprette Kolonater dersteds til Arbejderne.

Selskabet maa derfor indstille, at dette erholder Bemyndigelse til frit at anvende det nævnte Beløb til de anførte Formaal.

Ministeriet handler i overensstemmelse med Hedeselskabets ønsker, hvilket fremgår af årsberetningen for 1918, hvor man samtidig kan meddele, at man i 1918 har indkøbt 2.004 tdr. ld. nye plantagearealer.

Selskabets egne Plantageejendomme.

Under Konto IV a er som ovenfor nævnt fra 1918 overført en Beholdning paa 48489 Kr. 50 Øre, nemlig 1075 Kr. 17 Øre, som er en ikke forbrugt Rest af tidligere Aars Statstilskud til Indkøb af Areal og 47444 Kr. 33 Øre, som er en i 1918 hævet, men endnu ikke anvendt Del af Bevillingen paa 250000 Kr. til Indkøb og Anlæg af større Plantager paa afsides liggende Steder. Af denne Bevilling, der er en Del af den paa Tillægsbevillingsloven for 1917/18 til Hedeselskabet opførte Bevilling paa i alt 750000 Kr. til Fremme af Ekstraordinære Foranstaltninger til at raade Bod paa den herskende Arbejdsløshed, blev i 1918 ikke hævet 50000 Kr. Dette Beløb blev da paany bevilget paa Tillægsbevillingsloven for 1918/19 at anvende i 1919 til samme Formaal.

De indkøbte nye Plantagearealer er følgende:

<i>Djursland Plantage paa Mols</i>	<i>ca. 600 Tdr. Ld.</i>
<i>Hvilsom Hede i Viborg Amt</i>	<i>ca. 250 —</i>
<i>Møldrups Hede i Viborg Amt</i>	<i>ca. 183 —</i>
<i>Et Hedeareal i Mønsted Sogn i Viborg Amt</i>	<i>ca. 120 —</i>
<i>Nedergaard i Ringkøbing Amt</i>	<i>ca. 76 —</i>
<i>Veggerby Hede i Aalborg Amt</i>	<i>ca. 235 —</i>
<i>Frostrup Hede i Thisted Amt</i>	<i>ca. 150 —</i>
<i>Garum Hede i Hjørring Amt</i>	<i>ca. 90 —</i>
<i>Ulbjerg Hede i Viborg Amt</i>	<i>ca. 300 —</i>
<i>I alt</i>	<i>ca. 2004 Tdr. Ld.</i>

I 1921 meddeles om oprettelsen af Vegger Plantage

Nr. 2490A. Vegger Plantage, ca. 129,6 ha, Veggerby Sogn, Hornum Herred, Aalborg Amt. Plantagen ejes af Hedeselskabet. Arealet bestaar af Hede. Arbejdet ledes af Skovrider Svendsen.

Det første skøde fra 1918 rummer en bestemmelse om at sælger må bruge bygningerne i 5 år samt dyrke en lod i samme tidsrum uden vederlag.

Vegger arealet udvides ved tilkøb i 1921 – 1938 – 1947 – 1953 – 1958 og 1963.

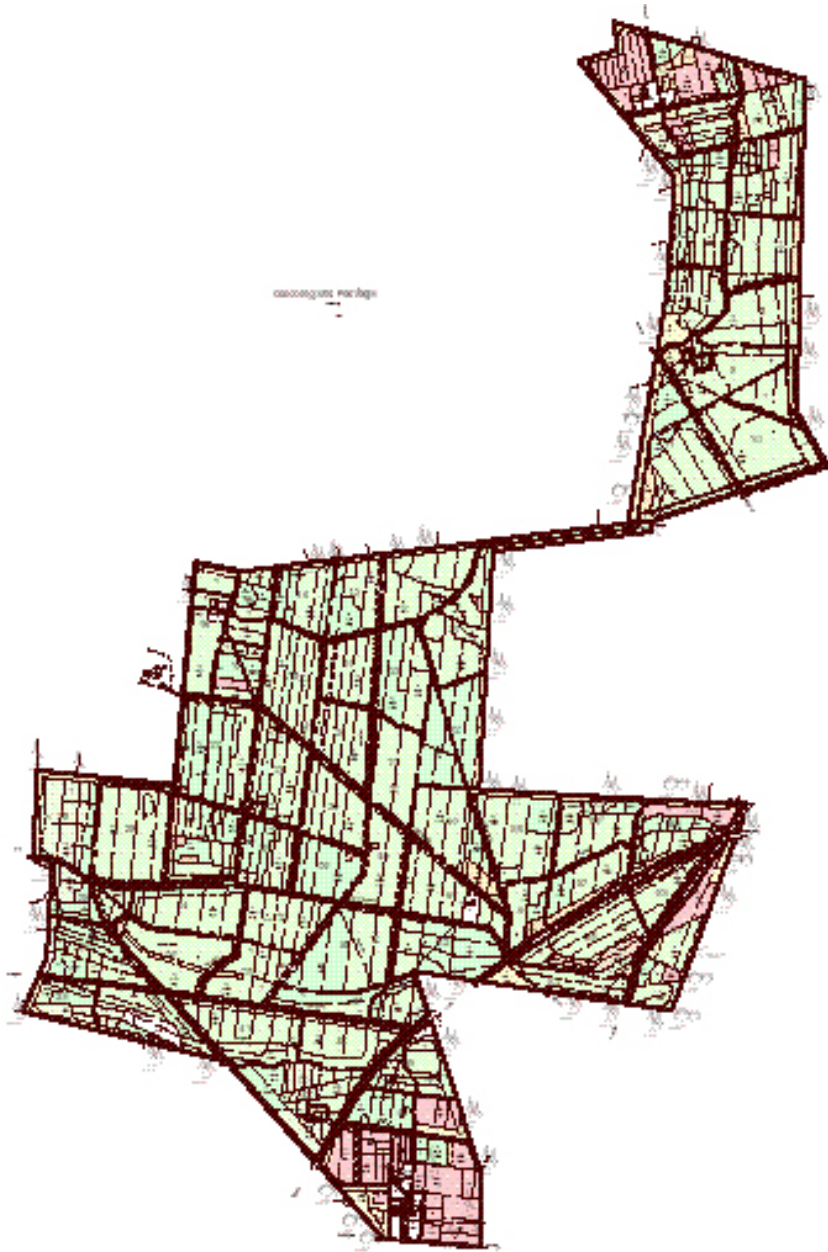
Et mindre areal tilkendes Hedeselskabet ved dom i 1957.

Fra 1923, hvor sælgers rettighed til at bruge beboelsen udløber ansætter selskabet en arbejdsmand med bopæl i plantagen.

Der findes på arealet 6 fredede gravhøje.

Vegger Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

Guldborgland Plantage

Chr. Vaupell gengiver i sit berømte værk fra 1863 "De danske Skove" Georg Morvilles kort over skove og krat omkring Viborg og skriver selv følgende tekst om skovforholdene på denne egn:

Hedens Egepurrer have altsaa i naturhistorisk Henseende den store Betydning, at vi der have et Middel, og det et af de bedste, til at erhverve Kjendskab til, hvorledes Landet i Fortiden har været forsynet med Skov, og der er Steder, hvor Krattene ganske godt angive Skovlandets Udstrækning. Overretsprokurator Morville i Viborg har saaledes med Held samlet Skovresterne omkring Viborg paa det Medfølgende Kort. (se bilag 1)

Det paa Kortets sydvestlige Hjørne imellem Vedhoved og Fallits angivne større Skovparti og tre mindre Skovstykker udgjorde endnu ved dette Aarhundredes Begyndelse en Bevoxning af store Ege med enkelte gamle Bøge; men Træerne vare, da de bleve fældede, for en stor Del toptørre og udgaaede, hvilket antages at hidhøre fra, at man har ladet Vestenvinden faae Indpas i Skoven.

Der findes nu kun meget spredte Egeburrer, men et der ensomt beliggende Hus fører endnu Navn af Skovhuset. Lidt Nordost derfor findes et Egekrat, der endnu benævnes Finds Skov og efter ældre Folks Sigende skal have dannet en stor sammenhængende Skov med den ovenfor nævnte og Hald Langskov og strakt sig lige til Vedhoved ved den sydlige Ende af Rosgaard Sø.

Disse Rester af Skov ere de sidste Spor af den nordlige Del af den Skov, som i Middelalderen strakte sig fra Hald og op til Viborg, hvor Erik Glipping holdt sin sidste Jagt. Karup Krat og Hellerup Krat have ogsaa dannet en Egeskov, som formenes at være ombugget noget tidligere end Skoven ved Fallits og Vedhoved. Margrethelund og de følgende sex Krat ere Dele af den rene Egeskov, som aldrig har lidt af Bøgens Overgreb; thi den bukkede under, førend Bøgen fra Østkysten ankom til denne Egn. Margrethelund bestaar af Egepurrer og ligger paa Viborg Byes Grund; den havde endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede Egetræer af 9-12 Tommer i Tvermaal, men Enhver skovede her efter Behag, baade Byens Folk og de omkringboende Bønder.

Disse Egepurrer indtage et Fladeindhold af 150 Tønder Land.

Vest herfor ligger Boller Krat og Romlund Krat, der paa sine Steder have en Høide af 10-12 Fod, og som ligeledes tidligere have udgjort en større Egeskovstrækning, hvoraf største Delen har hørt til den gamle Gaard Boller, af hvis Bygninger der endnu paavises Spor.

Daubjerg og Harrestrup Krat ligge Sydvest herfor, og det første kan vel endnu paa enkelte Steder fortjene Navn af Skov. Kvolstedlund Krat havde endnu for en Snes Aar siden mange Egetræer paa en halv Snes Alens Høide, men en stor Del deraf er efterhaanden omhugget. Imellem Rogenstrup og Hjarbæk findes flere spredte Bakker med lidt Egepurrrer, Enebær og Pil. I Asmild Sogn findes en Mængde spredte Hedebacker med Egepurrrer.

Den Nordost for Viborg paa Kortet anlagte Levning af Skov indeholder imod Syd kun ganske faa Egepurrrer, men imod Nord tiltage de i Antal.

Efter ældre paalidelige Folks Beretning har der dog i den sydlige Del af bemeldte Strækning, hvor nu næsten ingen Egepurrrer findes, staaet Egeskov, hvis Træer kunde bruges som Gavntømmer og ogsaa findes anvendte saaledes i en Gaard i Viborg. Foreskomsten der af Ørne- og Kambregnen, Blaabærris, Skovanemonen, Skovstjernen viser ogsaa bestemt hen paa en tidligere Skovvegetation.

I området mellem Fallitsgaarde og Finds Skov ligger den nuværende Guldborgland Plantage.

Hertil kan man føje mere lokalhistorie skrevet af fhv. forstassistent Niels Nielsen, uddannet på Birkebæk, og som i mange år boede i og arbejdede med Guldborgland Plantage. Følgende afsnit er skrevet omkring 1920-25 sandsynligvis med baggrund i E.M. Dalgas's "Vore Fortids Skove".

Som den betydeligste af disse Fortidsskove maa nævnes den saakaldte "Fallenskov", hvilket vistnok betyder "Fællesskov", idet den skal have været fælles for alt Bøndergods under Hald. Den strakte sig omtrent fra Stanghede i Øst til Vedhoved i Vest, en Strækning paa ca. 1 Mil, fra Syd gik den fra Fallesgaarde til den ved Finderup mødtes med "Findskov", der igen grænsede til "Hald

Egeskov”.

I ”Falle Skovhus” boede Skovfogeden, som for Ejeren af Hald førte en Slags Tilsyn med Skoven, men dette har næppe været særlig aarvaagent, dertil gaar der for mange Historier om begaaede Skovtyverier i denne Skov, hvis meste Træ skal være bortført paa denne maade.

Omkring Midten af det attende Aarhundrede omtales den som en smuk Egeskov, som dog sikkert allerede den Gang har været forbugget og i Forfald, idet der i 1754 ved en Auktion solgtes 279 omblæste Træer. Endnu saa sent som i 1795 viser Videnskabernes Selskabs Kort, at Skoven da dækkede et Areal paa ca. 300 Tdr. Ld., men nu slog ogsaa snart dens Skæbnetime, idet den i Aaret 1799 deltes i 58 Parceller, hvis Træbestand derefter bortsolgtes ved Auktion.

Det fortælles at en Viborg-Borger ved denne Lejlighed købte Træer saa store, at der fra ham blev stjaalen en Mølleaksel. (E. Dalgas: ”Fortids- og Fremtidsskovene i Jylland”, Hedeselskabets Tidsskrift, Aargangene 1883-84).

Før omkring ved 1850 er imidlertid de sidste Træer næppe forsvunden, idet der ved Kulturanlægene i Guldborgland Plantage (der indtager en Del af den forsvundne Skovs Omraade) i Aarene 1870-85 aarlig kunde hjemkøres flere Læs Rødder, der var udmærket skikket til Brænde. Ved Anlæg af en Planteskole blev der optaget en Rod, hvoraf det kunde ses, at Stammen havde haft en Diameter af ca. 1 Meter.

E.M. Dalgas omtaler i sit værk ”Geografiske Billeder fra Heden” et interessentskab under dannelse med interesse i tilplantning af ca. 200 tdr. land ved Fallitsgaarde. Dette interessentskab står, som det hedder, i forbindelse med Hedeselskabet og erholde forstkyndig vejledning, men ogsaa nogen pengehjælp derfra.

Dette selskab er tilsyneladende ikke kommet længere end til planerne, for i sommeren 1869 køber lensbaron Otto Ditlev Rosenørn Lehn (baronierne Guldborgland på Lolland og Lehn på Fyn) efter anvisning af etatsråd, landvæsenskommisær Gottlieb Bruun, Asmildkloster, en hedeparcel af den tid-

ligere ”Fallenskov” (332 tdr. land for 1.700 Rgd.) tilhørende den daværende Præstegaard i Fallesgaard, og en tilhørende hedegård (200 tdr. land for 4.900 Rgd.) beliggende samme-steds. Den blev plantørgaard.

Ved auktion samme efterår køber Gottlieb Bruun for baronen en gård i Finderup kaldet ”Findskov” (ca. 160 tdr. land for 1.460 Rgd.) Den sydlige halvdel bestod af lavt egekrat. Boli-gen på arealet bliver hjem for en arbejderformand.

Gennem de efterfølgende år arronderes plantagen ved tilkøb, bortsalg og magelæg, således at der i 1904 ved salget af plan-tagen var i alt 676 tdr. land, hvoraf 50 tdr. land var udlagt til tjenestejord (plantøren 30 tdr. land og arbejdsformanden 20 tdr. land).

De indkøbte arealer fik navnet Guldborgland Plantage efter baroniet.

Baronen ansætter eget personale til tilplantningsarbejdet.

Som plantør bliver det Poul Christiansen, en skovfogedsøn fra Guldborgland og tidligere tjener hos baronen. Han havde deltaget i krigen i 1864 som husar og var ved sin tiltræden 32 år gammel.

Christiansen viste sig at være den rette mand til opgaven, som med energi og akkuratesse gik til arbejdet. For ham skulle alt være gennemført til det yderste, og i baronens levetid var der ikke noget krav om at spare på pengene. Baronens fulgte gen-nem årene nøje med i arbejdet og besøgte ofte sin jyske besid-delse.

Christiansen virkede i plantagen i 35 år, og ved ejerskiftet i 1904 pensioneredes han af baroniet.

I modsætning til de fleste andre store plantager kom Guldborgland Plantage ikke under Hedeselskabets tilsyn, men un-der direkte ledelse af baronen og hans forstinspektør Gustav Adolf Stanley Koch (forstkandidat 1843 og medstifter af Lol-land Falsters Forstmandsforening 1869) og efter dennes død af hans søn skovrider Poul Christian Tørring Koch (forstkan-didat 1887).

Plantøren studerede dog flittigt kulturmetoder ved hyppige besøg i såvel Statens, Hedeselskabets og private plantager.

I 1869 opføres en bolig for plantøren.

I Findskovgaarden indrettedes der samtidig bolig til to arbejderfamilier, der tillægges hver 10 tdr. land tjenestejord. Pladserne besættes med godsets folk fra Lolland, men de forstod sig ikke på dyrkning af sandjord og ville helst tilbage til deres fødeø. Efter nogle mislykkede forsøg med egne folk ansætter baronen fremover lokale arbejdere, men i mange år kaldes gården i Findskov for "Lollændergaarden".

Forstassistent N. Nielsen har engang lavet en opgørelse over udgifter og indtægter for Guldborgland Plantage i perioden 1869-1905:

Indkøb af plantagearealet 676 tdr. land		
+ omkostninger ved handelen	18.160	kr.
Kulturudgifter ved tilplantning	50.025	-
Hegn	5.671	-
Veje og brandlinier	3.576	-
Bygninger og tjenestejord	21.621	-
Lønninger, gaver til personalet og deputater	35.709	-
Skatter og afgifter	11.266	-
Skovning	3.559	-
Andre udgifter (rejer, administration, jagtleje m.m.)	<u>5.225</u>	-
	154.812	kr.
Husleje, renter af lån m.m.	6.305	kr.
Plantesalg fra planteskolerne	1.068	-
Salg af skoveffekter	4.285	-
Salg af vildt	487	-
Refusion af hegnsarbejde	135	-
Refusion af militærskade (lejrøvelse ved Hald)	<u>978</u>	-
	<u>13.258</u>	-
Udlæg ialt	141.554	kr.

Hvis ejendommen havde været under Hedeselskabets tilsyn,

ville der kunne være opnået 30.000 kr. i statstilskud efter de dagældende regler.

Jordkøbet var dyrt, 27 kr. pr. tdr. land mod normalt 10 kr. pr. tdr. land.

Kulturerne var tætte med op til 10.000 planter pr. tdr. land, men kulturudgiften synes ikke højere end normalt for den tid. I 1905 tilbydes brødrene Dalgas (det må være Chr. Dalgas (skovrider) og Frederik Dalgas (direktør for den Kgl. Porce-lænsfabrik)) ejendommen for 30.000 kr., men de betinger sig en senere overdragelse til Hedeselskabet.

Beslutning om selskabets køb træffes på repræsentantskabs-mødet i Vejen den 18. juni 1905, og overtagelsen sker 1. januar 1906 for 30.000 kr. + påløbne omkostninger (rente 4%), i alt 32.000 kr., hvoraf der lånes 15.000 kr. i Viborg Sparekasse. Omkostninger hertil føres over de årlige budgetter.

Ejendomsskylden var ved overdragelsen 75.000 kr.

Plantageøkonomi har været diskuteret i mange år, og med den lange horisont kommer man let til at blande æbler og pærer, men det er værd at notere sig en oplysning om, at købesummen svarer til den indtægt, man havde under 2. verdenskrig ved salg af grankogler som optændingsbrændsel.

I 1904 tiltræder Niels Nielsen efter Poul Christiansen, og på Hedeselskabets vegne overtages tilsynet af kontorchef, skovri-der P. Th. Johansen og efter dennes død i 1912 af kontorchef, skovrider C.E. Flensborg, der beholdt tilsynet indtil sin afgang som direktør for Hedeselskabet i 1943.

Herefter lå opgaven hos afdelingschef, skovrider B. Steenstrup i en kort periode indtil skovrider S.A. Christensen bliver skov- rider for det daværende 3. distrikt, hvorunder Guldborgland Plantage hørte.

Forstassistent N. Nielsen begynder gennemhugningerne i plantagen efter Hedeselskabets overtagelse, og i skovrider S.A. Christensens tid (1944-1976) bliver Guldborgland Plantage kendt for sine vellykkede 2. generationskulturer (blandings- kulturer f.eks. rødgran, alm. ædelgran, douglasgran, japansk lærk og birk).

I 1963 bygges der en skovriderbolig i plantagen, og den sidste

skovrider med bolig her bliver Thor Claudi Westh (1976-92). I en længere artikel i Hedeselskabets tidsskrift fra 1927 om ”Skovfyrrens Tilbagegang i Jylland” kommer forfatteren, professor A. Oppermann blandt andet ind på skovbrande som delårsag og skriver herom følgende:

Ogsaa paa anden Maade end ved Hugst har Mennesket ødelagt Fyrreskoven, nemlig ved Brande i Skov og Hede.

Hvor Ilden ikke gaar i Dybden, men kun svider Plantevæksten, vil Egeskoven ofte hurtigt forvinde den Skade, der er sket, og selv Bøgen kan efter Branden skyde kraftigt fra Stubbene. De gamle Skovfyr skærmes ligesom de hundredaarige Ege ved deres tykke Bark, men den unge Opvækst af Skovfyr, der skulle sikre Artens Liv i Fremtiden, fortæres af Flammerne. Naar Ilden brænder i Bunden fortærer Muldlag og Morskjold, vil der ofte opstaa Sandflugt, og paa de oversandede Arealer kan Fyrren da igen indvandre, saafremt der findes tilstrækkelig mange frøbærende Træer i Nærheden; men naar de mangler, bliver Jorden øde: Indsande, Hedeselskabet, afføgne Flader.

Skovbrande kan opstaa Maader: ved Uforsigtighed, ved Lynnedslag mm, ikke mindst ved to Virksomheder, Askebrænding og Gravbrænding, som nu er lidet kendte.

Endnu for hundrede Aar siden har man i Midtjydske skovegne brændt megen Aske: Sinner (Sinder) af Bøg, af gamle Stubbe og gamle Træer; den ”blev brændt i Stensætninger og det bedste Raamateriale dertil var frønnet Bøg, Produktet anvendtes til Vask ... det gjaldt om at faa det i saa store Klumper som muligt”. Denne Askebrænding har selvfølgelig medført stor Fare for Skovbrand, men undertiden har man brugt en Fremgangsmaade, der var endnu farligere: man stak Ild paa selve det staaende Træ. ”Naar en af de gamle Mænd kunde finde en gammel hul Bøg i skoven, saa brændte han Sinder der. ... De drog hen i andre Egne og solgte det til Folk der, som gjorde meget Lærred ... Det var Folk østerpaa, de kørte til med det, og saa fik de Ost og Købmad og Flæsk for deres Sinder”.

Det Kulsvieri, der findes eller for 100-200 Aar siden fandtes i mange, om end langt fra alle, Skovegne, saavel i Jylland som paa

Øerne, er Milebrænding, ved hvilken Træet sættes op i en Stak, dækkes og antændes. Rundt om i Landet, saaledes i Rold Skov, i Silkeborgegnens Skove, i Nordsjælland og ved Graasten, finder vi dog spor af en ældre Form for Kulsvieri, ved hvilken Brændingen foregik i en Grav, som blev dækket med Grønsvær, naar Ilden havde bredt sig i Brændeheben.

Hos os er denne Arbejdsmaade ophørt, men den kendes endnu fra det vestlige Sverige, og den har indtil nyeste Tid været almindelig paa Island, hvor C.E. Flensborg har fundet talrige Kulgrave.

Fig. 1 viser en Grundplan af Kulgrave i Guldborgland Plantage, sydvest for Viborg, og Fig. 2 Snit igennem Gravene. (se bilag 2 og 3)

Sammen med Plantør N. Nielsen har Kontorchef C.E. Flensborg velvilligst undersøgt Forholdene på Stedet og N. Nielsen har udarbejdet de to Tegninger som C.E. Flensborg har ledsaget med følgende værdifulde oplysninger:

”Kulgravene ligger i Guldborgland Plantage paa en Højslette, hvor der tidligere i den historiske Tid var Skov. Dengang Guldborgland Plantage blev anlagt, altsaa efter 1872, blev der i de Afdelinger, hvor denne gamle Skov har vokset, opgravet og opløjet ret store Egestød, som den gamle Plantør fik overladt til Brændsel. Hele det paagældende Terrain er oversaaet med store og smaa Kulgrave, der ofte ligget tæt ved hverandre og ofte saaledes, at en stor Kulgrav findes omgivet af flere smaa Kulgrave. Foruden Kulgrave findes der ogsaa i det heromhandlede Terrain ret store Savgrave, hvilket tyder paa, at der ogsaa er tilvirket Tømmer. Ved at istandsætte en Vej, der fører forbi Afdeling 34, stødte vi paa en ret betydelig Dynge Trækul, liggende oven paa Jorden, uden at der just lige i Nærheden kunde paavises gamle Kulgrave. Jeg kunde tænke mig, at her enten har været en Slags Oplagsplads for Trækullene i et omliggende Distrikt, eller at der maaske har staaet en Kulmile, idet det vel ikke er udelukket, at der ogsaa kan være brændt Kul i Miler”.

Den første af de undersøgte Grave, Profil 1, er meget stor, ca. 6,5 Meter i Tværmaal foroven, og selve Kulgravens Diameter forned er ca. 4 Meter, men den indeholder kun smaa Kulstumper og forøvrigt et kulfarvet, fedtet lag, sammenblandet Jord og Kuls-

muld. Gravens Bund hviler paa et Lag stærkt gruset, stenholdig Overgrund; herunder kommer Undergrunden, som begynder med en Aldannelse og dernæst løst Sand. Mærkelig nok findes der uden om Graven kun Fyldjord, men ikke Spor af Kul.”

”Profil Nr. II er en lille Grav. Den har en lidt anden Form end den store Grav, idet Siderne i Bunden gaar næsten lodret ned. I øvrigt svarer Jordlagene ganske til dem ved Profil I; heller ikke her findes større Mængder af Kul, men Smuld og jordblandet Kulslam”.

Profil Nr. III er en middelstor Kulgrav, den er dybere end de foregaaende, og her findes flere Rester af Kul end i de øvrige to Grave; blandet i Kulresterne forekommer en Del smaa hvide Flintesten”.

”Det sidste Snit er et Tværprofil af den formodede Savgrav, i hvis Bund fandtes en Del Kulrester”.

Laborant C.H. Bornebusch paa Forsøgsvesenets Laboratorium har foretaget en Undersøgelse af Kulprøverne, som viste sig at være Eg af forskellige Dimensioner, fra smaat Træ til anselige Tykkelser. Den gamle islandske Lovbog Grágás foreskriver, at en Mand, der ejer Skov inden en andens Enemærker, vel maa brænde Kul her, men han ”skal have ført dem bort inden næste Vinternætter, og dække (Kul-)Gravene, saaledes at Fæ ikke falder i dem”. En Saga handler om den Retstrætte, der opstod som Følge af en stor Skovbrand. Den Mand, der holdt Nattevagt ved Kulgravene, faldt i Skoven; Ilden kom op i Gravene og løb ud i Risene; derfra ind i Skoven. Da blev det en heftig Storm, og Ilden løb ud i de nærmeste Skove, og Skovene brændte vide om.

Saaledes maa vi forestille os, at Gravbrændingen ogsaa har virket i Jylland. Tyske Skribenter fra det 18de Aarhundrede fremhæver Faren ved denne Brændingsmaade, hvor den heftige Flamme driver Løv og Naale i Vejret, saa de føres vidt omkring med Vinden og kan tænde Ild i den omgivende Plantevækst. I Modsætning til Milebrændingen, som kræver en vis haandværksmæssig Uddannelse og den dermed følgende Ansvarsfølelse, er Arbejdet ved Gravbrænding saa simpelt, at den kan udføres af enhver, f. Eks. af Egnens Smede, og det giver saaledes Anledning til, at Folk, som har deres Arbejdsplads ved Hjemmet, af og til tænder Ild op ude i

Skoven. Faren ved en saadan Drift er iøjnefaldende. Selv om alle vore almindelige Træsarter kan anvendes, saa passer dog det harpiksrige, letfængelige Naaletræ bedst til Anvendelsen. Det er fortrinsvis Kvas og unge Træer, der brændes i Grav, og Brændingen kan saaledes let føre til, at man hugger Ungskoven, før den kan vokse op og bære Frø; og dette Forhold kan have medvirket til Udryddelse af Skovfyrren.

Guldborgland Plantages historie kan bruges som skoleeksempel på, hvorledes man gjorde forsøg på at fremme afsætningen til fornuftige priser for den vedmængde, der efterhånden som plantagerne groede til skulle ud på markedet.

Af Hedeselskabets årsberetning for 1972 fremgår følgende:

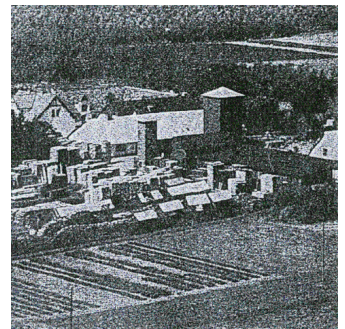
5-6 år efter Hedeselskabets køb af Guldborgland Plantage blev der i årene 1912-13 ved plantørgården opført de fornødne bygninger til et lille savværk.

Udviklingen inden for savværksindustrien har imidlertid bevirket, at et lille savværk som Guldborgland med de beskedne råtræmængder, som står til rådighed, ikke længere kan konkurrere med de moderne virksomheder – ofte med meget stor kapacitet og med tilsvarende store råtrætilførsler. Dette er grunden til, at Hedeselskabet ikke har anset det for forsvarligt at gennemføre en kostbar modernisering, men at man har besluttet at lukke savværket fra 1. april 1972 – 60 år efter oprettelsen. – I det sidste driftsår er der opskåret 2.965 m³ tømmer. Guldborgland savværk fremstillede gennem årene en række kendte produkter – frøbedsrammer til planteskoler - flytbare skure til skovarbejdere - havemøbler - billige sommerhuse, der kunne fås som samlesæt til selvbyg m.m.

Savværkspladsen har i en periode været terminal for Hedeselskabets salg af grønt.

Plantagen overtages af Skov-Sam i 1989.

Guldborgland Savværk.

Figur 2

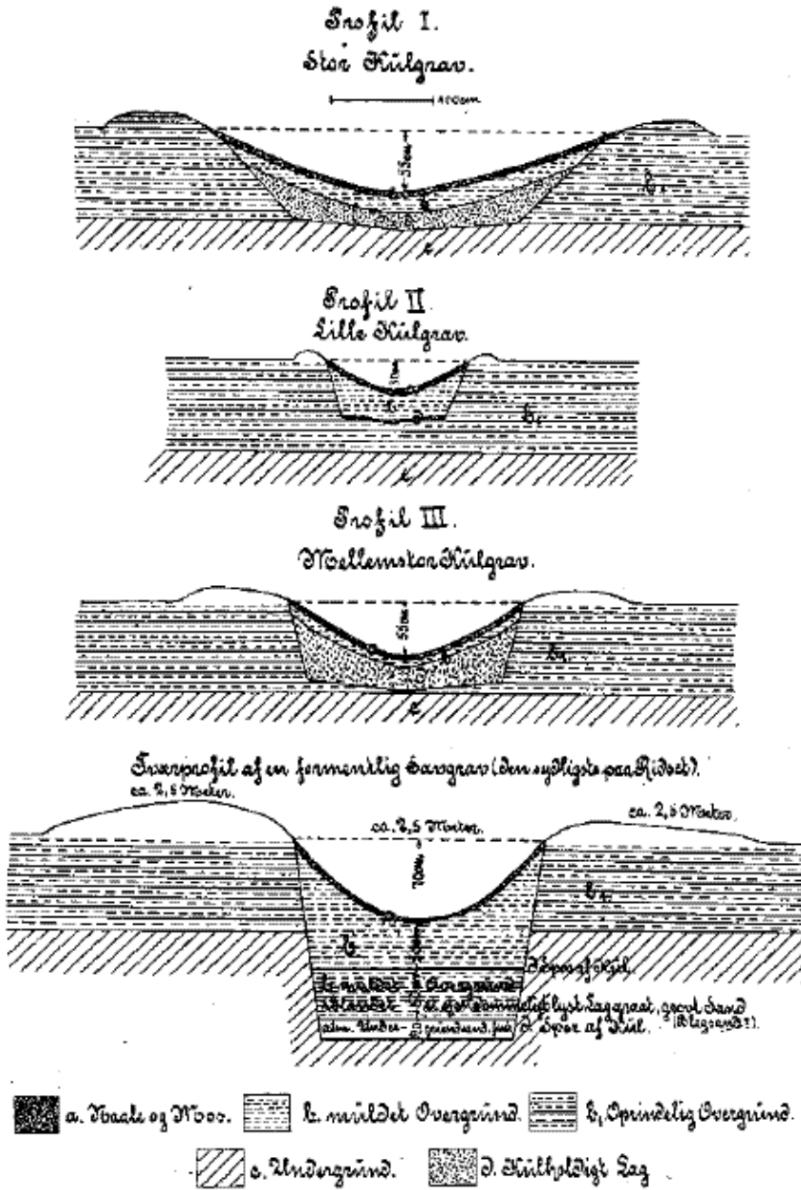

Fig. 2. Ledette Sæit gennem Kølgrave m.v. i Guldbergland Skovlage Afdeling 37.
17. November 1927. Kædelestok 4:75.

Profil I. Stor Kulgrav.

Kulgravens Dimensioner :

Diameter foroven med den opgravede Fyld, ca. 6,5 Meter.

Selve Kulgravens Diameter foroven, " 4,0 "

" " " forneden, " 2,0 "

a = Naale og Mos, ca. 5 cm.

b = Muldet Overjord gennemvævet af Rødder, 15 cm.

b₁ = Oprindelig Overgrund bestaaende af klæget (lerblandet) Sand med mange indtil haandstore Sten, 80 cm.

c = Undergrunden bestaar af gruset Sand med indtil haandstore Sten – enkelte Steder begyndende Aldannelse.

d = Kulholdigt Lag, ca. 17 cm. Noget af Kulstøvet var aabenbart af fedt, harpiksholdigt Træ, idet det var stærkt farvende og næsten som Tusch.

Kulgraven har rimeligvis været benyttet til mange Svidninger.

Profil II Lille Kulgrav.

Kulgravens Dimensioner :

Øverste Diameter, Fyldjorden iberegnet, 2,0 Meter.

" " , selve Kulgraven, 1,3 "

Nederste " , " " , Bund, 1,0 "

a = Naale og Mos, ca. 5 cm.

b = Muldet Overjord, ca. 25 cm.

b₁ = Oprindelig Overgrund, som i Profil I. 80 cm.

c = Undergrund " - " I.

d = Kulholdigt Lag, ca. 2 cm.

Kulgraven har rimeligvis kun været benyttet en enkelt Gang.

Profil III. Mellemstor Kulgrav.

Kulgravens Dimensioner :

Øverste Diameter, Fyldjorden iberegnet, ca. 4,50 Meter.

" " selve Kulgraven, " 2,25 "

Nederste " i Bund, " 1,80 "

a = Naale og Mos, ca. 5 cm.

b = Muldet Overjord, ca. 5 cm.

b₁ = Oprindelig Overgrund som i Profil I og II, ca. 80 cm.

c = Undergrunden som i de foregaaende Profiler.

d = Kulholdige Lag, 15 cm.

Kulgraven synes at have været afbenyttet flere Gange med lange Mellem idet der var Striber i Kullagene af Overgrundjord, der fandtes her Rester af i Kullaget.

Tværsprofil af en formentlig Savgrav (den sydligste paa Ridset).

Længde af Savgraven, ca. 7,0 Meter.

Omtrent al Fyldjorden er oplagt langs Gravens Længdesider.

Der fandtes Granrødder helt ned til Bunden af Hullet

Agerskov Plantage

Årsberetningen for Hedeselskabet, meddelte i tidsskriftet for 1899, oplyser under afsnittet selskabets egne plantageejendomme, at der er skænket selskabet en hedeparcel på ca. 60 tdr. land på Ilskov hede i Sunds Sogn.

Der forligger ikke noget om, hvem giveren er. Der er nogen mystik omkring dette areal, idet det i nogle år ikke omtales i beretningen, og først medtages igen omkring 1903 og da med et areal på 120 tdr. land uden at der ind imellem er meddelt noget om arealerhvervelse i dette område. Der kan naturligvis fra begyndelsen være tale om en trykfejl.

I 1904 meddeles på sædvanlig måde om oprettelsen af en plantage på dette areal:

Nr. 1654 A. Sunds Plantage, ca. 120 Tdr. Ld. i Sunds Sogn, Hammerum Herred, Ringkøbing Amt. Plantagen ejes af det danske Hedeselskab. Arealet bestaar af Hede. Arbejdet ledes af Assistent F. Holt.

År 1889 oprettes 487A Agerskov Plantage i henhold til følgende meddelelse:

Nr. 487 A. Agerskov Plantage, c. 58 Td. Ld. i Bording Sogn, Hammerum Herred, Ringkøbing Amt. Eies af Direktør Clausen i Ringkjøbing. Arealet bestaar af mager Hede; Læforholdene ere gode; Plantningen er paabegyndt. Arbejdet ledes af Skovrider Chr. Dalgas.

Dette plantageareal udvides efterhånden til at omfatte 69,8 ha i 1932, hvor den daværende ejer direktør Thorsen Nørgaard skænker denne ejendom til Hedeselskabet. Arealet var da tilplantet med 28,6 ha bjergfyr og 1,2 ha gran og bjergfyr. Direktør Nørgaard havde erhvervet arealet i 1927.

Hedeselskabet udvider arealet ved tilkøb i 1942. Dette areal erhverves af a/s Kjellerup Bank, der havde overtaget det på en tvangsaktion i 1927. Skødet rummer en bestemmelse om at eventuel erstatning fra Den tyske Værnemagt tilfalder køber.

Arealkøbene fortsætter i 1946-1949 og 1955.

Fra 1957 pålægges begge ejendomme endelig fredskovspligt ved notering i tingbogen, og det samlede areal benævnes fremover Agerskov Plantage.

I 1943 underskrives en lejekontrakt imellem Det tyske Rige (Rigsfiskus – Luftfahrt), repræsenteret ved Luftgankommando XI Verwaltungssassenstelle Dänemark (DTR) og Det danske Hedeselskab vedrørende et areal på 19,7 ha af Agerskov Plantage.

Kontrakten rummer nogle for lejemål usædvanlige passager:

”I

§1 hedder det f.eks. DTR har fra foråret 1940 til foråret 1942 taget en ca. 8 ha stor utilplantet del af den Det danske Hedeselskab tilhørende Agerskov Plantage i benyttelse til militære formål.

§2 I foråret 1942 har DTR taget en yderligere utilplantet del af plantagen til benyttelse, så det af DTR benyttede areal i alt udgør 19,7 ha. Det danske Hedeselskab udlejer dette areal til DTR fra 1/4-42 osv.

Lejemålet kan opsiges med 3 måneders varsel til ophør en 1. april, fra ejerens side dog ikke så længe Danmark er besat af Den tyske Værnemagt.”

Den under oprettelsen af Sunds Plantage nævnte assistent F. Holt var fra 6. afgangshold fra elevskolen på Birkebæk med ug⁺ i hovedkarakter. Han var søn af Hedeselskabets første plantør Mads Holt i Paabøl, som senere forfremmedes til skovrider.

F. Holt ansættes først som assistent og plantør i Gedhus Plantage med bopæl i Kragssøhus, og han avancerer som faderen også senere til skovrider. Han kommer til at yde en stor indsats på mange områder af vidt forskellige karakter: Mergelforsyning, medskifter af Hedebruget, læplantning, beskæftigelse af tugthusfanger i tilplantningsarbejdet. Han gør tjeneste i området fra 1898 – 1938.

Den under Agerskov Plantage nævnte skovrider Chr. Dalgas, Birkebæk var søn af E. Dalgas uddannet som forstkandidat og

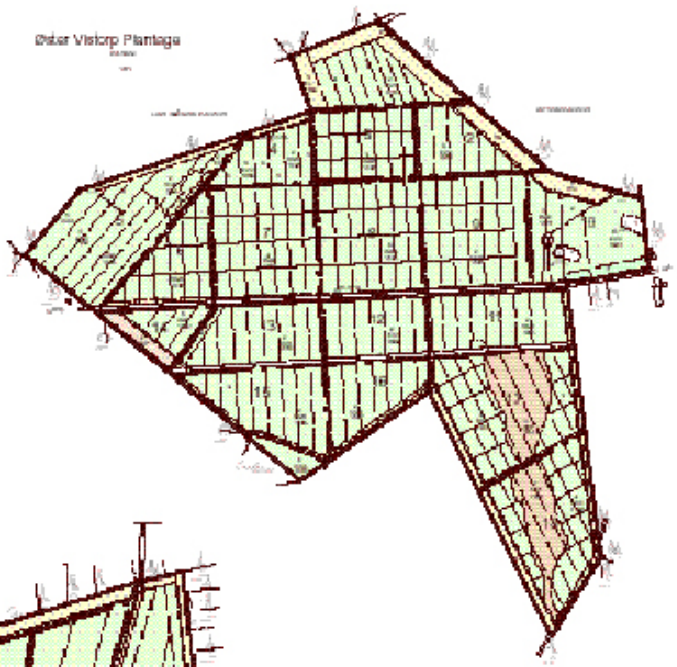
med en næsten 50-årig arbejdsindsats for selskabet, hvis adm. direktør han var fra 1929 – 1933.

Som projektopgave ved skovbrugsstudiet udarbejdede stud. silv. Ove Faurby et bidrag til Agerskov Projektet med titlen ”Skovdyrkningsmæssige muligheder i Agerskov Plantage”. Projektet er fra 1993.

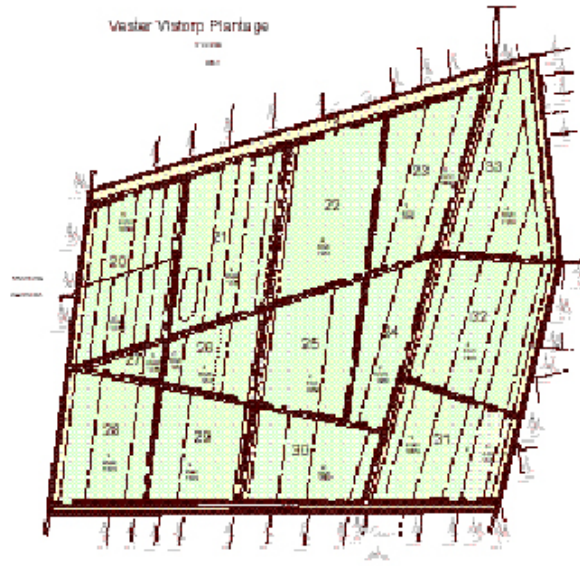
Agerskov Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

Vistorp Plantage

Østør Vistorp Plantage

Vester Vistorp Plantage

I 1788 begynder staten skovplantningen på Alheden i Jylland. De første anlæg blev plantet ved Stendalgaard.

Frederik den 6. inspicerede i sommeren 1824 plantagerne på Alheden, i hvilke den kongelige kasse havde investeret så mange penge.

De fremviste resultater behagede majestæten, og det besluttes at foretage yderligere træplantning.

Denne beslutning ender med, at man ved kongelig resolution af 28. april 1827 godkender, at i alt 1.800 tdr. land af Neder Feldborgs jorder skulle udlægges til skovanlæg (det nuværende Feldborg Nordre plantage). Arbejdet blev overdraget til forstinspektør Jens Bang.

Majestæten var meget interesseret i projektet, og den 25. juni 1832 besigtiger han personligt det næsten færdige anlæg i Neder Feldborg.

Syd for den nye plantage lå et lavtliggende ufrugtbart areal af Over Feldborgs jorder. Dette areal var forblevet i Kongens eje, idet ingen havde lyst og kræfter til at gå i gang med en slidsom opdyrkning. Arealet havde i en del år været udlejet til sparsom græsning.

Ved kongebesøget i 1832 fremviser Jens Bang arealet, og det resulterer i, at majestæten på stedet befaler, at det skulle indtages til skovanlæg (det senere Feldborg Søndre Plantage).

Arealet havde ikke en for skovanlæg ideel form, og det rettes der op på gennem et magelæg med gårdmand Knud Pedersen i Over Feldborg. Arealet til skovanlæg kommer herefter op på i alt 1.464 tdr. land.

Erfaringerne fra tilplantning af dette areal var ikke opmuntrende, og det besluttes i 1849 at standse arbejdet. Der var da tilkultiveret ca. 560 tdr. land af den nordlige del af plantagen, heraf ødelægges i 1856 120 tdr. land af en brand.

Der gik herefter ca. 50 år inden der igen var kræfter og penge til at genoptage tilplantningen.

Vistorp Plantage

Ovennævnte plantage er delt i to benævnt henholdsvis Vester- og Øster Vistorp Plantage. Den vestligste del er placeret med

direkte grænse til Feldborg Søndre Plantage.

Anlægget af denne ejendom tager sin begyndelse med oprettelse af en plantage på 19,5 ha. Ejeren på daværende tidspunkt var muremester H. P. Simonsen, Møllegade 27, Herning, som imidlertid allerede i 1950 sælger videre til proprietær Herluf Dose, Randrup Hovedgaard, Vinkel pr. Viborg. Dose ejer i tilslutning hertil samtidig et større hedeareal.

I 1955 meddeler Hedeselskabet, at man af proprietær Dose har købt 670 tdr. land af Grove Hede for 300 kr. pr. tdr. land, idet samtidig oplyses, at arealet først havde været tilbudt Jordlovsudvalget, der dog på grund af arealets ringe bonitet ikke havde fundet det egnet til opdyrkning og udstykning.

Hedeselskabet udvider derpå Vistorp Plantage til i alt at omfatte 330,89 ha.

24. oktober 1960 blev der afholdt et møde mellem Hedeselskabet og lodsejerne i området, og hvor man drøftede muligheden for at disse lodsejere køber en del af det til plantagen udlagte areal. Efter at sagen har været videre behandlet, meddeler Hedeselskabet ved et møde med en række af de personer, der havde ansøgt om tillægsjord, at man er indstillet på at sælge. Hedeselskabets direktør Fr. Heick siger under dette møde: *"Prisen er 700 kr. pr. td. land + omkostninger. En meget rimelig pris – havde deres tilbud ikke ligget deroppe, var der ikke blevet noget ud af handlen"*.

Der afstås ved den lejlighed ca. 101 ha.

I sin indstilling til selskabets bestyrelse skriver dir. Fr. Heick i sidste afsnit:

"I betragtning af at arealet vil blive udlagt som tillægsparcerer til mindre landejendomme, vil jeg mene, at Hedeselskabet bør acceptere tilbudet på 700 kr. pr. td. land. Der vil herved blive skabt ro om en sag, som har givet anledning til megen ubehagelig presseomtale".

Sagsforløbet vidner om de modsætninger, der kan opstå mellem landbrugs- og skovbrugsinteresser.

Vester- og Øster Vistorps arealer blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

I Blichers berømte novelle ”Hosekræmmeren” fortæller han i indledningen følgende:

Hosekræmmeren

Stundom, når jeg har vandret ret langt ud i den store albede, hvor jeg kun har haft den brune lyng omkring og den blå himmel over mig; når jeg vankede fjernt fra menneskene og mindesmærkerne om deres pulsen hernede, der i grunden kun er muldvarpeskud, som tiden eller en og anden urolig tamerlan engang jævner med jorden; når jeg svævede hjertelet, frihedsstolt som beduinen, hvem intet hus, ingen snævert begrænset mark fængsler til pletten, men som ejer, besidder alt, hvad han ser, som – ikke bor – men lysterer, hvor han vil; når da mit vidt omsvævende blik i kimmingen skimtede et hus og således ubehagelig standsedes i sin lette flugt: stundom opstod da – Gud forlade mig denne flyvetanke, thi andet var det dog ikke – det ønske: gid denne menneskevåning var borte!

Der bor også møje og kummer, der trættes, der kives de også om mit og dit! – Ak! den lykkelige ørken er både min og din, er alles, er ingens. –

En forstmand skal have foreslået at forstyrre hele kolonianlægget, plante skov på beboernes marker og i deres sløjfede byer; mig har stundom den langt umenneskeligere tanke påtrængt sig: hvad om her endnu havde været lynggroet hede, den samme som for årtusinder siden, uforstyrret, uomrodet af menneske-hænder! Men, som sagt, jeg mente det ikke alvorligt. Thi når jeg udmattet, mødig, smægtende af hede og tørst, med smertelig længsel tænkte på arabernes telt og kaffekedel, da takkede jeg Gud, at et lyngtækt hus – om end milelangt bort – forjættede mig skygge og vederkvægelse. Og befandt jeg mig således for en del år siden en stille, varm septemberdag langt ude i denne samme hede, som jeg i arabisk forstand kalde min. Ingen vind bevægede den rødmeende lyng; luften lummer og dosig. De fjerne bakker, som begrænsede synskredsen, syntes at svømme lig skyer omkring den uhyre slette og antog mange vidunderlige skikkelser af huse, tårne, slotte, mennesker og dyr, men alle af dunkle, uformede omrids, ustadige, vekslende som drømmebilleder: snart forvandles en hytte til en kirke, denne igen til en pyramide; hist hævede sig et spir, her sank et andet; et

menneske blev til en hest og denne igen til en elefant; her gyngede en båd og der et skib med udspændte sejl. –

Længe forlystede sig mit øje ved beskuelser af disse fantastiske figurer – et panorama, som kun sømanden og ørkenens indvåner har lejlighed at nyde – da jeg omsider træt og tørstig begyndte at lede efter et rigtigt hus blandt de mange falske; jeg ønskede ret inderligt at bortbytte alle mine prægtige feslotte for en eneste menneskelig hytte.

Det lykkedes: jeg opdagede snart en virkelig gård uden spir og tårne, hvis omrids blev tydeligere og skarpere, jo nærmere jeg kom den, og som, flankeret af tørvestakke, så langt større ud, end den virkelige var.

Dens beboere var mig ubekendte. Deres klædedragt var fattig, deres husgeråd tarveligt; men jeg vidste, at hedeboeren tit gemmer ædelt metal i et umalet skrin eller i et usselt hængeskab og en tyk tegnebog inden for en lappet kofte; da derfor mit blik ved indtrædelsen faldt på en alkove, fuld-stoppet med strømper, formodede jeg ganske rigtigt, at jeg befandt mig hos en velhavende hosekræmmer. (I parentes være det sagt, at jeg ingen fattige kender).

En halvgammel, gråhæret, men endnu kraftig mand rejste sig fra skiven og bød mig hånden med de ord: »Velkommen! – med forlov at spørge, hvor er den gode ven fra?»

Man opholde sig ikke over så ufint og ligefremt et spørgsmål! Hedebonden er lige så gæstfri, men lidt mere nysgerrig end de skotske lairder, og i grunden kan man ikke fortænke ham i, at han gerne vil vide, hvem han bevrerter.

Da jeg havde fortalt ham, hvem og hvorfra jeg var, kaldte han på sin kone, der straks satte frem, hvad huset formåede, og nødte mig med godhjertet venlighed til at spise og drikke, skønt min hunger og tørst gjorde al nøden overflødig.

Digteren Jesper Aakjær, der havde studeret Steen Steensen Blicher og skrevet et stort værk som ham, mente, at modellen til Blichers Hosekræmmer var fra Simmelkær, og på den baggrund er det nærliggende at antage, at det billede Blicher tegner af heden kan være fra den egn, hvor Vistorp Plantage

senere bliver anlagt.

Vistorp Plantage ligger tæt på grænsen fra bøndergodset under Herningsholm, der blev grundlagt af ritmester Johan Josua van Qualen efter et mageskifte i 1579 med kong Frederik den 2.

Ritmester van Qualen havde sin formue deles gennem sit ægteskab, og dels ved at stille med hvervede hærenheder i kongens tjeneste.

Herningsholm har gennem tiderne haft mange ejere, og om én af ejendommene under dette gods, Skaaphus, skriver professor Axel Steensberg i sit to binds værk om Herningsholm følgende om "Hosebinderiets opståen og fremvækst":

Hosebinderiets opståen og fremvækst

I første bind omtales, at Christian Rantzau i 1630rne omdannede den af hans fader Gert Rantzau oprettede gård, Nygård, med tilliggende hedearealer, ca. 3000 tdr. ld., til en fårefarm, der kom til at hedde Skåphus (d.v.s. Fårehus af tysk Schafe og Haus). Det var altså et schæferi, han grundlagde. Allerede i 1639 sendte hans foged 7 harbopund (å ca. 10-14 kg, altså op mod 100 kg) uld fra Breitenburg til Herningsholm for at lade det strikke.

Det var dog først i nedgangstiden efter svenskekrigene 1657-60, at uldbinderiet tog fart. Allerede sidst i 1600-årene dukkede de første hosekræmmere op i København, i begyndelsen som midlertidigt logerende, men efter omkring 1700 slog nogle af dem sig ned som fastboende. I Jylland havde de kommissionærer, der købte de strikkede produkter op og bragte dem til København. Allerede o. 1670 blev der strikket til oplag på Herningegnen; for ved en vurdering af møllerens efterladte gods i Kibæk registreredes 10 par karlestrømper, 11 par kvindestrømper og 27 par børnestrømper. Det tidligst kendte eksempel på, at mændene var ivrige bindere, der tog bindehosen med, når de gik ud, er fra Snejbjerg.

Kort over fæstegårde under Herningsholm 1751. Hver familie havde nu sin egen gård og i Ikast, Gjellerup og Sunds var antallet af fæstegårdmandsfamilier på Herningsholms gods i løbet af 60 år steget med henholdsvis 36%, 104% og 115%. Det var en befolkningstilvækst større end i England under de første 50 år af

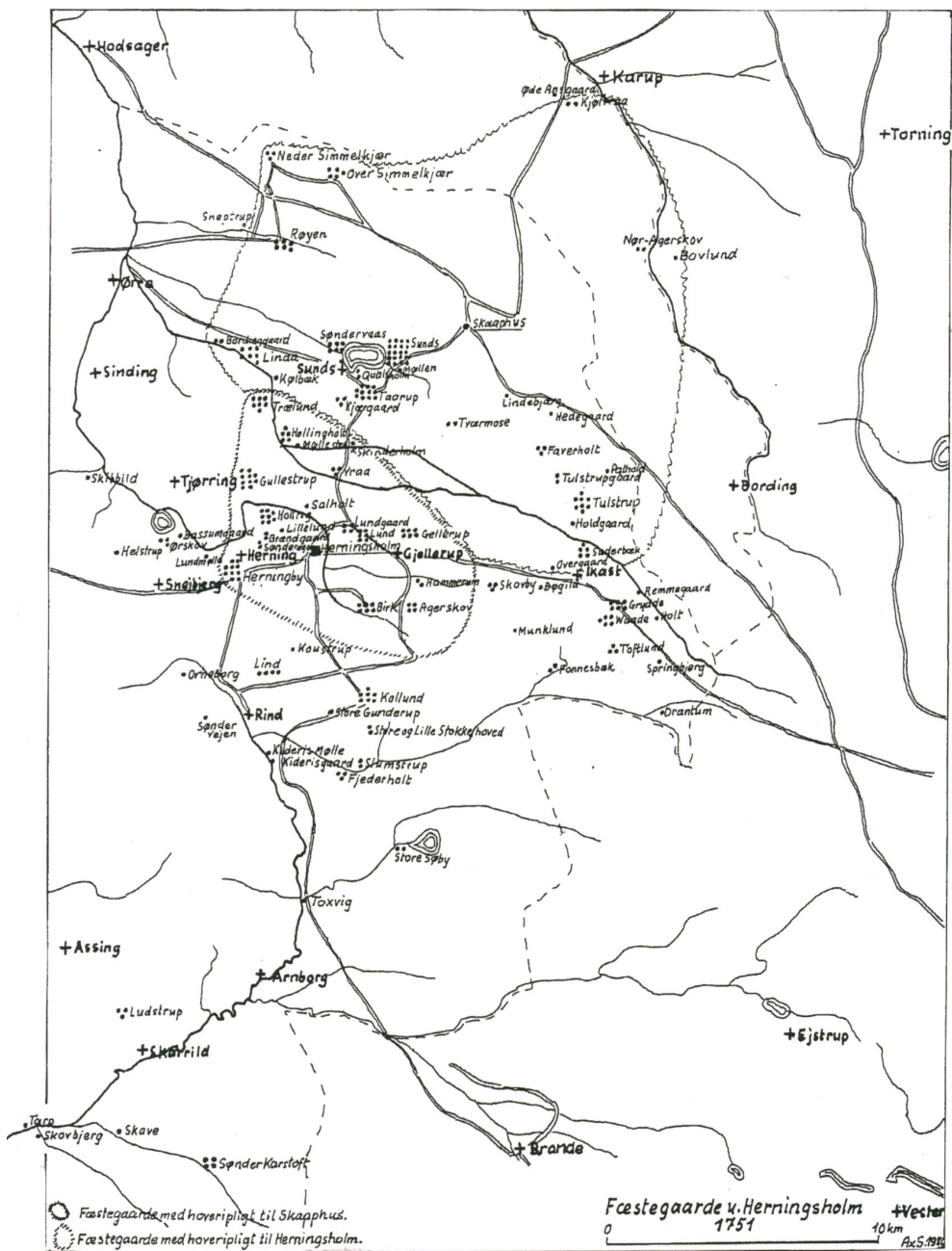
den industrielle revolution. I det øvrige Danmark var der stagnation i begyndelsen af 1700-årene. Grundene til befolkningsfremgangen på Herningsholms gods var et opblomstrende hosebinderi, formindsket hoveri og lavere afgifter samt øget fårehold. På kortet er angivet, hvilke gårde, der forrettede avlingshoveri til Herningsholm og Skåphus.

Tegnet af Ax. S.

Her var en del mænd i oktober 1727 forsamlet i et hus, hvor de sag og bandt hose. I 173 nævnes en hosekræmmer Peder Taalund (Thalund) i Ørre, og mølleren i Kideris mølle (i Rind sogn), der hørte under Herningsholm, drev også handel med hoser. I 1744 døde hosekræmmer Niels Christensen Agerskou kun 33 år gammel af brystsyge og blev begravet fra Helliggejst kirke i København. Vi skal i et senere kapitel vende tilbage til nogle af de kendte hosebinder – og hosekræmmer-familier: Waad for Ørrevad, Aabye fra Åby i Aulum, Røyen fra Sunds, Agerskoverne og Lunderne fra Gjellerup og Thyge Larsens afkom fra Skåphus.

Som følge af hosebinderiets stærke vækst skete der mellem 1690 og 1750 også en betydelig vækst i antallet af husstande på Herningsholm gods. På den store matrikels tid var der i 1688-91 på godset i alt 191 husstande (se kortet fig. 4), men i 1751 var antallet vokset til 261 i de II sogne i Hammerum herred, hvori Herningsholm havde bøndergods.

Dertil kom så de spredte gårde i Bording, Karup og Kragelund sogne. Men væksten var ikke lige stærk i alle disse sogne. I Tjorring, d.v.s. Trælund, var antallet faldet fra 9 til 7. I Snebjerg var det vokset fra 8 til 9, i Rind var det faldet fra 28 til 26 og i Arnborg fra 2 til 1. Endelig var det i Skarrild vokset fra 5 til 8. Væksten koncentrerede sig først og fremmest om Ikast, Gjellerup og Sunds: I Ikast steg antallet af familier fra 36 til 48, i Gjellerup fra 23 til 47 og i Sunds fra 31 til 67. Det vil omsat i procent henholdsvis sige 36%, 104% og 115%. I Sunds blev antallet af familier altså mere end fordoblet på de 60 år i første halvdel af 1700-årene (kort fig. 6), og netop i dette sogn var det, Christian Rantzau anlagde sin fårefarm. Fåreholdet var utvivlsomt vokset nogenlunde i samme takt, selv om man ikke har pålidelige tal på

antallet af får pr. gård på matriklens tid.

Dengang var ulvene i Midtjyllands hedeegne endnu en alvorlig plage for fåreholdet. Kun hvor en del gårde lå sammen i en landsby, og man holdt en fælles hyrde, var der mulighed for at beskytte hjorden, og dertil krævedes voksne mænd, der om fornødent kunne tage kampen op med rovdyrene. Også på Skåphus kunne man holde en hyrde. Men i løbet af 1700-årene fik man ulvene udryddet ved, at regeringen udlovede belønninger for at bringe nedlagte dyr til tinget, så bøndernes fårehold kunne udvides.

Deri kan man med lidt fantasi ane udviklingen over Blichers Hosekræmmer til nutiden.

Egnen omkring de to omhandlende plantager rummer kun sparsom historie. Til eksempel er der kun fundet ganske få gravhøje i området.

Til gengæld overraskes man ved, at der på en nærliggende lokalitet omkring Grove er foretaget rige fund. Her gengivet efter omtale i ”De Danske Skattefund fra Vikingtiden og den ældste Middelalder indtil omkring 1150”.

8. Store Graasand Mark, Haderup S., Gindring H. C. 5037–38. I 1883 fandt en Tjenestdreng i en Mose paa Store Graasand Mark 2 Guldarmringe, der tilsammen vejede 86 g.

Begge Armringerne var snoede af flere Stænger; den ene som SM 649 (3 Stænger + Traad); den anden af 2 x 2 fine Guldstænger. Paa begge Ringe er Enderne forenet i en rhombisk Plade med indstemplede Figurer. Tvermaal 7,6 og 7,8 cm.

Der fandtes ingen Mønt i Forbindelse med disse Guldringe. De var nedlagte hele og uskadte, ligesom i Nordskovhus-Skatten (Nr. 1).

**9 Graagaard, Haderup S., Ginding H. C. 5865–67, 6096. Møntsamling 552.*

I 1887 indleveredes til Museet en Skat af Sølvsager, der var fundet ved Pløjning i en Mose. Sagerne fandtes tæt ved det faste Land, lige under Overfladen, der gentagne Gange var afbrændt. De laa samlede paa ét Sted, ca. 1½ Alen i Kvadrat. Ved Fundet ligger en

Stump Tøj, hvori Sølvagerne vistnok har været gemt. Fundet er beskrevet af C. Neergaard i Aarb. 1892, S. 341, og (Mønterne) af Galster i Nord. numismat. Aarskr. 1940, S. 161 f.

1) *Rundt Spænde, dannet af to hvælvede runde Plader, hvoraf den øverste er dækket af baandformede Dyrefigurer i Filigran (afbildet SM 660). Dyrehovederne ses en face paa svagt forgyldt Grund. Diameter 4,6 cm. Paa Bagsiden danner riflede Baand Charnier, Naaleskede og en Øsken, hvori sidder en lille Ring.*

2) *Smaa Randbrudstykker af 2 lignende Smykker.*

3) *2 ens Beslagstykker af svagt buet Sølvblink, 3,5 cm store. Beslagene er trekantformede med trappelignende Hak i Siderne; midt i hvert Beslag er en T-formet Gennembrydning til en Hank eller lignende. Beslagene er prydet med indslaaede Cirkler.*

4) *Halvdelen af en lille kugleformet Perle af Sølv med Granulation, 1,4 cm stor. – En Snes ubetydelige smaa Brudstykker, deriblandt Torn til et Spænde.*

5) *Ringsølv: 17 afhuggede Stænger fra snoede eller glatte Ringe, delvis med ovale Endeplader. – 7 Brudstykker af Ringe, snoet af 2–6 tynde Traade. – Bundter af tynd Sølvtraad. – 5 Brudstykker af Armringe som SM 646, 648 og af den massive gotlandske Type. – Smaa Brudstykker af 2 Ringe dannet af snoede Stænger og Traade. – 35 afhuggede firkantede Stænger fra Ringe, tildels prydet med indslaaede Trekanter.*

6) *11 flade overhuggede Sølvbarrer med Spor af Tværhamring, 2–8 cm lange.*

7) *118 Mønter. (Heri er ikke medregnet et stort Antal ubestemmelige kufiske Brudstykker). Af de bestemmelige Mønter var:*

5 kufiske (4 samanidiske 907–44, 1 bujidisk 934–40).

2 engelske (Edw. Martyr 975–78).

24 tyske (7 fra Köln, 2 Mainz, 12 Speyer, 2 fra Bayern: Henrik II og Otto 976–82), 1 fra Strassburg). Yngste Mønter: Otto III (983–1002).

3 fra Italien (Pavia, Berengar II og Adalbert, 950–61).

1 fra Böhmen (Boelslaus II, 967–99).

83 Hedeby-Halvbrakteater (Dorestad-Efterligninger og Korstyper).

Graagaard-Skatten er da antagelig nedlagt kort før Aar 1000.

*9a. Pilhuse, Grove S., Ginding H. 662/39. Møntsamlng 1990. I September 1939 fandtes ved Tørvegravning i Gaarden Pilhus' Mose (Matr. 3b af Graagaarde) – ca. 250 m SØ for det Sted, hvor den foregaaende Sølvskat 50 Aar tidligere var fundet – en lille Skat af Brudsølv og Mønter. Den blev opdaget i en Klump Mosejord. Mønterne havde været tattet. Ved Eftergravning konstaterede en af Nationalmuseets Embedsmænd i Tørvelaget en cirkelrund, 20 cm bred Plet i Tørvelaget ½ m under Jordoverfladen, Stedet for Nedgravningen af Skatten. Hele Fundet vejede 148 g. Sølvholdigheden af et Par Traade, der undersøgtes, var 935 – 955 0/00.

1) 3 meget smaa Brudstykker af et Filigransmukke, indtil 1,3 cm.
2) Ringsølv. 9 overhuggede og forvredne runde Stænger. – 1 overhugget firkantet Stang. – 3 overhuggede Stykker af snoede Ringe. – 13 Stykker Sølvtraad, delvis snoet.

3) Barresølv. 2 flade, overhuggede Sølvbarrer, med Hammermærker. Indtil 2 cm. – 1 lille Plade af afhugget Sølvblink, 1,3 cm stor.

4) 75 Mønter. Heraf var:

7 Brudstykker af kufiske Mønter (samanidiske, æ M. 907–13, y. M. 913 – 42);

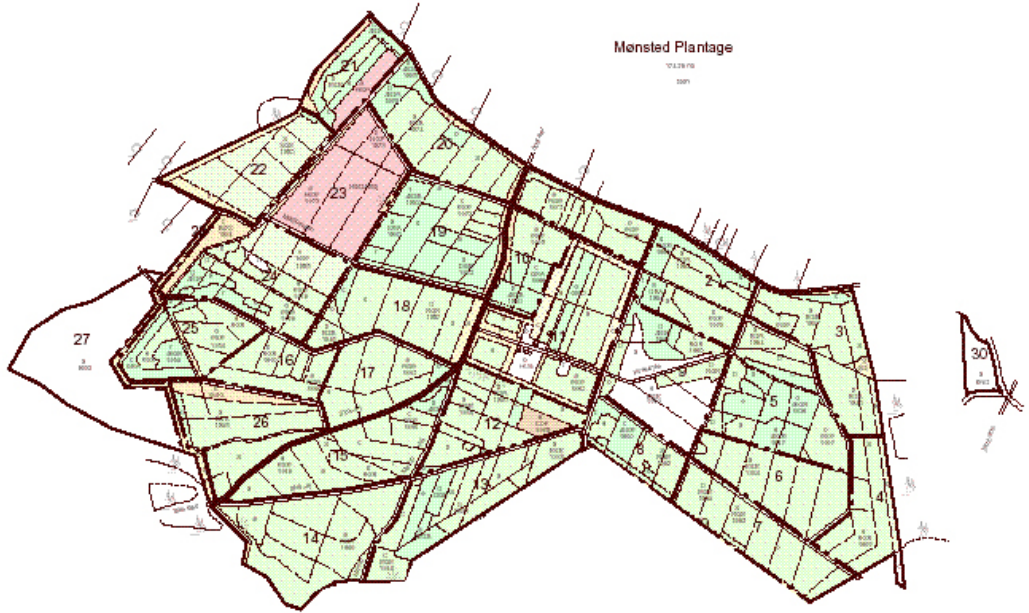
5 samt nogle smaa Brudstykker tyske fra Köln og Mainz (y. M. 983–1002);

60 Hedeby-Halvbrakteater (25 Dorestad-Efterligninger, Resten Korstyper).

Denne Skat er antagelig nedlagt paa samme Tid og i samme Situation som den foregaaende. (Jfr. G. Galster i Nord. numismat. Årsskr. 1940, S. 160 ff.)

Den omtalte rigdom må formentlig være tjent ved handel. Kan det være handel med jern?, der i såfald ingen, gennem fremstillingen, kan have været medvirkende årsag til fortidskovens forfald i området eller stammer rigdommen fra en anden vigtig jysk næringsvej, nemlig handel med kreaturer til markederne syd på?

Mønsted Plantage

Mønsted Plantage

Ovennævnte plantage er anlagt i 1985 og optages i samme år i Hedeselskabets Tidsskrift under rubrikken nye plantagearealer:

Mønsted Plantage, ca. 319 Tdr. Ld. i Mønsted og Gammelstrup Sogne, Fjends Herred, Viborg Amt. Plantagen ejes af det danske Hedeselskab. Arealet bestaar dels af Agermark og del af Hede med gode Læforhold og er særdeles godt skikket til Beplantning.

Arbejdet ledes af Skovrider Morville.

Det er bemærkelsesværdigt, at den er oprettet som en B-plantage, hvilket blot betyder, at man har benyttet sig af en tilskudsordning, hvor der blev givet 50% i tilskud af de anvendte planters pris, og der var i denne ordning ikke noget krav om en samtidig pålæggelse af fredskovspligt. Ejendommen er på et langt senere tidspunkt (1957) undergivet fredskovspligt ved et notat i tingbogen.

Årsagen til den valgte tilskudsform må formentlig søges i praktiske vanskeligheder med at få de forskellige konti til at svare til de på finansloven givne bevillinger.

Fra et enkelt af skøderne fra 1894 citeres:

Begge Ejendomme ansættes til en Værdi af 15 Kr. pr. Td. Land raa Hede, 25 Kr. pr. Td. Land skrælplojet Hede og 35 Kr. pr. Td. Land Agermark, og efter denne Værdi beregnes Købesummene.

Til opkøbet hørte der en landbrugsejendom, hvor Hedeselskabet fra 1898 placerer en opsynsmand.

Stuehuset til denne ejendom ombygges i 1966 og kommer da til at tjene som skovfogedbolig.

Til ejendommen hørte der et lille fritliggende engareal, og det må være herpå Hedeselskabet opretter en mosestation i 1896. Mosesagen var dengang et andet af Hedeselskabets store arbejdsområder, og i de to små beretninger, der foreligger fra

dette areal får man indblik i arbejdet med at gøre et sådant lavmoseareal frugtbart.

Beretning

for

Mønsted Mosseskation.

for

1896.

Mønsted Mosseskation, som bestaar af ca 2 Td. Land Lavmose, blev i Efteraaret 1895 udgrøftet, pløjet og tilført 1000 Sd. Kvælst. og 400 Sd. Fosforstof, hvorefter den i Foraaet 96. blev beesaet med 360 Sd. gul Hare, hvilket i Sommerens Løb gjorde godt Vir, især paa de 2 østligste Ager hvor der ingen Gode indfaandt sig og som tidligere vare de mindste, ogsaa paa de vestligste Ager var Chren god, den Høstede saaledes paa hele Stykket ca. 27 Tonner, som gennemsnitlig har givet 6 Skopp. pr. Tonne, hvilket ialt giver ca 20 Td. Høve.

Mønsted Søndag d. 9/1 1897

Haugsted

Beretning fra
Mønsted Mosestation
for 1896.

Mønsted Mosestation, som bestaar af 2 Td. Land Lavmose, blev

Beretning
fra
Mønsted Mosestation
for
1897.

Mønsted Mosestation, som bestaar af 2 Td. Land Lavmose, havde i 1896 saadan Haare. Samme Efferaae blev Stationen grundtjkt harvet og planant, og om Vinteren tilført 2" Sand samt 700 L Halmst, 300 L Stro-
skaafstok og 32 Td. Ubre.

Tidligt paa Foraaet 1897. blev Stationen tilraast med 8 Td. siddigt modent Rindklover, 8 Td. Allike, 6 Td. ital. Raggros, 8 Td. Simothe, 20 Td. Eng-
singel, 12 Td. Engraevhale, 4 Td. aliu. Raggros og 100 Td. gul Haare.

Køden forsytt i Stationen af jule og glev et godt Udbytte nemlig
5 Læs a. ca. 1000 Td. altsaa ca. 5000 Td.

Mønsted Ravvej, d. 29/1 98.

A. Laugesen

i Efteraaret 1895 udgrøftet, pløjet og tilført 1000 Kainit og 400 Thomasfosfat, hvorefter den i Foraaret 96. blev tilsaaet med 360 u gul Havre, hvilket i Somrens Løb groede godt til, især paa de 2 østligste Agre hvor der ingen Grus indfandt sig og som tillige vare de sundeste, ogsaa paa de vestligste Agre var Avlen god, der høstedes saaledes paa hele Stykket ca. 27 Traver, som gennemsnitlig har givet 6 Skppr. pr. Trave, hvilket i alt giver ca. 20 Td. Havre.

*Mønsted Plantage d. 9/1 1897
LM Haugsted*

Beretning fra Mønsted Mosestation for 1897.

Mønsted Mosestation, som bestaar af 2 Td. Land Lavmose, havde i 1896 baaren Havre. Samme Efteraar blev Stationen grundigt harvet og planeret, og om Vinteren tilført 2" Sand samt 700 ü Kainit, 300 ü Thomasfosfat og 32 Td. Uhre.

Tidligt paa Foraaret 1897 blev Stationen tilsaaet med 8 ü sildigt modent Rødkløver, 8 ü Alsike, 6 ü ital. Rajgræs, 8 ü Timothe, 20 ü Engsvingel, 12 ü Engrævehale, 4 ü alm. Rapgræs og 100 ü gul Havre.

Høsten foregik i Slutningen af Juli og gav et godt Udbytte nemlig 5 Læs a ca. 1000 ü altsaa ca. 5000 ü Hø.

*Mønsted Plantage d. 10/1 98.
LM Haugsted*

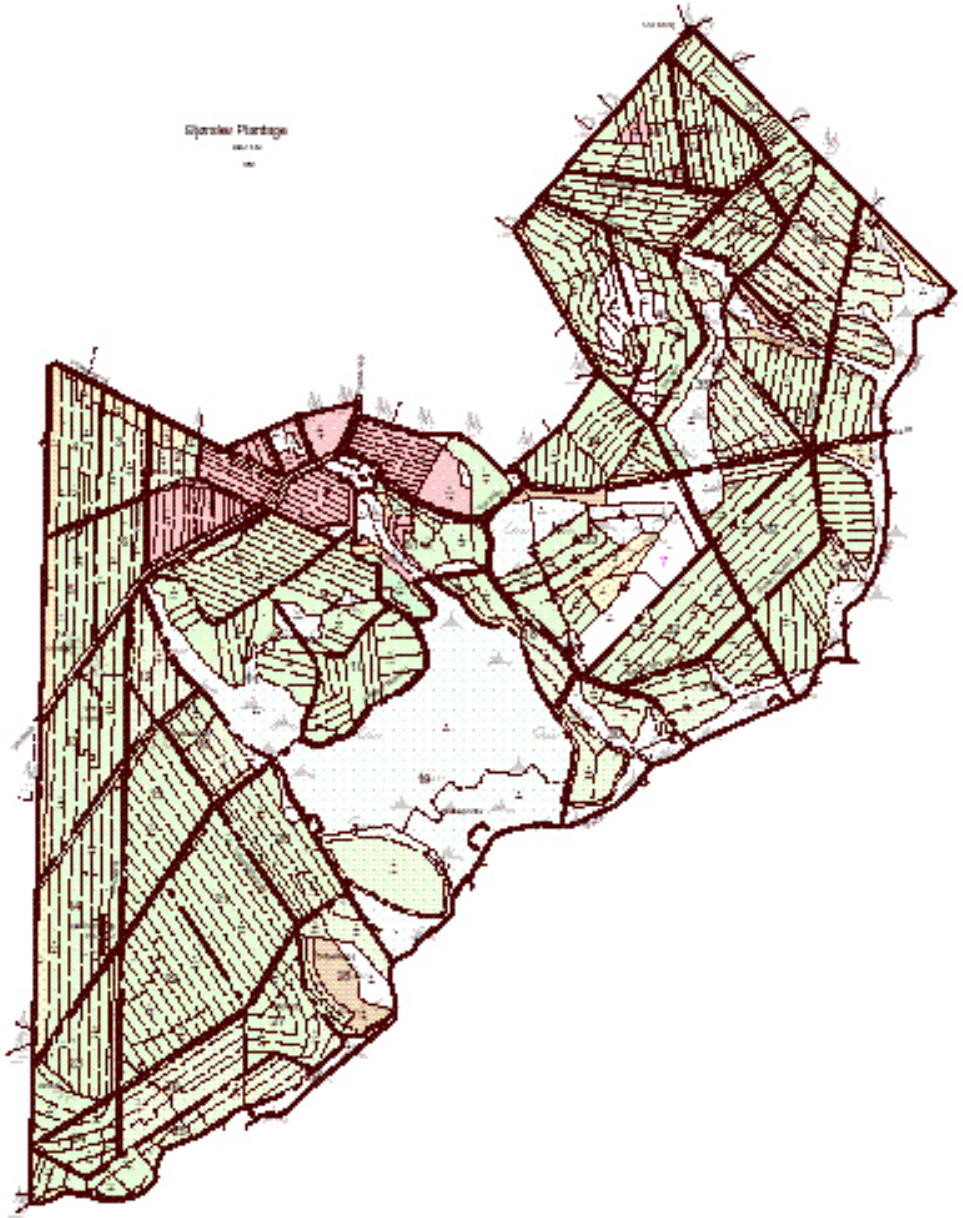
Under 1. Verdenskrig stiller regeringen blandt andet penge til rådighed for Amter og Kommuner til erhvervelse af plantagearealer. Denne ordning resulterer i Viborg Amts anlæg af Viborg Amts Plantage i Mønsted. Arealet støder direkte op til Mønsted Plantage, og begge har i mange år været under Hedeselskabets forstlige ledelse.

Viborg Amts Plantage, ca. 171,6 ha i Mønsted Sogn, Fjends Herred, Viborg Amt. Plantagen ejes af Viborg Amts Kommune. Arealet bestaar dels af Agermark og del af Hede af særdeles god Beskaffenhed. Tilplantningen er begyndt. Arbejdet ledes af Skovrider Morville.

Mønsted Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1989, og man forsøgte først i 1990'erne at erhverve Viborg Amts del, men uenighed om prisen gjorde, at der ingen handel blev. Plantagen er senere solgt til en privat ejer.

Af en gammel jagtkontrakt fremgår det, at jagten i Mønsted Plantage i tidsrummet 1923 – 1933 var lejet ud til landstingsmand Hauch, Asmindkloster for 128,10 kr. pr. år (60 øre årligt pr. ha).

Bjørslev Plantage

Bjørslev Plantage er beliggende umiddelbart vest for Kibæk og sydøst for Nr. Vium kirke.

Plantagen er beliggende på den del af Skovbjerg Bakkeø, som tidligere er benævnt Bjørslev-knuden. (se bilag 1)

Igennem dette landskab passerede E. M. Dalgas på sin rejse, der er beskrevet i ”Geografiske Billeder fra Heden”.

Herfra citeres:

”Ligeoverfor os i Syd naa Assingbymarker næsten ned til Aaen, men forøvrigt er dalen overalt indesluttet af sorte prægtige Bakker, som i høj Grad egne sig til at beplantes. Vi passerede en Del af disse Bakker på vor vej til vor Kurs imod Bjørslevhøjene, der ligge paa Toppen af et saa roman-tisk Landskab, som man vel kan ønske sig.

Imod Syd et Par sønderrevne Slugter, der føre til den grønne Vandaadal, og højere oppe en Fordybning, hvor en Hedegaard ligger begravet, saa at kun røgen fra Taget røber dens Tilværelse, imod Nord en stærkt Kuperet Hedegaard, hvori kun et Par Faareflokke tyde på Liv, og hvori der af og til ses et Egekrat, og imod Vest dette Landskabs Affald imod den smukke Vorgoddal.

Overalt finde vi alle Kendetegn paa, at Heden er god; af og til har en Nybygger slaaet sig til Ro i en af Smaadalene, Mergelgrave og Kløvermarker, disse umiskendelige Tegn paa, at Agerbruget kan blive til noget, mangle ikke, og man har hele Fornemmelsen af, at der her maa kunne plantes.

Vi have alt nævnt Snærlundsdal og det smukke og store Plantningsterrain fra Hjortballehøjene til Baunebjerget, og vi kunne nu hertil føje et endnu bedre og smukkere, nemlig den største Del af Terrainet mellem Monshøjene, Fjeldstervang, Bjørslev Knud og Vandaaen, et Terrain, som har en Længde af 1 Mil og en Bredde af mindst ½ Mil, og som næsten overalt tilbyder god Plantejord uden Al, fortrinlige Læforhold og intetsteds Surheder.”

Der har været i alt 3 Bjørslevgårde, men den oprindelige, og på hvis jorder Bjørslev Plantage er beliggende, omfatter i alt 2000 tdr. land. (se bilag 2)

Plantagen er anlagt i 1893 af hofjægermester Juel til Hverringge.

Om erhvervelsen skrive Chr. Dalgas i 1917:

"Den nordlige Del af Bjørslevknuden, som bestaar af de Haunstrups Bakker, naar dog ingen betydelig Højde, men i den sydlige Del hæver Bjørslevknuden sig til en Højde af 304' paa Monshøj, det østligste Punkt, og lidt over 200' paa Bjørslev, den vestlige Plantage.

Ogsaa her på Bjørslevknuden findes mange Kæmpehøje, hvorfra man har den mest storslaaede Udsigt, ja Terrænet er saa smukt her, at Ejeren af den 860 Tdr. Land store Bjørslev Plantage, Hoffjægermester Juel til Hverringe, ikke uden Grund sagde, da vi præsenterede Plantagen for ham i 1892:

"Det forekommer mig Kun at være Synd at tilplante disse prægtige Lyngbakker." Bjørslev Plantage, der imod Syd støder op til Vandaaen, er da ogsaa et ualmindeligt smukt Areal.

Fra Vandaaen hæve Bakkerne, gennemskaarne af dybe Slugter sig 150' i Vejret, og disse Slugter er saa store, at der i disse findes Mosearealer på indtil 50-60 Tdr. Lands Størrelse.

Man stiger op ad Skrænterne og kommer til jævnt faldende Mosearealer, saa til nye Skrænter og saa til nye Moser, ja til sidst ligger der en lille Mose saa at sige helt oppe på Toppen af Bakken. I sin Tid, naar Heden her er bleven Skov og Moserne frugtbare Enge, ville Naturskønhederne blive lige saa tiltalende, som de nu ere vilde, kun vil den døde Haand være borte.

Bjørslev Plantage er sammenstykket af to Bjørslevgaard og kostede i Indkøb 20.000 Kr., men Arealet er da ogsaa af en fortrinlig Beskaffende, idet Jordbunden er svagt leret Bakkeøsand fuldstændig uden Ahle."

Samfærdselsforholdene til og fra Bjørslevgaard var på erhvervelsestidspunktet meget vanskeligt, Von å skulle passeres, hvilket kun var muligt i sommertiden.

Ved planlægningen af plantagen fulgte man E. M. Dalgas' idé om, at et korrekt fornuftigt vejanlæg spillede en meget stor rolle ved anlæg af nye plantager.

Vejnettet skulle anlægges efter jordbundsforholdene, men

fremfor alt således, at vejene er så farbare, som terrainforholdene tillader, og således, at de på ethvert punkt stiler hen mod de naturlige afsætningspunkter.

Med hensyn til plantagens inddeling tilstræbte man så vidt muligt ensartede regelmæssige figurer af ca. 20 tdr. lands størrelse.

Disse overordnede ideer blev nøje fulgt ved Bjørslev Plantages anlæg.

Ved udgangen af 1916 var det areal, der umiddelbart egnede sig til tilplantning, 323 ha beplantet i det væsentlige med gran og bjergfyr.

Ved de første kulturanlæg anvendte man reolpløjning, men gik senere over til brandkulturer, hvilket vil sige, at lyngskjolden efter pløjning blev delvis afbrændt, asken blev nedpløjet, og der blev taget to afgrøder, rug og en med spergel, inden pløjning til plantning fandt sted.

Kulturerne betegnes i 1917 som vellykkede.

Den første plantør hed Clemen Hansen. Han havde været elev på Birkebæk i 1892 og havde som elev været med til at opmåle og planlægge plantagen.

Efter aftale med ejeren blev status hvert år gjort op med tillæg af 2% renter og renters rente ud fra den forudsætning, at ejeren burde have 2% af sine udgifter i rente og give 2% for fornøjelsen eller som forskud til hedesagens fremme.

Da tilplantningen af egnede arealer, mosearealer og landbrugsjorder til gården var fuldført, ønskede ejeren at sælge plantagen, og da Hedeselskabet samtidig havde fået en bevilling til at starte en moseindustriel forsøgsstation, rettes opmærksomheden på Bjørslev mose.

Kammerherre Juel ønskede ikke hverken at sælge eller bortforpagte mosen, men tilbød i stedet Hede-selskabet ejendommen for 100.000 kr. Ved udgangen af 1915 var ejerens udlæg + 2% rente opgjort til 87.434 kr.

Det lykkedes i 1916 at danne et aktieselskab A/S Bjørslev Plantage med en aktiekapital på 100.000 kr. fordelt på 20 aktier á 5.000 kr. Heraf tegnede Hedeselskabet 2 aktier.

Den første bestyrelse bestod af:

Departementschef Andersen, København

Konsul Breinholt, Esbjerg

Skovrider Chr. Dalgas, Birkebæk

Aktieselskabet bortforpagter den ca. 75 tdr. land store Tovdal mose med tilhørende læggeplads for tørv på 17 tdr. land til Hedeselskabet med en afgift på 1 kr. pr. 1.000 tørv.

Her bliver Hedeselskabets moseindustrielle forsøgsstation etableret.

Der bliver gravet tørv her op til efter 2. verdenskrig. Dog ikke i hele perioden af Hedeselskabet.

Der bliver også påvist brunkul i Bjørslev, men en udnyttelse har ikke fundet sted.

Da adgangsforholdene til plantagen var meget dårlige, måtte man efter erhvervelsen anlægge en ny vej over moser og kær fra Bjørslev til Kibæk.

Den gamle adgangsvej syd på over Von å er stadig et stykke offentlig vej, og forbindelse over åen blev midt i 1970'erne reetableret (dog kun for gående) som et beskæftigelsesprojekt.

Mads Lauridsen fungerer som bestyrer fra 01.04.1918 indtil skovfoged Knud Nielsen efter en assistentperiode udnævntes til skovfoged i 1946. Som sådan fungerer han indtil sin død i 1968.

Knud Nielsen havde også forpagtningen af landbruget og tørveudnyttelsen i mosen.

I forbindelse med anlægget af et forsøgstørveværk i 1916 erhverves en læsseplads ved sporet mellem Kibæk og Troldhede. Denne læsseplads, der ikke lå i forbindelse med plantagearealet, afhændes i 1962.

Læssepladsen var også tænkt til afsendelse af brænde fra Bjørslev Plantage og brunkul.

I 1973 erhverves aktiekapital i A/S Bjørslev af Det danske Hedeselskab, der som aktionær (1 aktie) havde forkøbsret. Baggrunden var, at de øvrige aktionærer ønskede at sælge, idet næste generation ikke var interesseret i at overtage, samt at man i 1973 havde gunstige skattebetingelser for salg.

Købesum 2,1 mio. kr.

Det var bestyrelsens hensigt at sælge til en køber, der kunne sikre selskabet på danske hænder.

Man fandt frem til den endelige købesum ved samtidig at indhente tilbud fra anden side.

I 1955 udarbejdede G. West Nielsen den første driftsplan for plantagen.

Ifølge areal- og forrådsoversigten var plantagens areal 495,75 ha, hvoraf 325,22 ha var bevokset med følgende fordeling af træarter:

	<u>1955/ha</u>	<u>1996/ha</u>
Rødgran	260,64	
Ædelgran/ædelgran og rødgran	31,03	306,65
Fyr	9,20	5,83
Andet nål	7,92	12,19
Pyntegrønt		21,33
Løvtræ	15,08	32,26
Blandet nål	<u>1,34</u>	
<u>I alt</u>	<u>325,22</u>	<u>378,26</u>

Vedmassen var opgjort til 30.444 m³, hvoraf rødgran udgjorde 28.853 m³ (95%).

I perioden 1960-72 tilplantes 15,25 ha af mosearealet i afd. 33. Det var nødvendigt med afvandingsarbejder inden tilplantningen.

Efter Hedeselskabets overtagelse tilplantes agerjordene til Bjørslevgaard. Det sker overvejende ved anvendelse af Nordmannsgran og Nobilis med henblik på udnyttelse af juletræer og pyntegrønt.

Denne tilplantning godkendes til udnyttelse som vederlagspulje, ligesom man får godkendt ophævelse af landbrugspligten mod samtidig pålæggelse af endelig fredskovspligt.

I 1968 afsiges kendelse om regulering af Von å og en samtidig optagelse af åen som offentlig vandløb. A/S Bjørslev afstår i den forbindelse et nettoareal på 0,5230 ha.

Omkring 1975 beslutter Hedeselskabets bestyrelse, at resten af afd. 19 (mosen) skal tilplantes, men af forskellige årsager

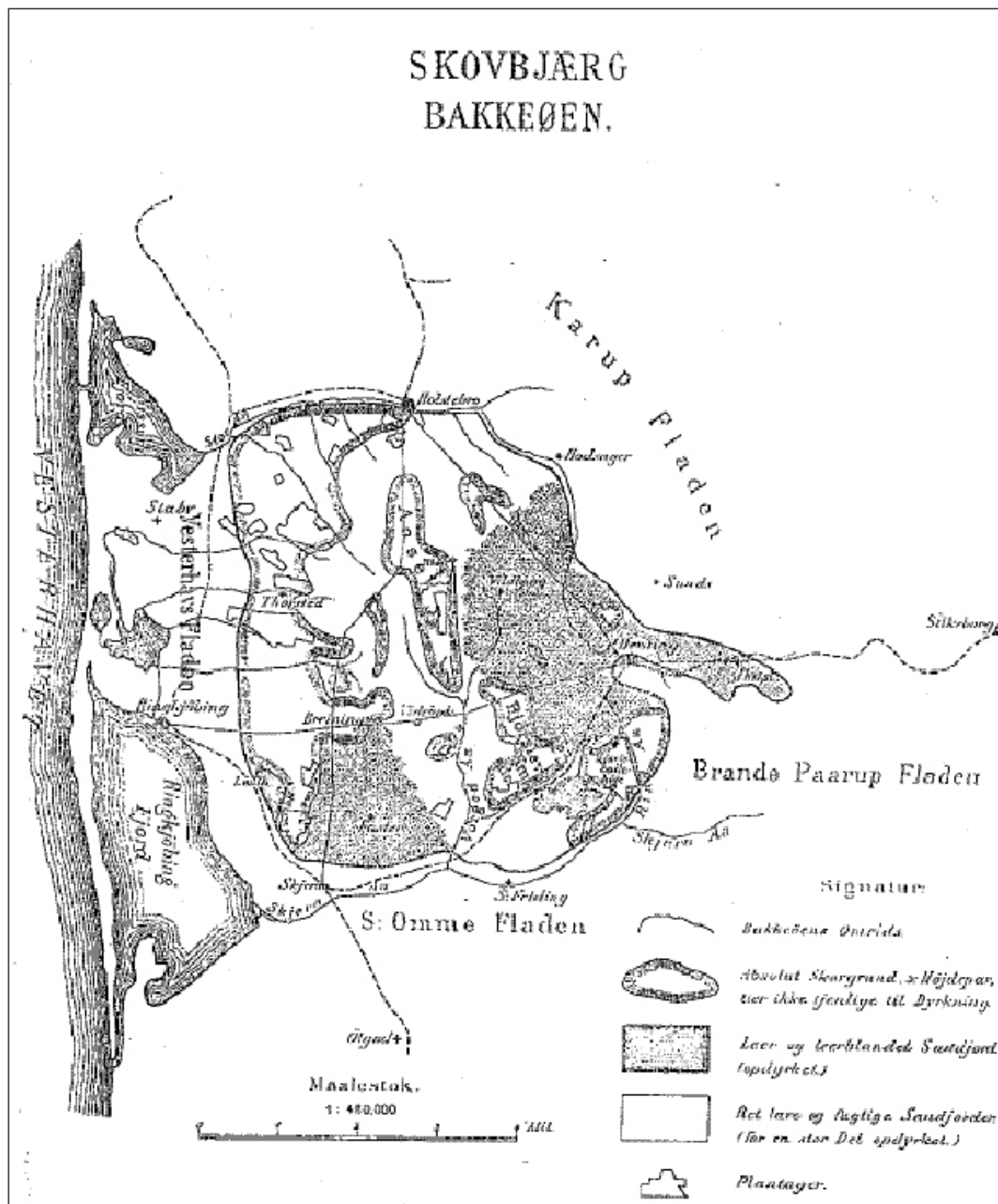
tilplantes kun ca. 10 ha, og der arbejdes nu (1997) med en naturpleje af mosen.

Efter Hedeselskabets overtagelse gennemføres (1977-80) en dræning af en del af Føvdal mose (ca. 13 ha) (udgift ca. 116.000 kr.) og det drænede areal udlægges til græsning.

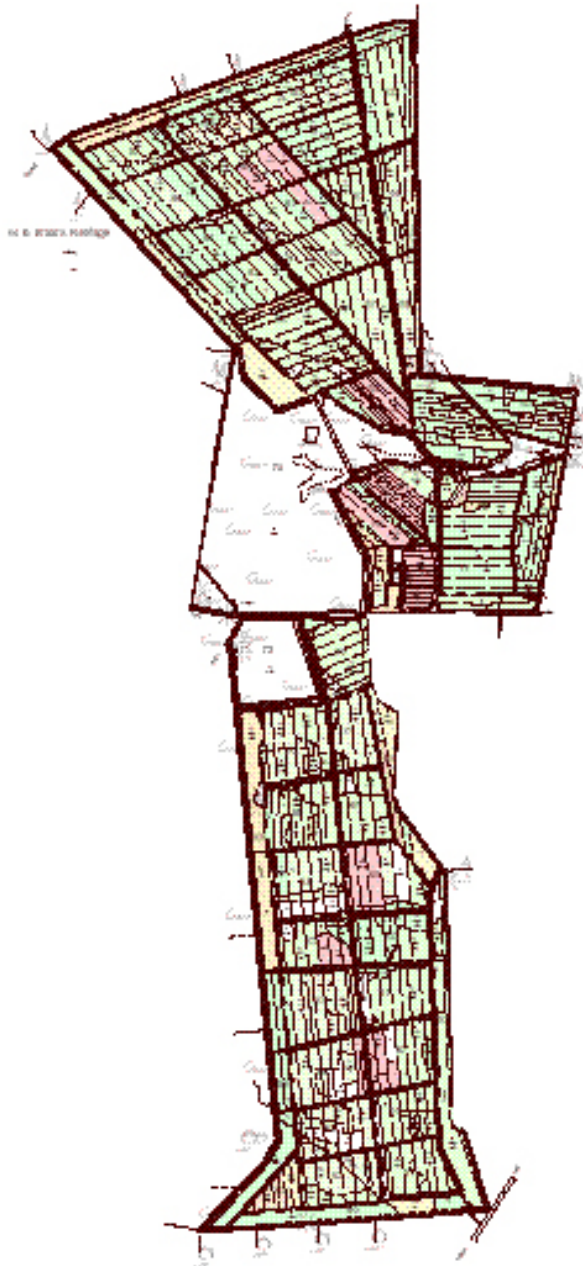
I 1981 erhverves 2 små englodder (0,4820 ha og 0,0430 ha) ved Von å for at opnå, at skellet følger å-strækningen.

I 1981 likvideres A/S Bjørslev Plantage, og ejendommen overføres til Det danske Hedeselskab.

Siden skovfoged Knud Nielsens død i 1968 har plantagen været drevet i forvaltning ved Hedeselskabet.

M. B. Bruuns Plantage

Plantagen er anlagt i 1889 og optages i plantageprotokollen under navnet Timring Plantage.

Nr. 517 A. Timring Plantage, ca. 500 Tdr. Ld. i Timring Sogn, Ringkjøbing Amt, beliggende i umiddelbar Nærhed af den foregaaende. Arealet eies af Hedeselskabet.

Arbejdet ledes af Skovrider Dalgas, men vil ikke blive paabegyndt før i 1890.

I 1903 modtager Hedeselskabet en testamentarisk gave fra etatsrådinde M. B. Brunns bo på 11.214, 24 kr., og i 1905 meddeler selskabet, at Timring Plantage er blevet udvidet fra 500 tdr. land til 596 tdr. land. Den tilkøbte lod blev købt for en del af det fra etatsrådinde M. B. Bruun modtagne beløb, og det blev samtidig bestemt, at hele plantagen skal bære M. B. Bruuns navn.

Der hersker usikkerhed om, hvor M. B. Bruuns skal placeres i Bruun familien.

Familien Bruun spiller en betydelig rolle i Hedeselskabets historie. Allerede E. M. Dalgas' bedstefar Jean Marc. Dalgas knyttede venskabsbånd til den kendte justitsråd B. Bruuns familie, og alt tyder på, at slægten Bruuns forbindelser med rigsdagen og de offentlige myndigheder fik stor betydning for E. M. Dalgas i hans arbejde med hedesagen.

E. M. Dalgas gifter sig med Marie Magdalene Christiane Købke, hvis moder var datter af ovennævnte Bertel Bruun i Fredericia.

Da Dalgas har ophold i Viborg 1854-56 var hans tilkomne kones fætter Gottlieb Bruun bestyrer (senere ejer) af Asmildkloster. Ejeren var på det tidspunkt hans myndige far, landstingets formand fra 1849-62, den tidligere Viborg standerforsamlings præsident, højesteretsassessor Peter Daniel Bruun (død 1864).

Gottlieb Bruun blev fra stiftelsen i 1866 den første formand for Hedeselskabets repræsentantskab.

Fra 1857 ejedes Jægergaarden i Århus af M. P. Bruun en yngre bror til ovennævnte Peter Daniel Bruun.

M. P. Bruun var søn af Bertel Bruun i Fredericia og havde været medejer af Bruunshaab Klædefabrik i Viborg indtil 1856. Han giftede sig i en sen alder med sin broderdatter fra Assens Magdalene Bruun. M. P. Bruun var etatsråd og meget velhavende.

Det er nærliggende at antage, at det er efter hans kone plantagen bærer sit navn.

En del af plantagen, ca. 47 ha, er fredet hede. Denne fredning gennemførtes i 1947, og fredningsforslaget mødte stærk modstand hos lodsejerne, kun Hedeselskabet var velvilligt indstillet og rejste ikke erstatningskrav. Heden ligger i tilslutning til det kendte Trehøje. Om denne karakteriske del af Vestjylland skrives i fredningsforslaget blandt andet:

Om Stedets geologiske Forhold udtaler sig yderligere Magister Keld Milthers, som følger:

»Trehøje udgør et meget karakteristisk Led i den Bakkerække, som mod Nord fortsættes i Tihøje og derfra mod Vest i Præstbjerg. Denne Bakkerække danner den betydeligste Israndslinie i den saakaldte Skovbjerg Bakkeø, som ligger mellem Vesterhavet – Holstebro – Herning og Skern, og som er udformet ved Bortsmeltning af Indlandsisen i den forrige Istid for omkring 200000 Aar siden. I sidste Istid naaede Isen ikke saa langt mod Vest, men det arktiske Klima virkede stærkt her saa kort uden for Indlandsisens Rand, idet Landskabsformerne udglattes ved Jordmassernes Udskridning fra de højere til de lavere liggende Steder.

Naar der den Dag i Dag findes saa værdige Bakker som de nævnte tre Toppe, er det et Bevis for, hvor storslaaet Landskabet har været allerede, da de første virkelige Mennesker blev til paa vor Klode.

Af de høje Punkter paa Skovbjerg Bakkeø er Trehøje det mest uberørte, og en Fredning af Arealerne omkring den maa derfor siges at være meget værdifuld.

Ved geologiske Ekskursioner til Vestjylland er Trehøje ofte blevet benyttet som Studieobjekt, og det maa derfor baade af videnskabelige og undervisnings-mæssige Grunde tilraades, at der fredes mod Beplantning og anden Forstyrrelse af det uberørte Landskab«.

Medens de topografiske Forhold saaledes beretter om Egnens geologiske Historie, røber andre Træk paa særlig Maade, hvorledes Udviklingen videre har formet sig. Fra anden Side vides, at Skovbjerg Bakkeø ligesom hele det øvrige Midt- og Vestjylland efter Istiden gennem Aartusinder har været dækket af Skov. Denne maatte imidlertid til sidste vige for Lyngen, der især efter Jernalderens Begyndelse bredte sig stærkt. Men endnu er der Minder paa Omraadet fra hin Skovtid. En Bakke længst mod Syd hedder »Skovbakken«, og nær den findes nogle Rester af Egekrat. Det sydligste af disse, »Dyrehaven«, er et anseligt og smukt Krat, delvis med Skovkarakter; der huser bl.a. begge vore Egearter og staar meget typisk omkring en Slugt i Terrænet.....

Man erkender da her i et samlet Overblik alle væsentlige Momenter, der er medvirkende til Frembringelsen af Landskabsbilledet paa Skovbjerg Bakkeø: Terrænformerne, Skoven, Oldtidsbebyggelsen paa Plateauerne, Heden den middelalderlige Bebyggelse knyttet til Dalene, den nyere Tids ekspansive Agerbrugskultur i Egnenes mindre kouperede Omraader, f. Eks. ved Vildbjerg, og endelig, som det sidste Led i Udviklingen, Nyanlæggelsen af Skov. Det er alle disse Forhold, som her henholdsvis kan studeres paa eller overses fra et lille Omraade, der i Forbindelse med Egnenes store landskabelige Skønhed gør Stedet saa værdifuldt som Studieobjekt og som Udsigtssted. Den storslaaede Modsætning mellem Nutidens Omprægning af Skovbjerg Bakkeø's Karakter og Landskabets gamle Tilstand, som endnu er bevaret paa det til Fredning foreslaaede Omraade, betinges i særlig Grad af, at dette endnu henligger som Lynghede«.

I en Nævnet forelagt Redegørelse fra Naturfredningsraadet anføres:

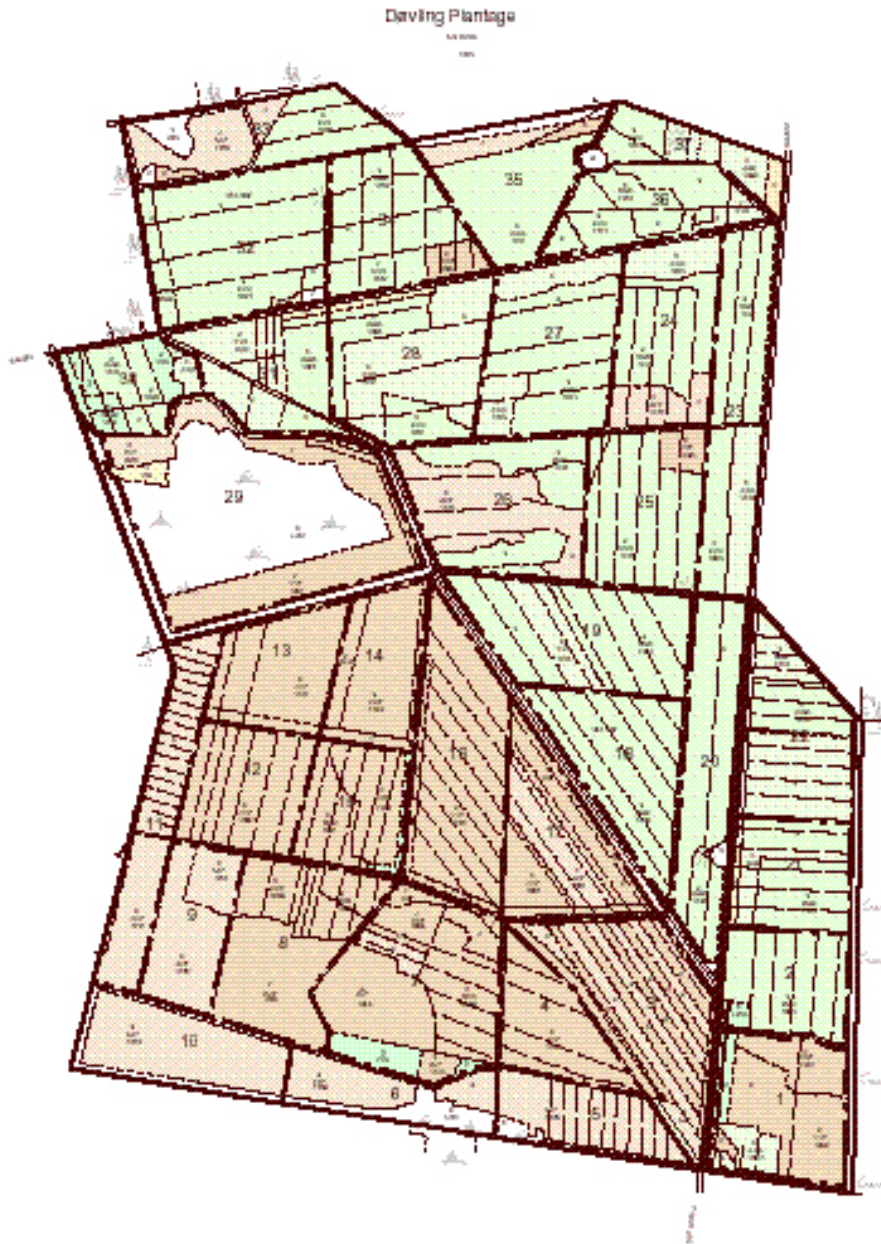
»I sit berømte Værk »Geografiske Billeder fra Heden« benævner E. Dalgas det heromhandlende Bakkeparti Skovbjerg og skriver 1867: »Skovbjergbanken, kronet af Tohøjene og Trehøjene, et Bakkeparti, som imod Syd naar lige til Bardeaa, og som i Mægtighed og Sønderrevethed ikke staaer tilbage for ret mange Bakkepartier her i Landet«, og senere: »Den største af disse Bakkeøer ville vi kalde Skovbjergøen efter dens Centrum, Skovbjerget, hvorfra man kan overskue en stor Del af dens ca. 35 Kvadratmil. Den begrænses i Øst af Karupfladen og af Brande-Taarupfladen, i Syd af Sønderommefladen, i Nord af Fladesnævringen langs Holstebroaa og i Vest af Fladelandet langs Vesterhavet. Holstebroaa, Kidderisaa og den sidste Halvdelen af Skjernaa berører omtrent dens Fod, og fra Skovbjerget og det tilhørende Bakkeparti flyde Lilleaa, Grydeaa, Idomaa og Raastedaa imod Nord, Madumaa, Thorstedaa og Hoveraa imod Vest og Vorgodaa imod Syd; og disse Aaløb angive Retningen af de mellemliggende Bakkedrag, der altsaa ligge omtrent som Straaler fra et Centrum.«Dalgas' Deling af Hederne efter Terrain- og Jordbundsforhold i Flader og Bakkeøer staaer stadig fast, og der kan her erindres om, at denne klassiske Inddeling er indgaaet som et Hovedelement i al Undervisning om Danmarks Geografi; Børnene lærer herom allerede i Folkeskolen, og i al højere Undervisning fremhæves netop »Skovbjerg Bakkeø« som Hovedtype paa en Bakkeø.

Skovbjerg Bakkeøen er det eneste af disse Omraader, hvis Benævnelse er knyttet til et bestemt Terrænpunkt (eller snævert afgrænset Terræn). Udsigter og Terrænformer i Omraadets østlige Del er vel nu for en stor Del skjult af Plantage, men dennes Ejer (Det Danske Hedeselskab) har dog ladet et ikke ubetydeligt Areal henligge utilplantet, og af den vestlige Del er betydelige Dele ligeledes endnu urørte. Man maa meget ønske, at just det her omhandlende Punkt og Udsigten derfra bevares i saa vid Udstrækning som muligt, og det forekommer os yderligere at være en værdifuld Gevinst, om selve Navnet Skovbjerg (der nu kun lever i den til Gengæld af alle kendte Sammensætning »Skovbjerg Bakkeø«), kunde blive knyttet til selve Udsigtspunktet og dets nærmeste Omgivelser – f. Eks. just gennem en Fredning, der vil gøre dette Punkt til et søgt Udflugtssted.

Af Skovbjergets Skovrester (Krat) er nu kun lidt tilbage, men af saa meget større Værdi er det, at disse Rester bevarer. De findes dels paa den vestlige Del af Matr. Nr. 2 e og dels paa den vestlige og den østlige Del af Matr. Nr. 3 b; Krattet paa det sidstnævnte Sted er trods sin beskedne Udstrækning et af de største i Ringkøbing Amt, og den mellem de to Krat paa Matr. Nr. 3 b beliggende Hede er paa Grund af forskellige Exposition og Jordbund af veksellende Beskaffenhed og derfor af særlig Interesse«.

M. B. Bruuns Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

Døvling Plantage

Hedeselskabets Tidsskrift har løbende i den periode selskabet stod for oprettelsen af nye plantager informeret om tilgangen af arealer.

I 1883 oplyses om nr. 237A Lyng Plantage følgende:

Nye Plantningsforetagender.

Nr. 237A. Lyng Plantage i S. Felding Sogn, Ringkjøbing Amt. Arealet 272 Td. Land er i disse Dage kjøbt af Hedeselskabet for 1400 Kr. i Henhold til Repræsentantskabets Beslutning. Plantørbolig vil blive opført i indeværende Aar, og Plantningen vil blive paabegyndt til næste Aar, saasnt Arealet, der hovedsageligen bestaaer af Mose og Kjørjorder, er bleven tilbørligt udgrøftet. Det er Hedeselskabets Hensigt her at oprette en Forsøgsstation for Plantning i Hedemoser og Kjørjorder.

I samme nummer af tidsskriftet kan man, i følgende uddrag af referater af repræsentantskabsmødet i 1883 på hotel Royal i Aarhus læse om baggrunden for købet:

Bestyrelsen fremlagde dernæst Beretning om Salget af Nørlund Plantage, der er afhændet til Statskassen for 6800 Kr, hvorved Selskabet har faaet sine Udlæg refunderede, og Hensigten med Arealets Erhvervelse, nemlig dets Tilplantning, er opnaaet. Salget approberedes af Repræsentantskabet. Ligeledes billigedes, at Hedeselskabet til Erhvervelse af en Moseejendom, heri indbefattet Rejsning af et Hus paa Ejendommen, kan anvende c. 3000 Kr., alt for paa denne Ejendom at oprette Forsøgsstation vedkommende Mosekulturer, navnlig i Retning af Plantning. Fremdeles approberedes, at der fra 1884 at regne kan optages i Budgetterne for Selskabets fremtidige 4 Forsøgsstationer (Hesselvig Engeejendom, Moseejendommen samt Birkebæk og Hesselvig Plantage) en aarlig Udgift af indtil 6000 Kr. til nye Kulturer, heri ikke indbefattet Afdrag paa Købesum og Renter.

Af interesse i den forbindelse må også citeres en skrivelse fra samme møde til Indenrigsministeriet vedrørende egne ejendomme, og hvori man nærmere begrundet de hidtil foretagne

indkøb:

Til Indenrigsministeriet.

Ved Hedeselskabets Repræsentantmøde den 13. Juli d. A. blev der givet undertegnede Bestyrelse Bemyndigelse til at forhandle med det høje Ministerium angaaende Overdragelse af Hedeselskabets faste Ejendomme og Kapitaler til Staten, for det Tilfælde at Selskabet skulde opløse sig. I den Anledning tillade vi os at meddele: Uagtet der ikke er nogen Grund til at antage, at Selskabets Opløsning er nærførestaaende, men tvertimod al Grund til at vente, at det endnu i lang Tid vil kunne virke, anser Repræsentantskabet og Bestyrelsen det dog for ønskeligt, at der allerede nu træffes Disposition over Selskabets faste Ejendomme og Midler overhovedet, for det Tilfælde at Selskabet maatte blive opløst; navnlig for at det kan staa klart for Selskabets Medlemmer og Publikum i Almindelighed, og disse Ejendomme ikke ere et Aktiv, der ejes af Medlemmerne til disses egen Fordel; thi alle Selskabets Midler, heri de faste Ejendomme indbefattede, skulle ifølge Selskabets Love anvendes til Hedesagens Fremme.

Selskabet ejer for Tiden Birkebæk Plantage, der ligger paa Bakkeøerne og omfatter circa 1400 Tdr. Land Hede, hvoraf c. 600 Tdr. Ld. ere tilplantede; Hesselvig Plantage, der ligger paa Sandfladerne og omfatter c. 600 Tdr. Land, hvoraf c. 120 Tdr. Land ere tilplantede; Lyng Plantage, der omfatter c. 270 Tdr. Land mest Mose, hvoraf endnu intet er tilplantet; samt endelig Engvandingsejendommen Hesselvig med c. 160 Tdr. Eng og 40 Tdr. Land Ager. Slige Ejendomme ere af stor Betydning for Selskabet, dels som Forsøgsstationer, og dels for at det kan have en større Øvelsesplads for sit Plantnings- og Engvanding=Personale, i hvilken Henseende bemærkes, at Ejendommene for Tiden indeholde de fleste af de forskellige Jordbunds-forhold, der forefindes i Heden, og derfor maa anses for at være særligt godt skikkede til Øjemedet. Det er alene disse Grunde, at Selskabet efterhaanden har erhvervet Ejendommene, og ikke, hvad der oftere fejlagtigt har været antaget, for at samle større Ejendomme til Medlemmerne. Heraf følger atter, at Selskabet, naar det engang i Fremtiden maatte opløse sig, kun kan ønske, at de Ejendomme, som Selskabet til den

Tid maatte besidde, da kunne vedblive at gjøre Nytte for Hedesagen, og dette forventes at kunne ske bedst, ved at de i sin Tid overdrages til Staten.

Selskabet tillader sig saaledes herved at tilbyde Staten at udfærdige en Dispositionsakt, hvorefter de faste Ejendomme og Kapitaler, som Selskabet i sin Tid, naar det maatte opløse sig, maatte være i Besiddelse af, skulle tilfalde Staten, Alt med de Forhæftelser, som til den Tid maatte hvile paa Ejendommene; og vi tillade os at anmode det høje Ministerium om at meddele os, om det maatte være villigt til at modtage et saadant Tilbud, og i saa Fald om det maatte ønske at knytte Betingelser hertil. En specificeret Fortegnelse over de Ejendomme og Værdigjenstande, som Selskabet for Tiden eier, tillade vi os at vedlægge.

Hvis Tilbudet muligvis skal stiles til Finansministeriet, bede vi om at denne Skrivelse maa blive tilstillet dette.

I Bestyrelsen for det danske Hedeselskab.

Aarhus, den 16. August 1883.

F. Mourier-Petersen. E. Dalgas. C. Morville.

I tidsskrift fra 1887 meddeles om oprettelsen af Døvling Plantage:

Nr. 402 A. Døvling Plantage, 580 Tdr. Land, beliggende i Ringkjøbing Amt, Skarrild Sogn, ejes af det danske Hedeselskab. Plantagen, hvis Jord er ahlfri men mager Hede, støder umiddelbart op til Lyng Plantage, og i Forening med denne og Skovbjerg Plantage danner den en samlet Plantagecomplex paa 1367 Tdr. Land. Arbejdet ledes af Skovrider Chr. Dalgas.

Der skrives intet om tilplantninger i Lyng Plantage, men man har haft en arbejdsformand boende i huset i Lyng som i begyndelsen blandt andet ledede plantningsarbejdet i Døvling. Dette arbejde skrider hurtigt frem.

Ved fængselselskabernes fællesmøde i København den 29. september 1891 var E. Dalgas inviteret som foredragsholder,

og han skulle der svare på spørgsmålet om mulighederne for straffefangers anvendelse i tilplantningsarbejdet.

Foredraget gengives her i sin fulde længde, dels fordi det lykkes fra 1899 at organisere dette arbejde som fik stor betydning for tilplantningen af en række arealer, og dels fordi E. Dalgas tanker i 1904 resulterede i oprettelsen af Hedehjemmet Lyng, og hvortil arealer blev indkøbt fra Hedeselskabet. Det drejer sig om 182 tdr. land af Lyng Plantage.

**Et foredrag holdt ved Fængselselskabernes Fællesmøde i
Kjøbenhavn den 29. September 1891
ved. E. Dalgas.**

~~~~~

Der er idag paa Dagsordenen opstillet det Spørgsmål, om Heden egner sig til derpaa at reise Arbeidskolonier og Arbejdsanstalter for tidligere Straffede, der melde sig frivilligt, eller for de der dømmes til Tvangsarbeide.

Heden har imidlertid meget forskjellige Arbeidsfelter, fordi den bestaaer af meget forskjellig Slags Jord, og hver Slags Felt giver Anledning til en særegen Slags Arbeidskoloni.

Man har saaledes tænkt sig, at disse Mennesker kunne bruges til at beplante Hederne. Der er jo endnu i Jylland store Arealer øde Hede, der kun ere skikkede til at beplantes; og derfor er der overmaade meget at udrette i denne Henseende. Det vilde tage sig godt ud, at disse Ulykkelige kunde bruges til noget saa Nyttigt og saa Velsignelsesrigt som at forsyne Vestjylland med Bolværker mod Stormens Magt. Men denne Tanke vil ikke kunne gennemføres i Praxis. Deels er det i Reglen for dyrt at bruge Haandkraft i Plantagerne, idet den største Deel af Jordbearbejdningen skeer langt billigere ved Hestekraft; til Exempel kan anføres, at en med Heste udført total Reolploining af 1 Td. Ld. koster 40 Kr., medens det samme Arbeide, udført med Haandkraft som Reolgravning koster 120 á 150 Kr., altsaa 3 á 4 Gange saa meget; deels er det ikke muligt at beskæftige Fangerne eller de Frivillige ved Plantagearbeide om Vinteren og knap nok i den tørreste Tid om Sommeren; og endelig maatte slige Arbejdsanstalter i Plantagen uafsladeligt

flyttes, fordi der ikke er mere Arbeide, naar Tilplantningen er endt, ialfald ikke af nogen Betydning. Skal der anlægges Kolonier i Plantagerne, vil det hele Apparat blive kostbart, idet der maa indkjøbes en Mængde store Arealer til Beplantning, for i en lang Tid at kunne skaffe et større Antal af slige Folk, der stadigt maatte flyttes, et tilstrækkeligt Arbeide.

Ved Plantningsarbeider alene kunne saaledes Arbeidskolonier m. m. ikke finde god Anvendelse; derimod kan der ikke være Noget at indvende imod at combinere Plantningsarbeide med for Ex. Mosedyrkning, hvorom mere senere.

Dernæst har man meent at slige Kolonier eller Arbeidsanstalter maatte kunne anbringes ved Hedernes Opdyrkning til Agerland. Dersom der ved Heden forstaaes den faste Hede med Sandunderlag saa maa dette ogsaa fraraades; thi den Slags Jord giver kun et tarveligt Udbytte, og udfordrer ikke meget Haand=Arbeide, selv om Hedeboerne kalde den en god Hede. Slige Kolonier vilde ikke kunne bestaa derude uden meget klækkelige Tilskud – saaledes som for Ex. Friederiksord i Holland, hvor endog Forholdene i mange Henseender ere mere gunstige end hos os i Jylland, saaledes med Hensyn til Afsætningen af Varerne og Jordens Godhed. Derimod kan den faste Hede meget vel ved Kolonianlæg anvendes til nyttig Opdyrkning, naar den combineres for Ex. med Mosekulturer.

Dersom der ved Kolonier og Arbeidsanstalter paa Hederne forstaaes saadanne paa vore lyngklædte Moser og Kjørjorde, saa er der derimod den største Anledning til at tage dette under den alvorligste Overveielse; thi Erfaringerne fra Bokelholm og Richling og mange andre Steder, hvor slig Jord er bleven dyrket, viser noksom, at man her kan faae fuld Erstatning gennem rige Afgrøder for Udgifterne til endog en meget betydelig Arbeidskraft. Bokelholm, der er Tvangsarbeidsanstalt paa Mosejord, betaler sig saaledes selv, og koster det Offentlige Intet.

Jeg behøver neppe her at motivere, hvad Grunden er, til at Moser og Kjørjorde yde de store Afgrøder, naar de blive rigtigt behandlede, og der haves tilstrækkelig Tid til at fjerne Suurhed og overdreven Fugtighed af Tørvejorden. Dette er nu et Faktum, som vi roligt kunne gaae ud fra, og vore Mose= og Kjørjorde ere ikke

anderledes beskafne end alle andre. Den Omstændighed, at Lyngmoserne i de største Aar af Behandlingen kunne vise sig tvære, har ikke det mindste at betyde. I Richling ere Afgrøderne saaledes ikke sikre, før der er gaaet 3 á 4 Aar efter at Jorden er taget under Plov, men saa ere de det.

Derimod bør her fremhæves som noget karakteristisk for Mosekulturer:

- 1) at de forbruge en meget betydelig Mængde Haandkraft, og
- 2) at de give Anledning til Beskjæftigelse paa en Mængde forskellige Maader og tilmed omtrent paa alle Aarstider.

Jeg mener, at disse 2 Egenskaber ere af største Betydning ligeoverfor Spørgsmaalet om hvor disse Arbeidsanstalter bør anlægges; thi det vil næppe være muligt at tilveiebringe et bedre Arbeidsfelt end netop Moser og Kjørjorde.

Ved Hedemosernes største Opdyrkning spiller saaledes Haandkraften en Hovedrolle, navnlig i Retning af Udgrøftning, Gravning, Hakning, Sandtilførsel m. m.; og disse Haandarbeider ved den største Tilkultivering ville endog koste 2 á 300 Kr. pr. Td. Land; naar der saaledes til Exempel paa Bokelholm nu er kultiveret ca. 1000 Tdr. Land Mose, saa er der altsaa her i Løbet af 10 Aar udført Arbeide for 2 á 3000,00 Kr. hovedsagelig med Haandkraft. De Bygninger, der udfordres til Mosebruget kunne selvfølgelig ogsaa efter-haanden opføres af selve Personalet, og ofte kan man endog selv brænde Stenene hertil, naar Leer findes i Mosernes Udkanter; Brændselet til Brændingen haves jo ved Haanden.

Ved den aarlige Drift af de færdige Moseagre er det ligeledes ønskeligt at have stor Arbeidskraft, fordi en skarp Lugning og Reenholdelse er en nødvendig Betingelse for store Afgrøder. Da jeg for 15 Aar siden besøgte Rimpau paa hans berømte Moseeiendom (det var i Slutningen af Mai) saae jeg 60 Koner og Børn luge Havre= og Bygmarkerne. Tillige ville Roer og Kartoffler komme til at udgjøre en meget stor Del af Afgrøderne paa Moserne, og disse Rodfrugter udfordre som bekjendt megen Pasning. I de hollandske Moseegne dyrkes saaledes 1/3 Deel af Arealet alene med Kartoffler. De store Kartoffelafgrøder giver atter Anledning til Fabrikation af Stivelse; i Hollands opdyrkede Moseareal der omfatte ca. 30

Mil er der saaledes omtrent een Stivelsefabrik i hver Landsby. Det indhøstede Korn skal derhos tærskes, det kan males til Meel, bages til Brød; og Markens rige Produkter kunne overhovedet forædles mest muligt, hvilket Alt udfordrer Haandkraft.

I de vel kultiverede Moser kan der dernæst dyrkes Kurvepil og disse kunne om Vinteren forarbeides til Kurve m. m.

Ligger Mosen bekvemt for Afsætning, vil en Fabrikation af Tørv til Brændsel, til Tørvekul, til Tørvemeel og til Tørvestrøelse faae en nyttig Anvendelse.

Af Halmen, hvoraf der ved alle Mosekulturer haves Overflod, kan fabrikeres Simer, Fletninger m. m. Hamp voxer fortrinligt paa kultiveret Mose og deraf kan resultere Fabrikation af Tougværk, Seilgarn m. m. Hør voxer ligeledes godt paa Moserne, og den kan jo anvendes til deraf afspinde og væve Tøier, saavel til Koloniernes eget Forbrug, som til Salg. En stor Deel af disse Arbejder kunne jo udføres om Vinteren; og desuden er der Kreaturerne at passe, Avlsredskaber at fabrikere baade til Eget og Andres Brug osv.

Ved Siden heraf maa erindres, at kultiveret Mosejord er saa rig, at der derpaa kan dyrkes omtrent Alt hvad der udfordres til Underhold for Beboerne af slige Anstalter. De kunne deraf faae Brød, Kjød, Mælk, Flæsk, Smør, Fedt, Kartoffler, Grønsager, Byg til Øllet, Uld og Hør til Klæder, Læder til Fodtøj og Brændsel til Kakkellovnen. Det er yderst Lidt der skal anskaffes til en saadan Husholdning, ikke stort Andet en Salt, Peber, Tobak og Medicin samt Raaprodukterne Træ og Jern til Avlsbruget. Kun Vandet er i Reglen ikke godt, med mindre det ved Ledninger kan hentes fra fast Land.

Hertil kommer, at de rige Afgrøder i Mosekulturerne ville give Anledning til, Mandskabet kan faae rigelig og god Føde, at Arbejdet er mangeartet og i Reglen interessant og fornøieligt, at alt dette giver Anledning til, at Mandskabet føler sig tilfreds, at det villigt udfører sit Arbejde, og ikke er tilbøiligt til at løbe bort, hvilket Erfaringerne fra Bokelholm og Richling noksom udvise. Alt naturligvis naar det ved Siden heraf er en kraftig og velvillig Administration.

Endelig bør her bemærkes, at en Mosekultur meget passende kan combineres med saavel Hedeskovbrug som Opdyrkning af fast

Hede til Ager, medens ingen af de 2 sidste kunne bruges alene til disse Anstalter. Saavel i Richling som i Friederikssord finde slige heldige Combinationer Sted; og i Reglen vil det hos os ikke være vanskeligt ved Siden af en Lyngmose at kjøbe tør Hede til Plantning og Opdyrkning.

Jeg troer derfor, at Spørgsmaalet om Arbeidskolonier og Arbeidsanstalter bedst løses ved at anbringe disse i Hedemoser og Kjørjorde, som endnu kunne erhverves til temmelig lave Priser; og maaskee helt saaledes at endeel tør Hede følger med. Det er en Selvfølge, at man maa være forberedt paa, at erhverve ikke ganske smaa Arealer, for i længere Tid at kunne beskæftige en stor Arbeidskraft; og dernæst, at det kan være rigtigt at opføre Bygningerne saaledes, at de eventuelt ville kunne flyttes, hvilket for Ex. finder Sted i Richling.

Jeg tror ikke, at det er rigtigt her at opgive, hvor slige Arealer kunne faaes; det vilde ikke være klogt; Priserne kunde let stige derved. Er det absolut nødvendigt, at de skulle ligge ved Jernbane, ville de selvfølgelig koste adskilligt mere, end naar de kunne ligge noget derfra. Saafremt Nogen maatte ønske at erhverve slige Arealer, vil jeg raade til, at man henvender sig til Hedeselskabet herom, hvis man har ubetinget Tillid til det. Isaafald vil Selskabet gjøre sit Bedste for at hjælpe med Raad og Daad.

Det er imidlertid klart, at Fængselselskaberne selv ikke ville være istand til at reise slige Anstalter eller Kolonier; dertil have de ialfald fortiden aldeles ikke tilstrækkelige Midler. Men disse Selskaber have en ikke ringe Indflydelse, ikke mindst paa Grund af Medlemmernes ofte fremragende Stilling i Samfundet, og tillige fordi Selskabernes Virksomhed er af den største Betydning for hele Landet. Da Fængselselskabernes Bestyrelse nu har reist Sagen om Arbeidskolonier, og for første Gang reist den her i Landet, Noget hvorfor vi Alle bør være den Tak skyldig, saa troer jeg ogsaa, at denne deres velerhvervede Indflydelse bør anvendes til at søge slige Kolonier og Anstalter reiste ved Andre. Jeg tænker nærmest paa Kommunerne, med hvilket Selskaberne jo stadigt staae i Forbindelse, og da navnlig de store Kommuner, og atter navnlig Kjøbenhavn. Maaskee ogsaa Staten kunde være villig til at række en hjælpende Haand.

Byerne, især de store, trænge til at desinficeres paa alle deres Renovations-omraader, og til ved Siden heraf at anbringe den forkludrede Deel af Menneskeheden paa et Sted, hvor den kan faae et sundt, godt og fornøieligt Arbeide, der virkelig betaler sig. I begge disse Retninger yde Moserne fortrinlige Hjælpemidler. Tørve-stoffer bør saaledes fra Moserne sendes til Byerne og disse bør til Gjengæld sende den ulykkelige Deel af deres Befolkning til Moserne. Hele Samfundet vil vinde meget herved.

Der er i dag bleven spurgt, om det var rigtigt at arbeide sig smaat fremad med slige Kolonier, eller om man strax burde tage fat med stor Kraft og i stor Maalestok. I saa Henseende skal jeg bemærke, at det er nødvendigt at begynde med Indkjøb af et stort Areal, helst endog et meget stort. Lad os nemlig tænke os, at man kun kjøber 100 Tdr. Land Mose, faaer denne opdyrket, og saa vil købe mere ved Siden af. Prisen paa Jorden vil da sandsynligvis blive meget høiere end tidligere, og maaskee kan Jorden slet ikke faaes opad den første anlagte Koloni. Nei, Arealerne maa nødvendigviis erhverves i stor Stiil, og hvis man ikke venter forlænge hermed, vil Udgiften herved ikke blive stor. Derimod vil man ikke strax kunne begynde med stor Arbeidskraft. Kolonierne kunne nemlig først reises paa Mosen efterhaanden, som denne er istand til at give Afgrøder og derigjennem føde Besætningen. I de første 3 å 4 Aar kan der saaledes kun med for Ex. 20 å 30 Mennesker foretages Forberedelser i Retning af Opdyrkning og Bygninger til derefter at modtage et lignende Hold; Aaret efter kan der maaske atter modtages en Snees Mennesker og saaledes hvert Aar flere og flere, indtil man har det Kvantum, hvorpaa Anstalten er beregnet. Dette vil være den billigste Maade at arbeide paa.

Det er muligt, at det her i Landet vil vise sig vanskeligt at faae de tidligere Straffede til frivilligt at melde sig til Arbejderkolonierne saaledes som det for Ex. skeer i Richling, hvor Tilgangen er ret livlig. Det er muligt at Arbejderforholdene her i Landet ere noget vanskelige end i Udlandet. Men selv der er man begyndt med Tvangsarbeids=Anstalter, og først senere slaaet ind paa de frivillige Kolonier; og jeg troer at noget Lignende bør skee hos os. De, der komme ud fra Tvangs-anstalterne paa Moserne, ville da ligesom i Holsteen tyе til de frivillige Arbejderkolonier i Moserne, fordi de

have faaet personlig Erfaring for, at de ikke ville kunne faa det bedre andetsteds. Ved begge disse Slags Kolonier vindes saaledes, at disse stakkels Mennesker, eller ialfald en Deel af dem ikke falder tilbage til at være Betlere og Løsgængere til Plage og Byrde for andre Mennesker. Ja, det er endog sandsynligt, at Anbringelsen i Kolonierne ligefrem vil føre til, at ikke Faa af de Straffede kunne gjengives Samfundet som nyttige Arbeidere, fordi de der mere end noget andet Sted kunne opdrages til at faae Agtelse for og Kjærlighed til sundt og nyttigt og fornøieligt Arbeide.

Til Slutning skal jeg tillade mig at anføre, at Hedeselskabet selvfølgelig er interesseret i, at denne Sag om Kolonierne paa Moserne kan nyde god Fremgang, og jeg takker fordi der er bleven given det Leilighed til her at udtale sig om dette vigtige Emne.

=====

Fængselselskaberne grundlagde ”Lyng” i 1904, og hensigten var, at arbejdsløse, løsladte straffefanger her skulle kunne få beskæftigelse, indtil de selv eller andre kunne skaffe dem noget bedre.

Som første forstander antages forsøgsleder H. I. Hansen, Mosestationen Pontoppidan ved Herning (en af Hedeselskabets berømte mosestationer beliggende i Knudmose syd for Herning. Den er navngivet efter en af Hedeselskabets store velyndere Hamborg Købmanden Hendrik Pontoppidan).

H. I. Hansen blev tillige leder af arbejdet i Døvling Plantage. Til Lyng hører der i dag et moderne landbrug skabt på de tidligere mose og hedejorder, og der blev produceret mange tørre under 2. Verdenskrig.

Døvling Plantage får først i 1937 sin egen arbejdsformand, Laurits From, men anvendelsen af arbejdskraft fra ”Lyng” varer ved helt op i 1960’erne.

Ved den første planlægning af plantagen pr. 1/4-1949 var der følgende arealfordeling:

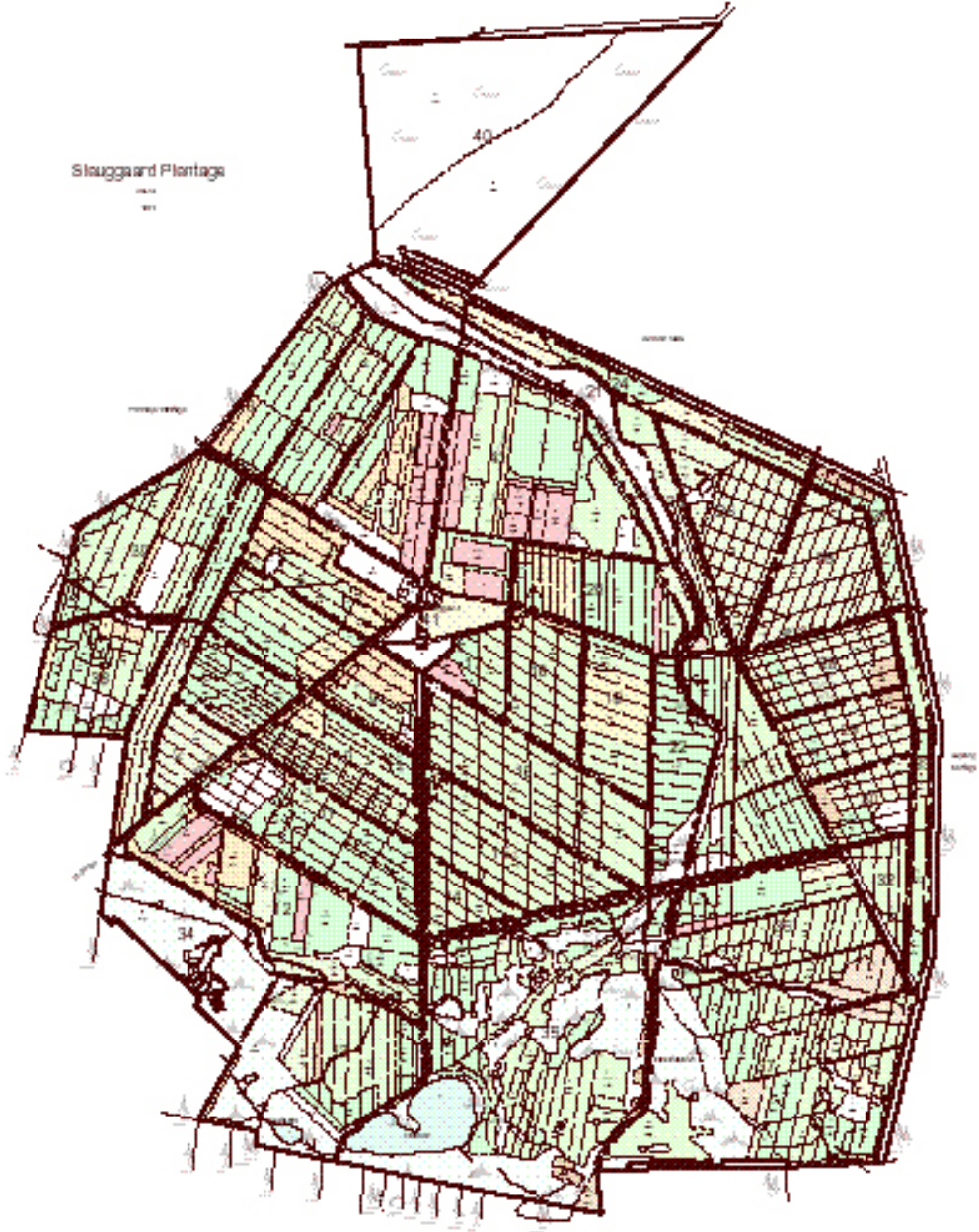
Rødgran	63.8 ha
Ædelgran/rødgran	27.5 ha
Andet nål	28.2 ha
Bjergfyr	135.4 ha
Andet fyr.....	0.3 ha
255.2 ha	
Midlertidig ubevokset.....	15.8 ha
Hede	4.4 ha
Mose	21.7 ha
div. veje, brandlinier m.v.	<u>18.0 ha</u>
	<u>315.1 ha</u>

Midlerne til indkøbet af Døvling Plantage kom også oprindeligt fra en finanslovsbevilling og siden er arealet kun korrigeret ved et indkøb på ca. 1,6 ha i 1935.

Omkring 1960 var der interesse for en udnyttelse af en brunkulsforekomst i plantagen, men det blev ved interessen.

Døvling Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

Slauggaard Plantage

Slaugs Herred, der blev oprettet ved Kgl. brev af 18. august 1552, har sit navn fra Slauggaard, idet det første herredsting var henlagt hertil, på Tinghøjene i plantagens østlige del.

Slauggaard er en gammel ejendom, der har eksisteret gennem århundreder. Kronen ejede Slauggaard indtil 1579, da den blev afstået til Ribe Domkapitel, der ejede gården til 1651, hvorefter den på ny gik tilbage til Kronen. Borgmester og postmester Jens Riis, Kolding, købte den således af Kronen i 1743 for en sum af 67 rigsdaler.

En stor del af Vorbasseegnen har i tidligere tider været bevokset med skov. Fund i omkringliggende moser vidner om fortids birke- og nåleskove, og der findes på egnen en del egekrat. I det 17. århundrede blev en del bønder i Slavs herred fritaget for at svare ejendomsskatter i form af ”skovsvin” men skulle i stedet svare rigsdaler, og i en indberetning fra en præst i Vorbasse sogn fra 1638 fortælles, at der ingen skov er mere, men at der findes egerødder overalt på markerne. Omkring år 1800 tales der om øde, milevid hede.

At egnen tidligere har været rig på skov tyder også mange stednavne på: Høllund, Donslund, Almstok og Vorbasse (ore = lille skov, bas = den bedste), og det er også på mange af disse lokaliteter, man i dag finder den bedste plantagegrund.

Til Slauggaard hører stadig ca. 80 ha hede, der udgør den vestligste del af Randbøl Hede.

Randbøl Hede erindres fra folkevisens linier om Kong Valdemars vilde ridt mod Dronning Dagmars dødsleje i Ribe i 1212:

*”Da han red over Randbøl Hede så fulgte ham femten svende”,
men da han nåede frem til Ribe, ”der red den herre alene”.*

720 ha af Randbøl Hede blev fredet i 1932.

Slauggaard Plantage ligger på nordsiden af Hejnsvig-Vorbasse bakkeø på grænsen ud mod Randbøl Hede.

Plantagen er anlagt i 1894 af grosserer W. Salomonsen, der var direktør for Brede Klædefabrik nord for København. Ved grosserens erhvervelse i 1893 havde ejendommen et tilliggende på 664 tdr. land, hvoraf 400 tdr. land var gammel ager, resten alfri hede.

I 1904 blev Slauggaard solgt til dir. Holger Hirschsprung (Ludvig Brandstrups svoger) og dir. Emmerich Müller, og i 1917 overgik ejendommen til billedhugger Ludvig Brandstrup og ingeniør Alexander Foss. I 1920 udgik Alexander Foss af ejerskabet. Brandstrup ejede Slauggaard til sin død i 1935.

Slauggaard hører til blandt de bedre hedeplantager. Der findes således partier, hvor moræneleret kommer næsten helt op til overfladen, navnlig på arealet omkring selve gården, medens andre arealer har svagt lerblandet eller endog kun gruset, gulligt sand.

I 1952 er ca. 110 ha af rødgranarealet ansat til bonitet 3,4 – 4,5 efter CMM. Disse bevoksninger var plantet på gammel agermark, der har været ved at springe i lyng igen. Plantningen var foretaget i undergrundspløjede render. Der blev indblandet ca. 1/3 bjergfyr, og som i alle plantager på egnen fra den periode har man langs brandlinier og større veje samt i udkanter anvendt hvidgran, idet man mente herved at kunne frembringe et vindstærkt skelet.

På plantagens uopdyrkede hedeblader af nogenlunde bonitet blev der plantet en blanding af rødgran og bjergfyr. Jordarbejdet forinden tilplantningen var gennem-gående ret intensivt, idet man, efter først at have afbrændt lyngen, foretog en skrælplojning af arealet. Efter 2 års forløb foretog man en pløjning til ca. 6"’s dybde og harvede godt igennem, således at lyngskjold og jord blev sønderdelt. Året efter pløjedes der undergrundspløjede render, idet undergrunden i renderne blev løsnet til ca. 12"’s dybde. I renderne, der havde en indbyrdes afstand på 1,25 m til 1,5 m, plantedes med ca. 0,8 m’ s afstand skiftevis rødgran og bjergfyr.

På arealer, hvor man har ment, at jordbunden var for tarvelig til i første omgang at bære gran, har man plantet ren bjergfyr i undergrundspløjede render uden forberedende arbejde.

Før tilplantningen tog sin begyndelse omkring 1894 var de eneste træer på gården en gammel ask ved stuehusets sydgavl og et gammelt æbletræ.

Plantagen skiftede som nævnt ejer et par gange, inden den blev købt af Hedeselskabet i 1934.

I Hedeselskabets årsberetning for 1934 skrives om købet:

”Som nævnt ogsaa af Formanden har Hedeselskabet, hvilket jo ogsaa er Repræsentanterne bekendt, købt Plantageejendommen Slauggaard ved Vorbasse af afdøde Billedhugger Brandstrup. Ejendommens Areal udgør i alt ca. 430 ha, hvoraf 252 ha er beplantet og heraf er Halvdelen særdeles god og lovende Granskov. Desuden hører der til Ejendommen en Avlsgaard, som er forpagtet ud, og en Jægerbolig, der nu er indrettet til Bolig for Forstkandidat Aaskov, der leder Plantagen under Skovrider Christensen i Vorbasse. Købesummen var 85000 Kr. og Ejendomsskylden 75000 Kr. Jeg haaber, at denne Ejendom ikke alene vil blive et godt Aktiv for Hedeselskabet, men ogsaa, hvad der var Hensigten, blive en Støtte for Hedeselskabet i denne Egn, hvor der findes saa mange store private Plantager, som Hedeselskabet leder, men hvor Hedeselskabet hidtil ikke selv har haft nogen Ejendom. Det er Meningen, at Hedeselskabets Skovrider i denne Egn med Tiden skal bo paa Ejendommen.”

Den omtalte Jægerbolig var tegnet af den kendte arkitekt V. Ingemann, der hørte til blandt borgerskabets foretrukne arkitekter i København.

En del kendte bygninger på egnen har V. Ingemann som arkitekt, blandt andet Baldersbæk og Høllund Søgaard.

Arkitekt V. Ingemann var selv ejer af Lundgaard Plantage fra 1898.

Jægerboligen blev omkring 1951 ombygget til det nuværende udseende.

Den egentlige hensigt med Hedeselskabets køb af ejendommen, at skabe et forstligt centrum i området, var karakteristisk for selskabet i dets bestræbelser på at opbygge plantagedistrikterne således, at disse havde tilknytning til egen ejendom. Slauggaard var da også helt frem til strukturændringen i 1984 et af selskabets markante forstlige centre.

At der tidligt blev opført en Jægerbolig (jagthytte) i plantagen svarer godt til den senere påvisning af, at erhvervelse af jagtarealer spillede en væsentlig rolle ved oprettelsen af de meget omtalte grossererplantager på den egn.

Jagtinteressen har dog tilsyneladende ikke haft indflydelse på træartsvalget.

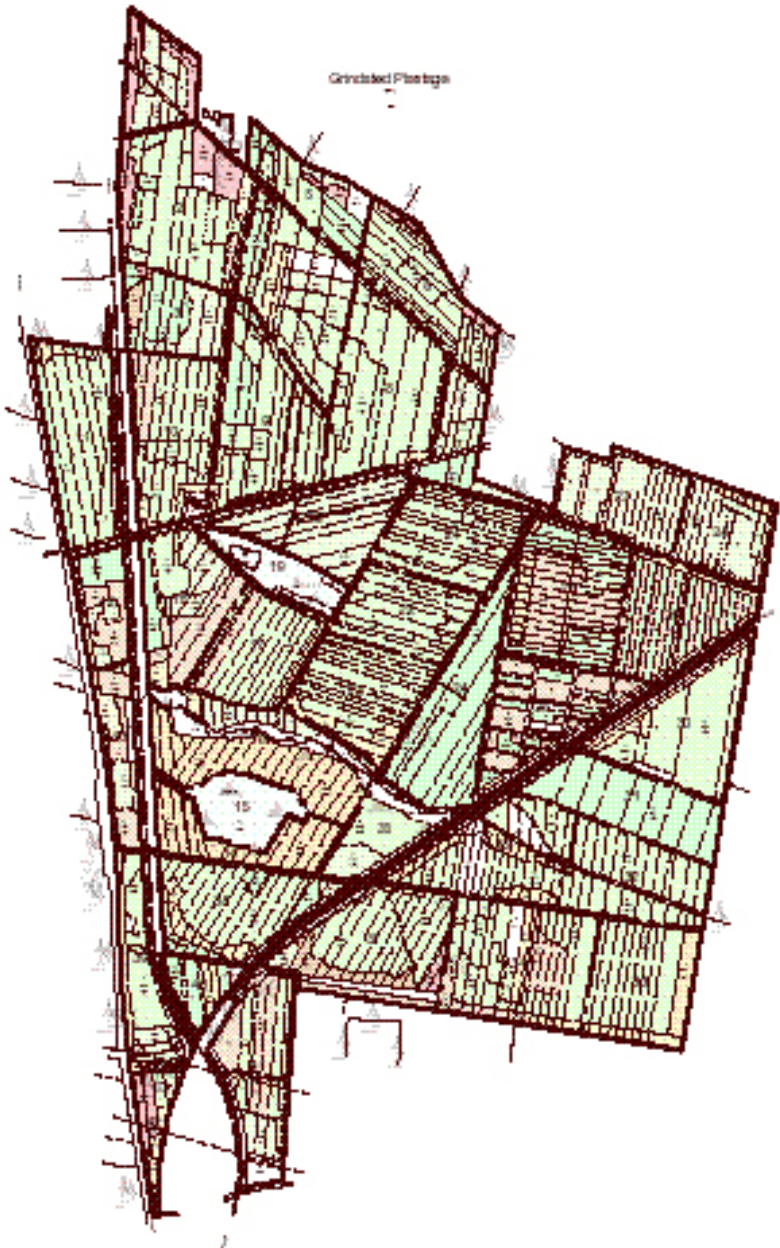
Slauggaard Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

*Ombygning og udvidet bolig for
Hedeselskabets skovrider i Slaug-
gaard Plantage*

Grindsted Plantage

Tidsskriftet fra 1889 har følgende meddelelse under nye plantager

Nr. 518 A. Grindsted Plantage, 150 Tdr. Ld. i Grindsted Sogn, Ribe Amt. Arealet er beliggende langs med Landevejen mellem Grindsted og S. Omme og er deelt i 2 Dele, adskilte ved en opdyrket Huslod. Plantagen eies af Hedeselskabet.

Arbejdet ledes af Skovrider Dalgas ved Assistent Chr. Nielsen, men vil først blive paabegyndt i 1890.

Når der var tale om store opkøb af hedejorder, var der som regel altid gjort et forarbejde af tillidsmænd på egnen, og først til de afsluttende forhandlinger kom Dalgas tilstede. Et godt indtryk af, hvorledes en sådan handel kunne afsluttes, giver provst E. K. Thyssen i sine erindringer, hvor følgende forekommer:

»Sønden for Sdr. Omme i Grindsted Sogn var der en passende Hede-strækning, som kunde bruges. En Dag i Sommeren 1891 kørte jeg med ham derover. En Enke med Navn Maren Dørfler ejede et Hus sammesteds med et Tilliggende paa saavidt jeg husker 3-400 Tdr. Land. Hun vilde gerne sælge, og nu skulde det prøves, om en Handel kunde laves. Vi kom ind i hendes lavloftede Stue med Lergulv.

Dalgas satte sig ned paa Bænken og fremførte sit Ærinde, men Maren afbrød ham straks ved paa jydsk Vis først at byde paa Kaffe. Den blev drukket, og saa kom det første Spørgsmaal, hvad hele Ejendommen skulde koste. Maren svarede rask 7.000 Kr.

»Nej, Maren, det kan der aldes ikke være Tale om,« gensvarede Dalgas. »Jeg byder Dem 6.000 Kr. og intet mere.« Maren begyndte at klage sig, men Dalgas var ubøjelig. »Aa, lille Dalgas,« klagede Maren, »De ka' savt gi' 7.000 Kr.« »Nej« svarede han, »Ejendommen er ikke mere end 6.000 værd.« Maren klagede sig fremdeles. »Aa, lille Dalgas,« vedblev hun, »De ka' savt sej ja, det er den jeneste Gaang vi handler sammen, sej ja til de 7.000 Kr.« Da Maren imidlertid mærkede, der intet var at gøre, satte hun Prisen ned til 6.500 Kr., men lige meget hjalp det. Dalgas sagde bestemt, at han ikke vilde give mere end 6.000 Kr.

Da det nu saa ud til, at der ikke kunde opnaas Enighed, hviskede

han til mig, at vi helst maatte komme af Sted. Jeg gik ud og fik Vognene kørt frem. Maren fulgte efter ud i Døren, idet hun stadig klagede sig og med indsmigrende Ord bad Dalgas give efter. Vi satte os nu paa Vognen, og med Vilje kørte jeg ganske langsomt ud af Gaarden, idet jeg ventede, at Maren nok skulde komme til Besindelse. Vi var da heller ikke kommen mange Alen fra Døren, før vi hørte Maren raabe efter os. Hun kom nu løbende og rakte Haanden frem med de Ord: »Ja, saa maa det helst bliw' ve' de 6.000 Kr.«

Vi vendte saa tilbage og fik en Slutseddel skrevet, og Maren syntes nu meget vel fornøjet med Handelen.

Et Par Aar i Forvejen var der ved et Uheld brændt et større Hedeareal, som grænsede ind til det nu købte. Det blev nu af Lodsejerne tilbudt Dalgas, da det var brændt saa langt ned, at det truedes med Sandflugt; mere Hede kom til, og paa hele Arealet anlagdes nu Grindsted Plantage, der har en Størrelse af 907 Tdr. Land.«

Man må den dag i dag beundre, dels forhandlingstaktikken, men også den sikre viden om en ejendoms pris.

Indkøbene af arealerne til Grindsted Plantage er i det væsentlige foretaget i 1890 og 1892.

Som plantør og assistent ansættes J. J. Holt. Han var søn af Hedeselskabets første plantør Mads Holt, der senere blev udnævnt til skovrider.

J. J. Holt var udgået fra Hedeselskabets elevskole på Birkebæk med eksamen i 1892 (Hold nr. 3). Denne elevskole bestod i ca. 25 år og ca. 45 eksaminerede elever er udgået derfra. Uddannelsen varede 1½ år, og undervisningen på elevskolen omfattede: Praktiske arbejder i Plantage og Planteskole, landmåling og nivellering med tilhørende tegnearbejde, udarbejdelse af tilplantningsplan, regnskab, forstbotanik, kulturlære og hvad der eller kunne være af interesse for hedeskov-brug. Der foretoges talrige ekskursioner til egnens plantager under ledelse af skolens forstander eller lærer.

J. J. Holt bliver senere udnævnt til skovrider II.

I 1908 bortsælges plantørstedet og denne sag er beskrevet i tidsskriftet fra samme år:

Arealet er godt 14 Tdr. Ld. og strækker sig som en Kile ind i Plantagen.

Kontorchef Johannes og Skovrider Morvilles Forslag vedtoges.

8. Forslag til Bortsalg af Plantørboligen med tilhørende Tjenestelod i Grindsted Plantage

Kontorchef Johansen forelagde og motiverede Forslaget. Plantøren i Grindsted Plantage, Assistent Jens Holt bor nu i det mest afsides Hjørne af Plantagen. Han har omtrent $\frac{3}{4}$ Mil til Grindsted, og der er langt til Veje. Han har derhos klaget over, at Landbruget ikke kan svare sig for ham, særlig fordi han paa Grund af Plantørgaardens afsides Beliggenhed ikke kan sælge sin Mælk til noget Mejeri, hvorhos det er vanskeligt for ham at faa Tjenestefolk til et saa afsides Sted.

Plantøren har derfor ansøgt om enten at maatte faa Tilladelse til at bortforpagte Avlsbruget eller, at hele Ejendommen maa blive solgt fra Plantagen, og at der i Stedet bygges en ny Bolig til ham paa et mere passende Sted. Forslaget gaar ud paa, at det nuværende Plantørsted med Tjenestejord sælges, og at der i Stedet i den sydlige Del af Plantagen opføres en ny Plantørbolig.

Stødende op til Plantagen findes her et Areal Agermark, som kan faas ved Magelæg med et Stykke Plantagen tilhørende Mose. Her vil der være gode Betingelser for at lægge Boligen, da der hurtigt kan indrettes en Have. Det vil være bedre end at tage et Stykke raa Hede fra Plantagen. Hvis en saadan Ordning kunde gennemføres, vilde det være en stor Fordel for Plantøren, der saa kom til at bo lige ved Grindsted By, nær Veje og nær den fremtidige Station. Hans Børn kunde saa gaa i Skole i Grindsted, hvor der findes en Mellemskole. Hvis han nu vil have Børnene i Skole, maa de gaa $\frac{3}{4}$ Mil hver Dag, og det kan i hvert Tilfælde kun de store Børn. Der foreligger et Tilbud fra en Køber til Plantørboligen med Jordtilliggende ca. 77 Tdr. Ld. Tilbudet er paa 8000 Kr., hvad der maa siges at være ganske godt.

Forslaget gaard da ud paa, at der gives Bestyrelsen Bemyndigelse til at sælge Plantørboligen i Grindsted samt 77 Tdr. Ld. dels opdyrket Jord, dels opdyrket Mose og Hede og nogle Tdr. Ld. Plant-

ning for en Sum af 8000 Kr. Hvilken Sum da anvendes til Opførelse af en ny Plantørbolig i den sydlige Del af Plantagen.

Kammerherre Lüttichau anbefalede Forslaget.

Derefter fulgte nogen Diskussion, hvorunder særlig Direktør Hoppe talte for, at Hedeselskabet skulde beholde Jorden, medens der alligevel byggedes en Plantørbolig i den sydlige Del af Plantagen, medens Kammerherre Bech og Provst Thyssen anbefalede Slaget; den sidste henstillede tillige, at der ved den nye Bolig udlægges et Hedeareal til Plantagen til Opdyrkning til fremtidig Plantørlod. Det vedtoges at søge Plantørboligen med ca. 77 Tdr. Ld. solgt for 8000 Kr. og at bygge en ny Bolig i den sydlige Del af Grindsted Plantage i Overensstemmelse med det forelagte Forslag.

I 1940 falder J. J. Holt fra aldersgrænsen og stillingen overtages af forstkandidat F. H. Aaskov.

Tjenesteboligen frasælges på et eller andet tidspunkt til Grindstedværket, og først i 1961 opføres der en ny bolig i plantagen, hvor distriktets skovrider får tjenestested.

Skovrider Gregers Bundesen flytter ind her. Han pensioneres i 1984 og bliver den sidste skovrider for det nu nedlagte 6. plantagedistrikt, hvorunder Grindsted Plantage hørte.

I plantagen har der i mange år været drevet Planteskole.

I årene omkring 1973 var der et stort nonneangreb i plantagen.

Grindsted Plantage bliver en Skov-Sam ejendom i 1989.

*Skovriderboligen i Grindsted
Plantage, opført i 1961.*

Granstamme i Grindsted Plantage med mange nonnesommerfugle. Det følgende forår kan der ventes udklækning af nonnelarver, et frygtet skadeinsekt, som fortærer granernes nåle og dermed kan ødelægge bestanden på mange hektarer.

Frøstrup Plantage

A/S Frøstrup Plantage er oprettet i 1904 og tidsskriftet beskriver det nytilkomne plantageareal som følger:

Nr. 1611 A. Frøstrup Aktieplantage, ca. 736 Tdr. Ld. i Lunde Sogn, Øster og Vester Herred, Ribe Amt. Plantagen ejes af et Aktieselskab, hvis Formand er Lærer J. Kiholm, Frøstrup Skole pr. Lunde St. Arealet er Hede med Lerunderlag og gode Læforhold. Arbejdet er paabegyndt og ledes af Skovrider M. Holt.

Selskabet bag plantagen er stiftet i år 1900 og selv om love-
ne formentlig ikke adskiller sig væsentlig fra andre plantage-
selskabers på den tid, er det alligevel af historisk interesse at
gengive 3 af de i alt 10 paragraffer, idet disse siger en del om
den horisont man arbejdede med, ligesom den lange frist for
indbetaling af aktiekapital må have haft betydning for tilplant-
ningsarbejdet.

§ 1.

Aktieselskabets Formaal er at tilplante og bevare som Skove paa det af samme erhvervede Areal af Frøstrup og Søndersigs Byers Jorder ca. 800 Tdr. Land i Lunde Sogn, Vester Herrede, Ribe Amt. Tilplantningen skal ske efter en Plan, som godkjendes af Det danske Hedeselskab og dettes sagkyndige Vejledning, som er lovet gratis. Plantagen skal overtage Fredskovsforpligtelsen imod at erholde det sædvanlige Statstilskud. Tilplantningen skal være fuldført i Løbet af 30 Aar.

§ 2.

Betalingen for den Jord, der sælges til Aktieselskabet, udredes med Aktier, idet Værdien for Hede sættes til 20 Kr. og Værdien for Agermark til 30 Kr. pr. Td. Land. Aktierne lyder paa 30 Kr., og Sælgerne forpligte sig til at tilskyde kontant 30 Kr. for hver Td. Land, de sælge til Plantagen, imod at erholde Aktier for Beløbet. Disse Tilskud indbetales i Løbet af 30 Aar med mindst 1/30 aarligt, og Aktiebrevene for Tilskudet udstedes først efter hver 30 Kr. Indbetaling. Vedtager Selskabet at udbyde Tegning af Aktier

udover de oprindelige til Sælgerne, da skulle saadanne nye Aktier betales over Pari i Forhold til det Tidspunkt, paa hvilket de udstedes. Aktiebrevene, som skulle være Betaling for afgivet Jord, udfærdiges, saasnart Selskabet har Skjøde paa Jorden.

§ 10.

Alle Lodsejere, der afstaa Jord til Plantagen, have i et Tidsrum af 30 Aar Ret til, hver paa sin afstaaede Lod, at bjerge Tørv og Lyng forud for Plantningen, dog saaledes at dette ikke forsinker Plantningsarbejdets Udførelse i rette Tid, ligesom Tørveskjær i de smaa Moser inde i Plantagearealet forbeholdes, men ikke udover 30 Aar. Alle Vedkommende faa Vejret i Plantagen til Udkjørsel af Lyng og Tørv efter nærmere Bestemmelse med Bestyrelsen. Lovene vedtoges, dog med den Forandring i § 2, at alle Brøkdeler af Td. Land enten udfyldes af Sælgeren af Jorden til hele Aktier a' 30 Kr. pr. Aktie eller ogsaa skjænkes denne Brøkdeler til Aktieselskabet.

Saaledes vedtages paa Generalforsamlingen i Lunde den 10de December 1900.

Paa Hedeselskabets Vegne:

M. Holt

O. Nicolaisen

Hans Madsen. Kr. P. Nielsen. Kristen Th. Kristensen.

Niels Kristensen. Niels P. Pedersen. J. Kiholm.

Hans Frandsen. Jens Jensen. Niels Kruse Mortensen.

Hans Andersen. Kristen Sørensen.

Kr. Legaard Kristensen. Knud Nielsen. J. P. A. Jessen.

Jens Chr. Jensen. Thue Hansen. Jens Kr. Jensen.

Th. Bennedsen. Kr. Kristensen. Iver Madsen.

Thomas Nielsen. Poul J. Poulsen. Jeppe Kr. Nielsen.

Jens Jensen. Mads Th. Nielsen. Hans Nielsen.

Jørg. Kr. Mouritsen. Kr. Jessen Jørgensen.

Søren Kr. Nielsen. Johan M. Brun. Lars P. Larsen.

Mads Jensen. Jens Simon Ditlev Larsen.

J. J. Jakobsen.

Plantagearealet formindskes gennem årene ved frasalg. I 1914 således 90 ha, hvoraf kun 0,9 ha var tilplantet, og hvor det modtagne statstilskud på 25 Kr. tilbagebetales statskassen som betingelse for udstykningen.

I 1931 frasælges 7,0 ha og i 1935 33 ha. Den sidste tilladelse gives på betingelse af at 6,0 ha af den utilplantede del tilplantes. Endelig i 1937 frasælges 60,5 ha utilplantet areal.

Salgene må formodes at hænge sammen med en vanskelig økonomi i aktiesel-skabet samtidig med at bønderne har haft en interesse i at få mere landbrugsjord.

Endelig beslutter en generalforsamling i 1938 at sælge hele plantagen til Hedeselskabet. Om begrundelsen for at erhverve denne plantage skriver man i årsberetningen for det pågældende år følgende :

Køb af Plantagearealer. I Slutningen af Fianansaaret indledede Hedeselskabet ved et Udvalg af Bestyrelsen Forhandlinger med Bestyrelsen for A/S Frøstrup Plantage i Nærheden af Lunde ved Varde i den Hensigt at overtage »Frøstrup Plantage«, som Hedeselskabets Ejendom. Plantagen er i Hovedsagen en daarlig passet Bjergfyрplantage, og Grunden til at Hedeselskabet ønskede at overtage Plantagen var den, at der i Egnen efterhaanden var opstaaet stor Mistillid til Bjergfyрplantagernes Fremtid.

Flere Plantager i Egnen ønskedes ophævet og indtaget til Dyrkning, bl. a. den store Outrup Plantage i samme Egn, ca. 3-400 Tdr. Ld. Det var nødvendigt at gøre en Indsats for at vise Befolkningen, at disse Plantager ved rigtig Behandling kunde blive gode Aktiver ved Gennembugning og Underplantning med Gran, foruden at de havde deres store Betydning for Egnen baade m. H. t. at give Læ og i mange andre Henseender. Hensigten med Købet af Frøstrup Plantage er da at give denne en saadan Behandling, at Plantagen med Tiden kan udvikle sig til en god Granskov til Gavn og Pryd for Egnen samtidig med at være et godt Arbejdsobjekt. Egnen er særdeles fattig paa Skov og Plantager, hvor Befolkningen kan hente Brænde og Gavntømmer, saa ogsaa i denne Henseende er Plantagerne til Gavn for Egnen.

Hedeselskabets Bestyrelse kom efter at have besigtiget Plantagen til det Resultat, at det vilde være rigtigt, for at bevare Plantagen

for Udstykning og Udslettelse, at erhverve den for Hedeselskabet og ved passende Behandling gøre den til et Eksempel for Egnen.

Plantagen har et Areal af ca. 222,7 ha og bestaar som nævnt i Hovedsagen af Bjergfyr i Alderen fra 1 til 40 Aar. Købesummen blev fastsat til 25000 Kr., hvoraf dog Hedeselskabet i Forvejen havde Aktier til et Beløb af 2910 Kr., 97 Aktier a' 30 Kr. Jagten er lejet ud fro 450 Kr. om Aaret og en Del Indtægt kan skaffes ved Salg af Brænde. I de første Aar maa Hedeselskabet naturligvis tilskyde et Beløb aarlig for at bringe Plantagen paa Fode og faa Underplantningerne gennemført, men det er min Mening, at Plantagen med Tiden vil blive godt Aktiv for Hedeselskabet.

Af en sådan beskrivelse af en plantages udviklingshistorie kunne man med den særlige status Hedeselskabet dengang havde rådgivningsmæssigt, forledes til at tro, at der gennem tiden havde været givet dårlig forstlige råd.

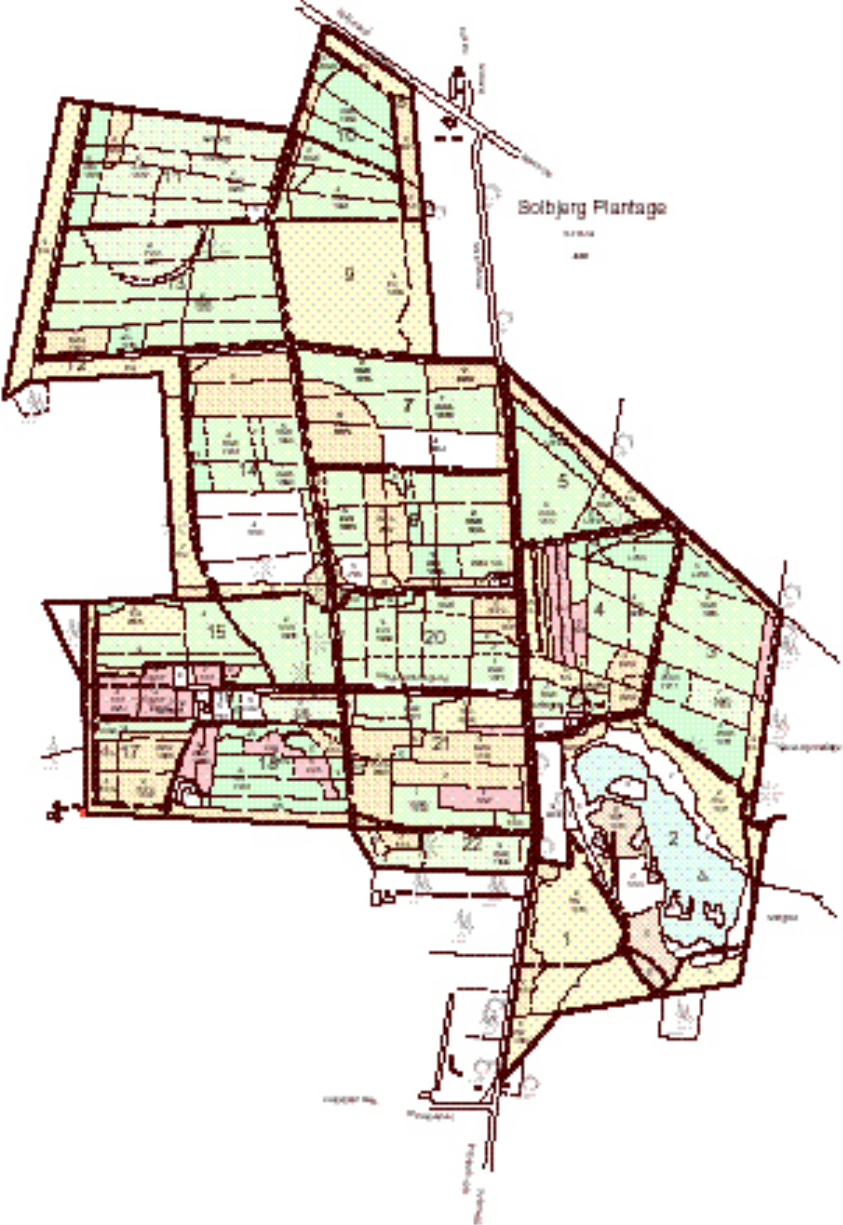
Dette er nødvendigvis ikke tilfældet, idet det dengang var god latin, for at undgå dyre anlægsomkostninger, da i hede at plante ren bjergfyr for så senere at foretage en underplantning. Mange plantagearealer har været igennem en sådan udvikling, og når A/S Frøstrup Plantage giver op i 1938, må beslutningen være præget af, at økonomien i en sådan videreførelse var vanskelig.

Hedeselskabets første tilsynsførende i området var skovrider Mads Holt i Påbøl, som var selskabets første plantør og som senere avancerede til skovrider. Han er for sin indsats i tilplantningsarbejdet på de jyske heder hædret med en mindesten i Kongenshus Mindepark.

Frøstrup Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

Solbjerg Plantage

Hedeselskabets Tidsskrift meddeler i 1910 om oprettelsen af ovennævnte plantage.

Nr. 2060 A Solbjerg Plantage, ca. 257 Tdr. Ld. i Tjæreborg Sogn, Skads Herred, Ribe Amt.

Plantagen ejes af Konsul L. D. Lauritsen i Esbjerg. Arealet bestaar af god, alfri Hede med Egekrat.

Arbejdet ledes af Assistent P. Christensen.

Denne meddelelsesform for nytilkomne plantagearealer har stort set været uændret i hele den periode hvor Hedeselskabet havde eneretten på at indstille til statstilskud til de med selskabets medvirken oprettede plantager.

Nogle gange er enkelte plantagers tilblivelseshistorie nøjere beskrevet, men det hører til undtagelsen, at man i samme artikel finder en oprensning af de plantager, der næsten på en gang kommer til i et enkelt område. Det sker i en artikel fra 1909 om "Plantningssagen omkring Esbjerg", hvoraf en del citeres her, idet Solbjerg Plantage er imellem:

Plantningssagen omkring Esbjerg. Pløjning af Render i Diger.

Hegns- og Læplantningssagen har i Esbjerg Omegn ikke staaet paa noget særligt højt Stade. — Man saa tydelig Forskel paa den Egn og Naboejnen omkring Varde, hvor Folk i en Aarrække har haft Øjnene aabne for Betydningen af Hegns- og Læplantningssagen. — For et Par Aar siden begyndte man i Esbjergegnen at røre paa sig. Forskellige plantningsinteresserede Mænd fra By og Land indsaa, at noget virkningsfuldt maatte gøres for at fremme denne Sag; saaledes, optog det da nylig stiftede »Sydvestjydske Samfund« et Punkt paa sit Program angaaende Fremme af Sagen.

Adskillige Plantager bleve paabegyndte saavel af Bysom Landboeere, saaledes købte Hr. Konsul Lauritzen, Esbjerg, et Areal nord for Tjæreborg Station ca. 350 Tdr. Ld. fortrinlig Hede med Egekrat og lod Plantningen straks paabegynde. I Forbindelse hermed blev

oprettet en Interessentskabsplantage paa 40 Tdr. Ld., tilhørende 12 Lodsejere af Tjæreborg, og endvidere en Plantage paa 30 Tdr. Ld., tilhørende Gaardejer Slot Skads. Ved Guldager Station blev Guldager Plantage 226 Tdr. Ld., oprettet; denne Plantage ejes af et Aktieselskab. Arealet bestaar af lavtliggende, noget leret Hede af fortrinlig Beskaffenhed; til Plantagen blev knyttet som Plantør Hedeselskabets Plantningsassistent for Sydvestjylland, til hvem Aktieselskabet i 1908 lod opføre en Tjenestebolig med Tilliggende af 40 Tdr. Ld. Tjenestejord.

En lille halv Mil nordvest for Guldager Station blev oprettet en Plantage paa 258 Tdr. Ld., tilhørende Familien Hoffmann paa Damsmark, og i samme Plantages umiddelbare Nærhed blev den i 1905 oprettede Breinholternes Plantage, stor 226½ Tdr. Ld., udvidet med 28½ Tdr. Ld.

Ind mod Breinholternes Plantage mod Nord blev oprettet en 110 Tdr. Ld. stor Plantage, tilhørende D'hr. Kaptajn Hansen og Købmand Winfeldt af Hjerting og i Forbindelse hermed en Plantage paa 11 Tdr. Ld., tilhørende Gaardejer Søren Sørensen af Hjerting.

Endvidere blev der under Gaarden Sønderriis i Guldager Sogn af Ejeren, Hr. Proprietær Steenstrup, oprettet en Plantage paa 35 Tdr. Ld. Nævnte Plantager ere endnu kun delvis indmeldte under Hedeselskabet, men til Belysning af den Iver, hvormed man tog fat paa Plantningsagen, skal anføres, at Plantningsarbejderne i nævnte Plantager ere vidt fremskredne og i flere andre af Plantagerne endog fuldførte.

Det var dog ikke alene Plantageplantning, der blev taget fat paa, der blev tillige taget kraftig fat paa Fremhjælpning af Have- og Læplantningssagen. I Vinteren 1907/08 tog Hr. Sagfører E. Hansen af Esbjerg Arbejdet op for denne Sag. Sagføreren, der selv havde tilplantet en Plantage for egen Regning paa ca. 300 Tdr. Ld. ved Marebæk, havde tillige paa forskellig Maade sin store Del i Oprettelsen af alle de ovennævnte Plantager.

Artiklen er skrevet af assistent P. Christensen, som var ældste søn af den navnkundige politiker J. C. Christensen og uddannet på Hedeselskabets elevskole i Birkebæk med afgangseksamen. Han bliver senere assistent og plantør i Gul-

dager Plantage. Herefter er han i en kort periode proprietær på Lolland og Sjælland for derefter at vende tilbage til Paabøl Plantage, der er beliggende i det sogn, hvor hans far er født.

(J. C. Christensen var i en årrække ejer af Paabøl Plantage. Hedeselskabet havde foræret ham en del af aktierne).

Solbjerg Plantage går i 1936 i arv til skibsrederne J. og K. Lauritsen. I 1961 står Rederiet J. Lauritsen som ejer.

I plantagens sydøstlige hjørne er der en sø på ca. 4,5 ha, der er opstået efter en grusgravning.

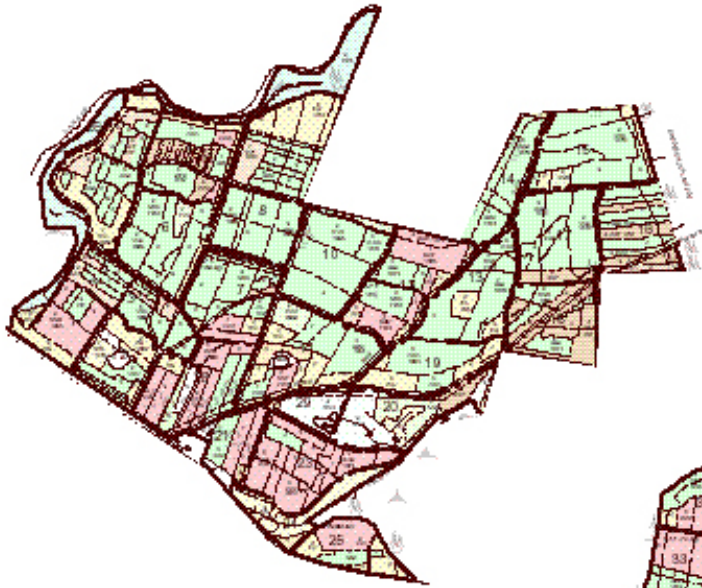
Årene efter grusgravningen er slørede gennem en omfattende tilplantning.

På ejendommen findes 11 gravhøje, heraf 4 smukt beliggende bronzealderhøje.

Plantagen blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

Djursland Plantage

2493 A Djursland Plantage er anlagt i 1919 og gennem årene er der sket en arron-dering af de første indkøbte arealer. De sidste 6 ha er indkøbt i 1957.

Nr. 2493 Djursland Plantage, 226,9 ha, Feldballe og Draaby Sogne, Sønder og Mols Herreder, Randers Amt. Plantagen ejes af Hedeselskabet. Arealet bestaar af Lyngbakker og gammel Agermark. Tilplantningen er paabegyndt. Arbejdet ledes af Kontorchef, Skovrider Flensborg.

HT

I 1917 besluttes det at oprette et plantningscentrum på Mols og oprettelsen af Djursland Plantage må ses som et led i denne sammenhæng.

Om arbejdet på den tid i Hedeselskabet og den baggrund der var for ovennævnte beslutning er beskrevet i skovrider ved Hedeselskabets 2. distrikt Aksel Thyssen i dennes erindringer.

Aksel Thyssen var søn af provst E. K. Thyssen, der var repræsentantskabsmedlem i

Hedeselskabet fra 1894 og i dets bestyrelse fra 1908.

Fra Aksel Thyssens erindringer citeres:

Allerede medens jeg var Gardehusar, fik jeg Underretning om, at der vilde blive antaget en Forstkandidat som Assistent ved Hedeselskabets Hovedkontor i Viborg. Kontorchef og Skovrider C. E. Flensborg var overbebyrdet med Arbejde og ønskede en sagkyndig Medhjælp.

Jeg blev ansat i denne Stilling fra 1. November 1915, men kunde først tiltræde i Januar 1916. Lønnen var ikke svimlende, 1500 Kr. om Aaret, og da jeg maanedlig for Kost og Logi maatte give 125 Kr., fik jeg god Brug for en Arv, jeg havde modtaget fra min Bedstefader, for hvilken jeg da sammen med en Bekendt lejede en 4 Værelsers Lejlighed paa Sct. Mathiasgade, hvoraf vi fik 2 Værelser hver, medens Kammer og Køkken overlodes en Kone for at gøre rent.

Som eneste unge Kandidat blev jeg saa Sekretær eller nærmere

Altmuligmand, journaliserede Posten, besvarede Breve i Haanden og kopierede disse ved Hjælp af vaade Lærredsklude. Iøvrigt rejste jeg en Del, først inden for 4. Plantagedistrikt, Silkeborg-Skanderborg-egnen, senere videre ud med særlige Opgaver eller som Referent til Hedeselskabets Tidsskrift. Rejserne foregik pr. Jernbane og Cykle, og der ydedes Rejsegodtgørelse efter III Kl. foruden 6 Kr. pr. Døgn i Diæter. Bl. a. faldt det i min Lod at optage den første Prøveflade ved Hedeselskabet. Jeg var glad ved mit afvekslende Arbejde og ved af bo i Viborg, hvor jeg blev optaget i Salonselskabet, som ejede Pavillonen paa Borgvold.

Den største Begivenhed fra den Tid blev Hedeselskabets 50 Aars Jubilæum. Det fejredes ikke paa selve Dagen den 28. Marts 1916, men i Juli med Repræsentantskabsmøde den 17. og Kongefest paa Hjortsballehøje Dagen efter. Endvidere ved 2 større samlede Udflugter til Mors og Thy og til det sydlige Jylland, nord for Kongeaaen og Grænsen.

For at hjælpe med til alt dette og ved Udgivelsen af et Jubilæumsskrift, opholdt jeg mig en Tid paa Birkebæk hos Bestyrelsens Kommitterede.

Krigen 1914-18 vendte op og ned paa mange Ting og skabte Problemer, som hidtil var ukendt i større Omfang, saaledes Arbejdsløshed. Indenrigsministeriet nedsatte i 1917 et Arbejdsudvalg, som henvendte sig til Hedeselskabet. Paa Finanslovsforslaget 1917/18 blev da afsat en Bevilling paa 16.000 Kr. til Oprettelse af Plantningscentrum paa Mols og paa Tillægsbevillingsloven et Beløb paa 750.000 Kr. til Plantningsarbejder i Hedeselskabets egne og i kommunale Plantager. Dertil kom, at en Kreds af Borgere i Aarhus under Forsæde af Grosserer Louis Hammerich gav Hedeselskabet 10.000 Kr. til Indkøb af en Plantage paa Mols.

Den 14. Februar 1918 ledsagede jeg et lille Udvalg paa en Rejse til Djursland. Det bestod af Kommitteret Dalgas, Kontorchef Flensborg og Grosserer Hammerich. Vi sejlede fra Aarhus til Knebel og tog derfra videre med Hestekøretøj over Søballegaard, Togerbo, Æbletoft, Ulstrup til Skramsø, hvor vi blev modtaget af Johannes Friis, senior. Efter Forhandling der blev det overdraget Kontorchefen at indhente Tilbud paa de Arealer, der var set paa, og Selskabet rejste derefter hjem fra Kolind Station.

Paa Repræsentantskabsmødet samme Aar blev Jordindkøbene godkendt, det vedtoges at tildele mig Assistentdistrikt paa Djursland og samtidig at forhøje min Løn til 2000 Kr. om Aaret. Der fulgte nu en travl Tid, hvor jeg foretog Indstillinger om yderligere Køb af Arealer, gennemsnitlig til en Pris af 50 Kr. pr. Td. Ld. Dernæst paabegyndte jeg en Planlægning med Udarbejdelse af Kort over de nye Plantager og ledede senere Tilplantningen, først ved Hjælp af Arbejdsledige, en Styrke paa ca. 50 Mand, af hvilke en Del blev indkvarterede i den tidligere Ulstrup Kro. Om Sommeren boede jeg paa Skramso, men flyttede om Vinteren ind paa Hotel Vigen. Jeg overtog Tjenestejord i Ulstrup og anskaffede mig Heste til saavel Køre- som Ridebrug.

Gennem Lanbohøjskolens Undervisning i Meteorologi og Skovbrugets Driftslære havde jeg faaet et Indblik i Klimaets Betydning for Træartsudvalget og gjorde Brug heraf ved Planlægningerne. Jeg saa, at de fleste af de gennem Hedeselskabets anlagte Plantager bestod af Rødgran, Hvidgran og Bjergfyr, undertiden i rækkevis Blanding, og erfarede hvilke Vanskeligheder dette gav ved Gennehugning og Foryngelse. Som Fastlandstræ var det tydeligt at se, at Hvidgranene blev ringere jo nærmere den kom Kysterne, og for Rødgranen gjaldt noget lignende. I konsekvens heraf optog jeg i Planer og paa Budgetter Skovfyr, Østrigsfyr, Birk m. fl. Arter, men oplevede, at meget af dette blev strøget og erstattet med Rødgran. Herover protesterede jeg og anmodede samtidigt om, at der oprettedes meteorologiske Stationer, idet disse med Aarerne maatte ventes at kunne give Svar paa vigtige klimatiske Spørgsmaal. Dette blev sanktioneret, og meteorologisk Institut stillede sig imødekommende overfor Oprettelse af 3 Stationer.

Disse er nu ført gennem en lang Aarrække, hvorved der er fremkommen lange Tabeller for Temperatur og Nedbør. Det var min Tanke at bringe de vigtigste Resultater her, og jeg henvendte mig derfor til Statsmeteorolog Ingolf Sestoft, Chef for klimatologisk Afdeling. Statsmeteorologen har derefter venligst sendt mig en længere Redegørelse, som jeg dog ikke her vil kommentere. Efter Aftale vil den fremkomme som en særlig Artikel i »Skov og Folk«, betitlet Djurslands Klima.

I 1924 overtog jeg som Skovrider Hedeselskabets 2. Plantagedi-

strikt, som da strakte sig til Limfjorden, men i 1935 overgik den nordlige Del med Randers Fjord som Grænse til et særligt Distrikt, ogsaa fordi Plantagernes Antal paa Djursland var forøget.

Det vil føre for vidt at berette om Arbejdet i den siden da forløbne Tid, det har omfattet Ledelse af Hedeselskabets egne Plantager og nogle større private Plantager, Tilsyn med Fredskovplantager og vejledende Tilsyn med et stort Antal Smaaplantninger under 10 ha samt Hegns- og Løplantninger gennem 6 lokale Plantningsforeninger paa Djursland og Samsø. Det vil ogsaa føre for vidt at komme med ret meget Statistik, jeg skal derfor indskrænke mig til at nævne, at der i det forløbne Tidsrum er oprettet 154 nye Plantager med et Totalareal af

	5468,5 ha
og udvidet 21 ældre Plantager med	<u>577,3 ha</u>
Ialt fredskovspligtigt Areal.....	<u>6045,8 ha</u>

Samtidigt er der af forskellige Aarsager sket nogen Tilbagegang i Plantagernes Antal og Arealer, herunder maa navnlig henregnes de Rydninger, som fandt Sted i 1944 ved Anlæg af Tirstrup Flyveplads.

Ved Udgangen af 1959 omfattede Distriktet 9273,8 ha, hvoraf var tilplantet 7565,0 ha.

Aksel Thyssen gjorde tjeneste ved Hedeselskabet fra 1915-1960 hvor han afløstes af skovrider G. Westh Nielsen.

Djursland Plantage var som nævnt en del af et plantningscenterum på Djursland og den blev i overensstemmelse hermed også drevet af planteskolen hen gennem en meget lang årrække.

Djursland Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

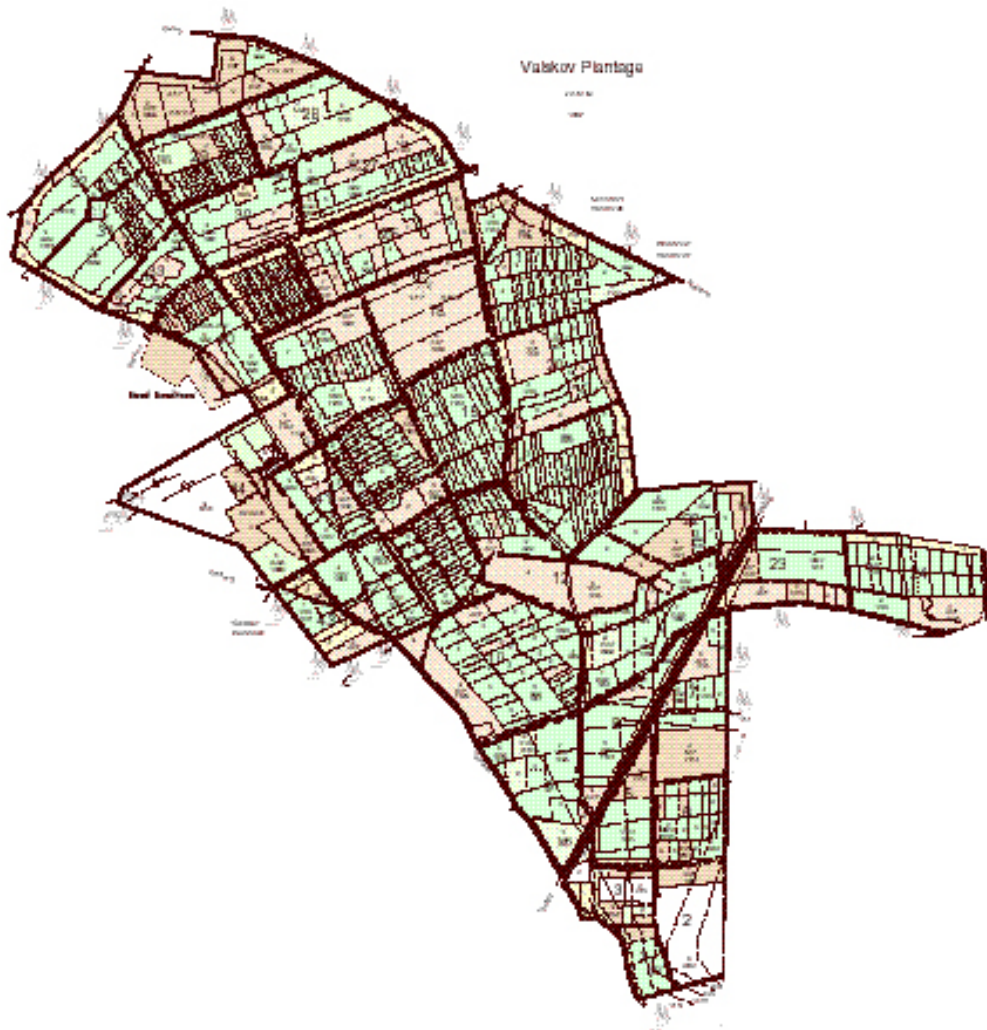
*Hullegravning i Djursland Plantage
1919.*

*Hedebakker i Djursland Plantage
1919.*

Valskov Plantage

Ovennævnte plantage er anlagt i 1918 men meddelelsen herom er først at læse i tidsskriftet fra 1920

*Nr. 2494. Valskov Plantage, 141,8 ha, Feldballe og Nødager Sogne, Sønder Herred, Randers Amt. Plantagen ejes af Hedeselskabet. Arealet bestaar af Lyngbakker og gammel Agermark.
Arbejdet ledes af Kontorchef, Skovrider Flensborg.*

Baggrunden for denne arealerhvervelse var den, at Indenrigsministeriet i 1917 havde nedsat et arbejdsudvalg, der skulle tage initiativer til at modvirke arbejds-løsheden. Dette udvalg henvender sig til Hedeselskabet og resultatet bliver nye bevilinger til indkøb og tilplantning af plantagearealer.

Årsberetningen for 1917/18 beskriver det således:
Under Selskabets egne Plantageejendomme var der som ovenfor nævnt fra 1917 overført en Beholdning paa 1033 Kr. 43 Øre, som var en ikke forbrugt Rest af tidligere Aars Statstilskud til Indkøb af Areal. Under samme Konto »2« var opført Statstilskud til Indkøb af et nyt Plantageareal 16,000 Kr. og under »3« Statstilskud 250,000 Kr. til Indkøb og Anlæg af Plantager paa afsides liggende Steder. Denne sidste Post var en Følge af en paa Til-lægsbevillingsloven for 1917/18 til Hedeselskabet opført Bevilling paa ialt 750,000 Kr. til Fremme af ekstraordinære Foranstaltninger til at raade Bod paa den herskende Arbejdsløshed, og hvoraf 250,000 Kr. kunde anvendes til Plantager under Hedeselskabet, medens 500,000 Kr. efter Bestemmelsen skulde anvendes til Tilskud til Kommuneplantager.

De første arealkøb foregår fra 1918–1924.

Senere er arealet udvidet gennem opkøb adskillige gange fra 1935-1962, heri indgår 3 mindre plantagearealer, oprindeligt benævnt Sølille, Ydesminde og Holmhøj.

Den nærliggende Tirstrup Flyveplads har til sin udvidelse dog også krævet afståelse af arealer fra Valskov Plantage.

I februar måned 1944 blev en del af plantagen beslaglagt af den Tyske Værnemagt og inddraget under flyvepladsen.

En del af det beslaglagte areal kommer til at ligge indenfor det område, som Det danske Forsvarsministerium efter krigen ønsker udlagt til militær flyveplads, og Hedeselskabet afstår ialt 20,42 ha, medens der på andre arealer pålægges højdeser- vitutter. Det sker i 1948.

I 1953 ønsker Forsvarsministeriet yderligere at erhverve 19,8 ha, som Hedeselskabet må indgå på at afstå. Prisen herfor var dengang 32.000 kr.

Til ejendommen hørte oprindeligt en gammel landbrugsejen- dom, der fra 1921 var bolig for en opsynsmand. Denne bolig er nedrevet i 1979.

En senere tilkøbt ejendom udlejes i dag som fritidsbolig.

Der findes en fredet gravhøj i plantagen.

Valskov Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

Ved den første planlægning af ejen- dommen pr. 1. april 1950 er areal- fordelingen som følger. (se bilag 1).

Areal og forrådsoversigt pr. 1/4 1950.

Valskov.

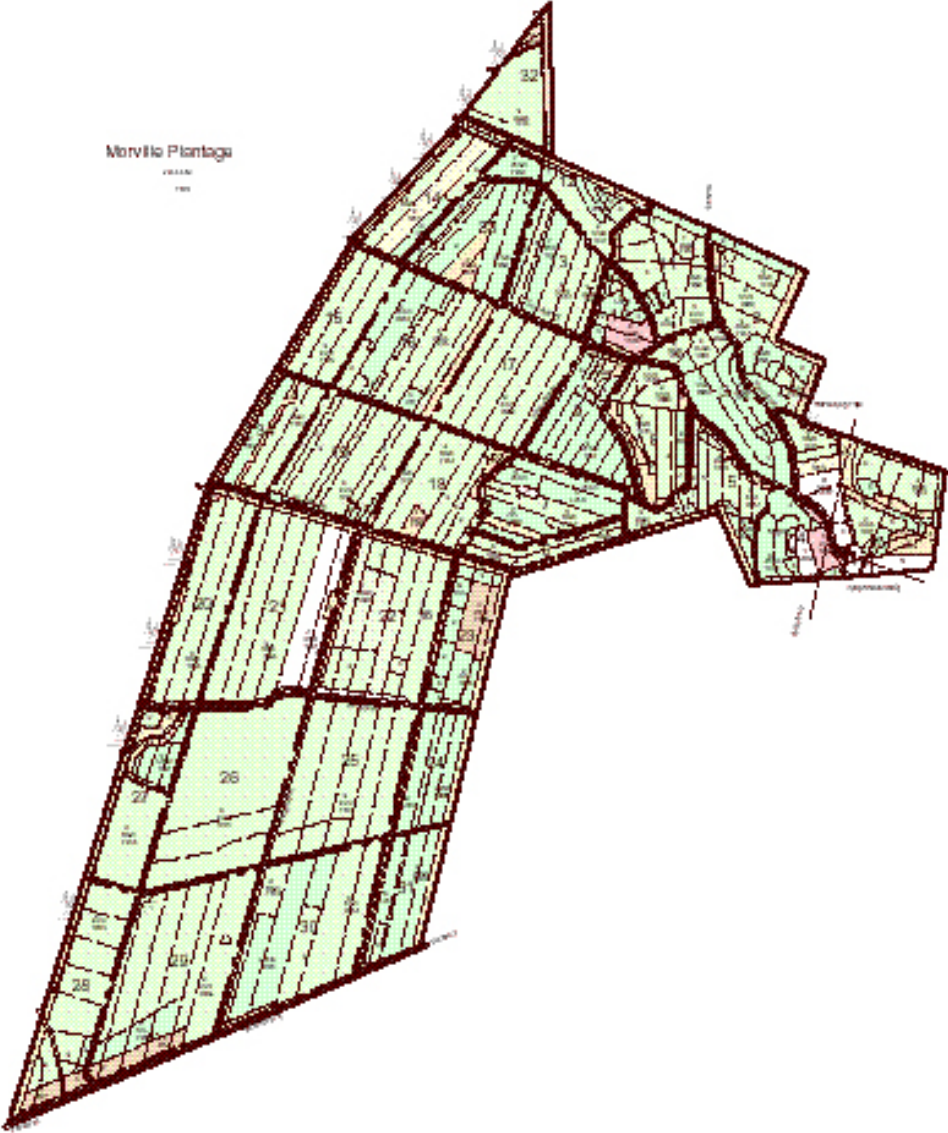
Alders- klasse.	Rodgran.		Skovfyr.		Østr. fyr.		Andet fyr.		Andet Nål.		Birk og andet løv.		Bøg og Eg.		Ialt.	
	ha	m ³	ha	m ³	ha	m ³	ha	m ³	ha	m ³	ha	m ³	ha	m ³	ha	m ³
0-9	0,8		18,6		1,6				1,6		0,6		0,3		23,7	
'10-19	20,2		1,0	8	1,7		2,2	33	2,5						27,6	41
20-29	26,0	121	27,7	1834	10,6	208	13,2	725							77,5	3188
30-39	3,8	89	10,7	587											14,5	676
ov.40	4,1	159	2,2	169							1,1	121			7,4	449
Overst.		62														62
Bev.Ar.	54,9	431	62,2	2598	13,9	508	15,4	758	4,1		1,7	121	0,5		150,7	4416
Årl. Tilv.		15		199		86		78				7				385
- Hugst.		34		161		49		46				5				295

Hede.....	19,3
Andre ubev.Arealer.....	13,1
Planteskole.....	0,2
Tjenestejord.....	2,0
Veje.....	1,1
Ialt:	<u>186,4</u>

Morville PLantage

Hedeselskabets Tidsskrift fra 1889 bringer følgende artikel af E. Dalgas om Hedeselskabets indkøb af nye plantningsarealer:

Hedeselskabets Indkøb af nye Plantningsarealer.

~~~~~

Den Maade, hvorpaa Hedeselskabet især søger at fremme Plantningsagen, er ved at give gratis Veiledning. Deels til Enhver, der vil anlægge en egentlig Plantage paa over 20 Tdr. Ld, og deels igjennem en Mængde Smaaplantningsforeninger og Smaaplantningsforstandere, som uddele Planter til halv Pris eller gratis, hvilke Planter anvendes til Plantninger omkring Haver og Gaarde, paa mindre Arealer, uskikkede til Agerbrug, og især til Hegsplantning. Denne Veiledning gives i Hovedsagen gennem Selskabets 18 Skovridere og Assisterter, som jævnligt reise rundt i Landet.

Disse Funktionærer maa imidlertid, for at kunne give en fyldig Veiledning, selv have en udstrakt Praxis, hvorigjennem deres Dygtighed kan konstateres, og hvortil de kunne henvise, saa at de, der ønske at plante, kunne faae at see, hvorledes der bør plantes. Og for at kunne naae dette, har Hedeselskabet, efterhaanden som det kunde skaffe de fornødne Midler hertil, sørget for, at Funktionærerne hver især fik et eller flere større Plantningsanlæg at styre i Detaille, og navnlig saaledes, at disse Plantninger bleve Hedeselskabets egen Eiendom. Kun paa denne Maade, har det været muligt at tilveiebringe solide Støttestruer for den hele Plantningsag, fordeelte over hele den træfattige Deel af Jylland, fra hvilke Punkter Veiledningen kunde strømme ud i Plantagernes Omegn. Af saadanne Plantager er der tidligere, men især i de sidste 3 Aar, deels ved Statstilskud og frivillige Gaver og deels ved Selskabets egne Midler, erhvervet:

- 1) Hesselvig Plantage, Ringkjøbing Amt, 750 Tdr. Ld.,
- 2) Hesselvig vestre Plantage, Ringkjøbing Amt, 340 Tdr. Ld.,
- 3) Lyng vestre Plantage, Ringkjøbing Amt, 270 Tdr. Ld.,
- 4) Døvling Plantage, Ringkjøbing Amt, 590 Tdr. Ld.,
- 5) Skarrild Plantage, Ringkjøbing Amt, 180 Tdr. Ld.,
- 6) Skovsende Plantage, Vejle Amt, 650 Tdr. Ld.,

- 7) Grindsted Plantage, Ribe Amt, 250 Tdr. Ld.,
 - 8) Birkebæk Plantage, Ringkjøbing Amt, 1450 Tdr. Ld.,
 - 9) Røddinghund Plantage, Ringkjøbing Amt, 800 Tdr. Ld.,
 - 10) Finderup Plantage, Viborg Amt, 450 Tdr. Ld.,
 - 11) Dalgas Plantage, Viborg Amt, 1100 Tdr. Ld.,
- foruden at Selskabet har en væsentlig Anpart i flere andre Plantager saasom Paabøl Plantage paa 1000 Tdr. Ld.

Det sees heraf, at Hedeselskabet efterhaanden har erhvervet betydelige Arealer, ikke saa meget for selv at tilplante disse, skjøndt dette ogsaa er af Vigtighed, men især fordi Selskabet ikke uden sli-ge Eiendomme kan have faste Udgangspunkter for den saa vigtige Ledelse af Arbejdet i de Privates egne Plantager, der tilsammen udgjøre et langt større Areal end Hedeselskabets egne Arealer.

Jeg bemærker, at Erhvervelsen af Arealer til Selskabets eget Brug næppe hermed er afsluttet; men fortiden og i de første Par Aar, kan der ikke overkommes mere. Midlerne indflyde ikke saa rigeligt i Selskabets Kasse, at det tør slaa flere af disse virkelige store Brød op; thi hver enkelt af de nævnte Plantage koste virkelig aarligt mange Penge. Ei heller gaar det an at begjære større Tilbud fra Statskassen end sket er; thi deels er Statstilskudet alt betydeligt, iaar c. 120,000 Kr., til næste Aar forhaabentlig ca. 140,000 Kr.; og deels bør Statstilskudet staa i et passende Forhold til det Beløb, som Befolkning lader tilflyde Selskabet gjennem Medlems-bidrag m. m. I saa Henseende have de sidste Aars daarlige Tider haft en noget hæmmende Indflydelse paa Tilgangen, og jeg henleder Opmærksomheden herpaa, fordi hele Hedeselskabets nu udstrakte Virksomhed til Syvende og Sidst bunder i den Tilslutning, det faaer fra Befolkningen. Jo flere Medlemmer og Gaver, desto større Statstilskud, desto fyldigere Veiledning, desto flere nye Plantageanlæg, des flere Mosekulturer og nye Kanalanlæg, desto flere Skrifter, desto fyldigere Tidsskrift, og overhovedet desto mere Liv kommer der i Hedesagen, der kort og godt betyder en Gjenfødelse af Jyllands store Hedearal, der endnu udgjør c. 90 □ Miil, medens det i 1886, da Selskabet stiftedes, var 140 □ Miil.

Aarhus i Sept. 1889.

E. Dalgas.

Morville Plantage var dengang benævnt Finderups Plantage og er anført som nr. 10 i fortegnelsen. Samme år meddeler man om oprettelsen af sidstnævnte plantage:

Nr. 519 A. Finderup Plantage, 360 Td. Ld. i Finderup Sogn, Viborg Amt. Plantagen ejes af Hedeselskabet. Arbejdet ledes af Skovrider Morville.

Når der er forskelle i arealangivelsen i artiklen og meddelelsen om oprettelsen, kan det ikke forklares direkte, men det kan måske henføres til, at arealet er stykket sammen af forskellige køb.

Plantagearealet udvides ved senere køb i 1919 og 1922.

1917 var året, hvor man kunne fejre 100 årsdagen for G. Morvilles fødsel og i en lille artikel fra dette år begrundes navneændringen på plantagen fra Finderup til Morville.

En Hundredaarsdag.

Den 14. maj d. A. fejredes Hundredaarsdagen for Justitssekretær G. Morvilles Fødsel. Det var en Lykke for Oberstløjtnant Dalgas i Arbejdet for Hedesagen, at han fandt dygtige og forstaaende Medarbejdere, og der var næppe nogen, hos hvem han fandt dybere Forstaaelse, end hos daværende Overrets-prokurator Morville, med hvem han mødtes, da han i 1854 tog Bolig i Viborg. Morville var alt som 10-Aars Dreng kommen til Byen i 1827. Han var et Friluftsmenneske, og med Bøssen i Haand havde han hele sin Ungdom igennem i sin Fritid gennemstrejft hele den Blicherske Hedeegn omkring Viborg, Han havde da ikke alene erhvervet sig et grundigt Kendskab til disse Egne, et Kendskab, han senere udvidede ved omhyggelige botaniske og geologiske Studier; men han blev grebet af dyb Sorg over den Skaanselsløshed, hvormed man Aar efter Aar havde ødelagt de gamle Skove, saa der nu kun stod en Del Krat tilbage, og hans Kærlighed til sit Fædreland meldte sig da som en Trang til at genrejse, hvad der i Fortiden var lagt øde.

Allerede i 1852 havde han begyndt paa Tilplantningen af Margrethelund, et Arbejde, der blev endt i 1867, saa denne prægtige

Skov nu staar som et levende Minde om Morvilles utrættelige Arbejde for at bringe henviisende Egekrat og nogen Hede ind under Kultur. Intet Under da, at han og Oberstløjtnant Dalgas kunde mødes i god Forstaaelse af Hedesagens Betydning, og det var Samtalerne mellem disse to gode Mænd, der var den første Begyndelse til det danske Hedeselskab, der stiftedes i 1866, og hvor de begge sammen med Kammerherre Mourier-Petersen dannede den første Bestyrelse. Her sad Morville til sin Død i 1904, og Dalgas kunde ved Selskabets 25 Aars Jubileum udtale, at ingen af dem nogensinde var blevne trætte eller kede af Samarbejdet.

I Anledning af Hundredeaarsmindet har Hedeselskabets Bestyrelse vedtaget at give den ca. 210 ha store Finderup Plantage et nyt Navn, saa den herefter skal hedde »Plantagen Morville«, saa ligesom de to andre af Hedeselskabets Stiftere Dalgas og Mourier-Petersen har deres Navne knyttede til større Plantningsforetagender, ogsaa denne stille Mand, som Morville var, denne dygtige og indsigtsfulde Mand, der op i sin høje Alderdom ikke kunde blive træt af at virke for Hedesagen, her kan have et Minde, som paa en levende Maade kan bevare hans Navn for Efterslægten.

Th.

Ved Georg Morvilles død i 1904 bringer Hedeselskabet følgende nekrolog:

Georg Morville.

Naar Hedesagens Venner modtager dette Nr. af Tidsskriftet, vil de allerede forlængst have erfaret, at den sidste af Hedeselskabets Stiftere, den sidste af den gamle Garde, der førte Hedesagen frem til Sejr, er gaaet bort – at gamle Justitssekretær Georg Morville er afgaaet ved Døden.

Saa uløseligt har den afdødes Navn været knyttet til Hedesagen, og af saa stor Betydning har hans Livsgerning været for denne, at hans Historie ikke alene vil faa sit kapitel i Hedeselskabets, men at den i inderligste Forstand falder sammen med dennes. Thi derom kan der ikke herske nogen Tvivl, at hvor nidkært den afdøde røgtede det ham betroede Hverv som Justitssekretær ved

Overretten i Viborg, saa var det dog Arbejdet for Hedesagen, der blev hans Livs store Opgave.

Med Rette nævner man Morville blandt Hedesagens første Pionerer. Mange Aar før Hedeselskabet ogsaa ved hans kraftige Bistand, og sikkert for en ikke ringe Del ved hans Initiativ, kom til Verden, havde han i Gerning taget Kampen op for Hedens Kultivering, hvorom bl. a. de store, kraftige Plantager, som nu omgiver Viborg, er talende Vidnesbyrd.

I det første Hæfte „Geografiske Billeder“, som Dalgas udgav i 1867, omtaler han netop den vidunderlige Udvikling, Plantningssagen de sidste 10 – 15 Aar havde taget i og omkring Viborg. Han indleder den lille Afhandling med et Citat af Blicher, der viser, hvor Lyngen i sin Magt og Enevælde havde indesluttet den gamle By.

„Og Beskrivelsen var ikke noget Digt“, siger Dalgas, thi endnu for 15 Aar siden – altsaa i 1852 – stemmede den i alt væsentligt med Virkeligheden. – Nu derimod er Forholdene forandrede.“ Og efter at Dalgas har beskrevet, hvorledes man endnu i Begyndelsen af Halvtredserne fra Viborg kunde naa Hede paa et Kvartertid, omtales det forunderlige Faktum, hvor forbausende pludseligt Forandringen foregik, saaledes at Heden omkring Viborg, som det i saa mange Aar havde været umuligt at fjerne, i de faa mellemliggende Aar saa godt som var forsvunden. Men, vil man spørge, hvad var det da, som bevirkede dette glædelige Omslag? fra hvem kom Impulsen?

Fra to samvirkende Faktorer: den, at Viborg sluttede en Overenskomst med Regeringen om Beplantning af 700 Tdr. Ld. Hede og Dannelsen af et Interessent-skab med det Formaal at anlægge Plantning i den saakaldte „Margrethelund“, et henvisnet Egekrat paa 200 Tdr. Ld.

Her dukker Morvilles Navn op første Gang; det var nemlig ham, der var Sjælen og Aanden i Foretagendet, og ham, hvem det lykkedes at faa andre fædrelandssindede Mænd interesserede i Foretagendet; det var ham, der blev dettes primusmotor, og hvis utrættelige Iver og Virksomhed det ikke alene skyldtes, at „Margrethelund“ nu har udviklet sig til at blive en af de smukkeste Skove i Midtjylland, men ogsaa at Plantningssagen med Kraft toges op i

Bygens nærmeste Omegn.

Kærligheden til Naturen og Trangen til at bygge op var hans Livs Nerve. Født i København den 14de Maj 1817 kom han som Dreng til Viborg, og her traadte han snart i et inderligt Forhold til den jydske Natur, og hans Kærlighed til denne holdt sig ikke blot gennem hans lange Liv, men øgedes, jo ældre han blev. I denne Kærlighed – Kærligheden til Jordan, vor Fædrenejord – en Kilden til det opofrende, frugtbare Hedesagsarbejde at søge.

Som ungt Menneske, eller rettere som Dreng, færdedes han tidlig og sildig med Bøssen i Haanden paa Blichers vidtstrakte, ukultiverede Hedestrækninger; han havde da rig Lejlighed til at overbevise sig om den Skaanselsløshed, hvormed man havde faret og fremdeles fo'r frem mod Skovene, og med Kærligheden til Naturen meldte sig hos ham en Trang til at genreje, hvad tidligere Slægter havde lagt øde.

Næppe havde han afsluttet sin juridiske Embedseksamen, før han vendte hjem til det fædrene Hjem, til den smukke gamle Gaard i St. Mogensgade, hvor Faderen residerede som Amtsforvalter, og som nu i ca. 80 Aar har været Hjemmet og Samlingsstedet for den Morville'ske Slægt. i bedste og egentligste Forstand et af Byens Patricierhuse.

I 1852 nedsatte Morville sig som Overretsprokurator, og allerede Aaret efter – altsaa paa det Tidspunkt, da man, som Dalgas skriver, fra Byen kunde naa Heden paa et Kvarterstid – var det, han praktisk tog fat paa Hedekulturen ved Beplantningen af Margrethelund.

Naar Forfatteren af disse Linjer saa udførligt i disse Mindeord om den afdøde fremdrager denne Morvilles Pionergerning, er det fordi, det er mig bekendt, at den paa mange Maader har været bestemmende for hans senere saa kraftige Indgriben i Hedesagens Udvikling. Efter dette første vellykkede Forsøg voksede Modet i ham til at tage fat paa flere og større Opgaver, ubevidst dæmrede allerede da Spiren til Hedeselskabet i ham, men den kom ført til Udbrud og fik Næring, da Forsynet saa lykkeligt førte ham sammen med den Mand, hvis Navn senere naaede den Hæder at blive Hedesagens Ypperste.

Ansæt ved Ingeniørvæsenets Vejtjeneste opholdt Dalgas sig fra

1854-57 i Viborg, og her lagdes, som han siger i sin Selvbiografi, Spiren til Hedeselskabet ved Samarbejdet af hans og Morvilles fælles Interesser, ja i et Brev, han Aar efter tilskrev sin Ven og Arbejdsfælle, gav han yderligere Morville Æren for, og Idéen og Initiativet til Hedeselskabets skyldtes ham.

Er det end saaledes, at Spiren fødtes hos Morville, behøvedes dog Dalgas' kraftige Næring og organisatoriske Øje for at faa den til at vokse og skyde for-plantningsdygtige Skud. De to blev Venner paa Hedesagen, og ud af det private Initiativ voksede Hedeselskabet sig stort og stærkt. At dette kæmpemæssige og for Fædrelandet saa betydningsfulde Foretagende er vokset frem af det private Initiativ er en Hæder for disse Mænd og dem, der beredvilligt ydede dem Støtte. Og netop i vore Dage, hvor der fra forskelligt Hold stadig stilles Fordringer til Regering eller Kommune om at tage denne eller hin Samfundsopgave op, er det netop værd at henlede Opmærksomheden paa, at en saa mægtig Institution som Hedeselskabet skylder det private Initiativ sin Tilværelse. Atter og atter bliver vi Vidne til, at beskedne, borgerlige Folk finder de store Opgaver, ved Kraft, Energi og den Økonomi, som en Statsinstitution ikke kan udfolde, fører de dem frem til Sejr for saa bagefter at paakalde den Regeringsstøtte, Arbejdet i sig selv har vist, det fortjente.

Dalgas anskueliggør dette paa en fortrinlig Maade i sin Selvbiografi: „Hverken Morville eller jeg tænkte den Gang eller nogen-sinde senere paa vore egne Personer; vi havde kun Idealet for Øje og stod ikke i nogensomhelst Forbindelse med Politikere og Statsmænd, som kunde lede vore Fjed. Ingen stor Sag har fra Formens Side været slettere forberedt end vor, og det viste sig da ogsaa, at man i København gjorde Nar af min Artikel (om Hedesagen i Berling. Tid.), hvilket virkelig var en stor Lykke. Thi det bragte mig paa den Idé, at vi burde henvende os til selve Hedeboerne; og efter Samraad med Morville, Etatsraad G. Bruun til Asmild Kloster, Etatsraad Regnar Westenholz til Matstrup og Fabriksejer Michael Drewsen i Silkeborg, der alle var godt stemte for Sagen, mødte vi fem i Silkeborg i Vinteren 1865-66 og opsatte i Fællesskab de Grundtræk for Oprettelsen af et Hedeselskab som endnu findes i det senere dannede Selskabs Love.“

At Morville ved det konstituerende Møde sammen med Hofjægermester Mourier-Petesen og Dalgas valgtes ind i Bestyrelsen behøves vel næppe at nævnes, da enhver af Tidsskriftes Læsere sagtens véd Besked herom, men det fortjener at fremhæves, at Samarbejdet mellem dem sikkert har været noget nær det ideale.

Dalgas siger herom: „Det vil vistnok være vanskeligt at paavise nok et Eksempel paa en 25-aarig Samarbejden i en saa kompliceret, delikat og vanskelig Sag som Hedeselskabet, uden at der nogensinde er opstaaet nogen egentlig Dissens imellem os tre, og uden at nogen af os nogensinde er bleven trætte og kede af Samarbejdet. Det maa derfor siges, at det var en Guds Lykke, at jeg fik disse to Mænd til Medarbejdere, og jeg nærer ikke mindste Tvivl om, at de bærer samme Følelse lige over for mig.“

At Dalgas blev Drivkraften og Nerven i det store Foretagende, er tilstrække-lig kendt og vil ikke blive bestridt af nogen, men derfor maa man ikke glemme eller underkende Morvilles store Betydning. Beskeden, som han var i al sin Vandel, foretrak han at virke i det stille; hans grundige Kendskab og Erfaring paa Hededyrkingens Omraade blev paa mange Omraader en uvurderlig Støtte for Sagens praktiske Fremme, og ikke mindst i de første Aar, hvor Selskabet tog Form, og Rammerne dannedes, var hans gamle, hyggelige Hjem det Sted, hvor de vigtigste Raadslagninger fandt Sted. Lige til det sidste deltog Morville med usvækket Interesse i Selskabets Ledelse. Hans Hjerte hang ved Hedesagen og ved den gamle By, i hvilken han havde levet et saa langt Liv. Endnu i den sidste Maaned før Døden beskæftigede han sig levende med Planen om at forelægge Hedeselskabets Administration til det Sted, hvorfra det havde haft sit Udspring, og Livet muligvis bragt ham en og anden Skuffelse, saa var den sikkert ikke den mindste: at han ikke skulde se dette sit inderlige Ønske opfyldt før sin Død.

Har navnet Morville den bedste Klang indenfor Hedeselskabet, har det ikke mindre indenfor Viborgs Omraade; gennem tre Generationer er det vokset sammen med Byen og Befolkningen, altid agtet, afholdt og æret. Saalangt nogen kunde mindes tilbage, havde de kendte „Gamle Morville“. Den høje, smukke, kraftige og dog slanke Mand var alle fortrolige med, thi ved sin jævne, beskedne Optræden og ligefremme Tale forstod han den Kunst at

kunne faa Tag i enhver, ikke mindst Bonde og Menigmand, der med hvor stor en Ærefrygt, de altid saa op til ham, dog altid forstod, at de til ham kunde tale lige ud af Posen. Men Morville var som Friluftsmenneske ogsaa Naturligheden selv; indtil for faa Aar siden færdedes han endnu med næsten ungdommelig Iver med Bøssen paa Nakken ud til sit kære „Margretelund“, og hans ejendommelige, til Tider ret drastiske, men altid harmløse Vid og Lune bevarede han troligt til det sidste. Mangen skarp Patron har han skudt af i Tidernes Løb, thi skønt Jæger helt ud til Fingerspidserne og i set Levesæt Soberheden selv, kunde han, naar det faldt for, ødselt affyre hele Salver af Brandere og kaade Vittigheder – han vidste, at Beholdningen var uudtømmelig.

Med ham forsvinder utvivlsomt den sidste Repræsentant for Blichers Hede, Jægeren og Friluftsmanden fra Trediverne og Fyrrerne, der med Bøsse og Hund dagevis kunde strejfe om paa det uberørte og vidstrakte Jagtterræn i lige høj Grad nydende Friheden, Guds frie Natur og Jagtens Glæder, og som bagefter i Vennernes Kreds kunde være den utrætteligste Fortæller og store Spilopmager.

I sit borgerlige Liv var Morville, som før nævnt, oprindelig Overrets-prokurator, en Stilling han i 1876 ombyttede med Posten som Justitssekretær ved Overretten. Desuden var han gennem en lang Aarrække Kasserer og Sekretær ved Kathedralskolen, og det stærke Venskabsbaand, der lige fra Ungdommen knyttede ham til min afdøde Fader, Etatsraad G. Bruun, bragte ogsaa udenfor Hedeselskabet et Samarbejde til Veje indenfor mange forskellige Omraader, bl. a. i Bestyrelsen for Viborg Museum og til Fremme af Husmandshavebruget.

Morville overleveres af sin Hustru, Anna Louise Schmiegelow, med hvem han i 1858 holdt Bryllup, samt af sine tre Børn, af hvilke Sønnen, Georg Morville, en Skovrider ved Hedeselskabet.

Meddelelsen om hans Død vil overalt, hvortil Hedeselskabets Tidsskrift bringer Bud, blive modtaget med oprigtig Vemod; han selv har sat sig det smukkeste Minde, hans Navn er med Hæder indskrevet i Selskabets Historie, og om det vil der blive værnet.

København, 27. Marts 1904.

Andreas Bruun.

Georg Morville sad i Hedeselskabets bestyrelse fra 1866 til sin død i 1904.

Den skovrider Morville, der er nævnt som leder af plantningsarbejdet i Finderup Plantage var søn af Georg Morville. Han var uddannet som forstkandidat og også han bidrog markant til Hedeselskabets videre arbejde.

Fra 1898 har der boet en opsynsmand i plantagen.

Hedeselskabets arkiv rummer en kontrakt fra 1922; hvor en gårdejer i Finderup påtager sig opdyrkning af hedearealer i plantagen.

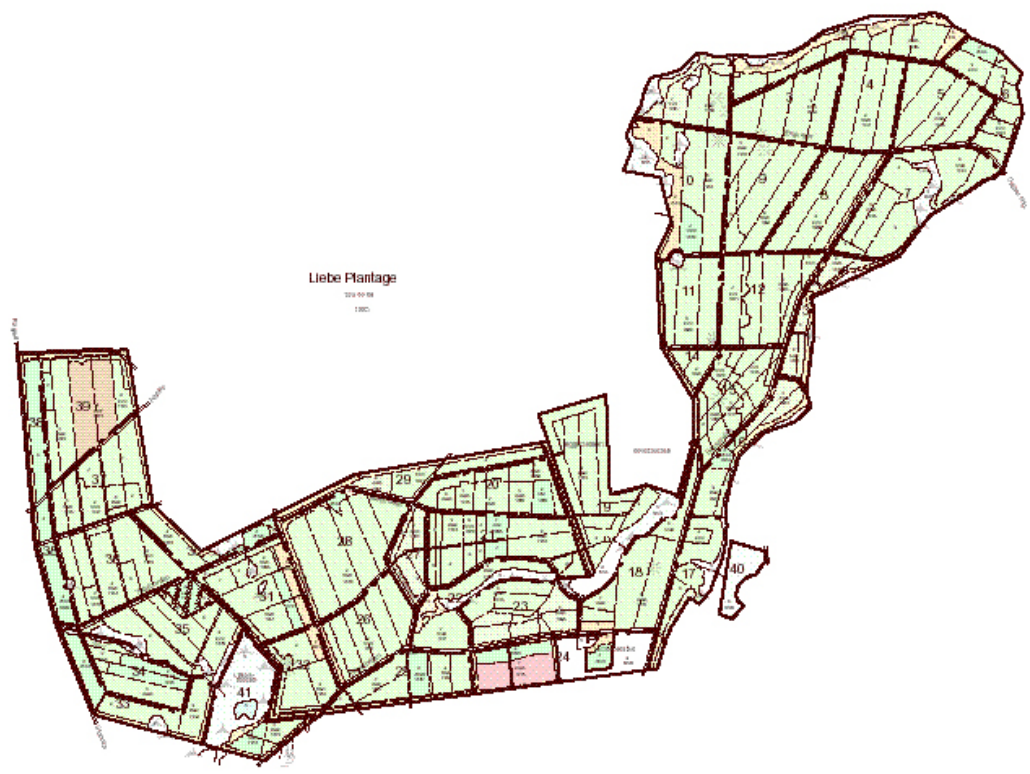
Det har været en kendt metode, at drive landbrug forud for tilplantningen, og i dette tilfælde ser det ud til at formålet var at forbedre de pågældende jorder inden tilplantningen.

I 1939 fredes 5 gravhøje i plantagen.

Den 16. oktober 1963 indledes ekspropriationsforretning af en del arealer i området, hvis afståelse eller benyttelse vil udkræves i anledning af etablering af Kasserne og øvelsesplads ved Finderup. Hedeselskabet afstår ved den lejlighed ca. 67 ha af Morville Plantage.

Plantagen blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

Liebe Plantage

Arealerne til Plantagen Liebe og Skalmstrup skovridergaard er indkøbt for statsmidler i henhold til følgende oplysninger i Tidsskriftet fra 1889.

ad. 4. Statstilskuddet til Indkøb af nye Arealer.

Dette Tilskud var i 1888 5000 Kr., og i 1889 10,000 Kr.; og til det kommende Aar foreslaaes opført 15,000 Kr.

I 1888 er der for de 5,000 Kr. indkjøbt 980 Tdr. Land Hede i Vester Hesselvig, Døvling og Skarrild Plantager i Ringkjøbing Amt, idet der dog stod 2100 Kr. til Rest at betale (se Aarsberetning, Tidsskrift – Nr. 5/1889 Side 107).

I 1889 er der for de 10,000 Kr. indkjøbt c. 650 Tdr. Land i Skovsønde og Skarrild i Ringkjøbing Amt med en Gaard til en Plantningsassistent, idet dog c. 2100 Kr. ere blevne anvendte til Restbetaling af Indkjøbet i 1888.

I 1890 foreslaaes de 15,000 Kr. anvendte til Halvdelen af Kjøbesummen for c. 400 Tdr. Land og et hus i Finderup Hede i Viborg Amt, c. 300 Tdr. Land i N. Feldingberg Hede, c. 850 Tdr. Land inclusive det Halve af en Gaard i Vildbjerg og Timring Sogne i Ringkjøbing, c. 250 Tdr. Land i Grindsted Hede i Ribe Amt samt en Skovridergaard i Viborg Amt. Endvidere paatænkes indkjøbt c. 760 Tdr. Land af Taarupgaards Hede med et Hus ved Hjælp af et Beløb, der er indsamlet til Hedeselskabet, ligesom der i Thy omtrent er indkjøbt et Areal paa 350 Tdr. Land med 1 Assistentgaard, deels ved Tilskud fra en Plantningsforening, deels ved frivillige Gaver; og endelig vil der med Hedeselskabets egne Midler blive kjøbt 80 Tdr. Land ved Skarrild.

Samtlige disse Arealer udgjøre saaledes c. 4,600 Tdr. Land mellem Grindsted i Ribe Amt og Limfjorden med 1 Skovridergaard, 3 Assistentgaarde og 2 Arbeidshuse.

Hovedhensigten med disse Indkjøb er deels at tilveiebringe en nærmere Forbindelse mellem de alt eksisterende Plantager, saa at der derved fremkaldes større Plantagecomplexer, der kunne faa større Betydning for Klimaforholdene; og især at gjøre det muligt for Selskabet at anbringe flere plantningskyndige Funktionairer omkring i det indre Jylland.

Selskabets Hovedopgave er jo nemlig at lede Plantningsbevægelse

sen i Retning af egentlige Plantager, Smaaplantninger og levende Hegn. Hertil udfordres et forstkyndigt Personale, der har Stationer paa passende Steder, og som nødvendigvis maa holdes i stadig praktisk Øvelse, der kun kan skaffes tilveie ved, at Funktionairerne personligt forestaae Hedeselskabets egne Plantager, hvorfor disse bør ligge, hvor Funktionærerne bør opholde sig. Det er derfor Selskabets Ønske saavidt muligt at kunne skaffe enhver af dets Skovridere og Plantningsassistenter Bopæl i en større Plantage, beliggende paa et saadant passende Sted. Selskabet havde i 1887 7 Skovridere og 4 Assistenten, der alle vare bosatte i eller ved større Plantager; i 1888 og 89 har det ansat 1 Skovrider og 4 Assistenten, i 1890 paatænkes ansat endnu 1 Assistent.

Ialt vil der da blive 8 Skovridere og 9 Assistenten, der paa 1 nær alle komme til boe i Plantager, fordeelte over hele det indre Jylland, og som alle jevnlige reise rundt for at tilsee de omliggende Plantninger, veilede Plantningsforeningerne, holde Foredrag og overhovedet vare den omboende Befolknings Raadgivere i Plantningssager; foruden at de personligt forestaae Arbeidet i de Plantager, hvori de bo, derigjennem vise Befolkningen Exempler paa de forskjellige Slags Plantningsarbeider. Vi bemærke, at Befolkningen Intetsomhelst betaler for hele denne Ledelse, idet Hedeselskabet afholder alle Udgifterne hertil.

For at kunne naae dette, som vi formene, smukke Maal, udfordres endnu Indkjøb af de under 1890 foran nævnte Arealer, og idet vi tillade os at indstille, at der hertil opføres Halvdelen eller 15,000 Kr paa Finanslovsforslaget for 1890/91, unnlade vi ikke at henlede Opmærksomheden paa, at Hedeselskabet ifølge Arvebrev af 9de Januar 1884 har indsat Staten til Arving af alle sine Eiendomme, samt at Selskabet ikke agter at sælge eller pantsætte nogen af dets Eiendomme udover, hvad de alt ere pantsatte, uden Ministeriets Samtykke, saa at samtlige Eiendomme ville tilfalde Staten, saafremt Hedeselskabet engang i Fremtiden maatte standse sin Virksomhed.

Der er her tale om et uddrag af en bevillingsansøgning til Ministeriet, og som er underskrevet af de 3 bestyrelsesmedlemmer: F. Mourier-Petersen, E. M. Dalgas og G. Morville.

Plantagen Liebe oprettes i 1890 på de i skrivelsen nævnte arealer i N. Feldingbjerg og får sit navn efter højesteretsadvokat C. Liebe, der i 1890 skænker Hedeselskabet 10.000 kr.

Nr. 603 A. Plantagen „Liebe”, c. 420 Td. Ld. i Feldingbjerg Sogn, Fjends Herred, Viborg Amt. Eies af Hedeselskabet. Arealet bestaar af Feldingbjerg Hede med 380 Td. Ld. og Skalmstrup Skovridergaard med 40 Td. Ld. Plantagen er opkaldt efter Høiesteretsadvokat Liebe, som i Foraaret skjænkede Hedeselskabet 10,000 Kr. Arbejdet ledes af Skovrider Morville.

C. Libes gave går dog ikke direkte til omkostninger i forbindelse med erhvervelsen af plantagearealet, men derimod med halvdelen til den nærliggende ejendom Plantagen Dalgas, hvortil købesummen blev skaffet via indsamling.

Gave til Hedeselskabet.

Høiesteretsadvokat Liebe har i disse Dage tilstillet Selskabets Bestyrelse en Gave af 10,000 Kr. til Anvendelse ved Træplantning og andre Hedekulturer efter Bestyrelsens Skjøn.

Som nedenfor anført er heraf 5000 Kr. bleven anvendt til Restkjøbesum for Arealet til „Plantagen Dalgas”, og det øvrige Beløb vil blive brugt deels til nogle fornødne Bygningsarbejder til Hedeselskabets Plantningsfunktionærer i Skalmstrup og Røddinglund samt til nye Plantninger i Hedeselskabets egne Plantager.

Aarhus, den 26de April.

*Bestyrelsen.
(HT 1890)*

Den omtalte skovridergaard er den gamle Skalmstrup Mølle, hvor skovrider G. Morville havde bopæl indtil sin død i 1921. Skovrideren var søn af Hedeselskabets medstifter og bestyrelsesmedlem fra 1866-1904 G. Morville

*Den idylliske Skalmstrup Vandmølle.
Bag brændestablen ses møllehjulet.
(Foto: Æ Fjandboarkiv)*

Skalmstrup Mølle er senere (1927) solgt igen

I 1891 udviser Hedeselskabets status følgende tal fra Plantagen Liebe:

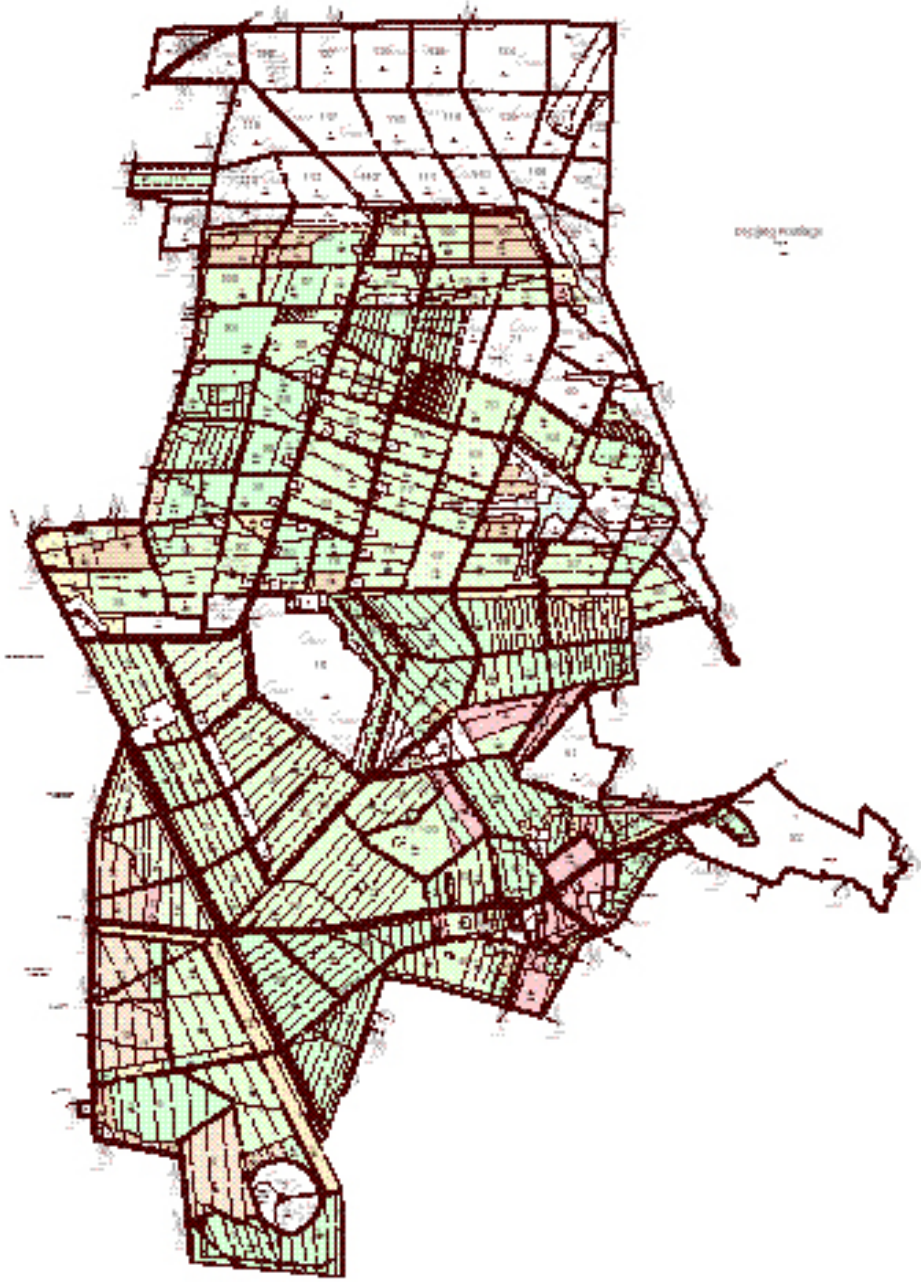
<i>10. Plantagen „Liebe” med Skalmstrup Skovridergaard og Mølle c. 420 Tdr. Ld. Eiendommen staar til</i>	
<i>Bogs for: Købesum og Udgifter</i>	
<i>ved Handelen i 1890.....</i>	<i>11428 Kr. 65 Ø.</i>
<i>Kulturudgift i 1890.....</i>	<i>3899 Kr. 47 Ø</i>
<i>Udgift til Møllen fraregnet</i>	
<i>Forpagtningsafgift.....</i>	<i><u>131 Kr. 55 Ø.</u></i>
<i>Hedeselskabets Udlæg den 31/12 90</i>	<i>15459 Kr. 67 Ø.</i>
<i>Laan</i>	<i><u>10000 Kr.</u></i>
<i>Summa.....</i>	<i><u>25459 Kr. 67 Ø.</u></i>

Der er ved deklaration af 21. marts 1939 fredet 11 gravhøje i plantagen, hvoraf dog én er sløjfet i henhold til skrivelse af 12. september 1951 fra Nationalmuseet.

I plantagen er der rejst 3 mindesten, én for højesteretsadvokat C. Liebe, én for skovfoged Peter Sørensen Boldrup samt én for skovfoged Johannes Alsbjerg, der engang boede i plantagen, og som medlem af modstandsbevægelsen døde i 1944.

Liebe Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

Dejbjerg Plantage

Dejbjerg Plantage har en lang tilplantningshistorie forstået på den måde, at det i dag kendte samlede areal på 761 ha er opkøbt i det væsentlige i to omgange.

Den første del er anlagt i 1895 i henhold til sædvanlig meddelelse i tidsskriftet fra samme år.

Nr. 878 A. Dejbjerg Plantage, ca. 683 Td. Ld. i Dejbjerg Sogn, Bølling Herred, Ringkjøbing Amt. Plantagen ejes af det danske Hedeselskab. Arealet bestaar af god, bakket Hede og lidt Ager med ret gode Læforhold. Arbejdet ledes af Skovrider Dalgas ved Assistent Toft.

Omtalt assistent J. K. Toft var udgået fra Hedeselskabets elevskole på Birkebæk i 1892.

Det fremgår af en enkelt af slutsedlerne i forbindelse med opkøbet, at det må være én af de sidste sager E. Dalgas var involveret i. Slutsedlen er ganske vist dateret 26. oktober 1894, men den bærer E. Dalgas underskrift, og den må derfor være underskrevet på Hedeselskabets vegne inden E. Dalgas' død 16. april 1894.

Midlerne til købet har for størstedelen været statstilskud, men i handlen indgår også for enkelte arealer dette, at Hedeselskabet påtager sig at udføre tilplantningsarbejde på et andet sælger tilhørende areal, ligesom det for en sådan tilplantning opnåelige statstilskud tilfalder Hedeselskabet.

I denne første del af plantagen indgår også én pr. gavebrev af 1898 overdraget mindre lod. Giveren er den Botaniske Forening i København, og betingelserne er, at Hedeselskabet påtager sig at frede den på arealet voksende plante *Arctostáphylus alpina* (Bjerg-Melbærris).

Gavebrevet er underskrevet af så kendte botanikere som E. Rostrup, C. Raunkier og C. Ostenfeld.

Af plantens beskrivelse i de botaniske værk "Vilde Planter i Danmark" fremgår det, at selskabet ikke levede op til fredningsforpligtelsen.

602. BJERG-MELBÆRRIS

Arctostáphylos alpina, tavle 200 b (1/1 x)

En nedliggende, stærkt forgrenet, løvfældende dværgbusk med tynde, omvendt ægformede blade, der har kileformet, helrandet grund, medens de over midten er fint savtakkede. Bladenes underside er netformet rynket.

De hvide eller lyserrøde blomster sidder i små, 2-5 blomstrede klaser i spidsen af grenene og kommer ofte frem før løvspringet. Stenfrugterne er kugleformede; de er først grønne, men bliver senere røde og til sidst sortrøde eller blåsorte. De har saftigt, men smagsløst kød. V-VI. I Arktis og i højffeldsområderne på den Nordlige Halvkugle. Det latinske artsnavn *alpina* betyder »voksende i bjergegne«.

BJERG-MELBÆRRIS vokser i tørre dværgbuskheder på solåben og vindpisket, kalkfattig bund i højffeldet, men træffes dog også i lyse fjeldbirke-skove og går ved Norges vest- og nordkyst ned til havets niveau. Dens blade antager om efteråret en prægtig rød farve (se den biotypiske tavle nr. XV) og bliver siddende i visnen tilstand vinteren over.

Arten er almindelig langs hele den skandinaviske fjeldkæde og findes også i Grønland, men mangler på Færøerne og i Island.

Denne nordiske fjeldplante voksede også her i landet i de tidsafsnit (tundra-tid og fyrretid), der fulgte, efter at isen for ca. 16.000 år siden smeltede bort; men den uddøde, da klimaet til sidst blev så varmt, at egeblandingsskoven holdt sit indtog, thi den kan ikke trives i skovens skygge.

I 1872 viste det sig, at planten var indvandret hertil på ny, sandsynligvis ved, at dens frø var bragt hid med trækfugle. Den fandtes voksende på en lynchede i Vestjylland (Dejbjerg Lyng) og holdt sig her gennem en længere årrække, men forsvandt omkring 1930, formodentlig fordi der ved uagtsomhed blev skrallet lyngtørv på dens vokseplads, til trods for at planten var fredet.

Der er imidlertid ikke noget i vejen for, at BJERG-MELBÆRRIS ved trækfugles hjælp atter kan finde vej hertil. Man bør i hvert fald holde udvig efter denne plante, når man færdes på de jyske heder.

b *Arctostáphylos alpina*. – b
Bjerg-melbærris

(På tavlen er nederst til venstre afbildet en blomstrende plante, endnu dækket af de visne, fjorgamle blade og med de nye blade skydende frem, og derover ses en kvist med næsten modne frugter og blade, der er begyndt at antage efterårsfarve).

Tilplantningsarbejdet har også sin sædvanlige historie, idet store dele af dette arbejde er udført af tugthusfanger i perioden 1903-1915, og hvortil der i plantagen opførtes en fangekoloni. Ordningen påbegyndtes i 1899, hvor de første 15 fanger fra Horsens Tugthus udstationeredes i sommerhalvåret i Gedhus Plantage. Kolonien i Dejbjerg må betragtes som en aflægger af kolonien i Gedhus. Stedet, hvor fangekolonien lå, kan stadig udpeges i plantagen.

I 1897 rejses på initiativ af Bølling-Nørreherredes Landboforening en mindesten for E. Dalgas.

Fra afsløringen i 1898 stammer nedenstående artikel, som på glimrende vis også beskriver landskabet.

Dalgasstenen paa Dejbjerg Bakker.

(af Lærer A. E. Johansen, Skjern.)

I Maj 1898 afsløredes paa Dejbjerg Bakker i Vestjylland en Mindesten for Oberstløjtnant E. Dalgas. Bakkerne her udgøre den sydvestlige Del af et omfattende Højdedrag, der i rig Afveksling breder sig mellem Herning, Ringkøbing og Holstebro, overalt stærkt bakket og rigt paa vidtstrakte, øde Hedeflader, navnlig imod Vest og Syd. Her strækker Heden sig milevidt gennem Dejbjerg, Hanning og Lem-Ølstrup Sogne i en sammenhængende Hedestrækning, hvis Ensformighed kun afbrydes af de idelig skiftende Bakker og Dale og nu og da af et lille enligt Udflytterhus med et Par opdyrkede Agre omkring og et Par forkuede Hyldeduske eller Piletræer foran til at yde Læ for en fattig Kaalgaard. Talrige Gravhøje omgivne af Egepurrrer ligger spredte eller i Klynger hen over hele Hedestrækningen, særligt i Dejbjerg og Hanning Sogne, og ligesaa talrige Hjulspor bugte sig vildsomt og ideligt krydsende hverandre ind over Bakkerne.

Saaledes gaar der tæt forbi det Sted, hvor Mindestenen staar, ikke mindre end en halv Snes jævnsides løbende og nu næsten eftergrodede Hjulspor; det er den ældgamle vestjydske Landevej, som for ikke mere end 50 Aar siden var den eneste Færdselsvej mellem de vestjydske Byer, og om hvilken endnulevende Fragt-mænd fra den Tid kunne fortælle, hvorledes de tidt med fire Heste for Fod for

Fod maatte slæbe sig med deres smaa Læs af Landmandsprodukter eller Købmandsvarer gennem de dybe sandede Hjul-spor, naar de besørgede Vareudvekslingen mellem denne Egn og Byerne i det østlige Slesvig, navnlig Aabenraa og Flensborg. Men skønt der kan være vildt og øde paa denne store Hede, og skønt Egepurrerne kun yde et daarligt Læ for den stærke Blæst, som næsten vedholdende og uhindret kan fare hen over den, saa er der ogsaa meget, som kan fængsle Øjet og fange Sindet; dette gælder ikke mindst de vide Udsigter, som man har her alle Vegne og især fra Mindestenen, fra de saakaldte Kvembjerg Bavnehøje, men desuden ejer en saadan Egn en Rigdom paa ejendommelig Dyreformer, som her uhindret kunne følge deres Natur.

Et af de smukkeste Punkter i Højdedraget er de førnævnte Kvembjerg Bavnehøje. De ere vel langt fra det højeste Punkt, idet de kun hæve sig til en Højde af ca. 250 Fod over Havet, men det, som gør Stedet saa tiltalende, at dets iøjnefaldende og fremskudte Beliggenhed; thi mod Syd skraaner det brat ned mod den store, flade Skerndal og mod Vest ned til Ringkøbing Fjord. Milevide Udsigter aabner sig her til alle Kanter, navnlig mod Syd og Øst. Smaahuse og Gaarde, Landsbyer og Kirker ligge spredte nede paa den store Slette længere og længere bort, indtil man paa Bakkekammene længst ude i Syd 5-6 Mil borte kuu skimter de hvidkalkede Kirketaarne som hvide Smaaprikker. Imod Vest ses bagved Holmslands Klit, Vesterhavet, og imod Nord kan man i klart Vejr og oven over Ringkøbing By se Kirkerne Syd for Nissum Fjord. Der kan herfra tælles ikke mindre end 32 Kirker fjærnt og nær og overses herved 50 Kvad. Mile Land, og dette i Forbindelse med den rigt afvekslende Natur nedensfor Højdepunktet – Eng og Ager, Fjord, Hav og Klitter, giver Stedet en Storslaaethed, som lokker mange Mennesker derop, og som har faaet mangan en tilfældig Vejfarende, der Nord fra ad den nuværende Landevej kommer hen over Bakkedraget, til her at holde stille for et Øjeblik at hvile i det Billede, som saa pludseligt og uventet oprulles for ham. Faa Steder vil man finde en saa udpræget jydsk Natur som her, og faa Egne i Landet kunne fortælle saa meget om Rakkernes Færd, som denne.

Denne Hedestrækning er for nogle Aar siden af det danske He-

deselskab inddraget til Plantning i et Omraade af omtrent 1000 Tdr. Land og Plantearbejdet er allerede i fuld Gang. Om en Menneskealder eller to ville Hedebakkerne, om alt gaar vel, være omdannede til en Skov, her i Forbindelse med Plantningen i Lovstrup og Statsplantningerne Norden for vil faa en meget betydelig Udstrækning. Men Kvembjerg Bavnehøje, der ved sin fremskudte Beliggenhed og sine mange Minder fra Fortiden ikke har sin Lige i vid Omkreds, var som selvskrevet til at bære et Mindesmærke for den Mand, som har ofret den jydske Hedebonde saa mange varme Tanker og paa mange Omraader ydet ham saa megen Støtte; thi her i den yderste Kant af Plantningen vilde Stenen altid være let tilgængelig og synlig vidt omkring, og her kunde den med Skoven bagved sig fortælle om, hvad Dalgas havde udrettet ikke mindst i disse Egne, og alle uden Undtagelse vare, da Sagen kom op, enige om, at bedre Plads til at sætte en Mindesten kunde vanskeligt findes, der skulde Stenen staa.

Den Mand, der først har rejst Sagen, og ubetinget har ofret den mest Tid og Ihærdighed trods alle de Vanskeligheder, den efterhaanden stødte paa, er Formanden for Bølling-Nørreherreders Landboforening, Hr. Proprietær. H. Okholm, Bøllinglille. I 1896 foreslog han Landboforeningen at gaa i Spidsen for Tilvejebringelsen af et saadant Mindesmærke paa Dejbjerg Bakker, dels fordi Stedet, som han udtrykte det, ved sin Beliggenhed staaar og raaber efter en Sten, der kan rage lidt op og betegne Stedet, men frem for alt for at ingen af Efterslægten, naar den færdes i Skovene der oppe, skal være ukyndig om, hvem det var, der lærte Jyden at plante Træer. Forslaget blev modtaget med megen Velvilje af Foreningens Medlemmer, og en Indsamling rundt i Sognene indbragte ca. 200 Kr., en Sum, der siden blev forøget, dels ved Tilskud fra Landboforeningen, og dels fra private Mænd, saa den fik op til ca. 400 Kr. En Sten – 2 Alen høj – og Halvdelen af den, hvoraf Docent Fjords Mindesmærke paa Holmsland er taget, blev fra Sønder-Lem ved Ringkøbing ført op paa Bakken og foreløbig tildannet af Billedhugger Gustav Johnsen, Skern. Tanken var, at rejse denne Sten paa den største af de Gravhøje, som ligge paa Stedet, og saaledes, skønt Stenen ikke var særlig stor, gøre Mindesmærket mere anseeligt.

Der blev udført en Del Arbejde paa og omkring Højen og indsendt en Forespørgsel til Hedeselskabet, paa hvis Grund Højen laa, om man maatte benytte den i det paatænkte Øjemed. Men da der herpaa indløb en benægtende Svar, fordi man fandt det urigtigt at rejse et Mindesmærke oven paa et andet, saa syntes Sagen dermed at skulle gaa i Staa: thi dels var Stenen alt for ubetydelig til at kunne fyldestgøre Fordringerne til et Mindesmærke i det foreliggende Øjemed, naar den skulde rejses paa den flade Hede nede mellem Gravhøjene, og dels var Stenen selv af en mindre god Beskaffenhed; den var grovkornet og skør Granit af blaalig Farve, saa at den vanskelige kunde afbanes saa fint, at en Indskrift paa den kunde komme til at staa saaledes, at den let kunde læses, og endelig var den Pengesum, som Udvalget raadede over, ca. 200 Kr., alt for lille til at foretage større Arbejder ved Opførelsen af en særskilt Høj og Tilvejebringelsen af en større og bedre Sten. Saaledes syntes foreløbig Udsigterne til at faa rejst Mindesmærket skubbet ud i Fremtiden, og Sagen laa stille til Foraaret 1897.

Imidlertid hvilede Proprietær Okholm ikke, før han atter fik sat Sagen i Gang. Hvor han kom, talte han for Planen, som efterhaanden trods alle Vanskeligheder var bleven brændende for ham, og saaledes hændte det, at han ogsaa en Dag kom til mig for at tale om Sagen. Jeg havde indtil da været ubekendt med den, men jeg vil her benytte Lejligheden til at sige ham Tak for, at jeg kom med til at arbejde for Opførelsen af et Mindesmærke for den Mand, som jeg, saa længe jeg har kendt hans Navn, har set op til med Beundring og Stolthed. Efterat have talt om Sagen, fulgte vi ad til Stedet, hvor Stenen skulde rejses, og her bleve vi snart enige om, at den for Haanden værende Sten ikke ret godt egnede sig til en Mindesten, men tillige om, at Sagen for enhver Pris skulde fremmes. Han bad mig om at træde ind i et Udvalg for Sagen, hvilket jeg med Glæde lovede, et Udvalg, der foruden mig kom til at bestaa af Proprietær B. Bruhn, St. Skindbjerg, og Proprietær Buchvald, Dejbjerglund, og her blev det i et kort efter afholdt Møde besluttet først og fremmest at faa fat i flere Penge og dernæst i en bedre og større Sten, samt at faa bygget en Høj til at anbringe Stenen paa.

Dette var ganske vist ikke saa helt lette Opgaver, thi vi nærede

ikke saa ret store Forventninger til en ny Indsamling, ligesom det jo ogsaa for en Del kunde komme til at bero paa et Held med at finde en Sten, der kunde fyldestgøre Fordringerne, navnlig med Hensyn til Størrelsen, men det viste sig snart, at alt gik meget lettere og hurtigere end antaget. Inden 14 Dage havde man i Apoteker Hejbergs Ejendom i Løvstrup fundet en meget stor Sten ca. 4 Alen lang og omtrent 3 Alen bred og tyk, en Sten, som ogsaa paa anden Maade svarede til Fordringerne, idet den saa ud til at bestaa af fin, rød Granit. Dernæst havde Proprietær Buchwald, efter at man forgæves havde henvendt sig til forskellige Jordarbejdere om at opføre en Høj for en rimelig Betaling, tilbudt at ville opføre en Høj af Form og Størrelse som Gravhøjene for 90 Kr., og endelig blev Summen uden særlige Vanskeligheder – som før nævnt – bragt op til ca. 400 Kr.

Stenen i Løvstrup blev med megen Beredvillighed overladt Udvalget af Ejeren Apoteker Hejberg, og Bestyreren for Løvstrupgaard, L. R. Madsen, var lige saa villige til at yde Hjælp for at faa den udgravet; den laa nemlig saa dybt i Jorden, at dens øverste Side laa jævnt med Jordfladen. At Bestyreren paa Løvstrup vidste, hvor stor Stenen var, hidrørte fra, at den tidligere havde ligget højere og været i Vejen for Pløjningen, og man havde da, fordi den var for stor til at tage op, gravet Jorden bort omkring og under den for at faa den til at synke ned i Jorden. Nu blev den fremdraget paany, og Stenhugger P. Jørgensen fra Silkeborg kløvede og tildannede den saaledes, at den fik en Længde af 3 Alen og en Tykkelse og Bredde af 1 Alen.

Tidlig om Morgen den 6te Juli 1897 var der samlet en Snes Mænd fra nærmeste Omegn oppe ved Højen, og den Dag blev Stenen rejst Ovenpaa en muret Kampstenssokkel, der ragede ½ Alen over Højen, sattes Stenen fra Løvstrup, og oven paa denne igen Lem-Stenen, saa at hele Mindestøtten har en Højde af lidt over 6 Alen. Sammen med Højen rager den ca. 18 Alen op over Jordsmonnet. Stenen er overalt groft tilhugget; kun paa Forsiden, der vender mod Syd har den en dannet Flade, som bærer følgende Indskrift.

Dalgasstenen paa Dejbjerg Bakker

E. Dalgas.

*Golde Hedes
sløvende Væsen
sejerrig han
overvandt.*

*Liv han tændte,
Kæmperøsten
Vej til folkets
Hjerte fandt.*

1897

Men som Stenen nu staar der, ragende op over sine Omgivelser og synlig langt bort, ikke fint afbanet, fordi den er rejst for faa Penge, men tarvelig og bramfri i sit Ydre lige som den Mand, om hvem den skal minde, saaledes vil den bedst for Efterslægten kunne tegne Dalgas' Billede og bedst fremhæve den nulevende Slægts Tak til han Minde; og naar engang Skoven bag ved den er vokset sig stor, saa stor, at Stenen ikke længere ses over Trætoppene, men skjuler sig i Skovens Skød, saa staar der paa Dejbjerg Bakker det bedste og mest talende Minde om Oberstløjtnant Dalgas.

Ved Afsløringsfesten, der først blev afholdt Sommeren efter en 30te Maj 1898, fordi der var blevet for sent det Aar at faa de Mænd samlet, som man gerne vilde se ved Festen, talte Højskoleforstander L. Schrøder, Askov, dels om Hedeselskabets Arbejde og dels om Egnen, saaledes som den havde set ud i Fortiden. Han mindede om Betydningen og Skovplantningen, og om Læ for de haarde Vinde baade i aandelig og timelig Henseende.

Efterat Stenen var afsløret, og Forstander Schrøder paa Hedeselskabets Vegne havde takket for den, talte Skovrider Dalgas og takkede for Stenen paa Familiens Vegne. Endvidere talte Proprietær Okholm, Herredsfoged Meyn fra Skern og Lærer Johansen, Skern. Festen, der havde samlet godt og vel 400 Mennesker, var trods et stormfuldt Vejr meget vellykket, og det vil næppe blive den sidste, der holdes paa det Sted, men efterhaanden, som Plantningen vokser op, vil den store Plads, der er afsat rundt om Mindehøjen,

blive et ypperligt Sted til Afholdelse af folkelige Sommerfester.

I 1942 opkøber Hedeselskabet nye arealer til Dejbjerg Plantage. Begrundelsen er denne gang, at man gennem tilplantningsarbejder vil bidrage til fremme af beskæftigelsen, og om baggrunden for lovgivningen og selve arealerhvervelserne meddeler tidsskriftet for 1943 følgende:

**Hedeselskabets Plantageanlæg
i Henhold til Lov om Tilplantning af Heder,
Klitter og andre uopdyrkede Arealer.**

For at fremme Tilplantningen af øde Jorder samt for at skabe Beskæftigelse til arbejdsløse blev der den 31. December 1940 vedtaget en Lov (Nr. 707/1940) om Tilplantning af Heder, Klitter og andre uopdyrkede Arealer. Lovens fem Paragraffer lyder saaledes:

§ 1.

*Ministeren for Landbrug og Fiskeri bemyndiges til om fornødent ved Ekspropriation at erhverve 5000 ha Heder, Klitter eller andre uopdyrkede Jorder til Beplantning med Skov. Opdyrkede Jorder, der ligger som Enklaver i uopdyrkede Arealer, eller som skærer sig ind i eller danner Forbindelse med disse, kan dog samtidig erhverves eller om fornødent i særlige Tilfælde eksproprieres.
Der ydes fuld Erstatning for de eksproprierede Arealer.*

§ 2.

Til at udsøge de til Beplantning bedst egnede Arealer og bistaa ved Erhvervelsen samt efter Landbrugsministerens Godkendelse foretage Ekspropriation af Jorder, hvis Ejere maatte modsætte sig Erhvervelsen, og som er absolut nødvendige for Beplantningen, nedsættes et Udvalg, bestaaende af en Ministeren for Landbrug og Fiskeri udnævnt Formand, et af Arbejds- og Socialministeriet udpeget Medlem, en Repræsentant for Statskovbruget, en Repræsentant for Klitvæsenet og en Repræsentant for Det danske Hedeselskab. Naar Udvalget har udsøgt Arealer i en Amtsraadsreds, tilkalder det to af Amtsraadet udpegede landbrugskyndige Mænd

til med Stemmeret i Udvalget sammen med dette nærmere at overveje og eventuelt med Landbrugs-ministerens Samtykke gennemføre Erhvervelsen.

§ 3.

Saafrømt der ikke mellem Udvalget og Lodsejerne kan opnaas Enighed om Betalingen af de til Beplantning udsete Arealer, fastsættes denne af en Taksationskommission, bestaaende af en af Ministeren for Landbrug og Fiskeri udnævnt Formand samt to af Retten og to af Amtsraadet udnævnte uwildige Mænd. Taksationskommissionens Afgørelser er endelige. Udgifterne ved Taksationerne betales af Statskassen.

§ 4.

Udgifterne ved Arealerhvervelsen afholdes paa den Institutions Budget, under hvilken det paagældende Areal skal henlægges efter Tilplantningen, og denne Institution planlægge Plantningsarbejdet og leverer de fornødne Planter. Kultiverings- og Plantningsarbejdet udføres af arbejdsløse efter Arbejds- og Socialministerens nærmere Bestemmelse, og Udgifterne herved afholdes paa Arbejds- og Socialministeriets Budget.

§ 5.

*Denne Lov træder straks i Kraft.
Med Forslaget til denne Lov fulgte nogle Bemærkninger, som – da de har almindelig Interesse – gengives i det følgende:
Landets Skovareal udgjorde i 1929 391 000 ha eller 9,1 pCt. af Landets samlede Areal. Paa Øerne fandtes 135 000 ha Skov (10,1 pCt. af det samlede Areal), medens Skovarealet i Jylland udgjorde 256 000 ha (8,7 pCt. af det samlede Areal). Under de anførte Skovarealer er dog indbefattet ret store ubevoksede Arealer. De bevoksede Arealer udgjorde saaledes efter sidste foreliggende Opgørelse (1931) 347 000 ha eller 8,1 pCt. af Landets samlede Areal, heraf faldt 222 000 ha paa Jylland (7,5 pCt. af Landets samlede Areal), og ca. 126 000 ha paa Øerne (9,4 pCt. af disses samlede Areal).*

I Forhold til de øvrige europæiske Lande er Danmark meget skovfattigt. Kun Holland og England er i saa Henseende endnu rigere stillet. Eksempelvis skal anføres, at Skovarealet for nedennævnte Lande udgør:

<i>Finland</i>	74	pCt.	af	<i>Landets samlede Areal</i>
<i>Sverige</i>	58	»	»	»
<i>Rusland</i>	33	»	»	»
<i>Jugoslavien</i>	31	»	»	»
<i>Tyskland</i>	27	»	»	»
<i>Norge</i>	24	»	»	»
<i>Rumænien</i>	24	»	»	»
<i>Schweitz</i>	24	»	»	»
<i>Frankrig</i>	19	4	»	»
<i>Belgien</i>	18	»	»	»
<i>Danmark</i>	9,1	»	»	»
<i>Holland</i>	5	»	»	»
<i>England</i>	5	»	»	»

De danske Skove har i en længere Aarrække givet et Udbytte paa 4,9 m³ pr. ha og indtager herved en førende Stilling. Til Sammenligning skal anføres:

<i>Finland</i>	1,7	m ³	aarlig	pr.	ha
<i>Sverige</i>	2,1	»	»	»	»
<i>Jugoslavien</i>	3,9	»	»	»	»
<i>Tyskland</i>	3,9	»	»	»	»
<i>Schweitz</i>	3,2	»	»	»	»
<i>Frankrig</i>	2,5	»	»	»	»
<i>Danmark</i>	4,9	»	»	»	»
<i>Holland</i>	2,8	»	»	»	»

Trods det store Udbytte pr. ha er de danske Skove dog langt fra i Stand til at dække det indenlandske Træforbrug. Indførslen har saaledes udgjort:

	<i>Gavntræ</i>	<i>Brænde</i>
1914	35 Mill Kr.	587 000 Kr.
1920	72 » »	2 827 000 »
1925	64 » »	487 000 »
1930	71 » »	369 000 »
1935	44 » »	25 000 »
1939	61 » »	289 000 »

Selv en betydelig Forøgelse af Skovarealet vil saaledes ikke medføre Fare for Overproduktion, og det maa tilmed forudses, at Træ i Fremtiden vil finde endnu større Anvendelse end hidtil.

Udgifterne ved Arealerhvervelsen vil stille sig forskelligt efter Jord-bundens Beskaffenhed og Beliggenhed. Prisen for til Beplantning egnede Klitarealer (Klitter og Klitheder) har i de senere Aar ligget omkring 55 – 90 Kr. pr. ha; egnede Hedearealer maa antages at kunne erhverves for fra 100 til 200 Kr. pr. ha.

Under Hensyn til, at Skovplantning paa tarvelige Klit- og Hedearealer ikke er direkte rentabel, men medfører store samfundsmæssige Fordele, f. Eks. for Befolkningens Friluftsliv og ved den Opdyrkning og Bebyggelse, som erfarings-mæssigt lidt efter lidt sker i Læ af de anlagte Plantager, og tillige ad Aare vil faa ikke ringe nationaløkonomisk Betydning, maa Regeringen i en Tid med stor Arbejdsløshed anse det formaalstjenligt at udvide Statens Skovplantningsarbejde ud over de ved tidligere Tidens Arealerhvervelser givne Rammer og at beskæftige en Del af de arbejdsløse ved dette Arbejde.

Saa vel Statsskovvæsenet som Klitvæsenet og Det danske Hedeselskab er i Besiddelse af betydelig Erfaring paa Hedeplantningens Omraade. Eksempelvis skal nævnes, at Klosterhedens og Feldborg Statsskovdistrikter er rene Hedeplantager, og at Palsgaard og Randbøl Statsskovdistrikter i Hovedsagen er plantet paa Hedejord. Af Beplantninger paa Flyvesand findes, foruden Klitplantagerne, bl. a. Hornbæk Plantage, Tisvilde Hegn og Blykobbø

Plantage.

Det vil derfor være formaalstjenligt, at Repræsentanter for de nævnte Institutioner og for de interesserede Minister træder sammen i et Udvalg for at udsøge de for Beplantning bedst egnede og for den fremtidige Administration hensigtsmæssigst beliggende Arealer og føre de nødvendige Forhandlinger med Lodsejerne om Erhvervelsen. Det vi endvidere være en naturlig Opgave for Udvalget at fremsætte Indstilling til Ministeriet for Landbrug og Fiskeri om, under hvilken Institution Arealerne skal henlægges efter Tilplantningsarbejdets Afslutning og i øvrigt yde Ministerierne sagkyndig Bistand.

Det af Ministeren for Landbrug og Fiskeri nedsatte Udvalg fik følgende Sammensætning: Ekspeditionssekretær Vestergaard, Repræsentant for Ministeriet, Klitinspektør Taarup for Klitvæsenet, Statsskovrider Kierkgaard, Statsskovvæsenet, og Direktør Flensborg, Hedeselskabet.

Udvalget berejste i Efteraaret 1941 Jylland og besigtigede de forskellige Arealer, der af de tre Institutioner var udvalgte og indstillede til Erhvervelse. Udvalgets Formand er Statsskovrider Kierkgaard. Alle Indstillingerne forelagdes derefter Ministeriet, der i Samraad med Udvalget fordelte Arealerne mellem de tre Institutioner.

De med Arealerhvervelsen og den fremtidige Administration forbundne Udgifter foreslaas afholdt paa den Institutions Budget, under hvis Administrations-omraade Arealet efter Tilplantningen henlægges, og denne Institution bør tillige levere de nødvendige Planter og planlægge Plantningsarbejder. Den til Afholdelse af saavel de nævnte Anlægsudgifter som de fremtidige Driftsudgifter fornødne Lovhjemmel søges tilvejebragt ved nærværende Forslag.

Udgiften til Arbejdsløn og de arbejdsløses Ophold foreslaas afholdt af Arbejds- og Socialministeriet under Hensyn til, at Arbejdet iværksættes som et Led i Arbejdsløshedens Bekæmpelse. Disse Udgifter vil kunne afholdes enten i Henhold til Lov om Ungdomslejre eller i Henhold til Lov om Iværksættelse af offentlige Arbejder og Beskæftigelse af Arbejdsløse.

Erhvervelsen af de fornødne Arealer bør søges iværksat ved frivillig Overenskomst. Der maa dog forudses at opstaa Tilfælde, hvor

saadan Overenskomst ikke kan opnaas, navnlig hvor Ejendomsretten over et Areal tilkommer et stort Antal Lodsejere, og det vil derfor være nødvendigt, at der aabnes Adgang til Ekspropriation i samme Omgang som hjemlet for Klitarealer § 12 i Lov angaaende Sandflugtens Dæmpning m. v. af 29. Marts 1867.

Medens det vil være mest hensigtsmæssigt, at Planen for Tilplantningen udarbejdes af, og Tilsynet med Arbejdets Udførelse henlægges til den Institution, som, naar Arbejdet er afsluttet, skal overtage det paagældende Areal, bør selve Arbejdsledelsen ligge hos Arbejds- og Socialministeriet ganske som i de Tilfælde, hvor der fra en Ungdomslejr hidtil er udført Arbejde i Statsskovene.

Hedeselskabet har i Henhold til denne Lov for egne Midler erhvervet ca. 2500 ha Jord, hvoraf ca. 2300 ha vil blive tilplantet i Henhold til nævnte Lows § 4.

De erhvervede Arealer er følgende:

	Omtrentlig Areal/ha	Købesum Kr.	Gennemsnitlig pr. ha/Kr.
Lyne Arealet	375 »	90 000 »	122 »
Dejbjerg Arealet	380 »	68 000 »	179 »
Vie-Borup Arealerne (incl. Ejendommen Borup Vandmølle)	275 »	94 000 »	340 »
Støvbjerggaard (incl. Bygninger)	45 »	50 000 »	1100 »
Akslev Arealet	230 »	54 000 »	234 »
Skonager Arealet	200 »	40 000 »	200 »
Houen Arealet	300 »	33 000 »	110 »
Højlund Arealet (incl. 2 Ejendomme og 2 Huse)	100 »	53 000 »	530 »
Hvilsom Arealet	35 »	5 300 »	150 »
Agerskov Arealet	50 »	6 700 »	135 »
Risbøj Plantage	25 »	10 000 »	400 »
	<u>2375 »</u>	<u>504 000 »</u>	
Holt Plantage	100 »	50 000 »	500 »
Tvilum Skovgaard (incl. Bygninger)	25 »	110 000 »	4400 »
	<u>2500 »</u>	<u>664 000 »</u>	

Gennemsnitsprisen for de erhvervede Arealer, hvorpaa der ikke findes Bygninger, udgør 154 Kr. pr. ha.

Om de enkelte Arealer skal oplyses:

Lyne-Arealet

ligger ca. 10 km Syd for Tarm. Terraniet er ret fladt og Jordbunden let (Bakkesand).

Dette Areal blev egentlig erhvervet af Hedeselskabet før den omtalte Lous Ikrafttræden, men Tilplantningen sker alligevel gennem Arbejds- og Socialmini-steriet, idet der er oprettet en Ungdomslejr ved Brosbøl, hvorfra Tilplantningen foretages. Arealet er inddelt i ca. 140 Afdelinger, og en detailleret Tilplantningsplan er udarbejdet. Der vil hovedsagelig blive plantet Rødgran med indblandet Bjergfyr.

Debjerg-Arealet

er beliggende umiddelbart Nord for Hedeselskabets Plantage ved Debjerg mellem Skern og Ringkøbing. Til Beplantning af dette Areal er der ogsaa oprettet en Ungdomslejr, nemlig Debjerg Ungdomslejr. Ungdomslejren er dog nu overgaaet til Beskæftigelseslejr. Arealet er mod Nord ret kuperet, og Jordbunden varierer stærkt (Arealet ligger paa Jyllands største Bakkeø, Skovbjerg Bakkeø), men er gennemgaaende velegnet til at bære Skov. Arealet er inddelt i 75 Afdelinger, og detailleret Tilplantningsplan er udarbejdet. Hovedtræarten vil blive Rødgran.

Vie-Borup Arealerne

ligger lige Øst for den Hedeselskabet tilhørende Ulbjerg Plantage ca. 20 km Nord for Viborg. Arealet er ret stærkt kuperet og bestaar overvejende af Sand. Til Beplantningen af dette Areal er der ligesom ved de to fornævnte Arealer oprettet en Ungdomslejr, Borup Vandmølle Beskæftigelseslejr. Arealet er opmaalt og inddelt i Afdelinger og Tilplantningsplanen udarbejdet. En ret væsentlig Del af dette Areal vil blive tilplantet med ren Bjergfyr.

I Forbindelse med Vie-Borup Arealet har Hedeselskabet erhvervet den ca. 45 ha store Støvhøjgaard, der ligger umiddelbart Nord for

*Borup Arealet. Det er Meningen for Fremtiden at benytte Støv-
højgaard's nye og gode Bygninger til Bolig for en Opsynsmand, der
skal tilse saavel Ulbjerg Plantage som de kommende Plantager
paa Arealerne ved Borup og Støv højgaard.*

Alslev-Arealet

*der ligger ca. 5 km Syd for Varde, grænser mod Nord op til Varde
Kommunes søndre Plantage. Arealet er noget bakket og Jordbun-
den meget stærkt varierende. Enkelte Steder findes Klifformationer
af Flyvesand, der dog er tilgroede. Hovedtraarten vil blive Rød-
gran, og der er Grund til at tro, at der her kan skabes en god Skov
af Aare; dels er Egnen en af de nedbørsrigeste i Landet, og dels er
det næppe mere end nogle faa Aarhundreder siden, at Jordbunden
her har baaret Skov, hvilket ses af Floraen, der pletvis foruden
Majblomst og Skovstjerne indeholder Anemone samt Bævreasp og
Brombær.*

*Paa Grund af dette Areal's nære Beliggenhed ved Varde Købstad
har Arbejds- og Socialministeriet bestemt, at Tilplantningen her
kan foretages af arbejdsløse fra Varde By og de Kommuner, hvori
Arealet er beliggende.*

*Opmaaling og Inddeling af Arealet er foretaget, og Tilplant-
nings-planen er udarbejdet.*

Skonager-Arealet

*ligger ca. 5 km Sydøst for Varde. Det er overvejende jævnt, men
i det sydøstre Hjørne findes Klitformationer af Flyvesand. Bort-
set fra dette Flyvesand er Jordbunden velegnet til at bære Skov;
enkelte Steder findes endog Ler. Paa Arealet findes en Del gamle
Egekrat, der vidner om Egnens fordums Egeskove.*

*Tilplantningen af dette Areal vil sandsynligvis ske i Fortsættelse
af Tilplantningen af Alslev-Arealet, saaledes at det ogsaa her bli-
ver arbejdsløse fra Varde Kommune samt den Kommune, hvori
Arealet er beliggende, der kommer til at foretage Tilplantningen.
Opmaalingen og Tilplantningsplanen er endnu ikke afsluttet for
dette Areal.*

*Sammen med Skonager-Arealet er købt den til Arealet grænsende
Rishøj Plantage, der er god en Bjergfyrlantage, hvor 2. Kultur*

(Rødgran) er paabegyndt.

Hoven-Arealet

der udgør en Del af Dyrvig Hede ved Sdr. Grene Plantage, er beliggende paa den store Hedesandslette ved Sdr. Omme, og Arealet er saaledes meget ensartet og fladt. Opmaalingen og Udarbejdelsen af Tilplantningsplanen er endnu ikke tilendebragt for dette Areal's Vedkommende, ligesom der heller ikke er taget Stilling til, under hvilken Form Tilplantningen skal foretages.

Højlund-Arealet

er – modsat Arealet ved Hoven – af meget uensartet Beskaffenhed og stærkt bakket. Arealet er beliggende Syd for Vestenden af Mossø, ca. 5 km Syd for Gl. Ry. Paa det erhvervede Areal findes den Del af Højlund Plantage, hvori den 108 m høje »Sukkertoppen« ligger. Da Arealet grænser til Gudenaen, hvis Vandspejl her er ca. 22 m over Havets Overflade, findes der saaledes en Højdeforskel paa ca. 86 m indenfor det ca. 100 ha store Areal. Arealet bestaar af Agermark (overvejende sandet), Lyngbakker, Plantage, samt Bøge- og Egekrat. Jordbunden er overvejende sandet, men varierer stærkt, og der findes f. Eks. enkelte Steder Ler.

*Den paa Arealet „Højlund“ beliggende Ejendom.
Bygningen er for Tiden benyttet som Bolig for de ved Tilplantningen beskæftigede henviste langvarigt Arbejdsløse.
Fot. S. Lybye*

Paa Arealet findes 2 Huse samt 2 Ejendomme, af hvilke den største af Ejendommene »Hjemmet«, fremtidig agtes anvendt til Bolig for en Opsynsmand.

Arealet er opmaalt og inddelt i Afdelinger, ligesom der er udarbejdet en Tilplantningsplan. Agermarksarealerne vil i det væsentlige blive tilplantet med Rødgran, dog vil der paa nogle stærkt sandede Bakker blive anvendt Skovfyr, som viser en god Vækst paa disse Egne. I Lyngbakkerne vil der ogsaa blive anvendt Rødgran, dog med Indblanding af Bjergfyr. I de naturlige Forekomster af Eg og Bøg vil der blive efterbedret med Løvtræer og Lærk. Et af Arealets smukkeste Partier, en Dal med Lyng og Løvtrækrat, agtes fredet.

*En Del af Højlund-Arealet, tilplantet med Rødgran.
I Baggrunden samle Skovrester.
Fot. S. Lybye.*

Tilplantningen af Højlund-Arealet bliver foretaget af Hedeselskabets flyvende Korps, saaledes at Socialministeriet betaler Arbejds-lønnen. Hedeselskabet har ladet Ejendommen »Hjemmet« midlertidig indrettet til Bolig for Korpset. Arbejdet er paabegyndt, og sidste Efteraar er der plantet ca. 40 000 Stk. Rødgran.

I Forbindelse med Arbejdet paa Højlund-Arealet vil der blive tilplantet et ca. 25 ha stort Areal ved Bredvad Mølle, der er beliggende ca. 5 km Øst fra Brødstrup. Dette Areal ved Bredvad Mølle er af Statens Jordlovsudvalg blevet overdraget Hedeselskabet.

Arealet ved Hvilsom og ved Agerskov Plantage

kan nærmest betragtes som Udvidelse af henholdsvis Hvilsom Plantage og Agerskov Plantage, der begge ejes af Hedeselskabet, og Tilplantningen vil derfor antagelig blive foretaget fra de respektive Plantager.

Holt Plantage,

der er fuldt tilplantet, er erhvervet dels paa Grund af, at Plantagen paa de 3 Sider grænser til Hedeselskabets Ejendomme ved Birkebak, og dels fordi Hedeselskabet herved sætter et Minde for den store Hedeforsker, Overførster, Kammerherre P. E. Müller, som sammen med I. Collin og H. Sehested i 1873 anlagde Holt Plantage.

Tvilum Skovgaard

er erhvervet for at oprette en Centralplanteskole for Hedeselskabet i Stedet for Planteskolerne i Brande og Skodborg, som var anlagt paa lejede Arealer. Desuden savnede Hedeselskabet en særlig Planteskole til Frembringelse af Skovplanter og til Forsøg. Jorden er fortrinlig og Beliggenheden god. Ejendommen er forsynet med fortrinlige Bygninger for Planteskolebestyreren og til Brug for Planteskolens Drift. Der er Mulighed for at holde 2 Spand Heste og et passende Antal Kreaturer til Oprettelse af et Landbrug ved Siden af Planteskoledriften, saaledes at der kan gennemføres en Vekslen i Jordens Anvendelse til Planteskole og til Landbrug.

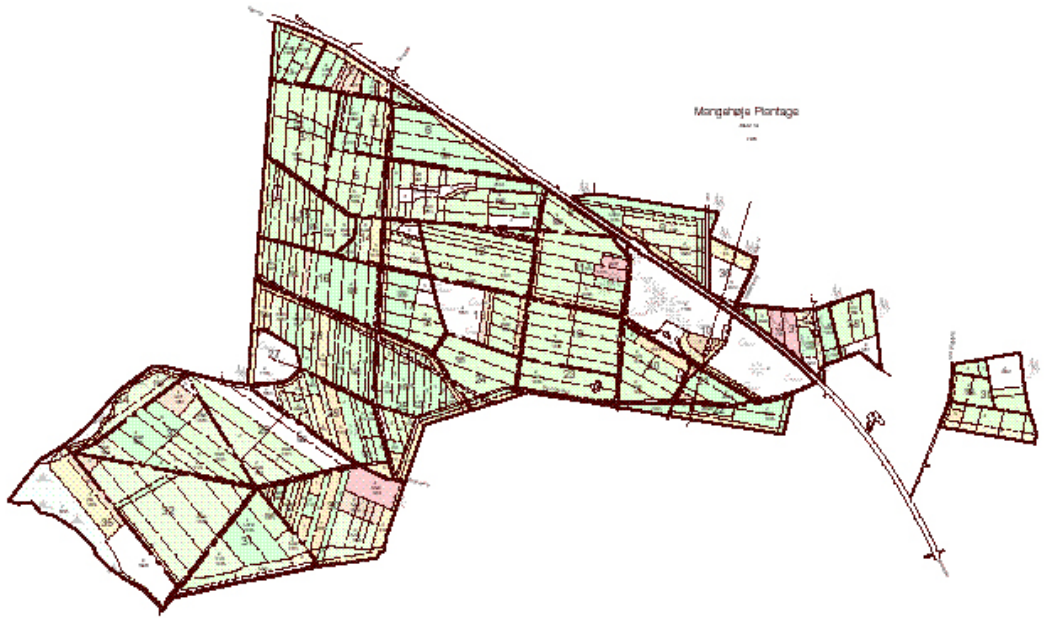
I 1932 og 1947 hærger Dejbjerg Plantage af to store brænde. Omkring 1972 fredes den nordlige del af plantagen, ca. 120 ha, som stadig henlå som hede. Hedeselskabet havde her iværksat plejeforanstaltninger år før fredningen bliver en realitet. På heden findes en gruppe på 25 oltidshøje. Senere i 1978 fredes et mindre areal i området omkring Bundsbæk Mølle. Her har man de sidste mindelser om Rakkerne, eller Kæltringerne, som de også er blevet kaldt. Det var et mærkeligt og interessant folkefærd, som var udstødt af det øvrige samfund på grund af deres "urene" arbejde og omflakkende livsform.

Den første assistent J. K. Toft afløses af plantør og assistent Emil Bloch, der var fra 9. hold på Birkebæk elevskole med afgangseksamen i 1901. Han udnævnes senere til forstassistent og forlader tjenesten i 1947 på grund af svagelighed et år før han var faldet for aldersgrænsen. Siden har der været knyttet skovfogeduddannet personale til ejendommen med bopæl på Letagergaard.

Gennem mange år har der været drevet planteskole i plantagen.

Dejbjerg Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

Mangehøje Plantage

På et tidspunkt ser man det mønster i Hedeselskabets opkøb af arealer til egne plantageejendomme, at man argumenterer med behovet for et plantningscentrum i den pågældende egn. Mangehøje Plantage, der er omlagt i 1909 er et godt eksempel herpå og indstillingen til købet er velskrevet i Hedeselskabets tidsskrift, der fra repræsentant-skabsmødet i 1908 refererer:

7. Forslag til Indkøb af nye Arealer.

Skovrider Dalgas: Ifjor blev der forelagt Repræsentantskabet et Forslag om Oprettelse af nye Plantningscentre, hvor saadanne tiltrænges. Det paavistes paa et Jyllandskort, hvor der særlig var Trang til saadanne. Det er Hensigten ved Oprettelsen af saadanne Centre at bringe Liv i Plantningsagen i de magre Egne, hvor der endnu ikke er videre Sans for Planthing. Overalt, hvor Hedeselskabets Forstmænd bor, ser man, hvorledes der i Egnen kommer store og smaa Plantager og levende Hegn og Smaaplantninger. Jeg paaviste ifjor paa Kortet, hvorledes man kunde se Plantagerne ligge i Rundkreds omkring de større Plantager, hvor en af Hedeselskabets Forstmænd bor, hvilke Plantager saaledes ere blevne Plantnings-centre. Ogsaa udenfor de egentlige Hedeenge tiltrænges mange Steder Planthing i høj Grad, men i disse Egne findes ikke som i Hedeegnene saadanne Centre, og det tiltrænges dog mange Steder.

Repræsentantskabet modtog i Fjor Forslaget velvilligt, og jeg skal derfor nu i Aar tillade mig nærmere at fremkomme med Forslag til saa Henseende.

Der hvor man først har tænkt sig at oprette et saadant Plantningscentrum er i Holstebro – Lemvig Egnen. Der findes nok i denne Egn en stor Statsplantage, men Statens Forstmænd ere fuldt optagne i og af Statsplantagerne.

Der er paa Egnen blevet holdt Møder om Sagen, og Tanken har vakt stor Begejstring. Forskellige af Egnens kendte Mænd har sammen med Direktør Aggerholm lagt sig i Selen for at finde passende Arealer og fremskaffe Tilbud. Direktør Aggerholm har saaledes skaffet Tilbud paa et Areal ved Krunderupgaard, ca. 455½ Tdr. Ld., mest Hede, men der medfølger dog en mindre Gaard tjenlig til Plantørbolig. Ejendommen kan faas for en Købesum af 16,152

Kr., saaledes at Udgiften ialt vil blive ca. 17,000 kr. Heden sælges til en Pris af 15 Kr. pr. Td. Ld. Staten har hidtil til Køb af nye Arealer bevilget 2000 kr. om Aaret. Denne Bevilling skulde saa søges forhøjet til 19,000 Kr., idet Ministeriet gøres opmærksom paa, at denne Bevilling maa følges af andre, da dette kun er en Begyndelse. Det er Meningen at søge saadanne Arealer købt rundt omkring Landet over, og der anbringe Plantningsassistenter.

Af andre Steder, der staar for Tur, kan nævnes Djursland, hvor Hedeselskabet ingen Mand har boende, medens der dog er megen daarlig Jord, dernæst Aalestrup Egnen og Haderup Egnen, hvor Plantning ligeledes haardt tiltrænges. Endvidere kan nævnes Fjerritslev Egnen og det sydlige Vendsyssel samt Salling.

Bankdirektør Aggerholm anbefalede stærkt Krunderupgaardsagen; der er stor Interesse for Sagen i den paagældende Egn, hvor man nu i høj Grad savner Adgang til at konferere med en stedlig Plantemand. Krunderuptilbudet er godt og billigt. Heden er sat til 15 Kr. pr. Td. Ld., og Agerjorden kan udmærket anvendes til Tjenestejord.

Provst Thyssen vilde stærkt anbefale Krunderupgaardsagen til hurtigst Fremme. Plantningssagen er Hedeselskabets Hovedopgave. For en Del Aar siden var det meget almindeligt, at Hedeselskabet købte nye Arealer til Plantning, men man besluttede saa at standse nogle Aar med Indkøbene, vistnok til 1916, indtil det indkøbte var tilplantet. Nu er over Halvdelen af Selskabets eget Plantageareal tilplantet, og det er derfor nu snart paa Tiden at se sig om efter nye Arealer, saaledes at man med Tiden kan faa de store Skove spredt over hele Jylland.

Kammerherre Lüttichau: Handelen er betinget af et Statstilskud, som dog nok kan opnaas, men man bør dog ved Afslutningen af Handelen tage Hensyn hertil.

Bankdirektør Aggerholm: Lodsejerne forlanger Besked inden 1. August. Skal Handelen afsluttes, maa jeg altsaa staa inde for Pengene. Det er derfor nødvendigt, at Hedeselskabet allerede nu vedkender sig Handelen, da Tilbudet som sagt kun er bindende til 1. August.

Kammerherre Lüttichau meddelte, at Landbrugsministeriet hav-

de stillet sig meget velvilligt til Tanken, og at man kunde vente, at Bevillingen vilde blive optaget paa Finanslovsforslaget, saa der var formentlig ingen Tvivl om, at Pengene vilde blive bevilgede. Direktør Aggerholm kunde ikke godt afslutte Handelen uden Sikkerhed for, at Hedeselskabet i ethvert Tilfælde vilde staa inde for Beløbet, men var dog villig til at staa halv Skade om det gjordes nødvendigt. (Hør).

Kammerherre Bech vilde gerne anbefale denne Sag. Ejendommen er Pengene værd. Selv om Tilskudet ikke opnaas, kan der ikke gaa meget galt ved at afslutte Købet allerede nu.

Sagen må have været godt forberedt, idet staten bevilger det ønskede beløb og den samlede købesum svarer stort set til at budgetterede. Arealet blev sammenkøbt fra en række lodsejere. Plantagens navn stammer fra de mange gravhøje, der findes på arealet. Så tidligt som i 1915 udarbejder Nationalmuseet

Fredningsdeklarationskort fra 1915 Som forstassistent antages Georg Vilhelm Nielsen, der var Birkebækelev, og om de foreløbige resultater af oprettelsen af et sådant plantningscenterum er godt beskrevet af Hedeselskabets afdelingschef for skovbrug B. Steenstrup i en nekrolog fra 1960 over Georg Vilhelm Nielsen.

en fredningsdeklaration, der tiltrædes af Hedeselskabets tre daværende bestyrelsesmedlemmer H. Lüttichau (formand) C.K. Thyssen og A. Olesen og tinglyses. I 1943 udvides denne fredning under henvisning til den i 1937 vedtagne nye naturfredningslov til at omfatte flere høje i plantagen.

Fhv. skovrider Georg Vilh. Nielsen

Forhenværende skovrider ved Hedeselskabet, Georg Vilhelm Nielsen, døde den 17. januar 1960 i sit hjem i Vejrum ved Struer efter længere tids sygdom.

Vilhelm Nielsen var født og opvokset i det store plantagekompleks syd for Herning, hvor hans fader, der var ansat som skovrider i den lensbaron Reedtz-Thott tilhørende Harreskov Plantage, tillige fungerede som forstassistent under Hedeselskabet.

Vilhelm Nielsen stiftede således tidligt bekendtskab med Hedeselskabets særlige problemer og var allerede fra sin tidligste ungdom klar over, at han ville følge i faderens fodspor.

Han blev uddannet på Hedeselskabets elevskole på Birkebæk med afgang derfra i 1905. Efter nogle års skiftende arbejde blev han i 1909 ansat som forstassistent med bopæl i Krunderup, og her fik han sin virksomhed i 45. år, de sidste 10 år som skovrider, indtil han den 1. februar 1954 efter at være fyldt 70 år modtog sin afsked med pension.

I det lange åremål, Vilhelm Nielsen har arbejdet i den nordvestlige del af Ringkøbing amt, er landskabet i denne egn undergået en kolossal forandring. Plantager og løhegn er vokset op, og bedeopdyrkningen er skredet frem med stormskridt; Nielsen har tit sagt, at han har haft interessante og lykkelige arbejdsår, og ved hans død må man med tak konstatere, at hans dygtige og interesserede indsats på væsentlig måde har bidraget til den gunstige udvikling, der er foregået.

Skovrider Nielsen var en velkendt skikkelse i hele egnen. Han var en livlig og selskabelig indstillet mand med mange interesser, og han vandt sig blandt sin store kreds af klienter mange venner, som med tryghed og tillid fulgte hans råd i plantningsspørgsmål. På Krunderup skovridergård skabte han sammen med sin hustru, fru Gertrud Nielsen, der overlever ham, et smukt hjem, hvortil folk

med interesse for Hedeselskabets virksomhed ofte fandt vej og altid var sikker på at være velkomne. Skovrider Nielsen var ligesom sin hustru meget musikalsk, og hjemmet har i årenes løb haft stor betydning for hele egnens musikliv.

I de senere år var skovrider Nielsen svag og kunne ikke, som han gerne ville, pleje sine mange interesser. Vi, der var hans venner og medarbejdere, vil huske ham som han var i sin manddomstid. Vi glæder os over det, han engang var, og deler med familien sorgen over, at han ikke er her mere.

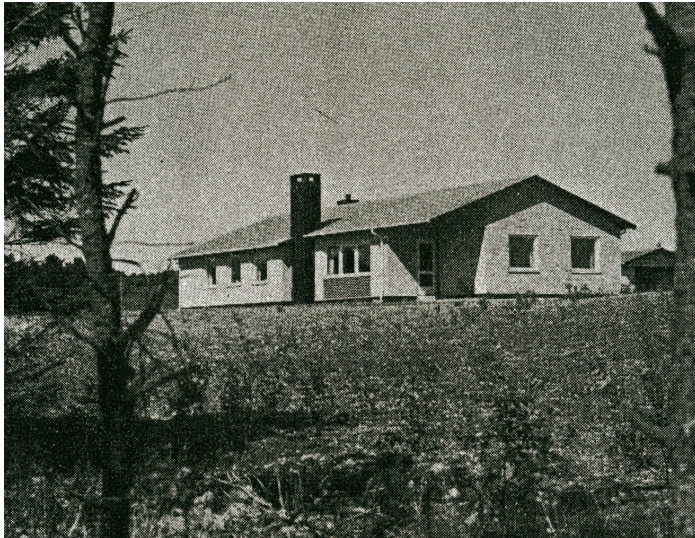
B.S.

Til plantagen var der i mange år knyttet en planteskole. Mellem 1950 og 1953 frasælges ca. 28 ha herunder den gamle skovriderbolig Kruderup.

I stedet opførtes der en ny skovriderbolig i plantagen i 1954. Her får den nye skovrider, forstkandidat fra 1942, K. Hansen bolig indtil han trækker sig tilbage i 1980.

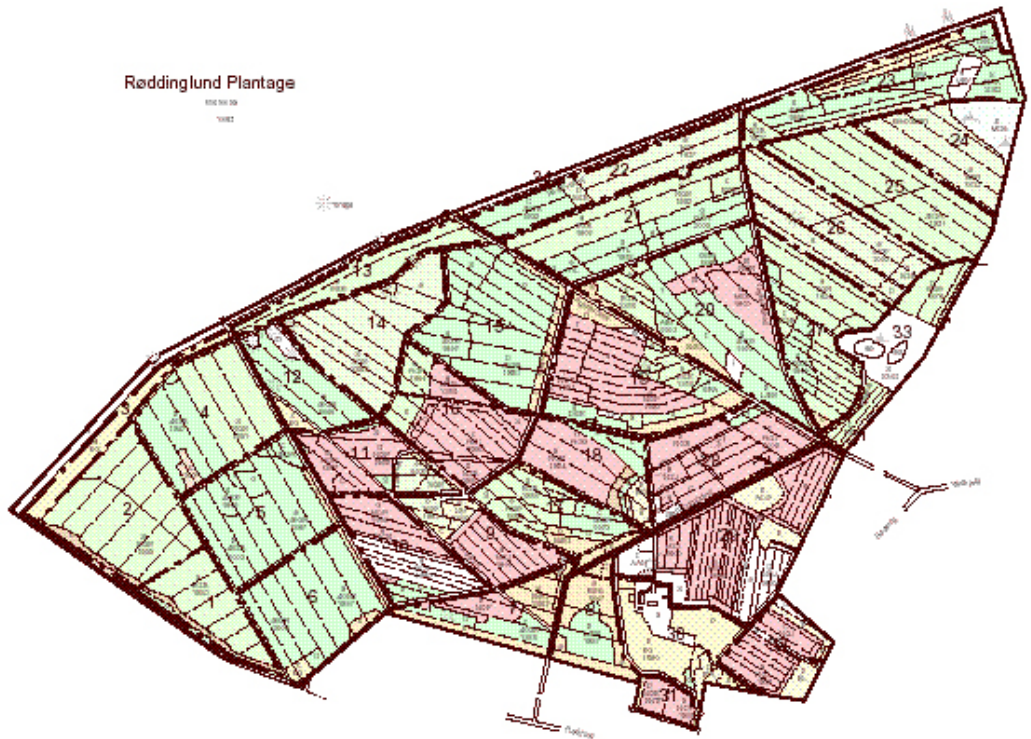
Fra 1984 flyttes distriktskovkontoret til Videbæk.

Mangehøje Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

Hedeselskabets skovriderbolig i Mangehøje ved Holstebro.

Røddinglund Plantage

I 1889 oprettes i henhold til nedenstående oplysning i tidskriftet nr. 516 A Røddinglund Plantage.

Nr. 516 A. Røddinglund Plantage, 318 Td. Ld. i Vildbjerg Sogn, Ringkjøbing Amt. Arealet eies af Hedeselskabet.

Arbejdet ledes af Skovrider Dalgas, men vil ikke blive paabegyndt før 1890.

Det må være gået stærkt i disse år dels med at have den bevilningsmæssige side i orden og dels med erhvervelse af arealerne, fordi meddelelsen om at Røddinglund Plantage er registreret kommer, før der meddeles om arealerhvervelsen i beretningen på repræsentantskabsmødet i 1890.

ad 4. Tilskud til nye Plantningsarealers Erhvervelse.

Ifølge vor Indstilling af ifjor, billiget af begge Rigsdagens Thing samt gennem indeværende Aars Finantslov, er der iaar bevilget 15,000 Kr. til Halvdelen af Kjøbesummen for:

- c. 400 Tdr. Land i Finderuphede,*
- c. 300 „ „ i N. Feldingberghede,*
- c. 850 „ „ i Vildbjerg og Timring Sogne,*
- c. 250 „ „ i Grindsted Hede*

og til en Skovridergaard i Skalmstrup med 30 Tdr. Ld.

Herhos har Hedeselskabet kjøbt c. 300 Tdr. Land aabne Sande i Varde for 300 Kr., og 120 Tdr. Land af Skarrildkrat, tildeels allerede tilplantet, for 3,500 Kr.

Paa Grund heraf tillade vi os at andrage deels om den anden Halvdeel af hinn Kjøbesum, nemlig 15,000 Kr., og deels om de sidstnævnte 3,500 Kr., ialt dog kun om: 18,000 Kr.

Desuden har Hedeselskabet ved Hjælp af frivillige Gaver erhvervet Thaarupgaards Hede, 760 Tdr. Land for 10,000 Kr.

Med det i 1888 og 1889 Indkjøbte vil der ved Udgangen af 1891 for et Statstilskud af ialt 48,000 Kr. være indkjøbt 3900 Tdr. Land Hede med 1 Bolig for 1 Skovrider, 2 do. for Assistenten og 2 Arbeidshuse, Alt med tilhørende nødvendig Eng og Ager. Og medregnes det ved frivillige Gaver gjorte Indkjøb, bliver det hele

indkjøbte Areal 4660 Tdr. Land med 3 Gaarde og 3 Huse. Vi bemærke dog, at der paa Gaardene vil vedblive at hvile Prioritetsgjæld til Krediforeningerne af tilsammen c. 19,000 Kr., hvoraf 10,000 Kr. forrentes ved en tilhørende Mølle. Det nøiagtige Regnskab over disse Indkjøb vil ikke kunne opgjøres før i 1891. Med disse nye Arealer vil Hedeselskabet ialt selv eie 7000 Tdr. Land med 5 Gaarde og 7 Huse, hvilket Alt ifølge et tidligere af Selskabet udstedt Gavebrev i sin Tid vil tilfalde Staten.

Ligesaa nødvendigt som det er for Hedeselskabet at have sine Skovridere og Assistenten boende i Plantager, for at de kunne være praktisk dygtige Plantører, uden hvilket de ikke med Nytte kunne veilede den hele Hedebefolkning ved Anlægget af dennes egne Plantager og af dennes Smaaplantninger og Hegn, — ligesaa nødvendigt er det ogsaa, at der hvert Aar udføres Kulturer i Hedeselskabets egne Plantager i en nogenlunde passende Mængde. Udgiften til disse Kulturer er selvfølgelig voxet samtidigt med at Arealerne ere tiltagne i Mængde og Udstrækning. Saaledes har Hedeselskabet af sine egne Midler anvendt til Kulturer og Bygningers Istandsettelse i dets egne Plantager:

i 1884	5,276	Kr.	30	Ø.
i 1885	6,773	—	55	—
i 1886	6,870	—	76	—
i 1887	9,585	—	02	—
i 1888	13,271	—	71	—
i 1889	12,208	—	57	—
og i 1890	18,770	—	00	—

Det vil i de kommende Aar blive vanskeligt at formindske Kulturudgifterne ret meget under de sidstanførte c. 18,000 Kr.; men medens Hedeselskabet i de sidste Aar ved Hjælp af flere store frivillige Gaver, deriblandt fra Lehns greve Moltke og Høiesteretsadvokat Liebe, har været istand til at anvende saa store Beløb til Kulturerne, vil det ikke kunne fortsætte hermed i samme Maalestok, fordi disse Gaver nu ere opbrugte. For at raade Bod herpaa have vi derfor andraget om et Tilskud på 5,000 Kr. til Hjælp ved Kulturerne i vore egne Plantager og særligt til Kulturerne i Plantagen Dalgas (Thaarupgaards og Feldingberg Hede, ialt 1,100 Tdr. Land), hvilken Plantage da og paa Grund heraf ikke vil

kunne faae Anpart af Statstilskud til A. Plantager (see 2 ovenfor).

Af samme årsberetning fremgår, at der til arealet Røddinglund hører en god assistentgård.

I forbindelse med erhvervelsen må også omtales E. Dalgas' arbejde med fredning af kæmpehøjene i hedeplantagerne. I 1889 skriver han en fin lille artikel herom og nævner heri også Røddinglund arealerne

Fredning af Kæmpehøie i Hedeplantagerne.

~~~~~

Efter Forhandling med Direktionen for de antikvariske Mindesmærkers Bevaring vil Hedeselskabet i den nærmeste Fremtid lade udgaae en Opfordring til Eierne af Hedeplantagerne, om at sikkert Fredningen af de deriværende Kæmpehøie, Langdysser m. m. og navnlig paa den Maade, at Eierne anmodes om at udstede en Deklaration, hvori fastsættes, at Høiene ikke maa beplantes, udgraves eller paa anden Maade ødelægges, samt at de stilles under fornævnte Direktions Kontrol,

dog uden at Plantageeiernes Eiendomsret over Høiene forøvrigt indskrænkes. Direktionen har tilbudt at afholde alle Udgifterne ved disse Deklarationers Trykning, Udstedelse og Thinglæsning. Idet vi herved henlede de ærede Læseseres Opmærksomhed paa denne Sag, der er af ikke ringe Vigtighed for vore prægtige Oldtidsmindesmærker, skulle vi dog strax oplyse, at de hidtil udførte Plantningsforetagender ingenlunde have medført nogen Ødelæggelse af Høiene. Tvertimod kan det siges, at de gjennem Plantageaanlægene ere blevne beskyttede, deels fordi de saagodtsom aldrig selv ere blevne tilplantede, og deels fordi de Arealer, der beplantes, jo ikke blive Genstand for Opdyrkning, der som bekjendt jevnlig medfører en Sløifning af Høiene.

Hedeegnen er paa sine Steder ligefrem oversaaet med smukke Kæmpehøie. Saaledes findes i den af Hedeselskabet iaar erhvervede Røddinglund og Timring Plantage ca. 830 Tdr. Land, ikke mindre end 23 Kæmpehøie, som krone en høj Bakkeryg, der strækker sig langs Plantagens vestre Skjel. I de i forrige Nr. af Tidsskriftet omtalte 4 gjenfødte Skove i Ribe Amt, Hundsbæk, Stilde,

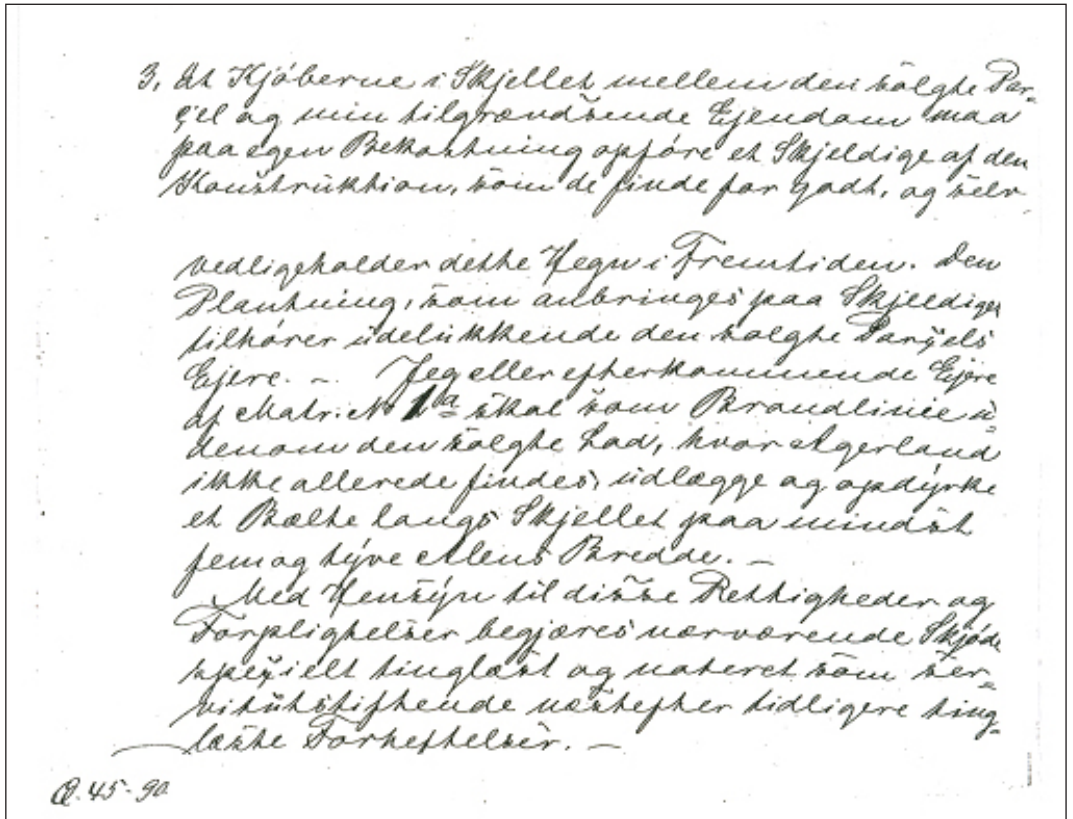
Houborg og Klelund findes ligeledes en større eller mindre Mængde Høie beliggende paa Bakketoppe i disse Arealer, deriblandt en interessant Langdyse i Klelund. I det 4500 Tdr. Land store Plantagekomplex Syd for Herning findes vel ialt kun 9 Høie, men deriblandt 2 meget store i Komplexets nordvestre Hjørne, nemlig: Hjorts-ballehøiene, hvorfra man har en stolt Udsigt over den største Deel af Komplexet, der nu for det Meste er tilplantet og derved er bleven grønklædt. Disse 2 Høie ligger hver paa sin Side af en af de ældste Veie i Jylland, (mellem Holstebro og Kolding) og paa et fremragende høit Sted af Veien. Dengang da man gav disse Høie det Navn, de nu have, det er maaske for mere end Tusind Aar siden, var det ikke saa underligt, at man kaldte dem Stedet, hvor Hjortene boe; thi dengang var Egnen Skov; senere blev den Hede, og dette varede til 1870, da Plantningen paabegyndtes; nu er der atter Ungskov, Raadyr have indfundet sig, ja iaar har endog en Kronhjort vist sig, og Navnet passer igjen til Stedet. I Løvstrup Plantage i Ringkjøbing Amt, i Sexhøi Plantage i Aalborg Amt, i Dover Plantage i Thisted Amt findes ligeledes ikke faa Høie, som krone Bakketoppene, og det Samme gjentager sig paa mange andre Steder.

Hedeegnene have i Oldtiden, ja langt ind i Middelalderen været skov-bevoxede og bebyggede; Jagt, Fiskeri, Kvægdrift og tildeels Agerbrug fandt der Sted; og de ovennævnte mange Kjempehøie ere Mindesmærker om vore Forfædres Væsen og Virken i disse Egne. Saa kom fra Valdemarernes Tid og indtil Midten af vort Aarhundrede det indre Jyllands sørgelige Forfalds=Periode, hvor Alt visnede undtagen disse mange Kjempehøie, som stadigt, skjøndt længe forgjæves talte om den gode gamle Tid, da der var Liv i Egnen. Nu er Livet atter stærkt i færd med at røre sig, ikke i Retning af Jagt, Fiskeri og Krigsbedrifter, men i Retning af alvorligt Arbeide for at gjøre os Jorden underdanig. Lad os nu ved Siden af dette haarde daglige Arbeide stadigt holde hine stolte Oldtidsmindesmærker høit i Ære, som et meget talende og vækkende Led i Hedeengens mærkelige Historie.

E. Dalgas.

I 1890 kunne Dalgas meddele at bestyrelsen havde afsluttet en overenskomst med direktionen for Antikvariske Mindemærkers Bevaring, om fredning af Kæmpe-højene i Plantagerne.

En detalje som også hører med i billedet af tilplantningen, og som har været typisk for tiden, er en passus i skødet om anlæg af diger.

3. At Kjøberne i Skjellet mellem den solgte Parcel og min tilgrændsende Ejendom maa paa egen Bekostning opføre et Skjeldigt af den Konstruktion, som de finder for godt, og selv vedligeholder dette Hegn i Fremtiden. den Plantning, som anbringes' paa Skjeldiget tilhører udelukkende den solgte Parcels' Ejere – Jeg eller

efterkommende Ejere af Matr. N 1a skal som Brandlinie udenom den solgte Lod, hvor "Agerland ikke allerede findes", udlægge og opdyrke et Bælte langs "Skjellet paa mindst fem og tyve Alens" Bredde. –

Med Hensyn til disse Rettigheder og Forpligtelser begjæres nærværende Skjøde specielt tingløst og noteret som servitutstiftende næstefter tidligere tingløste Forheftelser. –

Æ 45-90

I pladsen som assistent i Røddinglund Plantage ansættes forstkandidat C. A. Mathiesen, der dog ikke fungere ret længe, idet han bliver ejer og bestyrer af egen skov i 1893.

Sidst på året 1892 ansættes i stedet plantør J. N. Winther, der var fra hold nr. 2 fra Birkebæk elevskole.

Del i sin Tid modtagne Gaver er alt
afleveret nemlig

1	Tjuehånd
1	Bank
2	Lyselager
1	Landsmaalerbjælde med 8 ^{te} Punde
1	Tinsvæningsmaskine
2	Spadegrebe
3	Tværer
1	Plastrer (alle fem)
1	Trækmaskine
1	Tinsvæd
12	1/2 3 Alens Lakke

Røddinglund den 27de Oktober 1892
C. A. Mathiesen

Hvor beskedent det tjenstlige inventar på tjenestestedet var, fremgår af afleveringsforretningen mellem Mathiesen og Winther

Det i sin Tid modtagne Inventar er atter afleveret nemlig

- 1 Tegnebord*
- 1 Bæk*
- 2 Lysstager*
- 1 Landmaalerkjæde med 8 ti Pinde*
- 1 Frøsaningsmaskine*
- 2 Spadegrebe*
- 3 Træriver*
- 1 Raderenser (little Gem)*
- 1 Priklemaskine*
- 1 Frøsold*
- 12 St.3 Alens Stokke*

Røddinglund den 27. de Oktober 1892

J. N. Winther

C. A. Mathiesen

Der opbygges hurtigt en Planteskole i tilknytning til plantagen, og den kan have fået andel af den gave som Hedeselskabet modtog i 1890 fra den Franske Regering i form af 50 Pd. frø af den ensstammede bjergfyr fra de franske Apler. Et lignende kvantum leveredes i de næste 4 år.

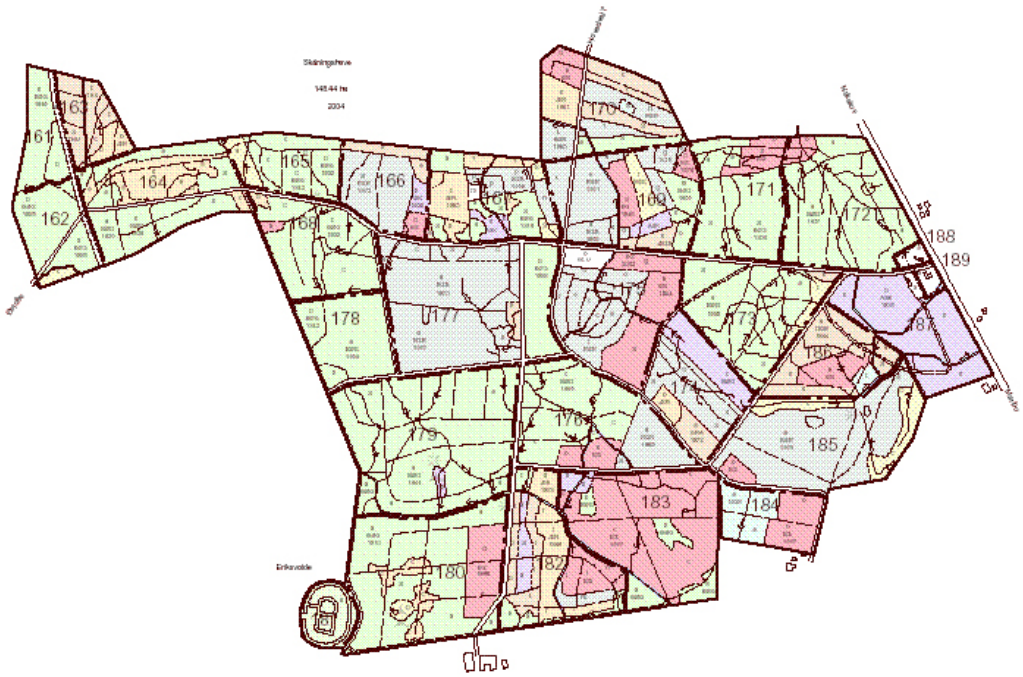
J. N. Winther afløses i 1929 af assistent og plantør S. Jensen Krogh. Han var udgået fra Birkebæk elevskole i 1902 og han havde tidligere gjort tjeneste ved Hesselvig – Skarrild Krat og Clasonsborg Plantager. Krogh gør tjeneste i Røddinglund indtil han falder for aldersgrænsen i 1946. Siden har det været skovfogeduddannet personale på stedet.

En nyopført skovfogedbolig står færdig i 1964.

Plantagen ligger på ret god jord og med sin høje beliggenhed er den knap så udsat for nattefrost.

Røddinglund Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

Skåningshave Skov

Skåningshave Skov under Skovselskabet af samme navn omfatter følgende enkeltskove:

Rørmarken.....	138 ha
Vester Roder	70 ha
Sørup Hestehave	66 ha
Hillested Nørrehave	55 ha
Langehave.....	15 ha
Østofte Fællesskov	52 ha
Stokkemarke Hestehave	30 ha
Sørup Fællesskov.....	14 ha
Fælleshaven	7 ha
Bøgeholterne.....	16 ha
Nørrerod.....	44 ha
Skåningshave.....	148 ha

Skovene er erhvervet af Skov-Sam i 1989 og har tidligere tilhørt godset Knuthenborg.

Knuthenborg Gods, der i dag er kendt for sin Safaripark, som er en videreudvikling af turistattraktionen Knuthenborg Park, har ifølge Trap Danmark følgende historie:

Knuthenborg hed opr. Årsmarke (1389) Aarsmarkæ). 1389 og 1397 skrev hr. Niels Sivertsen (Grubendal) († tidligst 1408) sig af Å.; men han ejede ikke hele gden; thi hr. Peder Steensen Basse til Tybjerg kunne 1404 skøde sin ejendom i Å. og Å. fang, som han arvede efter sin farmoder fru Kirsten, til Folmer Jakobsen Lunge († o. 1412). Fra sidstn. er denne andel vel kommet til slægten Grubendal, ovenn. hr. Niels' søn Albrecht Nielsen (Grubendal) († efter 2/7 1476) skrev sig således 1449-76 af Å., og fra ham kom den til sønnen Niels Albrechtsen (Grubendal), der 1493 skrev sig af Å., men døde s.å., hvorefter han søster Elsebe Albrechtsdatter (Grubendal) († senest 1538) arvede Å. og ved sit 1. ægteskab bragte den til væbn. Jørgen Olsen (Baad af Lolland), som 1500-12 skrev sig til Å.gd. Efter hans død 1527 skødede deres søn Albrecht Jørgensen (Baad af Lolland) straks gden til sin slægting Knud Urne til Søbysøgård (Åsum hrd.), der tillige skrev

sig til Å., hvor han også tog bolig.

Under grevefejden »røvede« Maribo borgere 1535 gden, og s.å. tog grev Christoffers folk Knud U. til fange. N.å. stævnedes Maribo borgere til herredagen for deres plyndring.

1543 døde Knud Urne, og Å. kom til sønnen Hans Knudsen Urne, der døde barnløs 1552, hvorefter broderen, den sen. rigskansler og rigsråd Axel Knudsen Urne, der tidl. havde arvet Søbygård, nu også fik Å.; han døde 1577 og efterlod sig som arving til Å. den mindreårige søn Knud Axelsen Urne, der 1594-1614 var enkedronn. Sophies lensmand på Halstedkloster og Ravnsborg len, fra 1606-16 tillige over Ålholm og Nykøbing len. Efter hans død 1622 arvedes Å. af sønnen rentemester, sen. rigsråd og rigskansler Christopher Urne, som købte det nærliggende Nielstrup, hvor han døde 1663.

Hans søn Christian Urne († 1669) solgte 1667 Å. til den 1660 adlede sen. stiftamtmand Cornelius Pedersen Lerche, der 1664 havde erhvervet Nielstrup, hvor også han boede. Efter hans død 1681 arvedes Å. af enken hofmesterinde Sidsel Jakobsdatter Grubbe, som 1682 indgik nyt ægteskab m. oberst, sen. amtmand på Bornholm Johan Dierich v. Wettberg (Witberg) til Østrupgård, og børnene, hvorimellem datteren Søster Lerche († 1723 på Å.), der var g.m. den indvandrede ty. adelsmand amtmand, sen. gehejmeråd Eggert Christopher Knuth; han købte 1681 (skøde tinglæst n.å.) svigermoderens part (175 tdr. hartk.) af Å. for 3083 dlr., erhvervede s.å. ved mageskifte og køb sine svogres andele i Å. og udvidede i øvrigt godset, dels ved kgl. gaver, dels ved en række køb. 1685 skænkede kongen ham således Bandholm by m. Vårskov (85 1/4 tdr. hartk.) og m. ret til at lægge Brand-holmgård (s.d.), Røde Vandmølle og Vårskov under Å.s hovedgrds-takst, der ved opmålingen til matriklen 1688 ansattes til 33,88 tdr. hartk. m. 104,4 tdr. land dyrket areal.

1694 købtes Maribo klostres ydre marker, hvoraf sen. Maribo Ladegård (s.d.) oprettedes, 1696 Binnitse (s.d.). Store mængder bøndergods kom under Å., således efter mageskifte m. kronen 1688 Maglemer og Grimstrup byer m. Maglemer vandml. (i alt ca. 175 tdr. hartk.) E. C. Knuth døde 1697; hans enke fortsatte arbejdet på udvidelsen af godset og erhvervede bl.a. 1698 og 1701

Havløkkegård, ligesom hun 1714 fik sønnen Adam Christopher Knuth († 1736) optaget i grevestanden og grevskabet Knuthenborg oprettet. Dette bestod da af den titl. hovedgd. Årsmarke, nu kaldet Knuthenborg, Havløkkegård og »den nye Ladegaard for Mariboe« (c: Maribo Ladegd.) med tilliggende, i alt 1732 3/4 tdr. hartk.

For at den for et komplet grevskab fastsatte hartkornsstørrelse kunne nås, bevilgede kongen, at de sjæll. frie sædegde Sanbygård (se IV, 258) og Kværkebygård (også kaldet Rosengård, se III, 774 f.) m. deres tilliggende, i alt o. 792 tdr. hartk., måtte høre til grevskabet, indtil dette kunne kompletteres med loll. gods. Dette lykkedes allr. 1738 for erektors enke fru Ida Margrethe Reventlow, hvorefter grevskabet da bestod af 2500 tdr. hartk.; hun oprettede i øvrigt for sønnen Conrad Ditlev Knuth († 1805) baroniet Conradsborg (se III, 781) og for sønnen Christian Frederik Knuth († 1801) baroniet Kristiansdal (Lundegård, Lollands Sønder hrd.), mens den ældste søn sen. gehejmeråd, stiftamtmand Eggert Christopher greve Knuth overtog grevskabet K., som dog under hans mindrerådighed (-1747) bestyredes af moderen; han blev tillige herre til stamhuset Lerchenfeld (genoprettet på Mørup, se III, 730) og arvede desuden 1749 ved ægteskab m. Jean Henri Huguétan greve Gyldensteens datterdatter Margarethe Maurice Francisca Isidore Casada Marquise de Monteleone grevskabet Gyldensten, hvor han derefter mest opholdt sig.

Ved hans død 1776 arvede den ældste søn gehejmeråd, stiftamtmand Johan Henrich greve Knuth begge grevskaber og stamhuset; som faderen opholdt han sig sjældent på K. Han døde 1802 og efterlod sig kun døtre, hvorfor grevskabet K. tilfaldt hans halvbroder, søofficeren Fr. greve Knuth, der indtil 1803 også var stamherre til Lerchenfeld. Hans ældste søn amtmand Eggert Christopher greve Knuth druknede 1813, og dennes søn igen Fr. Marcus greve Knuth, var ved bedstefaderens, ovenn. lensgreve Frederiks død 1818 kun 5 år gl., hvorfor grevskabet sattes under administration.

F. M. Knuth, den sen. udenrigsminister, overtog grevskabet 1837, fik 1845 kgl. bev. til at bortsælge bøndergodset til arvefæste, 1849 til fri ejendom; han byggede Bandholm havn (s.d.) og anlagde

skibsværft og jern-støberi m.v. Hans administration betød en tiltrængt forbedring af grevskabets økonomi. Ved hans tidlige død 1856 var den ældste søn Eggert Christopher greve Knuth kun 16 år, hvorfor en administrationskommission atter overtog styret i 8 år. Først derefter tiltrådte den unge lensgreve; han, der var stærkt betaget af eng. kultur, skabte den store park (se ndf.), men døde ugift allr. 1876, hvorefter hans yngre broder Adam Wilhelm greve Knuth arvede grevskabet; han tilbagekøbte adsk. bortsolgte bøndergårde, der henlagdes som allodialgods til K., og udvidede Bandholm havn. Han døde ung 1888, og en administrationskommission bestyrede igen grevskabet, til sønnen Eggert Christopher greve Knuth 1907 kunne overtage det. Ved hans død 1920 trådte administrationskommission igen til, indtil sønnen Fr. Marcus greve Knuth 1925 kunne overtage grevskabet.

N.å. overgik det til fri ejendom. Ved afløsningen bestod grevskabet af godserne Knuthenborg, Maribo Ladegård, Havløkkegd., Vårskovgd. samt gdene Hasagergd., Damsmosegd., Sakshøj, Lerbjerggd. og Pårupgd., ca. 508 tdr. hartk. af alle slags, hvoraf hovedgårdsjord ca. 363 tdr., skov ca. 24 tdr., bøndergods ca. 27 tdr. og skouskyld 94 tdr. hartk. Desuden hørte til det i bankaktier 32.600 kr., i fideikommiskapitaler 3.130.858 kr. foruden besætnings- og inventariegenstande af værdi ca. 409.770 kr. I afløsningsafgift til staten betaltes 2.502.000 kr.; til successorfonden overførtes ca. 3.000.000 kr.; der afgaves ikke jord fra selve K., men derimod fra Havløkkegd., Pårupgd., Hasagergd., Lerbjerggd., Vårskovgd. og Maribo Ladegd., i alt 417 ha (se nærmere under de enkelte gde). – Godsarkiv på Knuthenborg i LAS.

CRH

Chr. Vaupell henviser ofte i sit værk ”De danske skove” til trævæksten i skovene under Knuthenborg.

Således skriver han i afsnittet om egen blandt andet:

”I de naturlige Egeskove på Ørerne er der store Afstande imellem Træerne; Jordbunden er i Reglen dækket af Underskov især af Hassel og Hvidtjørn, som Kunne danne et tæt Krat, hvorover Egene hæver deres brede Kroner.

Et saadant Udseende frembød Danmarks bedste gamle Egeskove, hvoraf Forfædrene kun have efterladt os faa Rester, som dog er saa store, at vi deraf Kunne faae en Forestilling om de gamle Egeskoves Skikkelse. Hertil henhøre Kongeskoven og Høistrup Skove i Stevns Herred, Viemose i Kallehave Sogn, Egeskovene paa Laaland, navnlig paa Greuskaberne Knuthenborg og Hardenberg”.

I et senere afsnit om Naur skriver han:

”Nauren har i Danmark sit Hjem i Kystskovene fra Als til Møn, men aftager stærkt mod Nord; den optræder enten som Busk i Underskoven eller som et Træ i Høiskoven og opnaar der en Høide af omtrent 40 Fod. Som Underskov under Egen træffer vi den paa Laaland, i Christiansholm-, Brunsvold-, Hardenberg-, og Knuthenborg Skove”.

Om Lind:

”Linden fortrænges ikke alene ved Rydning, men ogsaa ved Bøgeskovens Omsiggriben. Derfor foreligger der ikke faa Kiendsgjerninger: den er saaledes i denne menneskealder fortrængt fra Hanenov Skov paa Falster, fra Slaahaven ved Hardenberg, fra Knuthenborg Skove og fra Faareveile Skov paa Langeland”.

Ask og Elm:

”Asken og, i mindre Grad Elmen er i nogle Skove Underskovstræer under Egen, saaledes i Viemose Skov, i Knuthenborg Skove, i Høvænge Skov ved Kjørstrup, men oftest fremtræder disse Træer dog som Høiskovstræer imellem Egene”.

Hassel:

”Navnlig har Hasselunderskoven stor Udbredning i Egeskovene”. De saakaldte Nøddeskove ere derfor at anse som oprindelige Underskove i tidligere Egeskove, som de have overlevet. De kunne træffes i alle Landets Skovegne, men ligesom Laaland har de største Egeskove, saaledes er Nøddeskoven her stærkest fremtrædende, og denne Provinds frembringer derfor flere Nodder end nogen anden Del af Danmark. Laalands Berømmelse i denne Henseende gaar langt tilbage i Tiden.

Allerede den paalidelige Arennt Berentsen (Arennt Berentsen: Om Danmarks Frugtbar Herlighed 1656) siger herom: Den østre Side af Laaland haver Skov tilovers og deriblandt Underskov af Hassel, som gav Nødder til Overflod, saa Indvaarene deraf kunde have store Partier at udføre til de omkringliggende Steder”.

I Dansk Atlas hedder det “at Underskoven, der mest bestaar af Hassel, giver en Mængde Nødder, af hvilke mange Tønder aarligen udskibes”.

I afsnittet om egnens forskellige former hedder det blandt andet:

”Selv om vi kun tage Hensyn til de gode Egeskove, fremtræder dog ogsaa her forskjellige Former af Ege. Den, der er valgt til Udgangspunkt, staar ved Knuthenborg Herregaard; dens Høide er ca. 50 Fod, dens Alder kan vel anslaaes til 150 Aar, i Brysthøide er den 6 Fod 10 Tommer. Kronens Skjærmflade er i Gjennemsnit 35 Fod og den begynder 11 Fod over Jorden”.

Vaupell fortsætter i et andet afsnit af bogen:

Vi have indtil talt om Egene i Bøgeskoven, vi vende os nu til de rene Egeskove. Lige ovenfor er fremstillet en Eg fra Knuthenborg Hestehave, der undertrykkes af Bøgene. Denne Skov var en laalandsk Egeskov, hvor Træerne stode i en Underskov, over hvilken de bredte deres mægtige Kroner.

Da Skoven blev tagen i Fred, viste Bøgeopvæksten sig i de Aabninger af Underskoven, som allerede fandtes, og som forøgedes ved Gjerdselhugsten. De unge Bøge undertrykkede først Haslerne; derefter kom Touren til de lavere Egegrene i en Høide fra Jorden afomtrent 18 Fod. Saasart disse havde mistet Sidelyset, begyndte de at visne for snart at gaae ud. Altsom Bøgene skøde i Veiret, blev flere Sæt af de mægtige Egegrene Dødens Bytte og strakte deres bladløse Grene skaldede ud imod de unge Bøge, medens den overfor værende Del endnu grønnes.

Da Bøgene havde naaet de 40de Aar, indtraadte der en Standsning heri, idet den fugtige Jordbund hæmmede deres videre Udvikling og bevirkede, at de blev toptørre og mosbegrøede.

Fig. 8. En fritstaaende Eg paa den store Mose i Vester-Roder, tegnet af N. Grove efter et Daguerreotypi.

Herved fik Egen nyt Liv, og der blev Haab om, at den Kunde bevare sin Tilværelse. Saaledes stod de indtil 1847. Da skete der en Forandring, idet der i dette og de nærmest paafølgende Aar blev foretaget de fornødne Vand-afledningsarbejder, hvorved Bøgenes Levevilkaar meget forbedredes. De tabte Mosbeklædningen og begyndte straks en Kroneudvikling, der senere bestandig er fortsat og har foranlediget, at Egen – som saa mange af dens Kammerater – er bleven indkneben og har maattet opgive sine Sidegrene. Bøgene vedblev nu at arbejde paa Egens Undergang.

Ligeledes fra Vaupell's værker gengives følgende afsnit:
 For Øieblikket er Knuthenborgs Skoveiendom opløst i mange Skove, af hvilke den største, Merrits-Skoven, er 510 Tønder Land stor; derefter følger Ugleholt, 312 Tdr. Land; 3 Skove ere imellem 250 og 150 Tdr. Land, 6 Skove ere imellem 90 og 40 Tdr. Land; og af de øvrige 21 holde flere ikke 20 Tdr. Land; saaledes fremtræder Skoven nu opløst i 32 Stykker.

Dette skete ved Udskiftningen, som paa engang forandrede Skovens Bevoxning, Tæthed, Udstrækning og Form. Da Bønderne havde Græsningsret i største Delen af Grevskabets Skove 1), vare disse samlede i enkelte store Skove, der 1776 omtales saaledes af Rhode 2): "Gjennem Hundseby Sogn strækker sig i Øster og Vester til begge Sider udenfor Sognet den bekjendte store Mare Skov, tre Miles Længde, og hvor denne i Vester slipper, begynder den store Ugleholdt Skov, som er ligesaa stor, om ikke større end den forrige, men mere forhugget. Grevskabet Knuthenborg har af god Skov vist endnu tre til fire Kvadratmile af Eg og Bøgetræer. Alt det, som Grevskabet nu indtager, var tilforn de velsignede Nonner paa Maribo Kloster tilhørende.«

Begtrup angiver dog Knuthenborgs daværende Skovareal ikke større end til 5500 Tdr. Land; heraf forbeholdt Grevskabet sig omtrent 3000 Tønder, Resten fik Bønderne, og da det ikke var Fredskov, blev det Meste omformet til Agerjord.

Da den daværende Greve var bleven Eneherre i Skoven, begyndtes der strax paa Hegningen; man gjorde allerede dengang ogsaa noget for Vandafledningen, hvorved Jordbunden blev istand til at nære Bøg, og da Kvæget ikke længer forhindrede det, dækkede

Fig. 19. Egens Omfang er 11 Fod og 10 Tommer. Stambhøiden til den nederste tørre Gren er 18 Fod, til den nederste levende Gren 43 Fod, Træets Høide 60 Fod. Den nuværende Skjærmflade er 40 Fod, var oprindelig 80 Fod i Gjennemsnit. Egen er omgivet af den unge Bøgeskov, alene paa den høire Side staaer en Ask.

– Tegningen er udført efter Daguerreotypi.

Note:

- 1) Der skal før Udskiftningen have været 700 Tønder Land Fredskov..
- 2) Rhode: Laalands Historie. 1776. S. 517.

Græspletterne sig med Bøgeopvæxt. Egen havde imidlertid en naturlig Beskytter i Underskoven, som, da den ikke mere blev studset og klippet af det sultne Kvæg, skød i Veiret og bredte sig til Siden og det med stor Frodighed.

I Knuthenborg Skove har jeg havt Leilighed til at iagttage denne Udvikling af Underskoven; men i Hardenberg Egeskove, som ligge i Nærheden, staae paa samme Jordbund og kort sagt befinde sig under samme Forhold, har jeg besøgt Skovstykker, som dels endnu ikke ere tagne i Fred, dels ere blevne det først for et Par Aar siden, og hvor denne Udvikling derfor ikke saaledes sees.

Der hvor Bondens Kvæg endnu græsser i Egeskoven, er Høiskoven dannet af smukke Ege, omkring hvilke forbidte Buske af andre Træarter staae i Grupper. Naboskovstykket var for nogle Aar siden fra at være Græsningsskov blevet indtaget til Fredskov; den største Forandring, som her er foregaaet, bestaar i den stærke Væxt af Hasselen og den øvrige Underskov, hvilken er saa stærk, at disse Buske blive kappede, for at de ikke skulle trykke den Opvæxt, som har dannet sig fra Høiskoven.

Vende vi tilbage til Knuthenborg, da kan det ved et indtræffende heldigt Oldenaar lykkes Bøgen at danne en Opvæxt, naar den kan besaae Skovbunden, for Underskoven er kommen til Magten. Senere blive Forholdene ugunstigere for Bøgen; thi det er meget vanskeligt for et Bøgeolden at spire og voxe igjennem den tætte Hassel og Hvidtjørn. Underskoven bliver altsaa Egens naturlige Allierede.

Imidlertid forsvandt ofte dette gode Værn, idet der allerede dengang i Underskoven blev foretaget betydelige Hugster, som var nødvendige for at skaffe Materiale til de mange nye Hegn, som Udskiftningen fordrede. Disse kunde ansees for Saanings-Hugster og Bøgen; ogsaa Egen fik herved Brug for sine talrige Agern, og saalænge Jorden endnu led af Fugtighed, kunde de unge Ege voxe fra Bøgene; senere blev Forholdet omvendt, Bøgene vandt i Frodighed og trykkede Egene.

Naar de unge Bøge var befriede for Underskovens Tryk, stode de mellem de gamle Ege og enkelte lige under Egekronen. Det dæmrende Lys forhindrede ikke Bøgens frodige Væxt, men, som vi have forsøgt at skildre, denne berøvede de mægtige Egegrene Sidelysset og

undertrykkede dem, saa at mangfoldige af de gamle Ege bragtes i en sygelig og affældig Tilstand. Allerede i Forveien var Underskoven under Bøgens Skygge indsvunden til lave Stod. En stor Del af Merrits-Skoven er saaledes forvandlet fra Egeskov til Bøgeskov saa godt som alene ved Selvsaaning, uden at Mennesket har grebet ind deri. Det Samme synes at være Tilfældet med Sørup Hestehave, 16 Tdr. Land stor.

Selvsaaning alene vilde imidlertid langt fra have været istand til at opelske det store Areal af Bøgeskov, som nu findes paa Grevskabet, dersom Skovdyrkeren ikke af al Magt havde taget Parti imod Egen for Bøgen, som det Træ, hvis Dyrkning formentlig bedst skulde betale sig. Overladt til sig selv kan Bøgen tilvisse gjøre store Fremskridt i Laalands Skove, uden dog i Reglen at kunne faae Bugt med Egeskoven som Helhed. Fra de gamle Bøge, der stode spredte i mange laalandske Egeskove, dannede der sig nemlig efter Udkliffningen en talrig Opvæxt. Hvor denne stod paa en tør Plet, fremvoxede deraf større eller mindre Bøgeholme; men den meste Opvæxt stod paa en fugtig, leret Jordbund, hvor den vel kunde leve og voxe, men for resten kun førte et sygeligt Liv og blev til daarlige Træer, som Egen ikke behøvede at frygte; thi de vare saa lave, at de saae ud som Underskovstræer under de høie Ege. Hele Stillingen forandrede sig imidlertid, saasnart Grøfterne befriede Jorden fra det skadelige Grundvand, som hidtil havde hæmmet Bøgens Væxt og skadet dens Sundhed. Saasnart denne Hindring var ryddet af Veien, fremvoxede Bøge med ranke, glatte Stammer, og den frugtbare Jordbund fremkaldte en stor Tilvæxt i Vedet og Fyldighed i Kronen, ja selve Bladene syntes større end i andre danske Skovegne.

De stolte Ege, som ringeagtede de gamle Bøge, bleve nu besværede af disses Afkom; alle bleve trykkede, mange undertrykkede, og deres Foryngelse blev en Umulighed under Bøgens Skygge. Resultatet af Bøgens Evne til at udbrede sig, støttet ved Mennesket, bliver, at i et halvt Aarhundrede forvandler en Egeskov sig til en Bøgeskov med flere og færre indsprængte Ege. Af Skovrider Holtens Meddelelser fremgaaer, at flere Skove paa denne Maade have forandret deres Bevoxning.

Indtægt (108 Tønder Land stor) er efter Udseendet at domme en gammel Egeskov; indtil 1849 var Skoven meget sumpig, men da den blev afgravet, fik Bøgene nyt Liv og undertrykkede de indblandede Ege saa hurtig, at der 1861 blev skovet 1108 undertrykte Stammer af Eg, uagtet der for fem Aar siden blev borttaget 900. Vester Roder, 131 Tønder Land stor, var endnu 1843 næsten udelukkende gammel Egeskov med Underskov og enkelte af Fugtighed vantrevne Bøge. Bøgen tager nu mer og mer Overhaand, efterat der er sørget for Vandafledningen; dog har man ogsaa paa andre Maader maattet fremhjelpe den. Noget af den gamle Egeskov staaer endnu urørt.

Stokkemarke Hestehave paa 50 Tønder Land er afsamme Beskaffenhed som Vester Roder. Bøgene begynde at undertrykke Egene, der snart ville forsvinde.

Nørrehave, 108 Tønder Land stor. Jordens Fugtighed har i den vestre Del bevaret Egene, men i den øvrige Del af Skoven er Bøgeopvæksten saa stærk, at fra 1854 – 56 1750 Ege bleve borttagne som ødelagte; senere ere 700 Ege gaaede samme Vei, og Bøgens Væxt vil snart fordrive dem alle.

Langehaver var endnu 1830 Bondeskov, sammensat af gamle Ege med Underskov. De gamle Ege ere borttagne, og da Jorden er afgravet, har den dækket sig med Bøgeskov, stærkt blandet med Eg og Avnbøg.

Skaanshave, 250 Tønder Land. Denne Skov var indtil 1843 et sandt Uføre, druknet i Vand. Gamle Ege, Elle, Hvidtjørn, top-tørre Bøge og en Masse stevnede Avnbøge udgjorde Bevoxningen. Efterat Skoven var bleven afgravet og de gamle Ege successivt af-drevne, har Bøgen næsten udbredt sig over hele Skoven og vil snart have fortrængt de andre Træarter.

Knuthenborg Hestehave er ikke mer end 71 Tønder Land stor, men er med Hensyn til vort Emne en af de vigtigste. Jordbunden var nemlig overmaade fugtig, og derfor stødte Bøgens Udbredning her paa store Vanskeligheder, som dog efterhaanden overvindes. Hvad der ogsaa tjener til, at et Besøg i denne Skov er mere oplysende end i de andre Skove, er, at Bøgens Fremtrængen her lader sig saa godt forfølge i sine forskjellige Stadier.

I. Den sydlige Del af Skoven er Egeskov med en tæt Underskov af Hassel og Naur, derimellem enkelte stygge Bøge, som kun naae Egens halve Høide.

II. Den mellemste og største Del af Skoven er under Foryngelse, hvilket her bestaaer i, at den gamle Egeskov med Underskov skal afløses af Bøgeopvæxt. Den meget fugtige Jordbund bevirker store Uregelmæssighed og giver denne Del et forvirret Udseende. Bevoxningen er opløst i Holme, der ere afsondrede ved græsdekkede Lavninger. Holmene bestaae især af Bøg; men Egen har beholdt nogle Pletter. Nogle Aske, Hasseler, gamle Ege og Bøge staae her ogsaa endnu. Hele denne tilsyneladende forvirrede Bevoxning er gennemskaaen af mange Grøfter, som med Tiden ville ordne det Hele til en regelmæssig Bøgeskov.

III. Den næste Akt i Egeskovens Forvandling er fremstillet og omtalt i det Foregaaende (S. 204). Vi have her en saa godt som sluttet 40aarig Bøgeskov med indblandede Ege. Altsaa: 1860 var her en almindelig dansk Bøgeskov, hvor 1760 Kvæget græssede under Egens Kroner.

I naturhistorisk Henseende ere Bøgene normale; men Forstmanden bemærker ved dem, at Stammerne ere for opløbne og Kronerne for smaa (Fig. 18). Dette er det synlige Resultat af det Tryk, som Egene have øvet paa Bøgeopvæxten, der, da den undertrykkede Egene, led noget Modtryk, som er fremstillet i de opløbne Stammer og de smaa Kroner.

For at opelske en Bøgeskov, hvis Stammer og Kroner skulde tilfredsstille de praktiske Fordringer, maatte der foregaae en ny Foryngelse, og det er saaledes først i den anden Generation, at den regelmæssige Bøgeskov kan fremstaae, eller, med andre Ord, der medgaaer 100 Aar, for at en saadan Bøgeskov kan fremstaae paa den gamle Egeskovs Grund.

Kun i faa Skove modtager man et saa stærkt Indtryk af Grøfternes store Betydning for Opelskningen af Bøgeskov i Laalands gamle Egeskove, som her i Knuthenborg Hestehave. Hele Skoven er gennemkrydset af Grøfter, som hvert Aar blive oprensede og ligge hverandre saa nær, at de tilligemed den opkastede Jord vanskeliggjøre Gangen. Da Grøfterne af Hensyn til Trærødderne ikke saaledes som paa en Mark skære hverandre under rette Vinkler,

men krydses i alle Retninger, kommer man uvilkaarlig til at tænke paa Løbegrave og Paralleler, der ere anlagte for at kue Egeskoven. Imidlertid maa man ikke slutte, at uden Grøfterne vilde Egen ikke vige Pladsen for Bøgen i disse Skove; thi vi maae betænke, at Hestehaven er nærved at være den fugtigste af alle Knuthenborgs Skove, som ellers i Reglen ikke var fugtigere, end at mange Bøgeholmene havde dannet sig af sig selv, om de end ikke kunde slutte sig sammen, idet de fugtige Strøg, hvorpaa Egeskoven holdt sig, afsondrede dem, indtil Afgravningen ogsaa gjorde dette tilgængeligt for Bøgen”.

Vesterskoven

Vesterskoven, der er på ca. 466 ha, har oprindeligt tilhørt Skjoldenæsholm Gods, som har en lang historie.

Trap Danmark angiver herom:

Skjoldenæsholm, der ligger meget smukt omgivet af skov og sø, er et meget gl. herresæde. Endnu ses på et næs i Valsø lille sø et par km s.f. den nuv. hovedbyggn. det gl. voldsted (se ndf.). Gdens opr. navn var Skjoldenæs.

1668 træffes første gang Skjoldenæsholm. S. har vistnok i den ældste tid været en kongeborg og er formentlig af Christoffer II blevet pantsat til grev Johan af Holsten. I 1340erne er den så blevet tilbageerobret af Valdemar Atterdag. I en gl. krønike (SRD. VI. 254) dateres denne begivenhed til 1346, medens Huitfeldt nævner den under 1348. Sen. er S. mul. kommet i privat eje.

1364 og 1377 nævnes væbn. Peder Nielsen (Jernskæg) til S. Hans datter Anne († efter 1432) ægtede først hr. Oluf Lunge († o. 1386) og siden hr. Mikkel Rud († o. 1401), der vist begge har ejet S. Den sidstes søn hr. Jørgen Rud († 1429) mageskiftede den 1429 til Erik af Pommern mod Vedbygd. i Løve hrd. S. var herefter et hovedlen (Ringsted og Ramsø herreder) indtil 1567.

Fra 1445 var det tillige med Roskildegd. og Haraldsborg livgeding for dronn. Dorothea († 1494). Fra Chr. I.s tid er udstedt talr. kongebreve fra S. Af lensmændene kendes Jes Madsen (Ulfeld), der nævnes 1430, landsdommer i Sjælland Peder Jensen 1434 og 1436, Christoffer Jensen (Sparre) 1471, Jens Pedersen (Jernskæg) 1473, Herluf Skave († efter 1505) 1477 og 1481, hr. Predbjørn Podebusk († 1541) 1494 og 1496, Hans Bille († 1535) 1504-22, Jørgen Skriver 1522-23, Henrik Gøye († 1533) 1523, 1523-31 på ny Hans Bille, 1535-39 Chr. III.s marsk i hertugdømmerne Melchior Rantzau († 1539), 1540-50 Mouritz Olsen Krognos († 1550), der 1544 fik S. gjort til pantelen for sin og sin hustrus livstid. Han fulgtes da også 1550-61 af enken, Eline Gøye († 1563), efter hvem svigerinden Anne Rosenkrantz († 1589) overtog lenet 1561.

1567 blev S. som et led i Peder Oxes store lensreform nedlagt som særskilt len og lagt under Roskildegd., hvis lensmand Bjørn Andersen fik ordre af Fr. II til at nedrive husene på S. Stenene blev

siden ført til Fr.borg. 1617 lagdes S. under Ringsted kloster.

Under krongodssalgene efter svenskekrigene blev S. 1662 udlagt til rentemester Henrik Müller († 1692), der opf. en ny hovedbyggn. i bindingsværk, hvoraf endnu en rest er bev. Ved hans opbud 1682 kom gden atter til kronen, hvorefter Chr. V 1683 ved mageskifte mod gods i Holsten samt Gyldenlund (sen. Charlottenlund) i Kbh. amt overdrog den (91 tdr. hartk., hvortil lagdes 3 gde, så den blev 131 tdr. hartk.) til sin halvbroder, statholder i Norge Ulrik Frederik Gyldenløve († 1704), der har givet navn til den på S.s område liggende Gyldenløveshøj. Fra ham gik den ved datteren, Charlotte Amalie Danneskiold-Laurvigs († 1699) ægteskab 1696 med Chr. V.s uægte søn, greven af Samsø, Christian Gyldenløve († 1703) over til denne.

Fra ham gik den i arv til datteren Frederikke Louise Danneskiold-Samsøe († 1744), der ved sit ægteskab 1720 bragte den til hertug Christian August af Augustenborg († 1754), som imidlertid allr. s.å. solgte den (ca. 71 tdr. hartk. samt bøndergods og kirketiende 690 tdr. hartk.) til sin hustrus morbroder, Ulrik Frederik Gyldenløves søn, Ferdinand Anton greve Danneskiold-Laurvig († 1754).

Efter ham fulgtes sønnen Frederik Ludvig greve Danneskiold-Laurvig († 1762), som døde barnløs og efterlod S. til enken Anna Joachimina, f. Ahlefeldt († 1795), der nedbrød Henrik Müllers hovedbyggn. og 1766 opf. den nuv. hovedbyggn. Hun er till. kendt for sine bestræbelser for at forbedre bøndernes stilling, navnlig ved den s.k. »disposition« 1780. 1794 solgte hun S. for 128.000 rdl. courant til ejeren af Svendstrup, etatsrådinden Anne Marie Bruun de Neergaard, f. Møller († 1802), som 1796 solgte den for ca. 134.000 rdl. c. til sønnen, kapt., sen. major og kmhr. Johan Andreas Bruun de Neergaard († 1846), der efter moderens død også arvede Svenstrup og af landsbyen Allindemagle fik oprettet Allindemaglegd. (s. d.). Siden er S. forblevet i den Neergaardske slægts eje.

1844 blev den opret. til et fideikommisgods, som 1846 overgik til sønnen, jægerm. Andreas Theodor Bruun de Neergaard († 1891) og derefter til dennes søn Poul Johan Carl Bruun de Neergaard († 1932).

1902 kom S. imidlertid under administration, indtil sønnen kmjkr., sen. hofjægerm. Henri Bruun de Neergaard († 1935) overtog den 1914. Efter hans død fulgte sønnen, den nuv. ejer Eiler Bruun de Neergaard. 1926 overgik S. med Allindemaglegd. og afbyggergden Valsølillegd. (s.d.) i h. t. lensafsløsningsloven til fri ejendom, hvorved Allindemaglegd. ved afgivelse af udstykningsjord næsten halveredes. Den frasolgte 1941.

JH

Hovedbyggn., der opførtes efter barokkens grundplan, grupperet om midtpartiets brede trappe, som er ført gennem alle etagerne, byggedes 1766 for grevinde Anna Joachimina Danneskiold-Laurvig i to etager, over kælder. Den har stærkt fremspringende midtrisalit, tre fag bredt og et fag dybt frontispice. Midt for denne er der en portal med doriske søjler, som bærer den rigt profilerede trekantgavl. De to lavere sidefløje, som er to stokv. høje under kælder, er sammenbyggede med hovedfløjen ved et lille mellemed. Den venstre fløj rummer endnu rester af den af Henrik Müller opf. tidl. hovedbyggn., men den ombyggedes fuldstændigt 1803, samtidig med at den tilsvarende ø.fløj opførtes. I det indre findes en del tapeter, vægmalerier og dekorerede dørfyldinger fra grevinde Danneskiolds tid.

GG

Skjoldenæsholm

Den tidl. gårds betydelige og velbevarede voldsted, Slottet, ligger helt overgroet med træer på et lille næs ved søens n.bred. Det består af to ovale, næsten lige store banker, indbyrdes skilt ved en grav og omgivet af fælles grav og vold.

I jorden skjuler sig sikkert fundamenter til bygninger, som i overfladen har efterladt sig mange munkesten. Borgen påkalder sig særlig interesse ved at stå i direkte forb. m. den s.sk. »Kong Valdemars Vej«, som fra Valborupskovene i n. strækker sig i lige linie hen over Skjoldenæsholms marker ned mod voldstedet. Denne vej, der er et af de betydeligste monumenter over et imponerende middelald. vejsystem, ligger endnu markant i landskabet fra den forlader skoven til et godt stykke ud over åsen ø.f. Skjoldenæholm. På det sidste stykke ned mod voldstedet er det sløjfet, men spores endnu tydeligt i jorden. Vejen har været omhyggeligt brolagt og markeres yderligere på det bevarede stykke ved stabler af sten langs siderne, formodentlig slæbt ud fra de omgivne marker. I øvrigt har den her omtalte del af »Valdemarsvejen« stået i forb. med en middelalderlig hoved-færdselsåre over Valsølille og Haraldsted. I nærheden af Høed er der 1950 fundet en middelald. teglovn.

HS

Skove: V. og n.f. Skjoldenæholm grupperer sig en del skove, Højbjerg skove (499 ha), hvoraf nævnes partierne Avnstrup skov, Kedelskov, Klejnsmedskov, Fåretykke, Dyrehaven, Folehave og Hoppeold Fredskov, sydligere Vesterskov (ca. 90 ha) og sydligst L. Høed skov (31 ha) og St. Høed skov (68 ha) samt endelig, i Valsølille sø, Øen (19 ha). Når undtages Øen, ligger alle disse skove på bakket terræn med en undergrund af sandet ler. Bevoksningerne består for en overvejende del af ældre bøg. Træarten har gennemgående rank vækst og udvikler sig forholdsvis godt.

I Dyrehaven, umiddelbart ved herresædet, findes smukke gl. 2-300-årige bøge. Alle de omtalte skove hører til Skjoldenæholm. Derimod ejes den lille Svalmstrup skov (18 ha), ø.f. Avnstrup skov, af Kbh.s Universitet. Den ligger på jævn god skovjord.

PK

På en rund banke i Dyrehaven ved Skjoldenæsholm rejste arbejdere og funktionærer på godset 1936 en mindesten for hoffægern. H. Bruun de Neergaard († 1935) med indskriften »Godsejeren – Arbejdsgiveren – Vennen«.

Chr. Vaupell skriver i 1863 om skovene under Skjoldenæsholm:

I Magleskoven som er den største Skov paa Svenstrup Gods træffer man sjælden paa nogen Eg. I de mindre Skove staae derimod endel Ege. Det samme gjælder tildels om Skjoldenæsholm i de store Haraldsteds Skove (600-800 Tdr. Land) mangle Egene, hvorimod de findes i nogle mindre.

Vesterskoven er en nyere betegnelse for Haraldsted Skovene. Det var i Haraldsted Skovene, at Magnus, søn af den aldrende kong Niels, i 1131 dræbte sin fætter Knud Lavard. Drabet skete formentlig i en strid om tronen.

Godset overtages i 1961 af sønnen i den i Trap Danmarks sidstnævnte ejer Vilhelm Bruun de Neergaard (1934-2001), der var uddannet som forstkandidat og blandt mange tillidshverv var han formand for Dansk Skovforening i perioden 1979-1992.

Vesterskoven var blandt de første skovejendomme, der ejedes af en pensionskasse, idet skoven blev overtaget af Dansk Agromforenings Pensionskasse, medens godset dengang fortsatte som forpagter af skoven.

Skov-Sam erhverver ejendommen i 1991.

I tilslutning til Vesterskoven ligger Allindelille Fredskov (57 ha), der tilhører Københavns Universitet, og som er botanisk meget interessant.

I fortegnelsen over fredede områder i Danmark skrives følgende om denne skov:

Allindelille Fredskov

Allindelille Fredskov, der ligger umiddelbart syd for landsbyen Allindelille, ligner overfladisk set en almindelig dansk bøgeskov.

Men tager man skoven nærmere i øjesyn, opdager man snart dens særpræg, der bl.a. viser sig ved, at bøgen i dele af skoven trives dårligt. Her er mange vrange træer, og løvet er gulgrønt på grund af den kalkholdige jordbund. Flere steder i skoven er der lysninger med en ganske rig og særpræget flora. Vejen fra Allindelille til Haraldsted passerer den vestlige del af Allindelille Fredskov, og herfra fører flere mindre veje ind i skoven. Allindelille Fredskov ejes af Københavns Universitet og er fredet. Færdsel uden for vejene samt planteindsamling er forbudt.

Allindelille Fredskov stå på en tyk kridtflage, som ligger så tæt under jordoverfladen, at kridtet stedvis blottes, f.eks. i grøfter og muldskud. Floraen er i høj grad præget af kridtgrunden og de solåbne lysninger, der tilsammen skaber gode vækstbetingelser for bl.a. flere arter af orkideer (gøgeurter). Allindelille Fredskovs botaniske værdi er dog forringet, idet mange lysninger er blevet tilplantet og krat af busken rød kornel har bredt sig stærkt. I de senere år er der imidlertid gjort forsøg på at genskabe skovens tidligere meget varierede flora. Af mindre almindelige arter i lysningerne kan nævnes stor pimpinelle, pilealant, hulkravet kodriver og engblomme, og i bøgeskovpartierne ses bl.a. skov-hullæbe, hvidgul og sværd-skovlilje, rederod, liljekonval og blåtoppet kohvede, mens f.eks. blå anemone og ægbladet fliglebe er almindelig udbredt i store dele af skoven.

I Allindelille Fredskov findes også den ejendommelige orkidé flueblomst, der her har sit eneste voksested i Danmark. Plantens blomster kan minde om insekter, idet læben er lodden og brun. Dette udseende i forbindelse med duften får hannerne af gravhveps til at opfatte blomsterne som hunnhvepse. De forsøger at parre sig med blomsterne og sørger derved for bestøvningen. Ved århundredskiftet var flueblomst at finde overalt i skovens lysninger samt på grøftekanterne omkring skoven, i dag er den desværre næsten forsvundet.

Mange danske orkidéarter er i lighed med flueblomsten gået stærkt tilbage i hyppighed og er nu meget sjældne, ja nogle er formentlig helt udryddede. Orkideer kræver en bestemt jordbund for at kunne trives. Nogle arter vokser kun på kalkbund i løvskove, andre kun på sur bund, f.eks. mellem tørvemosser. For orkideernes

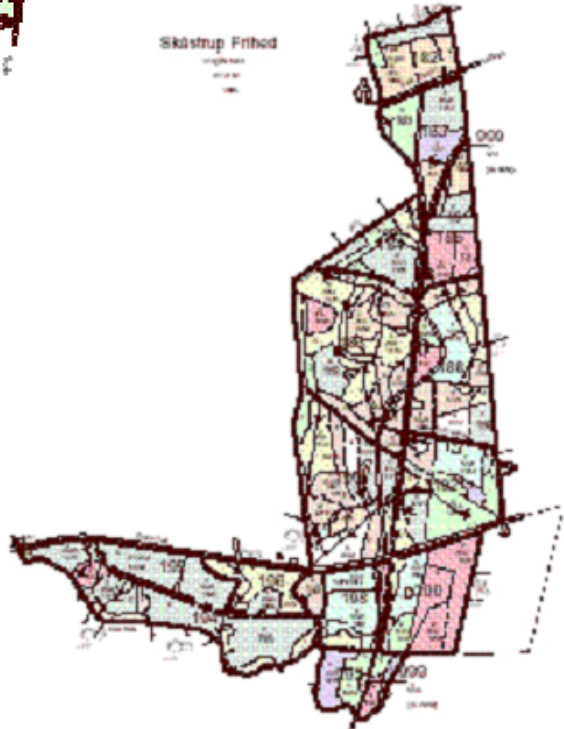
sparing er det desuden nødvendigt, at der findes specielle svampe i jorden. Dertil kommer, at flere arter er helt afhængige af bestemte insekter i forbindelse med blomsternes bestøvning. Det gælder f.eks. flueblomst og skov-hulløbe. Orkideernes særlige krav til voksestedet og deres afhængighed af svampe og insekter gør dem meget følsomme over for miljøændringer.

Dette er hovedårsagen til, at netop orkideerne er gået stærkere tilbage såvel i udbredelse som i antal end mange andre danske planter. Det er især gået ud over de arter, som er knyttet til overdrev og heder, moser og enge, mens orkideer, der hører hjemme i løvskove og krat, har klaret sig bedre.

Hvornår Allindelille Fredskov (57 ha) blev erhvervet af Københavns Universitet vides ikke med sikkerhed. I protokoller over fældning af træer i universitetets skov finder man oplysninger om Allindelille Skov tilbage til 1666, men ejerforholdet går formentlig yderligere et århundrede tilbage i tiden, og der er næppe megen tvivl om, at skoven hører til det såkaldte prokuratoriegods, som blev overdraget universitetet efter mageskifte med kronen 1561-63.

Bro Frihed og Oregaard Skov

Fra etableringen i 1991 bestod Skovselskabet Skåstrup Frihed ApS af følgende skove: Bro Frihed (44 ha), Oregaard Skov (63 ha), Nyhave (57 ha), Torpegaarden (23 ha) og Skaastrup Frihed (66 ha).

Bro Frihed og Oregaard Skov blev købt af Axel greve Bernstorff, der er ejer af Oregaard, som igen oprindeligt var en del af grevskabet Gyldensten. Nyhave og Skaastrup Frihed tilhørte Gyldensten gods, medens Torpegaarden blev købt af entreprenørfirmaet Hans Jørgensen og Søn, Odense. Denne ejendom havde tidligere været ejet af proprietær Juel Møllegaard, Årslev.

I forbindelse med Skov-Sam's overtagelse af Nyhave blev boligen Nyhavehus omdannet til feriebolig for medarbejdere ved Hedeselskabet.

Senere er Torpegaarden, Skaastrup Frihed og Nyhave solgt igen til private ejere.

Bortset fra Torpegaarden er der her tale om gamle skove, der gennem en lang periode har hørt til godset Gyldensten, hvis historie sammen med Oregaards historie her gengives efter Trap Danmark.

Oregård og Orebirk. I ValdJb.* 1231 nævnes Scoghyora som krongods. 1397 gav fru Kathrine dronn. Margrete kvittering for 400 lødige mk., indløsnings-sumen for Orebirk og Skam hrd. som hendes afd. mand, hr. Henning Berg, havde i pant. Der tales ved denne lejlighed om »den hof Vreberk», og endnu op i 1500t. betegner Orebirk foruden birket tillige selve borgen el. hovedgden. 1536 kaldes denne Orebirks gård.

1494 tales tillige om Orebirk so. 1431-68 nævnes rigsråd hr. Eggert Frille († 1470) som lensmand på O. Han fulgtes formentlig af Ebbe Andersen Ulfeldt, der o. 1474 havde O.gd. og O.birk i pant af kongen for 1750 mk. danske penge og synes at have haft lenet endnu 1502. Efter ham fulgte sønnen Anders Ebbesen Ulfeldt, der nævnes hertil 1505-07, men utvivlsomt havde lenet til sin død o. 1515. Hans søn Hartvig Andersen Ulfeldt († 1534) fik 1527 kongebrev på O.gd., gods og birk, som han og hans medarvinger havde i pant for 2000 mk. Efter hans død fik Poul von

Ahlefeldt († 1546) 1535 brev om at måtte indløse fra Anders Ebbesen Ulfeldts arvinger en del af O., medens en anden del faldt til kronen som forbrudt af Otte († 1545) og Jost Andersen Ulfeldt († 1563) p.gr.af deres holdning under grevefejden.

I 1539 fik Ahlefeldt skøde på O., som arvedes af sønnen Henrik von Ahlefeldt († 1583). Dennes datter Abel von Ahlefeldt solgte 1588 (?) sa.m. en søster, hvis navn ikke kendes, O., formentlig til Hans Johansen Lindenov

(† 1596), som ejede den 1596 og døde her. Han fulgtes af sønnen Laurids Lindenov († 1635) og denne af enken, Anne Jørgensdatter Friis (af Haraldskær) († 1657), hvis arvinger fragik arv og gæld.

O. overgik da til svigerinden Sophie Lindenov († 1666) og dennes mand, rigsråd hr. Henrik Rantzau til Schöneweide († 1674). Fra dem kom den senest 1661 til fru Sophies brodersøn, hr. Henrik Lindenov († 1673) som 1672 skødede den (hovedgdstakst m. skov 70, bødergods 263 tdr. hartk) til datteren Kirsten Lindenov († 1678), der kort i forvejen havde ægtet stiftamtmand i Fyn, gehejmeråd Erik Banner († 1687).

Hans bo var fallit, og O. m. en del af godset kom til hans kreditor, borgm. i Assens Thomas Iversen, som 1692 fik 2 års frist til at komplettere den ved skiftet formindskede O. til en fri sædegd.

1694 solgte han O. til konferensråd, klosterprovst i Preetz, sen. gehejmekonferensråd Detlev Rentlow († 1701), der 1700 skødede den til gehejme- og landråd Cai Rantzau til Neuhaus († 1704), som var g.m. hans datter Christine Magdalene Reventlow († 1713).

Hun bragte ved nyt ægteskab 1705 O. til gehejmeråd Georg Heinrich friherre Schlitz genannt von Görtz (henrettet i Stockholm 1719). Han måtte føre proces om besiddelsen af gden m. sin hustrus stedson Cai Rantzau († 1754), og ved højesteretsdom af 6/8 1712 fik han på sin hustrus vegne tilkendt sig halvdelen af O., medens den anden halvdel tilkendtes Rantzau, der kort efter for 13.000 rdl. skødede den til sin fætter, landråd Otto Blome til Dänisch Nienhof († 1738).

Görtz havde hovedansvaret for, at fæstningen Tønning 1713 blev åbnet for den sv. general Stenbock. Kongen lod derfor s.å. hans halvdel af O. sekvestrere og skænkede den 1716 til kmh.

og viceadmiral Chr. Carl Gabel († 1748), der tillige købte Otto Blomes halvdel.

I skødet fra kongen fik han tilladelse til at kalde gden Gabelslykke samt til at lægge ladegden Hugget (se ndf.) under hovedgdstaksten. Gdens saml. hartk. udgjorde: hovedgdstakst ca. 54, bøndergods ca. 343 og tiender ca. 195 tdr. Allr. 1719 solgte Gabel O. tillige m. Enggård, Uggerslevgård m.m. for 136.400 rdl. og 1000 species-dukater til Jean Henri Huguetan, greve af Gyldensteen, som heraf 1720 opret. grevskabet Gyldensten (se s. 373).

Ved lensafløsningen 1922 forsvandt O. som gd., idet der af dens 156 ha afgaves 140 som udstykningsjord

JH

Litt.: Mogens Lebech i DSIHerreg. Ny Saml. II. 1945. 148-52. DLandbr. III. 1930. 655.

Hovedbyggn., en lang, rektangulær, høj bindingsværksbyggn., sandsynligvis fra 1600t., ligger på et terræn, der på alle sider skrånere mod de udtørrede vandgrave. Mod gd.siden har byggn. høj kælder og eet stoku., mod havesiden og ved gavlene to stoku., da kælderen p.gr. af det stærk skrånede terræn her er blevet til et fuldt stoku.

Oregård

Kældermurene, der sikkert stammer fra en ældre bygn., er omtr. een m. tykke, og det overliggende bjælkeklag består af svære, tætliggende egebjælker.

I det sydvestl. hjørne, isoleret fra den øvr. kælder, er et overhvalvet rum, til hvilket der for få år siden blev skaffet adgang fra det fri. Det overliggende ret høje stoku. har hvidkalkede mure og svært bindingsværks-tømmer med knægte; over det hviler det store, stejle tag, der er dækket af tegl. De brede og høje bindingsværksgavle er meget dekorative m. profilerede knægte tværs over gavlene i tagskæggets højde.

Hugget var en lille landsby under Ore birk på 2 gde, som fulgte med, da Poul von Ahlefeldt 1539 fik skøde på Oregård (se ovf.). De to gde (knap 18 tdr. hartk.) blev sen. sammenlagt til en ladedgd. under Oregård og fik ved dennes overdragelse til Chr. Carl Gabel 1716 tillagt hovedgdsfrihed, men skulle dog fortsat svare tiender. H. forblev under Oregård, da denne 1719 solgtes til grev Gyldensteen, og den blev 1720 indlemmet i det af denne opret. grevskab Gyldensten.

JH

Gyldensten hed tidl. Enggård (1409 Engardh). Den første kendte ejer af E. var hr. Niels Thomesen (Lunge?), der nævnes i et brev 1409, men da var død. Hans enke Marina nævnes 1411. E. ejedes derpå af rigsråden hr. Berneke (Detlev) Skinkel til Iversnæs (nu Wedellsborg) (†1418), som fulgtes af sønnerne Herman, der nævnes til E. 1443, og hr. Otte Skinkel († senest 1449).

En Ditlev Skinkel, der nævnes 1427 og formentlig var broder til de sidstn., synes også at have været medejer af E. Otte Skinkels datter Hilleborg Skinkel († 1494) bragte ved ægteskab gden til rigsråd hr. Knud Henriksen Gyldenstjerne († o. 1467). Deres datter Karen Gyldenstjerne († 1528) bragte den ved ægteskab til vøbn. Jørgen Daa († 1503), hvis 3. hustru hun var.

E. arvedes af sønnen Jesper Daa († 1562), men flere af hans søskende havde partier i den, bl.a. halvbroderen magister Knud (?) Daa, som opholdt sig på E. 1545. Jesper Daa havde været trolovet m. Birgitte Gøye, som dog siden ikke ville have ham og 1540 fik forbindelsen ophævet ved en universitetsdom.

1554 ægtede han Anne Andersdatter Friis til Gudumlund († tid-

ligst 1567), ved hvilken lejlighed han fik sine søskendes samtykke til at forbeholde sin vordende hustru E. m. mølle og gods for hendes livstid, hvorefter den skulle falde tilbage til hans rette arvinger. Skønt dette samtykke 1560 fik kgl. stadfastelse, rejste hans søster Sophie Daa, enke efter Otte Hvide til Hylderup, og hans svigerinde Anne Stigsdatter (Ulfeldt) († 1601), enke efter Jørgen Daa til Østrupgård, krav på E., og efter Anne Friis' død kom de indbyrdes i strid om gden.

Sophie Daa og Anne Stigsdatters egen søn Hans Daa († tidligst 1597) solgte 1575 E. til rigsråd Erik Rud til Fuglsang († 1577). Anne Stigsdatter havde imidlertid bemægtiget sig gden og ville ikke forlade den, skønt Erik Rud fik lovlig indførsel i den. 1578 befalede kongen derfor lensmanden på Nyborg slot Axel Viffert at indtage E, fængsle fru Anne og overlade gden til Erik Ruds søn Knud Rud († 1611) på dennes og medarvingers vegne.

Ved det endelige skifte ml. disse 1604 tilfaldt E. broderen Corfitz Rud til Sandholt († 1630), hvis datter Helwig Rud († 1638) ved ægteskab bragte den til lensmand på Hindsgavl, sen. rigsråd hr. Gregers Krabbe til Torstedlund († 1655).

Efter ham arvedes E. af datteren Birgitte Krabbe († 1685), som var g.m. sen gehejmeråd Oluf baron Rosenkrantz til Egholm († 1685), der ved et 1681 udgivet skrift m. angreb på enevælden pådrog sig en højesteretsdom på fortabelse af changer og hovedlod. Det sidste blev dog af kongen formidlet til en bøde på 20.000 rdl. For at kunne betale denne måtte han afhænge sine godser til svigersønnen Mogens Skeel til Fussingø († 1694), som 1689 solgte E. (hovedgdstakst 51 ½, bøndergods 291½ td. hartk.) til oberst Holger Rosenkrantz til Brusgård († 1704), der 1694 skødede den til ceremoni-mester, juristråd, sen. etatsråd Martin Conrad Berman von Ehrenschild († 1715), der 1695 købte Æbelø (se s. 356), 1696 af kongen fik skøde på Guldbjerg og Sandager kirker og 1703 erhvervede 2/3 af Harritslevgård (se s. 364). Han enke, Anna Margrethe v. Stöcken († 1732) skødede 1718 E. til overkrigskommisær, kmh. Chr. Carl Gabel († 1748), der på Fyn tillige ejede Kristiansdal (Dalum kloster, se s. 207), Oregård (Gabelslykke, se s. 368) og Uggerslevgård (se s. 347) m.m.

Ved kgl. Bevill. s.å. fik han sædegdsfrihed for 200 tdr. hartk. af sit

bøndergods og henlagde heraf 41 tdr. under E.
Ved købekontrakt af 23/11 1719 (skøde af 19/2 1720) overdrog Gabel E. samt Oregård og Uggerlevgård m. deres tilliggende for 136.400 rdl. og 1.000 species-dukater til den indvandrede franskmand Jean Henri Huguetan, rigsfriherre af Odyck, fra 1714 da. kmh. og 2/4 1717 optaget i den da. grevestand under navnet Gyldensteen († 1749).

Han fik 8/4 1720 sine fynske godser ophøjet til grevskabet Gyldensten (hovedgdstakst: E. ca. 94, Oregård ca. 71, Uggerlevgård ca. 52 tdr. hartk.; bønder-gods i alt ca. 2352 tdr. hartk.).

Hans datter Marguerite komtesse Gyldensteen († 1767) blev g.m. spanieren Don Antonio Casado Marquis de Monteleone, og deres datter Marguerite Maurice Françoise Isidore Casado de Monteleone († 1752), der 1742 havde ægtet kmh., sen. stiftamtmand og gehejmekonferensråd Eggert Christopher lensgreve Knuth til Knuthenborg († 1776), arvede ved morfaderens død G.

Hun fulgtes af sønnen, sen. stiftamtmand og gehejmeråd Johan Henrich greve Knuth († 1802). Da denne døde uden sønner, gik grevskabet over til datteren Constance Frederikke Henriette grevinde Knuth († 1827), der var 4 gange gift, 1. gang m. major kmh. Johan (Hans) Hartvig Ernst greve Bernstorff til Wotersen († 1791).

Hun købte 1804 Jerstrup (se s. 360), som hun indlemmede i grevskabet. Kort før sin død overdrog hun dette til sin søn af 1. Ægteskab, kmh. Andreas Erik Heinrich Ernst greve Bernstorff († 1837), der 1829 købte Harritslevgård og 1834 Sandagergård (se ndf.) og indlemmede dem i grevskabet.

Han fulgtes af sin søn af 1. ægteskab, kmh. Johan Hartvig Ernst greve Bernstorff-Gyldensteen († 1898), der solgte største delen af bøndergodset og uden større held forsøgte omfattende inddæmningsarbejder.

Hans søn, mecklenborg-schwerinsk kmh. og ceremonimester Hugo Kuno Georg lensgreve Bernstorff-Gyldensteen († 1934) overdrog 1919 grevskabet til sønnen, kmh. og hofjægerm. Erik Adolph Ernst lensgreve Bernstorff-Gyldensteen, som allr. fra 1913 havde G. i forpagtning.

Han afstod det 1954 til sønnen Carl Johan Friedrich Frantz

Hugo Mogens lensgreve Bernstorff-Gyldensteen, og der afgaves atter jord til udstykning.

I 1922 overgik grevskabet til fri ejendom. Det bestod da foruden de ovenn. hovedgde af Hugget (se s. 368) og avlsgden Eriksholm, i alt ca. 380 tdr. hartk. af alle slags, hvoraf fri jord ca. 327, skovskylld ca. 51, bøndergods ca. 2 tdr. hartk., i fideikommiskapitaler ca. 2.610.544 kr., i bankaktier 32.400 kr.

Det saml. jordtilliggende udgjorde 3.632 tdr. land samt ca. 1000 tdr. skov. Ved afløsningen afgaves Uggerslevgd., Oregd. og Hugget til udstykning, medens Jerstrup 1942 afstodes til en søn og Kristianslund 1951 til en datter. Godsarkiv LAF.

Litt.: William Norvin i DslHerreg. II. 1943. 539-51. DLandbr. III. 1930. 657-60. L. Bobé, G. Graae og Fr. Jürgensen West. Danske Len. 1916. 167-79.

I Fynske Hjemstavn 5. Årgang, 12. hæfte fra 1932 findes følgende interessante beskrivelse af skove og skovbrug i den del af Fyn hvor de omhandlede skove er beliggende:

Fynsk Hjemstavn. 5. Aargang. 12. Hæfte. December 1932.

*Frode Lund:
Fjellestenten ved Skaastrup Frihed.*

SKOVE OG SKOVBRUG I ORE SOGN AF FRODE LUND

De tre større Pletter Skov, som endnu staar tilbage i Ore Sogn, Skovby Herred, er Resterne af den mægtige sammenhængende Skov, som strakte sig fra Vigslev Sogn til Baaring Vig. Skoven var saa stor og tæt, »at Solen ikke kunde gennemtrænge dens Kroner, og Træerne stode saa tæt paa hinanden og deres grene vare saa indviklede, at man kunde krybe fra den ene Trætop til den anden;« og »Træstammerne i Ungskoven sluttede undertiden saa tæt til hinanden, at Jagthundene løbe i Klemme mellem samme.«) – En anden Skovstrækning skal have strakt sig lidt nordligere fra Hugget, »Skovstrup«, over Bogense, Harreslev, Nordskov, Særsløv, Askeby til Skamby. – Disse to mægtige Skove har endog mange Steder været forbundne med mellemløbende Krat, saa man næsten kunde betragte hele Skovby Herred for en stor Skov, deraf er Navnet Skovby utvivlsomt opstaaet.

Om disse gamle Skove haves kun faa historiske Oplysninger. I Egnens Tørvemoser finder man ofte Rester af de gamle Egekæmper, som segnede, og hist og her Knoglelevninger af Skovens Dyr. I Efteraaaret 1929 blev der saaledes ved Grøftegravning i Ore fremdraget en mægtig Elsdyrtaak. – Første Gang, Skove nævnes i Ore Sogn, er 1432. Da solgte Væbner Thomes Jul Uraskov, c: Ore Skov, til Eggert Frille, Hovedsmand paa Orebyrk; rimeligvis var Skoven ud-bredt over hele det nuværende Ore Sogn.

Man finder endnu inden for Skovene mange Steenavne, som vidner om Fortidsskove:

Oldsbanke, der nuværende Lærkehøj, har muligvis Navnet, fordi man har haft Svin gaaende paa Olden. Det kan ogsaa stamme fra et Personnavn).

Tykkeshøj nævnes af Vedel Simonsen, men Stedet kan ikke angives. Det er dannet af Tykke: Tykning, tæt Skov 2).

Skovhusgaarden ligger paa det Sted nær Stranden, hvor der før kun laa et lille Hus, som helt var omgivet af Skov.

Skovmøllen, ca. ½ km syd for Stranden, er oprindelig bygget som Vandmølle midt i det Skovparti, som omkring 1660 var et Vild-

nis saa tæt, at de svenske Soldater ikke turde vove sig dertil af Frygt for Overfald i Baghold.

I Nærheden ligger Skovløkke, et Kær, som blev opfyldt for faa Aar siden. En Ejendom ved Siden af har nu overtaget Navnet.

En Jordstrimmel fra Skaastrup Frihed mod Vejen til Hugget bærer ogsaa Navnet Skovløkke. Skoven her blev ryddet omkring 1880. Sognets nu-værende Hovedby Skaastrup hed 1435 Scowstrup af Skov 2).

Forreste Skovmark og Skovmarken under Skovmøllen er forlængst opdyrket.

Sneppehaven ved Mejlskov og Eskehaven i Skaastup By minder hver for sig om Skovbevoksning. Lidt syd for Skaastrup Frihed ligger to Ejendomme, Ellekæret og Skovhøj.

Foruden enkelte spredte Smaalunde er der som nævnt tre større Pletter Skov, som alle hører under Baroniet Gyldensteen.

(Man fortæller, at Bro Skov i Brænderup Sogn engang blev vundet til Gyldensteen i Kortspil).

Længst mod Nord, helt ud til Strandkanten, ligger Nyhave, nær Sognets vestlige Udkant Skaastrup Frihed og længst mod Syd Mejlskoven – Mellemskoven (altsaa i Forhold til Bro Skov og Skaastrup Frihed).

Særlig Mejlskov har gennem de senere Aar været stærkt angrebet af Øksen. Paa Vestsiden ser man den Dag i Dag tre – maaske flere – tydelige Brandpletter ca. 5 m i Tværmaal; talrige Trækulsstykker beviser, at her har man brændt Trækul af Bøgetræ. En af Markerne paa denne Side Skoven bærer endnu Navnet Mørke Bøge, en Hentydning til daværende Bøges Størrelse.

Skovtyveri var førhen meget almindeligt, ofte ud fra den Betragtning, at blot man ikke blev hugget paa fersk Gerning, var der ikke noget særligt ondt ved sligt, for »de andre« var ikke bedre! Mange hentede det aarlige Forbrug af Brænde eller Egetømmer til Bindingsværk i Nybygninger. Murer Jørg. Jørgensens Ejendom i Ørbæk og fhv. Gmd. Knud Niensens Gaad (nu et jordløst Hus) i Skaastrup er saaledes udelukkende opført af Egetræ, der er stjaalet i Mejlskov – i Reglen om Natten.

Det kunde dog ende med en Afsløring – og Afklapsning. Sognets gamle Skoleprotokol giver et Eksempel: Gmd. Anders Christoffer-

sen i Tofte, som i Greuskabets Skove have gjort sit skyldig i Tyveri, har herfor 1810 maattet bøde til »Ore Skoles Undervisnings Casse 10 Rdl.,« en stor Sum i de Dage.

Det er sikkert betegnende, at det yderste Hjørne af Mejlskoven hedder Tyvekrog; her foregik Uvæsenet mest uforstyrret.

Konerne i Skaastrupgaardene kom mere ærligt til Bøgebrænde. Der bestod nemlig en Aftale mellem dem og Naadigfruen paa Gyldensten, at de hver maatte udtage en Bøg fra to Smaahøje i Nærheden af den nuværende Skovfogedbolig for det bestemte Spindearbejde, de til Gengæld maatte yde hver Vinter. Højene hedder derfor Spindehøjene.

Hans Kristian Eskekilde, som er født 1864, har været Skov-arbejder i Skaastrup Frihed fra 1892 til 1912 og har derfor nøje Kendskab til denne Skov. Fra ham stammer efterfølgende Oplysninger. Arbejdsholdet bestod af 5 eller 6 Mand. Daglønnen var dengang 1,33 Kr. om Vinteren og 1,44 Kr. hen paa Foraaret. I August steg den til 2 Kr. Naar der om Vinteren skulde fældes Træ til Auktion eller Godssets eget Brug, kunde Skov-mændene tjene lidt mere ved Akkord. Der blev nemlig givet 50 Øre for at lægge en Risbunke; der maatte altsaa hænges i for at opnaa større Dagløn. Greuskabet tjente ikke selv meget, idet Salgsprisen laa omkring 60-70 Øre pr. Risbunke.

Der var dengang saa mægtige Bøge, at Skovsaven vanskeligt kunde trækkes gennem det tykkeste Sted. De glatte Bøgekævler blev maalt op i 6 Alens Længde og solgt som Gavntømmer til Træsko- og Hjulmænd.

Ved Pinsetid, naar Saften var gaaet i Egetræerne, blev de fældet og Barken flanset af ved Hjælp af et Barkjern, det lignede et stort Stemmejern med svært Skæft. Naar man blot havde faaet den første Stribe hugget løs, gik Resten lettere fra Haanden. Barkstykkerne blev stillet op mod et primitivt Stakit paa en solrig Plet, saa de hurtigere kunde tørre. Der blev Barken staaende en Maanedes Tid, hvorefter Garverne fra Bogense købte den.

Stammer, som skulde saves til Planke, blev slæbt hen til Tømmerhuset, hvor der var indrettet en Savegrav til Formaalet. Arbejdet med Udsavningen blev ledet af en Tømrer. Naar Plankerne var udsavet, blev de oplagret i Tømmerhuset. Dette maleriske gamle,

solide Hus – straatakt og med Halmvægge – laa indtil for faa Aar siden i de skønneste Omgivelser. 1927 segnede imidlertid de store Bøge (hosstaaende Billedes Baggrund), og Aaret efter solgtes selve Bygningen for 60 Kr. – til Nedrivning! – I Tømmerhuset opbeva- redes ogsaa de krogede Egegrene, som blev afkortet til »Kragetræer«). Gyldensteens Forpagtere kunde hvert Aar frit hente, hvad der skulde bruges paa Gaardene.

Efter første Auktion fik en Arbejder i Holdet Beskæftigelse med at kontrollere Skovvognene, der kom efter Brænde. Intet maatte køres bort, før det var betalt. Hvis en Skovarbejder var kommen lidt til Skade, kunde han være sikker paa at faa denne Bestilling.

Naar Vinterskovningen var tilendebragt, blev der Travlhed med at plante nye Træer paa de aabne Pletter. Ofte deltog »Fruentim- merne« i dette Arbejde for en Dagløn af 1 Kr. – I Skoven var der 3 Planteskoler, hvorfra de unge Træer hentedes. – Sommeren igennem var der et stort Arbejde med at holde disse Pletter i Or- den. Skovmændene havde Akkord næsten hver Sommer: 25-30 Kr. pr. Plet.

Hen paa Sommeren blev der Tid til at oprense de mange dybe Grøfter, der gennemkrydser Skoven.

Nogle Aar blev Hejrerne saa talrige, at Egetræerne omkring Re- dekolonierne var ved at gaa ud af den stærke Gødning, der faldt ned fra Toppen.

Derfor blev Skovmændene sat til at rive Rederne ned fra de gamle Træer – og knække Halsen paa eventuel Yngel; for »di yngl da saa mø gryusaamt«. – »De sorte Krager«) blev ogsaa en saadan Plage, Grevskabet gav almindelig Dagløn til enhver, som vilde ar- bejde systematisk paa at nedrive deres Reder. Dengang var H. K. Eskekilde ung og ivrig efter at entre ud i Træernes spinkle Grene, hvor Rederne var.

Om Efteraaret, naar Birke- og Ahornfrø var modent, skulde det plukkes til Udsæd i Planteskolerne. Bøgefrø fik man ved at bortfe- je Blade og Kviste paa Skovvejen under de mest rigtbærende store Bøge. Naar Stormen havde rystet Bogene ned, blev de fejjet sam- men og rensat til at saa. Man sagde, at der hvert syvende Aar blev særlig meget Bog.

Aarets store Begivenhed var Klapjagten om Efteraaret. Skovmæn-

Frode Lund:

Tømmerhuset i Skaastrup Frihed.

dene var paa mange Maader Deltagere. »Skydebanerne« skulde renses for udhængende Grene før Jagten, saa Udsigten var fri for Jægerne. Den gamle Grev Hans Bernstorff havde selv Plads ved »Grevens Bøg«, hvorfra der kunde skydes ud ad 3 veje. Denne mægtige Bøg, der nu fredes, deler sig ved Roden i 3 Stammer; de 2 vokser igen sammen ca. 10 m over Jorden.

Før Røvejagten maatte Skovmændene finde Røvehulernes Indgange ved Dagslys. Hvis man faldt nogle under Granerne, blev der bundet Halmtotter i Trærnes nederste Grene; saa kunde man igen finde Stederne, naar man kom med Lygter om Aftenen ved Titiden for at stoppe Hullerne med Risknipper. Man regnede nemlig med, at Mikkel paa dette Tidspunkt var taget paa Jagt.

Under Klapjagten var Skovmændene Klappere.

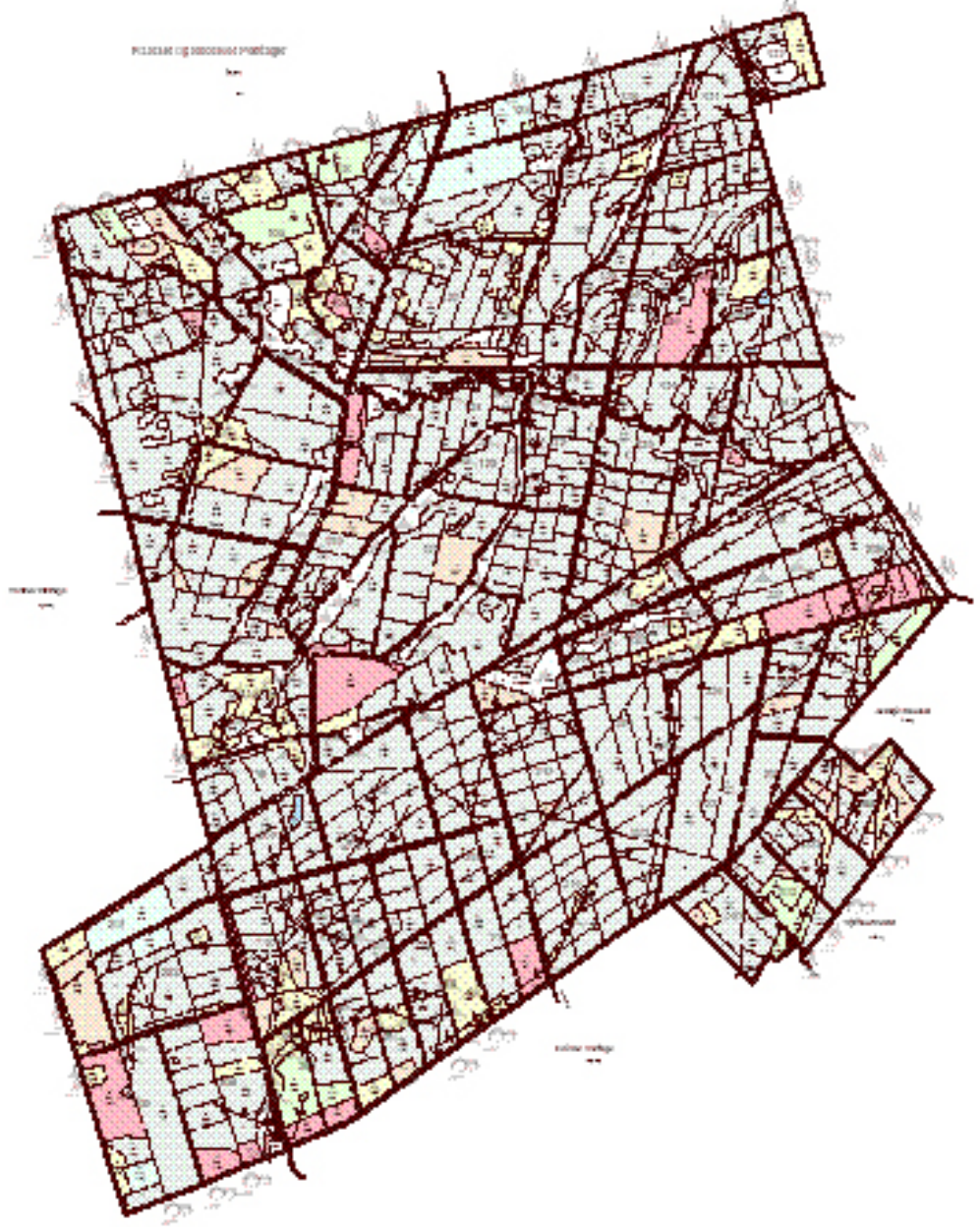
Under det daglige Skovarbejde holdtes Spisepauser i Tømmerhuset, hvis Arbejdsstedet var der i Nærheden. Ellers brugte man et af H. K. Eskekilde særlig konstrueret Hus. Det var et lille kvadratisk sammentømret Stativ af Lægter, 4 m² i Bundfladen. Vægge og Tag var tækket med Halm, som blev tigget paa Hugget. »Indboet« bestod af et Par tilsømmede Brædder, der tjente som Siddeplads. Her var kun kneben Plads, men altid Læ og Tørvejr. Paa »Husets« 2 Sider var der slaaet 2 Bærestænger, der ragede saa langt udenfor, at 4 Mænd kunde løfte Skuret, naar det skulde transporteres hen til et andet Arbejdssted. Skovmændene var nemlig nødt til at arbejde i Skoven i al Slags Vejr for Daglønnens Skyld.

Det daglige Slid fik af og til en Afbrydelse ved en eller anden munter Spøg, som alle i Holdet var Deltagere i. Den gamle Skovfoged Nielsen var altid oplagt og opfindsom. Da H. K. Eskekilde plantede Blodbøgen ved Tømmerhuset, blev der Anledning til en lille »Fest«, hvor Skovfogeden lagde en Femøre i Plantehullet. Manglede der Snapseglass, kunde en Flaske med Bunden i Vejret bruges, der skænkedes saa i den hvælvede Bund. Skovfoged Nielsen havde et svært Held til at faa Skovmændene til at indgaa Væddemaal – i Reglen om Brændevin. Engang blev han dog narret. Skovmændene havde købt en Flaske Brændevin og gemt den i en Grøft i Skoven ca. 200 Alen fra Arbejdsstedet. Da Nielsen kom, var der en, der pralede af, hvor hurtigt Niels Larsen kunde løbe. Nielsen tilbød øjeblikkelig en Flaske Brændevin, hvis han kunde

hente den hos Høkeren i Løbet af et Kvarter. Han stak i Rend – og gemte sig ved Flasken. Lidt senere sagde en af Skovmændene højt – da Niels Larsen ikke havde Ur med –: »Saa, nu er der kun 3 Minutter tilbage!« Niels Larsen for nu frem og kastede sig hæsblæsende paa Jorden, idet han vred sig af »Overanstrengelse«. »Du æ lyne mæ i Kal, Niels Lausen!« udbrød Skovfogeden forbløffet.

Poulsker Plantage

Om skovene på Bornholm fortælles der i gamle optegnelser fra 1670-82 om hvert eneste sogn, hvor der findes skove. Hvad der står om skovene deri er meget trøstesløst, i de fleste sogne er de forhuggede, ”duer kun til Brændsel”, og ”derudi ej befindes noget synderligt ”Bygnings Timmer””. I ”Poulsker” og ”Perscher” findes ”ej nogle Skouve her i Sognet, enten til Brændsel eller Bygnings Timmer”.

I 1756 skriver Laurids Thura blandt andet om skovene på Bornholm:

”Dog findes nu adskillige på Landet, som gjør sig al Flid med igjen at opelske de forhuggede Skove, som visselig i Fremtiden vil blive til Nytte og Tarv”.

Skovgaard fortættter 1804,

”Skove har i forrige Tider været betydelige, men formedels Folkemængdens Forøgelse, og den deraf flydende Agerdyrknings Udbredelse, saavel som ogsaa formedelst slet Omgang med dem, ere de blevet meget forringede, og bliver det mere Dag for Dag, saa meget mere som Faa eller Ingen, lægger med Flid Vind paa at ophjælpe igjen de forhuggede, eller opelske hidtil forsømte Skove”.

I Krigsministeriets arkiv findes en indberetning, 1813-14, fra daværende Kommandant på Bornholm, V. Salchow, der blandt andet skriver:

”maaske de store Plantager i den ”Kongelige Almindinge-Skov”, naar de fortsættes og lykkes, med Tiden allene kunne give Balance mellem Forraad og Forbrug for Landet”.

Raivert og Garlieb skriver i 1815:

”at en Ejer af en af Brændesgaardene havde været en ”Skovelsker”, en sjelden Ting her paa Landet, og plantet mange Træer. Da der ingen Træer findes i Poulsker, havde den nuværende Præst, Mahler, derfor anlagt bag sin Bolig, en Planteskole med Ask, Birk og Bøg m.m.

Baggrunden for tilplantningen af Poulsker Plantage (oprindeligt både Bodilsker og Poulsker Plantager) skal findes i ophævelsen af "Fællesskabet i 1832" og "Ordningen af Lyngsagen 1866", hvori det blev vedtaget at 4.227 tdr. land af Højlyngen, fordelt på 13 Kommuner, skulle indtages til skovplantningen. Kultiveringens begyndte 1868.

I Illustreret Tidende, 1891, skriver A. T. 1) ganske interessant om Ophævelsen af Fællesskabet paa Bornholm. Restriktionerne af 30. Maj 1832 gik ud paa Ophævelsen af Fællesskabet. F. Eks. Fællesskabet i Udmarks-jorden var i Højlyngen saaledes: Kongen var Ejer, men Bornholms Indvaanere var Brugere. Den 25. Maj 1842 bestemtes bl. a.: Af Kongens Andel udlagdes 4300 Td. L. til Skovs Opelskning – deraf ca. 24 Td. L. i Forbindelse med Almindingen, som tillige med Strandskoven i Rø, samt nogle mindre, for det Almene vigtige Strækninger, fra Begyndelsen vare udtagne fra Delingen – og 400 Td. L. øst for Almindingen udlagdes til Udbyggerlodder.

Resten ca. 4800 Td. L. skulde i Forening med Bornholmernes ca. 11,500 Td. L. efter speciel Taxation for offentlig Regning fordeles paa samtlige Sogne i Forhold til deres Hartkorn, saaledes at 3/10 skulde anses som tilhørende Kongen og 7/10 skulde anses som tilhørende Indvaanerne. Men som et Bidrag til at befordre og læmpe den specielle Udskiftning skjænkede Kongen imidlertid 1/3 af sin Andel til Sognene, som i øvrigt selv skulde bekoste deres Udmarkers specielle Deling. I Overensstemmelse hermed blev Udskiftningen mellem Sognene nu gennemført ved offentlig Foranstaltning, og dette Arbejde tilendebragt 1848.

Det varede imidlertid længe, inden der faldt Ro over Gemytterne, Jordan tilfaldt dem, der i Forvejen havde Jord, Husmændene og Udflytterne var glemte, først i September 1866 faldt det Hele til Ro, efter forskellige Forhandlinger. En vigtig Bestemmelse var, at en Del af det til Kommunerne overladte Areal skulde beplantes med Skov. I Olsker og Rø blev der ikke Skovplantning, da der ikke tilfaldt Kommunen nogen Jord, i Ibsker (Paradis- og Helleds-Bakkerne) blev Harkornsejerne og Husmændene enige om, at de sidste skulde have 500 Td. L. med den Forpligtelse at beplante 5 Td. L.

Note:

1) Efter Oplysning fra Bibliotekar ved Universitets Biblioteket. Fr. Birket-Smith, er A. T. vistnok Alexander Thorsøe.

hvert Aar. De Sogne, hvor den meste Skovplantning fandt Sted, ligger samlede fra Almindingen til Sydøstkysten, i en Strækning af et Par Mil, og denne Del af Landet vil snart faa et helt forandret Udseende. Det Sogn, som beplantede mindst, var Knudsker, nemlig 100 Td. L. med 5 Td. L. hvert Aar, og det som plantede mest, var Poulsker, nemlig 690 Td. L. med 6 Td. L. hvert Aar. Derefter Pedersker, Bodilsker og Aaker med henholdsvis 626, 550, 482 Td. L. med 5, 10, 10 Td. L. aarlig.

Der er således en særlig baggrund for tilplantningen af det, der i dag benævnes Poulsker Plantage, og det var også med henvisning hertil, at folkelige kræfter på øen, i perioden forud for salget i 1991, forsøgte at forhindre dette med henvisning til spørgsmålet om det var lovligt for Nexø Kommune overhovedet at sælge.

Man havde dog også først, som det fremgår af nedenstående annonce fra 2. og 6. oktober 1990, forsøgt at sælge ejendommene til et lokalt aktie- eller anparts-selskab. Dette forsøg mislykkedes dog, (se bilag 1).

Sagen om salget var også forelagt ombudsmanden til udtalelse, inden det endelige salg fandt sted.

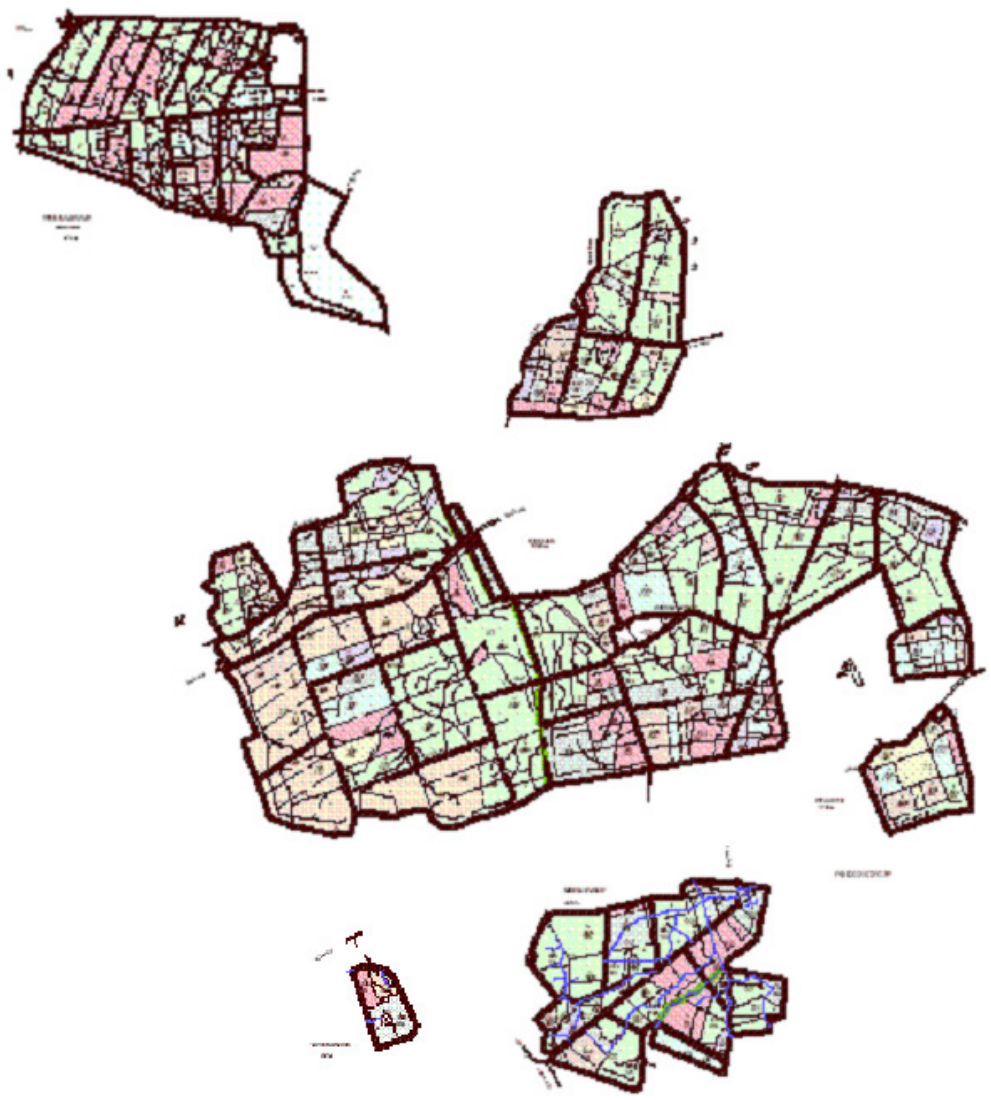
Ejendommene var imens de var i kommunal besiddelse forvaltet under Bornholms Skovdyrkerforening. Her opstod også et problem i forbindelse med handlen, idet det ville true jobbet som konsulent i Skovdyrkerforeningen, såfremt Skov-Sam overdrog forvaltningen til Hedeselskabet, således som det var sket for de øvrige ejendomme under Skov-Sam.

Dette problem løstes ved, at Skov-Sam fortsatte med det hidtidige tilhørsforhold til Skovdyrkerforeningen i nogle år, inden Hedeselskabet fuldt overtog forvaltningen.

Fra Nexø Kommune erhvervedes 66 ha og samtidig købes fra private arealerne Apotekerskoven (11 ha) og Gadegaardsskoven (16 ha).

Poulsker Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1991.

Pederstrup Skov

Pederstrup Skov under Skovselskabet af samme navn består af følgende skove :

Bøgeskoven	94 ha
Lindet Skov	31 ha
Rosningen	213 ha
Stryhn Skov	11 ha
Tasken	46 ha
Vandmølleskoven	4 ha

Skov-Sam har i 1996 erhvervet skovene af dødsboet efter godsejer Erik Højgaard.

Pederstrup Gods indtager i dansk skovbrugs historie en særlig plads. Ejendommen var engang sammen med Christianssæde ejet af C. D. F. Reventlow (Christian Ditlev Frederik greve Reventlow (1748-1827)), benævnt som den nobleste stats-mand, Danmark har fostret. Hans arbejde for et forbedret skovbrug

Fig. 4. Map from about 1800 of the forests near Pederstrup. Scale about 1:31,000.

In the forests south and west of the manor house the division into sections of about 14 acres each is seen.

i Danmark gav ham tilnavnet dansk skovbrugs fader. En del af de grundige personlige studier, der ligger til grund for hans berømte afhandling ”Forslag til en forbedret Skovdrift grundet paa Undersøgelser over Træernes Vegetation i Danmark og Slesvigs Skove” er udført i skovene under Pederstrup. (se bilag 1)

C. D. F. Reventlow stod ikke alene for de store landboreformer sidst i 1700 tallet, men også for landets første skovlov i 1805 på hvis idegrundlag man stadig bygger dansk skovlovgivning på.

Ejerskabet af Pederstrup Skovene helt op til den sidste ejer inden Skov-Sam's køb er beskrevet af Trap Danmark IV:

Pederstrup er opstået af landsbyen Pederstrup, der nævnes første gang 1354, da broder Esbern, prior i Halstedkloster, og hele konventet smst. skødede og oplod Vald. Atterdag alt deres gods i Pederstrup, Vesterborg so., i Nordlunde og Birket med alt tilliggende, hvilket gods drosten hr. Laurids Jensen (Panter) († 1340) havde givet klosteret for sin sjæls salighed.

P. blev derefter et len under kronen. Under kong Oluf blev det pantsat til Rikman van der Lancken, fra hvem det sen. med sa. konges tilladelse blev indløst af hr. Henrik Parow, der faldt i slaget ved Åsle 1389.

1410 indløste hr. Jens Rud på dronn. Margretes vegne P. for 300 lodige mark fra hr. Peder Walkendorffs hustru, og s.å. fik hr. Jens Grim († tidligst 1442) P. og Krønge i forlening af kong Erik og dronn. Margrete. 1502 var hr. Markvard Rønnow († 1506) forlenet med P. birk, sen. hr. Hans Walkendorffs enke, fru Ingeborg Jakobsdatter Reventlow, Roluf Madsen og 1524-55 Mikkel Brockenhuus († 1555). Derpå fulgte sønnen Jakob Brockenhuus († 1577) og efter ham Otto Galskyt († 1575) til 1568, da lenet overdroges til Ludvig Munk.

1576 mageskiftede kronen P. mod Stadager (nu Vennerslund) til Lave Venstermand († 1587), der fulgtes af sine brødre Knud Venstermand († 1660) og Morten Venstermand († 1610). Hans enke Anne Galt bragte ved nyt ægteskab 1616 P. til Falk Brahe († 1625), som mod pant i P. lånte penge af Holger Rosenkrantz

»den lærde« († 1642), der efter Falk Brahes død solgte P. til Hans Grabow til Simlegård († 1625). Også Knud Venstermands datter Kirsten Venstermand († 1619), g.m. Jørgen Grubbe († 1626), synes efter 1610 at have ejet en part i P.

Hans Grabow fulgtes af sønnen Joachim Grabow († 1634), hvis søn Hans Johan Grabow 1657 solgte P. til kongens staldmester Hans Wilhelm von Harstall († 1666). 1673 skødede (hans søn?) Hans Friderich von Harstall P. til Cai Rumohr († 1714), hofmester hos Anna Sophie, kurprinsesse af Sachsen.

1681 (?) købtes P. afrentemester, gehejmeråd Heinrich von Stöcken († 1681), hvis datter Abigael Marie († 1714) 1678 ægtede overrentemester, kammerråd, sen. gehejmeråd Peder von Brandt († 1701), der 1684 udkøbte hustruens medarvinger i P. (ca 31 tdr. hartk. hovedgdstakst), som han udvidede stærkt. 1685 fik han af kronen gavebrev på i alt 86 tdr. hartk. bøndergods m. tilladelse til at lægge det under P.s hovedgdstakst og 1686 gavebrev på jus patronatus samt tiender og jord til kirkerne i Hornslunde, Vesterborg, Nordlunde og Birket. Endv. købte han selv mange gde og 1686 forsynede han P. med en ny hovedbyggn., ligesom han oprettede ladegden Skelstofte (se ndf.).

Efter hans død styredes godset af enken, fra 1702 hofmesterinde for kronprins Chr. (VI), indtil sønnen, sen. schoutbynacht Henrik Brandt († 1733) blev myndig. Han solgte 1725 P. m. Skelstofte (hovedgdstakst ca. 122, bøndergods 707 og tiender ca. 347 tdr. hartk.) til Chr. Ditlev greve Reventlow († 1738), der sen. lagde den under sit 1729 oprettede grevskab Christiansborg (fra 1741 Kristianssæde, se s. 833).

P. var derefter bortforpagtet, indtil under statsminister Chr. Ditlev Fr. Reventlow († 1827), der lod hovedbyggn. ombygge (se ndf.), blev gjort til grevskabets hovedsæde. 1924 overgik grevskabet til fri ejendom, og fra P. blev afgivet ca. 24 tdr. hartk. (250 ha) udstykningsjord. Da Chr. Einar Ferdinand Ludvig Eduard lensgreve Reventlow var død 1929 uden at efterlade sig sønner, besluttede familien at afhænde de loll. besiddelser.

1935 solgte dødsboet P. avlsgd. til nuv. ejer J. E. Nielsen, medens hovedbyggn. og parken 1938 af enken, L. M. lensgrevinde Reventlow, f. Haugwitz Hardenberg Reventlow, solgtes til en komité,

der ved en landsindsamling havde tilvejebragt midler til købet og til indretningen af Reventlow-Museet, Pederstrup, til minde om C. D. F. Reventlow (se ndf.). Efter at hovedbyggn. var ført tilbage til den skikkelse, som Reventlow havde givet den, åbnedes museet 1940.

Skovene solgtes 1939 til civilingeniør K. Højgaard, der 1954 solgte dem til sin søn Erik H. – Godsarkiv på P.

JH

Hovedbyggn. I st. f. den bygn. af bindingsværk i to stokv., som 1686 opførtes af P. Brandt, byggedes 1813-22 en hovedbyggn. efter tegning af C. F. Hansen, dog med anvendelse af ældre bygningsdele (de hvælvede kældre); det var en længe i eet stokv. m. fremspringende midtparti. Den enkle empirebyggn. fik 1859-60 en meget omfattende udvidelse ved F. Meldahl, idet der opførtes fløje i n. og s. samt to runde tårne m. spir i fr. borgstil – et af de tidligste eksempler på den arkitektoniske historicisme. Disse tilbygninger fjernedes 1938-40 (arkt. Viggo Sten Møller), og C. F. Hansens bygn. restaureredes og indrettedes som et Reventlow-Museum.

JJ

Pederstrup
set fra sydøst.

I Reventlowparken, der åbnedes for publikum 1939, er rejst mindesmærke for Ferdinand Carl Otto lensgreve R. († 1875) samt for Ludvig greve Reventlow, der blev henrettet af tyskerne 1945 (udf. af M. Koch). – I de gl. udbyggn. findes mødesal og sommerrestaurant, i den tidl. godsforvalterbol. kostskoleafd., og forstanderbol. for Horslunde realskole (se s. 773).

Reventlow-Museet på Pederstrup, om hvis oprettelse se ovf., tilstræber dels at samle og opbevare minder om statsminister Chr. D. F. lensgreve Reventlow († 1827), dels i kunstnerisk form at give et helhedsbillede af de store landboreformers tid. Museet rummer derfor dels personlige minder om statsministeren, hans dagbøger, ordenstegn, adsk. dokumenter, dels malerier, skulptur og tegninger med personlig el. lokal tilslutning til ham og hans tid, møbler og kunstgenstande. Af billedhuggere er bl.a. repræsenteret P. Gianelli, Thorvaldsen og H. W. Bissen, af malere Denner, Hörner, St. Torelli, Peder Als, Jens Juel, C. A. Lorentzen, E. Pauelsen, Nic. Wolff, Hans Hansen, C. A. Jensen, af tegnere H. Plötz.

PE

Trævæksten i Pederstrup Skovene har fra tid til anden været beskrevet i den forstlige litteratur, således nævner Chr. Vaupell i sit berømte værk "De danske Skove fra 1863" :

I Pederstrup Bøgeskov findes en Eg, som er 21 Fod i Omfang. I Dansk Skovforenings Tidsskrift har man haft et par artikler om gamle ege på Pederstrup og Christianssæde.

Tidligere statsskovrider Just Holten (1894-1965) skriver i sin artikel fra 1919 om emnet blandt andet:

Pederstrup Skovene er ikke så rige på store ege som Christianssæde Skovene. Men i »Bøgeskoven« står dog nogle smukke eksemplarer, og her findes grevskabets største, helt friske eg.

Denne, som kaldes »Pederstrupegen«, står i det nordøstre hjørne af skoven nær ved godsforvalterboligen. Dens omfang er 687 cm og højden 21.0 m. Sydligere, nær skoven østlige udkant, står »Ugleegen«, som er 569 cm i omkreds. Den er noget hul og kronen er reduceret. »Det fortælles at statsminister C. D. F. Reventlow, engang ville vise dette træ ud, men skånede det da han så en ugle flyve derfra«.

Ugleegen er i denne artikel fra forfatteren anslået til 371 år, men kan med rimelighed anses for ældre.

*Fig. 5. »Pederstrupegen«. (En stor Gren er nylig amputeret.)
J. A. N. fot.*

Den betydeligste Skikkelse i den danske Skovbrug omkring Aar 1800 er ubetinget den tidlævnte Christian Ditlev Frederik Reventlow (1748-1827).

Udgaaet fra en af Landets første Adelsfamilier opvoxede han i en Tid, da nyere og friere Ideer brøde frem paa alle aandelige Omraader og derved forberedte Omvæltninger i det praktiske Liv, saa store som man ikke havde set dem i lange Tider.

Den unge Reventlow stængede ikke Døren for det Ny; efter at have

faaet en omhyggelig Uddannelse i Altona og paa Sorø Akademi drog han, der ved et fornuftigt Opdragelsessystem var bleven ligesaa sund og stærk, som han tidligere havde været svagelig, til Udlandet.

Her færdedes han nu i 5 Aar sammen med sin Broder Johan Ludvig og deres udmærkede Hovmester, Lægen Carl Wendt; snart studerede han saa reale Fag som Mathematik og Teknologi, snart var det filosofiske og filantropiske Lærdomme, der optog hans Tid, og samtidig med, at han lod sig paavirke af Rousseaus Lære om de naturlige Menneskes Ret overfor den forfinede Overkultur, eller af Montesquieus frisindede politiske Anskuelse, fik han i Tyskland, Schweiz, Italien, Frankrig og England rig Leilighed til at se Virkningerne af de forskjellige Regjeringsystemer og Først og Fremmest, hvilken Lykke en forholdsvis fri og velhavende Landsbefolkning som den engelske var for en Stat.

Han saa, hvad der kunde udrettes ved Reformer i Landbrug, Skovbrug, Handel og Industri, og Faa have vel høstet saa rigt et Udbytte af Udenlandsreise som de to Brødre Reventlow. Deres Hjemkomst fandt Sted kort efter, at Struensee var styrtet, og Tiden var neppe heldig for den, der vilde betræde den administrative Løbebane og var greben af Tidens frie Meninger; Reventlow reiste derfor en Tid til Norge og satte sig grundig ind i dette Lands Forhold, særlig Bjergværksdriften, Noget det senere paa mange Maader kom ham til Nytte.

Efter sin Hjemkomst traadte han 1774 ind i Statstjenesten, og næste Aar overtog han Grevskabet Christianssæde paa Lolland, hvor han strax gav sig i Lag med at ophæve Fælledskabet, forbedre Driften af Hovedgaardene, bygge Skoler o. s. v. Da Kronprins Frederik 1784 traadte i Spidsen for Stats-styrelsen, blev Reventlow 1ste Deputeret eller, som det senere hed, Præsident i Rentekammeret og blev saaledes en af Hovedpersonerne i denne glimrende Periode af vor indre Historie, da de bedste af Godseierne sammen med Embedsstanden og støttede af den offentlige Mening gik til Kamp mod indgroet Fordom og Egennytte hos „Proprietairerne“ af den gamle Skole, mod Bøndernes Sløvhed og Mangel paa Forstaaelse af Reformernes Betydning, mod de urimelige Baand paa Handel og Omsætning og mod Slapheden i Administrationen.

Enhver kjender Grundtrækkene af disse Reformer, som det vilde

føre os altfor langt her at gaa videre ind paa, saa meget mere som det ikke kunde ske, uden at vi tillige underkastede dem en nærmere Kritik og søgte at besvare det Spørgsmaal, om ikke den følgende Tids Forfattere, grebne af Begeistring over det Ny, have afmalet Fortiden værre, end den var, og set for lyst paa Reformerne og deres Virkninger.

For Opfattelsen af Reventlows Person har hans Deltagelse i disse Arbejder den Betydning, at den viser hans overordenlige Arbeidsevne, der tillod ham at følge med og ofte at lede Fremskridtet paa næsten alle borgerlige Omraader, samtidig med at han tog Del i religiøse Stridigheder og fik Tid til at give sig af med Gods-bestyrelse og Skovbrug.

Som Chef for Rentekammeret laa det nær for Reventlow at tage sig af Statens Skove, og han var da ogsaa Sjælen i den livlige Virksomhed, som ovenfor er beskrevet; han bereiste jevnlig Distrikterne og synes endogsaa at have faaet Tid til at beskæftige sig med de mindste Enkeltheder; der er neppe nogen Tvivl om, at de Grundsatninger, som Rentekammeret fremsætter i 1804 i Slutningen af Planen, ogsaa skyldes Reventlow, om hvis senere Værker de minde stærkt, og paa lignende Maade forholder det sig med de mange Undersøgelser og Forsøg, man anstillede i Statsskovene.

Det er maaske hans største Fortjeneste, at han stadig peger hen paa lagttagelser og Forsøg som de vigtigste Kilder til Erhvervelse af forstlig Kundskab. En stor Mængde af de Maalinger, der bleve udførte i Statens og private Skove, findes i hans „Forslag til en forbedret Skovdrift“, og Kammeret, d. v. s. Reventlow, har selv givet Ordre til Udførelsen af Arbejderne, ofte desuden Anvisning paa den Fremgangsmaade, man skal følge; saaledes faa Skovriderne 1803 Ordre til i Stedet for Pergaments-maalbaand at anvende en nærmere beskrevet Jernklub.

De Forsøg, som Reventlow opfordrer Skovbrugerne til at foretage med Plantninger i forskellig Afstand, paabydes 1809 udførte paa det anselige Areal 30 Tdr. Land i Statens Skove; lignende Paralleler kunne paavises for Skovbenyttelsens, Planlægningens og især for Gjennemhugningens Vedkommende. Den Beskedenhed, der prægede Reventlow, tillod ham vel ikke at paatvinge Statens Skovbrugere sine fra det Almindelige stærkt afvigende Anskuelser paa

sidstnævnte Omraade, og skjønt han efterhaanden fik indsamlet en anseelig Mængde Erfaringsresultater, anbefaler han til det Sidste at anstille sammenlignende Undersøgelser; men man kan dog vist spore hans Indflydelse i de gjentagne Paabud om en bedre Gjennembugning af de Langenske Plantager, hvis Mangler i denne Henseende han omtaler i „Forslag til en forbedret Skovdrift“. Reventlow forsømte ikke at lære, hvad læres kunde, af den blomstrende tyske Forstlitteratur, men hans alsidige Uddannelse og stærke Læggen Vægt paa Iagt-tagelsens Betydning i Skovbruget maatte tidlig bringe ham i Opposition til de mange tyske Forfattere, der kun alt for meget byggede deres Systemer paa Spekulation og saaledes mangan Gang kom i Modstrid med den Virkelighed, med hvilken de ikke beskjeftigede sig tilstrækkelig.

I Pederstrup Bibliothek, hvor der findes en stor Mængde Bøger, som have tilhørt Reventlow, har man god Leilighed til at studere hans sande Mening, som han i Marginen af Forfatternes Værker har nedskrevet mere uforbeholdent, end man nu engang fremsætter den Slags Ting offentlig. Bedst gaar det hans Yndlingsforfattere, Franskmanden du Hamel og Englænderen Evelyn, i hvis berømte „Silva“ har han tilføiet „Hvem der vil dyrke Forstvidenskaben, han læse Evelyn og Du Hamel. Begge øste med filosofisk Aand deres Kundskaber ud af rigtig anstillede Erfaringer. Hos dem findes mere Kundskab end i alle siden vidtløftig udførte Forstsystemer, som mere berige Forfattere og Boghandlere end Læserne.“

Hvor Burgsdorf, der gjentagne Gange faar Anmærkning paa Grund af Praleri, omtaler Skovkultur paa Sandflugtsstrækninger, tilføier Reventlow „Forfatteren har intet Begreb om Sandkultur...; man læse i Stedet, hvad Professor Viborg har skrevet.“ Cramers Overholdsdrift, der minder om v. Langens, gaar heller ikke Ram forbi, og Liebhaber, som uden Bevis fremsætter følgende Paastand „Das Wachsthum des auf einem flachen Boden stehenden Baumes nimmt aber beinahe jährlich in dem Verhältnisse ab, wie die Glieder in einer arithmetischen Progression abnehmen, deren erstes Glied die Tiefe des Saftkessels ist, welche erforderlich, bis de Wurzeln die feste Schichte erreichen, und deren Exponent dem Kvotienten gleich ist, der erfolgt, wenn man in die Zahl der Sätze mit der Tiefe des Saftkessels dividirt“, bemærker Reventlow

„Das sind mathematische Grillenfängereien ohne Kenntniss der Natur. Es ist viel leichter Formeln zu erfinden, als richtige Data zu den Formeln.“ Den sidste Sætning turde have en Del Interesse for Læsere af vore Dages tyske Skovbrugslitteratur.

Cottas Lære om Reservebevoxninger bliver haardt medtaget, men værst gaar det dog G. L. Hartig, hvis „Anweisung zur Taxation“ er fuld af Randgloser, navnlig til hans Lære om Gjennemhugning og om Udbyttetabeller.

Grundtanken i Reventlows Betragtning af Skovbruget var i Mod-sætning til de fleste samtidige Forfatteres den, at en fornuftig Skovdrift kunde betale sig, kunde forrente de Kapitaler, der stode inde i Bruget. Han mente fremdeles, at dette i Hovedsagen burde ordnes efter de nævnte finansielle Hensyn, altsaa være underkastet de samme Love som andre Industrier, og han kom derved ind paa det vigtige Spørgsmaal om den Alder, Omdriftsalderen, i hvilken man skulde benytte en Bevoxning. Omsat i vore Dages Sprog er hans Betragtning omtrent Følgende : Skoven er moden, naar den aarlige Tilvæxt indbringer mindre en Renten (4 pCt.) af den Kapital, som Træerne, der gro, ere værd.

Reventlows Samtidige fordrede navnlig for Statsskovenes Vedkommende taget Hensyn til ganske andre Forhold; man mente, at Skovene vare til for Landets og Nationens Skyld, og at deres Formaal var at levere de uundværlige Livsformødenheder Brænde eller Gavntræ.

Reventlow underkjendte ingenlunde Betydningen af disse Krav og vel heller ikke Faren ved at angribe de til Grund for kravene liggende Meninger altfor stærkt; han søgte derfor at forsone de to Retninger i Faget ved sine Forslag om Gjennemhugning, der gik ud paa ved en forandret Bestandspleie at indvinde en stor og værdifuld Mellembenyttelse, samtidig med at man frembragte Kløve-brænde og de vigtigste Gavntræsartimenter i Løbet af den Omdrift, der efter hans Regnemaade var den fordelagtigste, og han pegede med sit klare Blik for Væxtforholdene paa de vigtigste af de Midler, vi i vore Dage anvende, naar vi i kort Tid ville opnaa store Dimensioner paa Træerne: gode Kulturer, stærk og omhyggelig Gjennemhugning, maadeholden Grene-kapning og Udmærkning af Træer, der særlig skulle begunstiges ved Bestandspleien.

*Christian Ditlev
Frederik Reventlow.*

Selv prøvede han sine Ideer i Christianssæde Skove, og endnu i vore Dage kan man, som ovenfor nævnt, i Ludvigshave ved Pederstrup tydelig erkjende Virkningerne af hans Bestandspleie i Bøg, hvor han ikke blot i de ældre Aldre huggede fuldt saa stærkt som nogen senere dansk Skovbruger, men tillige begyndte den stærke Hugst usædvanlig tidlig, hvorved hans Træer gennemgaaende bleve meget tykke, men kun fik en forholdsvis kort Bul eller grenefri Stamme.

Reventlow havde længe tænkt paa at meddele Offentligheden sine Anskuelser om Skovbrug, men der behøvedes et Stød udefra for at

bringe dem frem. Niemanns Forststatistik, der udkom 1809, blev udførlig anmeldt i „Hallische allg. Literaturzeitung“; man ser af den anonyme Recension, der i det Hele er velvillig refererende, at Anmelderen kjender Niemann og Danmarks Statsskovvæsen, hvis høiere Embedsbesættelser han dadler strengt, fordi man foretrækker en „uvidende Livrejæger“ for en dygtig Kielerkandidat; han synes ikke at opholde sig længere i Danmark og udtaler sig alt Andet end fordelagtig om dets Beboere, særlig de jydsk Bønder.

Om Reventlow, hvis Skovdrift paa Christianssæde Niemann kortelig havde berørt, udtaler Recensenten sig først rosende og siger sig at være nøie bekendt med hans Virksomhed, men derpaa følger et voldsomt Angreb paa de Reventlowske Gjennemhugningsprinciper og „uhyre Beregninger“, der tage sig godt ud paa Papiret, men ere for smaalige og indviklede til at kunne benyttes i Praxis.

Vi skyldte paa en Maade denne Anmelder det vigtigste Værk i den ældre danske Skovbrugslitteratur; det er derfor ikke mere end billigt, at vi søge Oplysning om han Navn. Allerede det overfor Anførte begrænser Valget stærkt og bringer let En til at tænke paa en ung Kielerkandidat, Christian Peter Laurop, en slesvigske Overførster-søn der i Begyndelsen af Aarhundredet var ansat i Rentekammeret og saaledes var kommen i særlig nær Berøring med Reventlow, som satte stor Pris paa ham; da han imidlertid følte sig forbigaaet ved Embedsbesættelser, drog han 1802 til Dreissi-gacker og blev senere en meget frugtbar, men lidet original Forfatter; efter en anden Beretning vakte „det spændte Forhold mellem Danske og Tyske . . . . Længselen efter hans Fødeland“ (!), hvorfor han drog til Tyskland. Mistanken bliver saa godt som Vished, naar man hører, at Laurop leverede talrige Recensioner bl. A. til „Hallische allgemeine Literaturzeitung“; og hvor smukt stemmer desuden hans Optræden ikke med de Ord i hans Biografi: „Sein Charakter war friedfertig und zur Milde geneigt, sein Wesen bescheiden; fremde Verdienste erkannte er ohne Neid an“.

Reventlow opfattede Laurops Udtalelser som „en uforskyldt Dadel“ og gav i Videnskabernes Selskab en Slags foreløbig Meddelelse om Resultaterne af sine Undersøgelser; han havde allerede i flere Aar haft et Arbejde af denne Art liggende færdigt til Trykning, men manglede Stikningen af de dertil fornødne Kobberplader, og

det, der nu udkom, er kun en lille Afhandling indeholdende nogle Tabeller og 24 Kvartsider, af hvilken Titelen „Formeentlige Resultater af endeel fortsatte Undersøgelser angaaende Indflydelsen af Trærnes gjensidige Afstand paa deres mere eller mindre fordelagtige Vegetation“, er i Stand til at fylde den ene; men enhver dansk Skovbruger, der ønsker at faa Indblik i Skovens Natur og Væxtforhold, bør læse disse klare, fyndige Sætninger, gennem hvilke der gaar en Ransagelsens Aand, som man har godt af at komme i Berøring med i et Fag, hvor det kun er alt for hyppigt at slaa sig til Ro paa Doktriner og nedarvede Trossætninger.

Værket falder i to Afdelinger: Først kommer 21 Theses, hvori den almindelige Begrundelse af Reventlows Skovbehandling er fremsat, og derpaa følger en Række fine, skarpsindige Bemærkninger om Tilvæxt- og Udbytteberegninger med særligt Henblik paa G. L. Hartigs Tabeller og med sammenlignende Beregninger over Udbyttet af Skov behandlet efter den tyske og efter den Reventlowske Frem-gangsmåde.

Saavidt mig bekjendt vakte Skriftet kun yderst ringe Opmærksomhed; Videnskabernes Selskabs Skrifter læses just ikke til Hverdag af danske Skovbrugere, og Tiden var neppe moden til at forstaa den hele Tankegang i Værket, der forøvrig har været tilgængeligt som Særtryk, i alt Fald for Hertugdømmernes Skovbetjente.

Reventlow arbejdede til det Sidste paa sit store Manuskript, men naaede ikke at faa det udgivet *); først 50 Aar efter hans Død ledte man det op paa det Pulterkammer, hvor Tidernes Ugunst havde ført det hen, og nu foreligger det som bekjendt i en elegant Udgave ved W. Gyldendfeldt under Titelen „Forslag til en forbedret Skovdrift grundet paa Undersøgelser over Trærnes Vegetation i Danmarks og Slesvigs Skove“. Dette Værk kan altsaa ikke regnes til vor ældre Skovbrugslitteratur, for saavidt som det først er udkommet i vor Dage og ikke har kunnet paavirke Fortiden, men det vil altid være en beundringsværdigt Minde om Reventlow, det danske Skovbrugs Fader, og en værdifuld Samling af originale lagttagelser over danske Skov-forhold, Alt i Alt et Værk, som det er vanskeligt for en dansk Skovbruger at læse uden at føle sig sympathetisk stemt.

*) Efter en Overlevering opbevaret i Reventlowernes Slægt var Hoved-aarsagen til, at Værket ikke udkom, den, at Statsministeren ikke havde Raad til at lade Værket trykke. Saa slette vare Tiderne efter Krigen 1807-14, saa Meget hvilede der i de følgende Aar paa en Godseier og et Familieoverhoved, at Besidderen af to Grevskaaber ikke havde Penge tilovers til Udgivelsen af en enkelt større Bog.

I 1813 forlod Reventlow Statstjenesten og trak sig tilbage til sine Godser paa Lolland, hvor han endnu levede næsten 14 Aar som et Mønster paa en dansk Godseier, saaledes at det med god Grund kunde siges ved hans Død:

*Danske Bonde, o hør! saa længe du glædes ved Frihed
Og ved din lysegrønne Skov, glem din Reventlow ei!*

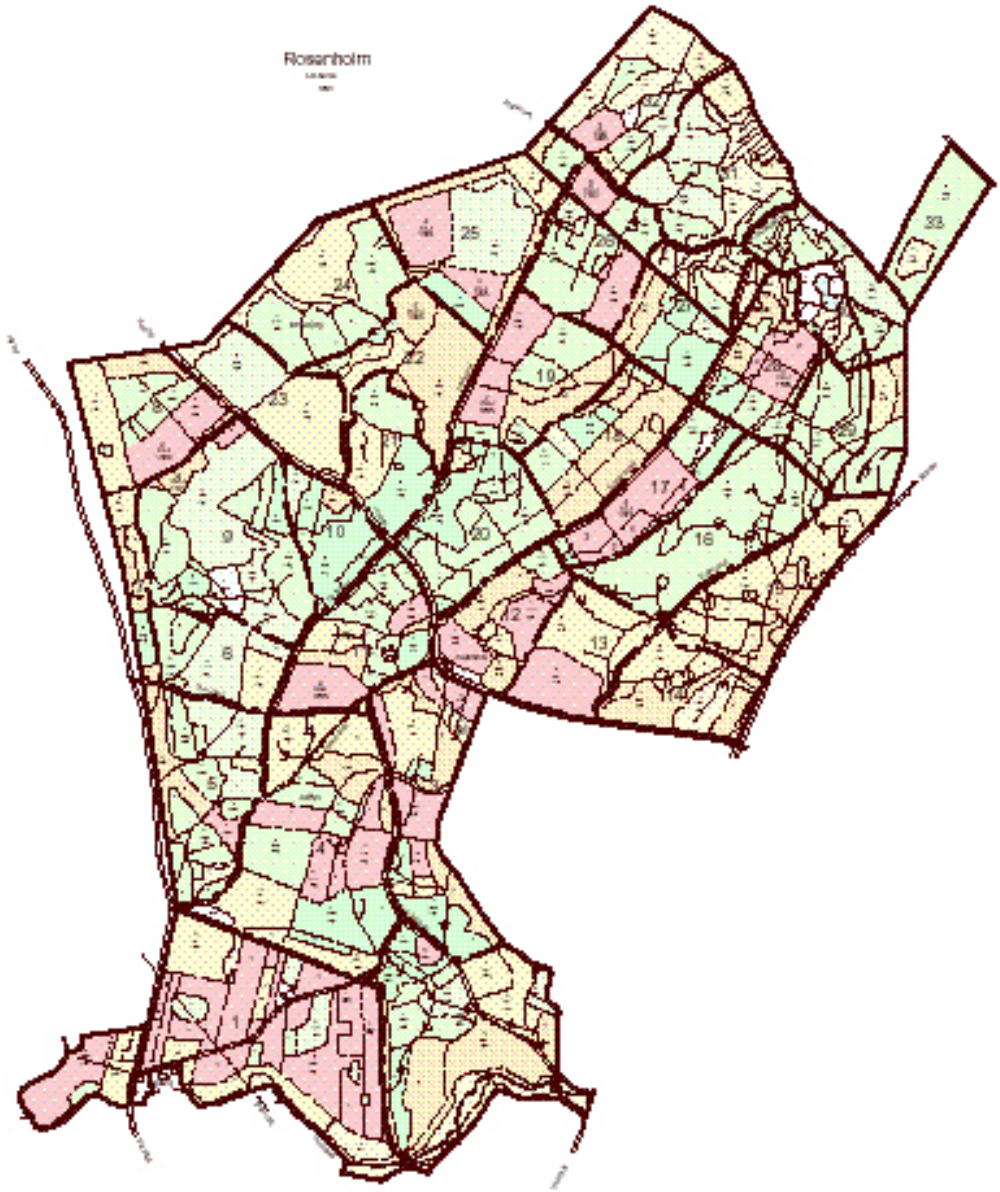
Ingen af de samtidige danske Skovbrugsforfattere naaede blot tilnærmelsesvis op i Høide med Reventlow, hvad Klarhed og Selvstændighed angaar; men tildels opmuntrede ved Præmier var der dog ikke Faa, som fik Lyst til at meddele Andre deres Erfaringer og Meninger, og hvor stærkt man end mærker den tyske Paavirkning, kan man dog ikke frakjende flere af hin Tids forstlige Forfattere Originalitet.

C. D. F. Reventlow

Rosenholm Skov

Roseholm Skov har indtil 1938 hørt til Rosenholm Gods, hvis historie i korte træk gengives efter Trap Danmark.

Rosenholm hed opr. Holm (*1349, 1363 Holm), Holme el. Holmgård. 1363 nævnes N. Erikson til H.; 1416 tilhørte den Anders Petz, 1431 hans enke Mette, 1445-50 sønnen Anders Petz, 1468-76 dennes bror Laurids Petz, hvis svigersøn Peder Krabbe (af ukendt slægt) skrives til H. 1503-11. Før 1516 kom gden til Århusbispen Niels Clausen Skade; ved reformationen tilfaldt den kronen, der 1559 mageskiftede den til Jørgen Ottesen Rosenkrantz († 1596), som gav den dens nuv. navn, opførte hovedbyg., samlede betydeligt gods til den og skaffede godset birkeret 1574. Han efterfulgtes af sin søn den lærde Holger Rosenkrantz († 1642), som gjorde R. til samlingssted og opdragelsesanstalt for unge adelige og borgerlige, og dennes søn gehejmeråd Erik Rosenkrantz († 1681), under hvem det lærde liv på R. fortsatte.

1666 skødede han R. (78 tdr. hartk.) m. gods til Bjørn Ulfeldts enke Margrethe Krabbe, som han s.å. ægtede. Efter hendes død 1716 udkøbtes arvingerne 1717 af hendes steddatter Elisabeth Rosenkrantz († 1721), enke efter generalmajor Joachim Schack, hvis datter af 1.ægteskab Hilleborg Gyldenstjerne, enke efter oberst Christian Trolle, 1727 solgte R. (67 tdr. hartk., hvoraf 15 skov- og mølleskyld) m. tiender og gods (54 og 451 tdr. hartk.) til sin morbror gehejmeråd Iver Rosenkrantz († 1745), som 1743 af R. (67, 78 og 521 tdr. hartk.) fik opret. et stamhus, der tilfaldt sønnen gehejmeråd Frederik Christian Rosenkrantz († barnløs 1802) og derefter en fjernere slægtning baron Iver Rosenkrantz til Vilstrup († 1815), dennes sønner baronerne Christian († 1817), Verner († 1823) og Holger Rosenkrantz († 1839), men sidstn. afstod det 1825 til sin søn, kmh., hoffægern., baron Hans Henrik Rosenkrantz († 1879), hvis sønnesøn, kmh., hoffægern., baron Hans Carl Oluf Rosenkrantz beholdt godset til sin død 1936. 14/10 1921 overgik stamhuset til fri ejd. 1936 overtoges slottet af sønnen baron Holger Rosenkrantz.

Skoven, der i dag omfatter ca. 326 ha, solgtes i 1938 til den stedlige godsinspektør, skovfoged N. Nielsen. På det tids-

punkt var ca. 33 ha af det solgte areal landbrugsjord, hvilken del senere er tilplantet.

N. Nielsen sælger i 1961 skoven til fabrikant Mads Eg Damgaard, Egetæpper i Herning for en pris på 1.519.200 kr. Da Mads Eg Damgaard år senere erhverver Egebjerggaard på Fyn, sælger han Rosenholm Skov til godsejer A. W. Dinesen, Skjørtinge, der igen sælger til advokat Poul Mikkelsen, København. Poul Mikkelsen, der var rådgiver i sagen om etablering af

*Ivars Kilde med kildebus, Rosenholm
1923 fra "Historien i Skoven" af
Jesper Laursen, forlaget Skippersho-
ved 1994*

Skov-Sam sælger i 1991, skovejendommen til Skov-Sam for en købesum på 22.000.000 kr.

Mads Eg Damgaard brugte på Rosenholm sin svoger, skovfoged Jens Krogh som forstlig til synsførende.

Skovfoged Krogh var søn af plantør S. J. Krogh, Røddinglund Plantage, som var uddannet fra Birkebæk elevskole i 1902.

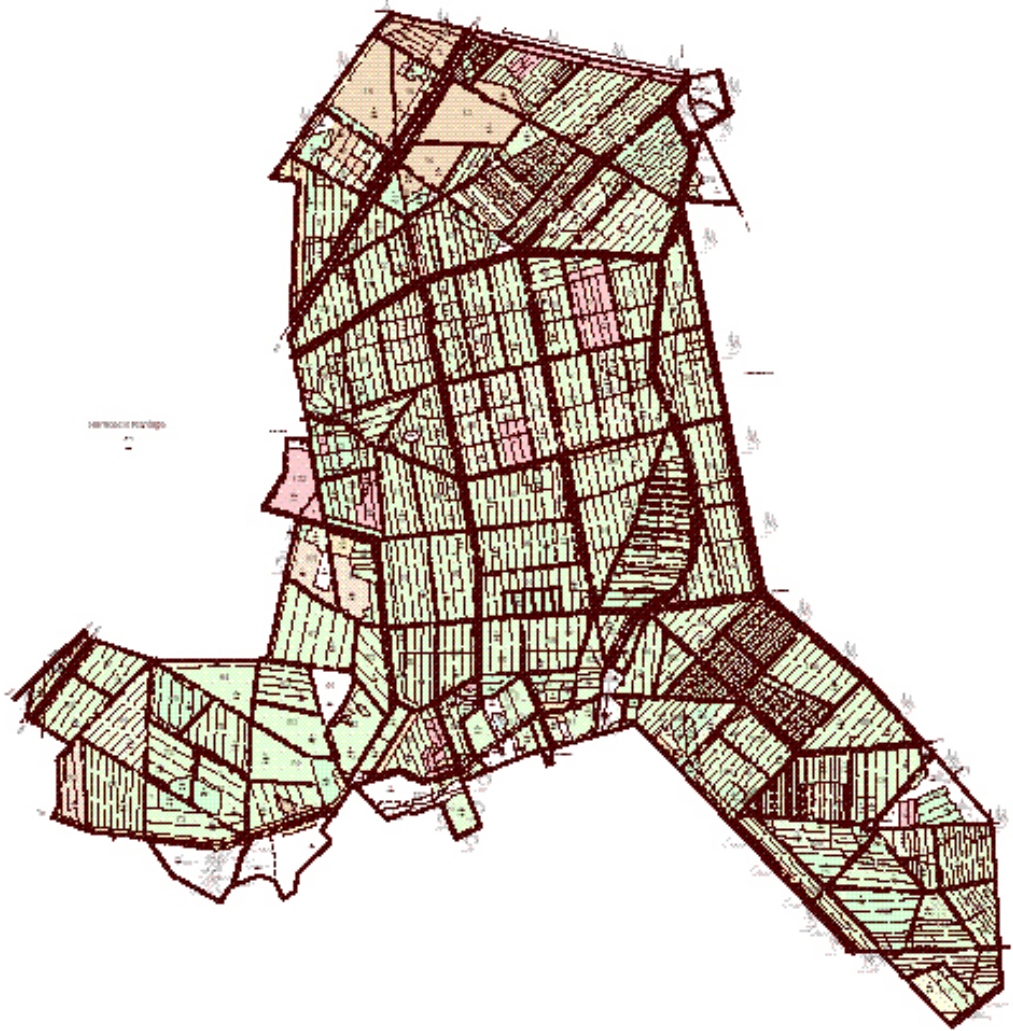
I Rosenholm Skov springer der stadig en Kilde, Ivars Kilde med koldt og friskt vand. Som med andre kilder, skulle man efter sigende også blive yngre af at drikke af denne kilde. Kilden har navn efter en tidligere baron på Rosenholm Slot, Ivar Rosenkrantz og er blevet brugt af både de adelige på slottet og folkene i byerne omkring Rosenholm Skov.

Omkring kilden anes stadig rester af et lystanlæg, som blev anlagt på stedet i slutningen af 1800-tallet. Sporene efter en ridesti, der fører fra slottet til kilden kan stadig anes i skovbunden. Ivars Kilde er beliggende i den del af Rosenholm Skov, der kaldes Store Dyrehave, og har gennem en meget lang årrække tiltrukket menneskers opmærksomhed, sandsynligvis allerede i stenalderen, da kystlinien forløb lige neden for kilden.

Det var dengang Djursland var gennemskåret af en mængde fjorde, som stenalder-folkene yndede at slå sig ned ved. Store fund af stenøkser lige i nærheden taler deres tydelige sprog om en vis aktivitet på denne tid.

Til skoven hører der en tidligere skovfogedbolig.

Harreskov Plantage

Fra en lokalitet umiddelbart syd for plantagen stammer det ældste pattedyrfund, man har i Danmark.

Det drejer sig om ca. 15 cm af den nederste del af stangen, rosenstokken med, fra en kronhjort. Det dateres til at være 650.000 år gammelt, og videnskaben antager, at der er tale om den samme art, som indvandrede efter tilplantningen i nyere tid.

Pollenanalyserne fra fundlagene giver en ide om, at skoven på den tid havde samme udstrækning som den nuværende, men at der var tale om en blandet løvskov.

Harreskov Plantage omfatter en række sammenkøbte ejendomme med Harreskovgaard (den nuværende skovfogedbolig) som den mest markante og navngivende.

Harreskov er en del af det store samlede plantageareal sydvest for Herning.

Om undersøgelsen af de Hjortsballeheder skriver E.M. Dalgas i sit berømte værk Geografiske Billeder fra Heden udgivet i 1870:

"Vor Rejse fortsættes; vi komme tilbage til Sneibjerg og trave derefter rask afsted 1 Mil lige i Sønder til Hjortsballehøjene. Her ere vi atter paa Toppen af en Højde, men tillige i en endnu næsten urørt Hede paa ca. 1 Mil. Det meste af Heden falder mod Kidderisaa, altsaa imod Øst, og da Læforholdene saaledes ere gode, har Hedeselskabet straks henvendt sin Opmærksomhed paa dette udstrakte Areal.

Undertegnede Forfatter og Forstraad Bang fra Gjøddinggaard have i Forening nøje undersøgt et Par Tusind Tdr. Land af Heden, og Resultatet heraf var, at der kun paa en lille Brink fandtes Al, og at Heden for øvrigt overalt havde et lidt leret Sandunderlag, paa enkelte Steder saa leret, at den endog var skikket til Agerbrug; Muldlaget eller Lyngskjolden var forskellig tyk, eftersom Heden havde været afskrellet eller ikke, og i Forhold hertil stod Lyngvegetationen snart ret godt, snart daarligt, men i det Hele taget havde Heden Karakteren af at være godt skikket til Plantning, og navnlig fandtes der paa yderst faa Steder stillestaaende Vand eller Surheder, der næst Alen ere Plantningens værste Fjender.

At Naaetræerne virkelig ogsaa synes om denne Jordbund, kunne vi se af den for nylig omtalte Plantning ved Albækgaard og af 2 smaa unge Plantninger ved Bæslund, tæt herved. De ligge begge i læ, den ene er passet godt, den anden ikke, men begge afgive de Beviser paa, at Træerne sigte "Ja" i denne Jordbund, og vi haabe, at Selskabets større Plantning ogsaa snart skal have sagt et stort "Ja".

Tilplantningen i dette område begynder i Høgildgaard Plantage i 1868, og det er dette arbejde E.M. Dalgas henviser til. Der var tale om et agermarksareal.

Hjortsballehøjene, der hører til Harreskov Plantage, er gamle bronzealderhøje, hvoraf der findes en del i plantagen, men de førstnævnte er de mest markante i landskabet.

Her står to mindstene sat i forbindelse med Hedeselskabets 25 års jubilæum i 1891 og 50 års jubilæumsfest i 1916.

Ved begge lejligheder blev der afholdt store festligheder omkring højene. I 1891 deltog E.M. Dalgas selv og i 1916 deltog Kong Christian den X'ende og Dronning Alexandrine.

Herfra har næsten alle, der har besøgt selskabet, haft lejlighed til at høre om og besigtige de resultater, der kom ud af E.M. Dalgas' visioner fra hans berømte hederejse.

Harreskovarealerne erhverves af baron O. Reedtz-Thott til Gavnø, og plantagen anlægges i 1873.

Baronen ansatte med bopæl på Harreskovgaard sin egen plantør, den senere skovrider J.C. Nielsen, hvis indsats er beskrevet i nekrologen over ham i 1918:

"Fra Hjortsballehøje syd for Herning ser man nu som bekendt ud over ca. 5000 Td. Land Plantage, der udgøres navnlig af tre store Plantager, Høgildgaard mod Øst, Birkebæk i Syd og Hareskov i Vest.

Den Hede, hvorpaa nu Hareskov Plantage, der ejes af Lensbaron Reedtz-Thott til Gaunø, ligger, blev idkøbt i 1873, og her blev Jørgen Christian Nielsen straks ansat som Plantør. J.C. Nielsen stammede fra Fyn og fik sin første forstlige Uddannelse paa Ravnholt Skovdistrikt, og da Skovrider Mourier dersteds blev skovrider

*Skovrider J.C. Nielsen
3/7 1848 - 30/12 1918*

ved Hedeselskabet, fulgte J.C. Nielsen med og blev Plantør paa Hareskov.

I 1885 blev J.C. Nielsen tillige Forstassistent ved Hedeselskabet og fik som Assistentdistrikt Tilsynet med de den Gang af E. Dalgas og Skovrider P. Borch oprettede Plantager langs Vestkysten fra Skjern til Lemvig.

1905 udnævnte Lensbaron Reedtz-Thott J.C. Nielsen til Skovrider i Hareskov Plantage, og han virkede her og i sit Assistentdistrikt indtil han i 1916 paa Grund af Sygdom tog sin Afsked. Den smukke 692 Hektar store Hareskov Plantage er altsaa beplantet under hans ledelse, og ved Siden heraf har han oprettet en Række Plantager langs Vestkysten og ledet saavel disse som de ældre, han forefandt ved sin Tiltrædelse, paa heldig Maade. J.C. Nielsen var en Række af Aar Sogneraadsformand og endvidere ca. 5 Aar Vurderingsformand for Hammerum Herreds søndre Skyldkreds.

J.C. Nielsen nød megen Anseelse i de Egne, hvori han virkede, hvad enten det angik Oprettelse af Plantager eller Smaaplantninger, og han bidrog i den lange Aarrække, han var i Hedeselskabets Tjeneste, til baade at gøre Landet loddent og at interessere de vedkommende Egenes Befolkning for denne Opgave.

I det smukke og venlige Hjem i Hareskov modtog J.C. Nielsen og Hustru mange Besøg, og den siden 1873 opvoksede smukke og blomsterrige Have bidrog ogsaa til at vække Interesse for Hedesagen.

Ved Hedeselskabets Jubileum i 1891 modtog J.C. Nielsen Dannebrogskorset”

Chr. Dalgas

Skovrider J.C. Niensens efterkommere satte sig yderligere spor i dansk skovbrug, idet skovrider G. West-Nielsen (kandidat 1942), den vel flittigst citerede hedeskovbruger i nyere tid, var barnebarn af J.C. Nielsen.

J.C. Nielsen blev i 1916 afløst af Kr. Fromsejer, der var uddannet på Hedeselskabets Elevskole på Birkebæk. Kr. Fromsejer blev i 1920 forflyttet til Sønderjylland for at varetage plantningsopgaver i landsdelen. Han udnævntes senere til skovrider

og gjorde fremragende tjeneste indtil han faldt for aldersgrænsen i 1961.

Kr. Fromsejer afløstes af forstassistent Otto Christensen, der ligeledes var Birkebækelev.

I 1954 afløses Otto Christensen af forstassistent Helge Holt, som var barnebarn af Hedeselskabets første plantør, senere skovrider Mads Holt i Påbøl.

Den nuværende skovfoged John R. Eriksen afløste Helge Holt i 1971.

Af de i første omgang tilplantede 692,0 ha oplyser en gammel protokol, at 11,0 ha er ren gran, 100,2 ha er ren bjergfyr og 534,8 ha er rødgran og fyr (formentlig bjergfyr) i blanding.

Dengang (1913) lå 120 ha som utilplantet hede og resten som tjenestejord til Harreskovgaard, Velhusstedhus, Sædhøjhus og Harreskovhus.

Der er for den nævnte tilplantning oplyst en udgift på 193.891 kr. og et statstilskud på 48.470 kr.

I 1928 erhverver Hedeselskabet Harreskov Plantage. Plantagen stod med handelsomkostninger m.m. selskabet i 71.600 kr., som man lånte af "Fornyelsesfond for Mergelspor" mod en rente på 5% pr. år.

Formanden for selskabets bestyrelse, tidligere koncilpræsident J.C. Christensen, oplyste overfor repræsentantskabet ved årsmødet i 1929, at han mente der var tale om et fordelagtigt køb.

Trods et beskedent overskud på 36 kr. det første år, uden forrentning af købesummen, føjede kommitteret Chr. Dalgas til, at der var tale om en god forretning, og at overskuddet nok skulle komme engang.

1. generation i Harreskov var præget af rødgran, enkelte bevoksninger var af fremragende kvalitet og kåret som frøavl-bevoksninger, men der var også rene ædelgransbevoksninger, som havde opnået en god udvikling. Dertil kommer en meget smuk skovfyrbevoksning, der eksisterer endnu.

Den sidste udgjorde én af Hedeselskabets egne prøveflader og blev i 1921 beskrevet som følger:

Prøveflade Nr. XIV.
Prøveflade Nr. 1 i Harreskov.

Prøvefladen ligger i Harreskov Plantage, Afdeling 9 d, paa Bakkeø.

Kulturen, Rødgran, Skovfyr og Bjergfyr i Blanding, er frembragt i "Kamkultur" i Hede.

Kulturens Anlæg og Behandling:

Aar 1875 Skræpløjning af Heden.

Aar 1877 Anden Pløjning og flere Gange Harvning, hvorefter Hedemulden er pløjet sammen i Kamme med 2 ½ Alens Afstand.

Aar 1879 Plantning i Kammene af 6000 Planter, 1/3 Rødgran, 1/3 tysk Skovfyr og 1/3 Bjergfyr.

Udgiften ved Kulturen har været ca. 80 Kr. pr. Td. Land eller 144 Kr. pr. ha.

I Juni 1921 Blev der anlagt en Prøveflade paa 0,1954 ha.

Beskrivelse af Prøvefladen i 1921:

Terrainet fladt, Bevoksningen sluttet med jævn Fordeling. Skovfyrrerne danner den øverste Etage og Rødgranerne den underste. Bjergfyrrerne er nu alle borthuggede. Bundvegetationen Græs og Mos.

Jordbunden: Overgrunden 12 cm Lyngmor, 5 cm Blysand, 3 cm Rødjord.

Undergrunden lysegult, fint Sand.

Ved Undersøgelsen i 1921 fandtes pr. ha.:

	Stamtal	Grundflade	Vedmasse	Højde	Diam. i Middel-
	Stkr.	m ²	m ³	m	stamme grundfl.
Skovfyr	1310	20,28	147,2	12,1	14,0 cm
Rødgran	1315	4,59	19,5	8,55	6,6 -
Ialt	2625	24,87	166,7		

I nærheden af Hjortsballehøje, den nuværende afd. 6, ses rester af en ædelgranbevoksning, der ved planlægningen i 1949 blev beskrevet således:

Afd.	Antal	Anvendelse	Fødsels år	Alder år	Højde m.	Bon.	Diam. cm.	Salgsmasse pr. rum ³	ialt m ²	Bem.	Beskrivelse	Andre oplysninger
6	8,9	Rødgran Ædelgran	1894	55	10,5	5,8	11,0	120	1070	Prøveflade	Bevoksningen er noget Uensartet og i blandet en del ædelgran, (bjergfyr) og hvidgran. Slutning 90. Ca. 30% er angrebet af tramentes	Plantet i 1898 Hannoveransk reopløjning

Fra anlægget oplyses kun, at 2/3 var gran og 1/3 bjergfyr og ikke hvor stor en andel ædelgranerne udgjorde. Efter skovning af rødgranerne endte bevoksningen som næsten ren ædelgran. Den er siden 1981 gået i opløsning som følge af stormfald. En del af hedearealerne blev plantet til omkring 1960, og som en afslutning tilplantede man tjenestejorderne (bortset fra engarealer) over en årrække sluttende med arealet ved Velhusstedhus i 1993.

I Harreskov har der været planteskole og tjæreovne. Plantagen blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

Tjærebrænding i Harreskov Plantage 1902.

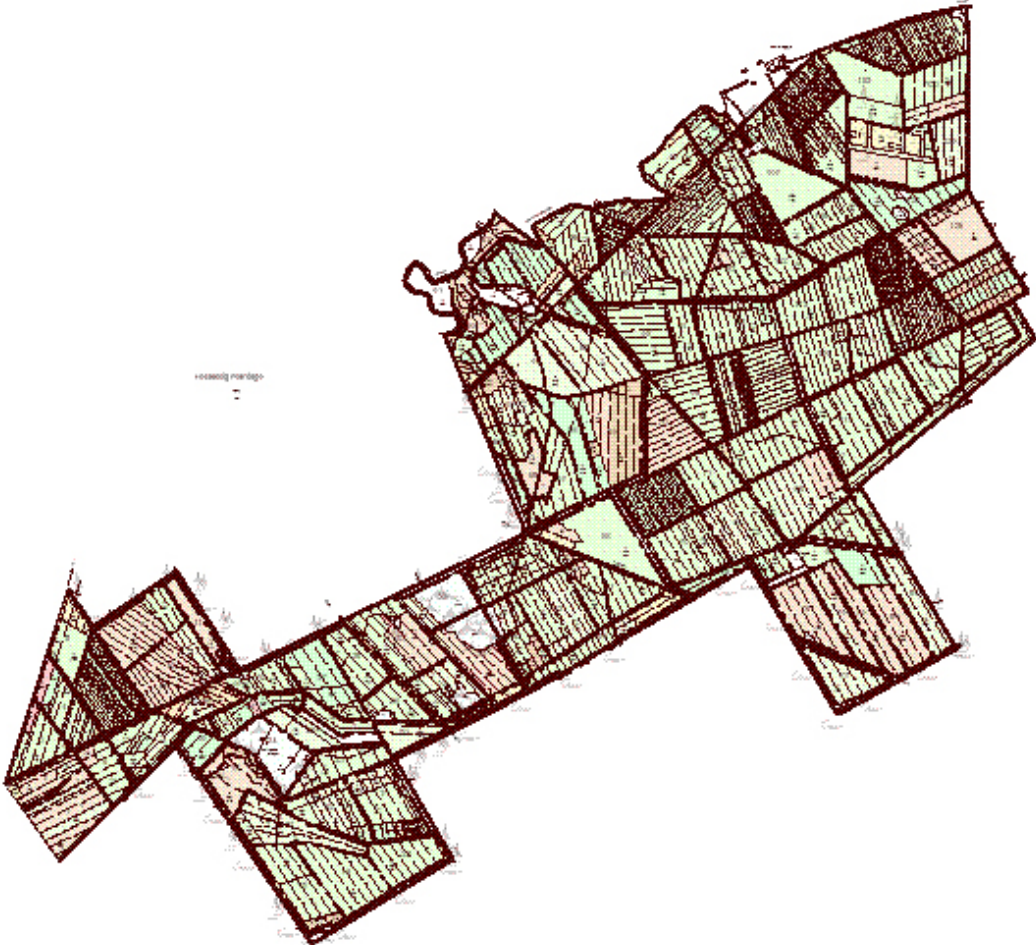

Fig. 36. Prøveflade Nr. XIV (Nr. 1 i Harreskov Plantage).

Blanding af Gran og formentlig tysk Skovfyr plantet 1879 efter Kamkultur paa Hede, fotograferet 1922. Oprindelig iblandede Bjergfyr er borthuggede.

Hesselvig Plantage

Hedeselskabets hovedformål var fra 1866 at fremme frugtbarheden af de jyske heder. Dette formål skal fortrinsvis søges opnået ved at befordre engvanding i større stil, ved at fremme plantning og ved at søge udvirket, at vejene i heden forøges og forbedres.

Den første plantning på Hedeselskabets egen ejendom foretages i 1868 og omkring 1870 udføres de største kanalvandingsanlæg i Danmark, nordre og søndre parallelkanal til Skjern å. Som følge af det sidstnævnte arbejde fatter E. M. Dalgas interesse for Hesselvig Enggaard, der havde tilliggende ned til den søndre parallelkanal, også kaldet Sandfeld Hesselvig Kanalen. Dalgas erhverver ejendommen privat sammen med to andre, og herom skriver Harald Skodshøj i sin bog om E. M. Dalgas: *"I 1871 gennemføres, at Feddersen på sin engvandingsskole i Karup kan modtage elever med understøttelse fra Hedeselskabet, men ikke nok hermed, i 1877 oprettede selskabet selv en skole i Hesselvig mellem Skarrild og Arnborg. 1870 havde Dalgas - da de store planer om de milelange kanaler langs Skjernåens øvre løb var under fuld udvikling - købt Hesselviggaard sammen med Mads Pagh Bruun og Bertel Bruun for at indrette en mønstergård for engvanding. Af forskellige årsager havde Dalgas kort efter selv måttet overtage gården og havde derved pådraget sig en betydelig gæld, som han dårligt magtede. Gården skulle betales med 26.000 rigsdaler, hvoraf han lånte de 2.400 hos Emil Jensen og 23.600 hos Bertel Bruun. I 1875 fik han et kreditforeningslån i gården på 30.000 kr., men tilkøbte så det, der hedder "Hesselvig Krog". Af hans regnskabsbog fremgår det, at det var en dårlig forretning for ham, således at Hesselvig i 1876 stod ham i 80.071 kr.*

Gælden kom imidlertid ud af verden, da Hedeselskabet med et rundeligt tilskud fra generalkonsul Pontoppidan i Hamborg blev sat i stand til at købe den, men Dalgas havde personligt tabt 16.000 kr. på handelen. I to år fra 1877-1879 blev skolen på Hesselvig opretholdt, og bl. a. var Dalgas' ældste søn Christian et år elev på skolen. Selve gården blev fortsat drevet som engvandingsgård med meget nøje kontrol med vanding, gødningstilførsel og udbytte, således at man her havde en virkelig forsøgsstation, hvor alle detaljer kunne studeres."

Hedeselskabets erhvervelse og generalkonsul H. Pontoppidan's gave til dette formål er meget nøje beskrevet i referatet af repræsentantskabets møde den 12.06.1876 på Hotel Royal i Aarhus:

"Bestyrelsens Formand oplyste, at Generalkonsul Pontoppidan havde yderligere tilbudt at skjænke Hedeselskabet 10,000 Kroner kontant foruden de i sidste Repræsentantmøde omtalte og allerede dengang skjænkede 10,000 Kr. i Herning Hedebank-Actier.

Alt saaledes, at begge Beløbene, ialt 20,000 Kr., skulde anvendes til en Anstalt for Vandingselever, og tillige paa det Vilkaar, at Selskabet til denne Anstalt vilde købe Eiendommen Hesselvig, som han ansaa for særligt skikket hertil.

Paa Grund af den af Generalkonsul Pontoppidan stillede Betingelse havde Formanden foreslaaet Samme, at han skulde købe Hesselvig og derefter skjænke den til Hedeselskabet for en Kjøbesum, der var 20,000 Kr. mindre, end den virkelige. Generalkonsulen var gaaet ind derpaa, idet han dog ønskede, at Hedeselskabet var ham behjælpelig med at faa Kjøbesum og Konditioner ansatte. På Grund heraf havde Formanden anmodet den i forrige Repræsentantmøde udmeldte Komitee, om at tage Syn over Hesselvig og taksere samme.

Denne Komitee fremlagde dernæst en Taksationsforretning over Hesselvig, hvoraf fremgik: Arealet udgjør 770 Tdr. Ld., hvoraf Ager og Have 114 Tdr. Ld.; Vandingsareal, der ere anlagte, 118 ½ Tdr. Ld; Vandingsareal, er ikke ere istandsat, men hvortil haves Vand, 25 Tdr. Ld.; Tørvemose 4 ½ Tdr. Ld.; Hede 508 Tdr. Ld. Med Eiendommen følger Ret til 30 Kubikfod Vand i Secundet fra Sandfeld-Hesselvig Kanal, en Mergelgrav haves ligesaavel som Leer til Teglbrænding. Bygningerne ere afsurerede til 10,000 Kr., Besætning og Avl vare ligeledes afsurerede. Denne Eiendom var af Komiteen vurderet til 67,000 Kr. og i Handel og Vandel til 60,000 Kr. Endvidere blev Inventaret vurderet til 2,500 Kr., samt en Besætning af 4 Heste, 19 Køer og 3 Svin til 4,270 Kr.

Fremdeles udtalte Komiteen, at den, selv afseet fra Generalkonsul Pontoppidans betingede Tilbud, fandt, at denne Eiendom var den forholdviis billigste og i alle Henseender den, der egnede sig bedst til Engvandingsanstalten.

Bestyrelsen Formand oplyste, at der i Eiendommen var optaget et Kreditforeningslaan paa 30,000 Kr. I Forventning af, at dette Laan fremdeles kunde blive staaende i Eiendommen, og med de 20,000 Kr. fra Generalkonsul Pontoppidan, kunde Selskabet saaledes disponere over 50,000 Kr., og Bestyrelsen var enig i at foreslaa Repræsentantskabet, at Selskabet ikke indlod sig paa nogen Handel der gik ud over dette Beløb. Bestyrelsen havde derfor truffet Overenskomst med Eieren saaledes, at denne beholdt c. 25 Tdr. Ld. Engkroge med tilhørende 6 Kubikfod Vand i Secundet, medens Selskabet overtog hele Resten af eiendommen med Besætning for 50,000 Kr., saaledes, at det i nogle Aar havde Forkjøbsret til de resterende 25 Tdr. Land.

Repræsentantskabet billigede denne Overenskomst og overdrog det til Formanden at opfordre Generalkonsul Pontoppidan til at købe Hesselvig på disse Vilkaar, og til derefter at afhænde Hedeselskabet denne Eiendom med den paahvilende Gjæld af 30,000 Kr. til den østjydske Kreditforening.

Bestyrelsens Formand oplyste, at der til Drift af Engvandingsanstalten i 1876 vilde udføres:

Til Reijseunderstøttelse til Forstanderen .	1.000 Kr.
Til Udbetaling og Inventar paa Hesselvig	2.500 Kr.
Til Renter i Aar af Prioritetsgjælden	1.500 Kr.
Til forberedende Skridt til Opførelse	
<u>af en Skolebygning .....</u>	<u>3.000 Kr.</u>
Ialt	8.000 Kr.

samt at dette Beløb vilde blive forlangt ved Behandlingen af Budgettet pro 1876.

Endvidere meddelte han, at da Forstanderen først vil tiltræde til Funktion til Novbr. d. A, og Skolen ikke vil blive paabegyndt før i Foraaret 1877, havde Bestyrelsen anseet det tilstrækkeligt at have Forslaget til Driftsplanen med tilhørende Bygninger udarbejdet inden dette Aars Udgang, saaledes at dette Forslag forelægges Repræsentantskabet til Vedtagelse i næste Aars Møde. Forsaavidt det imidlertid inden dette Møde maatte være nødvendigt at træffe Bestemmelse om Bygninger og den foreløbig Drift, foreslog han, at Repræsentantskabet gav den ovennævnte Komitee Fuldmagt til at

bevilge det Fornødne. Repræsentantskabet billigede dette. Efter at Forhandlingerne var sluttede, kjørte den største Deel af Repræsentanterne ud til Konstantinsborg, hvor Bestyrelsens Formand bragte Generalkonsul Pontoppidan Hedeselskabets Tak for den værdifulde Gave, han idag havde skjænket Hedeselskabet.”

I 1878 meddeles følgende om planerne for tilplantning:
”Paa Selskabets Eiendom Hesselvig forefindes c. 500 Td. Ld. Hede, hvoraf den første Deel er ahlfri og skicket til Plantning, uagtet den er mager. I 1877 og foregaaende Aar er der tilplantet c. 10 Td. Ld. omkring Gaardens Bygninger. I 1878 foreslaaes Plantningen paa samme Sted udvidet til c. 20 Td. Ld., og deri anbragt en Planteskole.

Derhos foreslaaes udført nogle mindre Forsøgs kulturer i den egentlige Hede. Hvorvidt det vil blive muligt for Selskabet i de kommende Aar at tage fat paa dennes Tilplantning, vil beroe paa dets pekuniære Stilling til den Tid, og der vil derfor foreløbigt ikke af Bestyrelsen blive bragt i Forslag nogen Tilplantning i større Stil.”

Denne del af Hesselvig Plantage er anlagt i 1877 med nummeret 68A i selskabets fortegnelse over fredskovsplantager og med et areal på 500 tdr. land.

Den nuværende Hesselvig Plantage består af dele af det oprindelige tilliggende til Hesselvig Enggaard samt Vester Hesselvig Plantage.

Om begrundelsen for erhvervelsen af sidstnævnte arealer anfører Hedeselskabets Tidsskrift i 1887 følgende:

”Repræsentantskabet vedtog derefter at opfordre Bestyrelsen til at indsende til Indenrigsministeriet et af Bestyrelsen affattet Undragende om at erholde et mindre Beløb til Indkjøb af nogle Hede-Arealer paa Linien mellem Herning og Sønder-Omme. Skrivelsen lyder saaledes:

”Undertegnede Bestyrelse for det danske Hedeselskab tillader sig herved, efter Opfordring af Selskabets Repræsentantskab, at andrage om, at der af det Beløb, der paa indeværende Aars Finanslov er bevilget til Hedeplantager, der overtage Fredskovsforpligtigelse, maa blive anvendt 5000 Kr. til tvende nye Hedeplantager,

som Selskabet meget ønsker at oprette, nemlig Hesselvigs vestre Plantage mellem Hesselvigs og Clasenborgs Plantager, og Døvling Plantage mellem Lyngs Plantage og Sønder-Omme. Af Arealerne hertil har Selskabets foreløbigt sikket sig ca. 800 Tdr. Land, og disse ville koste ca. 5000 Kr. i Indkjøb inclusive Udgifter ved Handelen, Anlæg af Udgangsveie og Pløining af Brandlinier, hvilke tvende Arbejder bør udføres i indeværende Efteraar.

Af det vedlagte Oversigtskort over samtlige Plantager i Jylland Fremgaaer, at en stor Deel af disse (saavel Statens, som de, der sortere under Selskabet) gruppere sig om en Linie, der først i Form af et S gaaer fra Viborg over Hald, Steendalgaards, Kumpedals Plantager til henimod Silkeborg, og derfra over Store Hjøllunds, Gludsteds, Nørlunds Plantager til henimod Herning. Herfra samle en stor Mængde større og mindre Plantager, (hvori—iblandt især Høgildgaards, Hareskov, Birkebæk, Hesselvig, Stovbjerg, Lyng, Paabøl, Orten, Barde, Andsager, Starup, Houborg, Høllund-Søgaard, Klelund, Stilde og Vejen Plantager), sig omkring en buet Linie, der gaaer fra Herning over Houen, Horne, Barde til Skovene ved Brørup og Gjesten, vesten for Kolding.

Det er ikke langt fra, at disse Plantager med Tiden ville danne et saagodtsom sammenhængende bredt Belte af større Skov-Grupper, ialfald naar enkelte huller udfyldes; og det kan ikke være Andet end, at der da vil være opnaaet noget Betydeligt for Jyllands Indre. Vel bør der ikke lægges synderlig Vægt paa den oftere opstillede Theori om Tilveiebringelsen af flere Plantningslabelter, der i Syd og Nord gaae gennem Jyllands Indre, iblandt Andet fordi deres Gjennemførelse er uoverkommelig og ialfald meget kostbar, samt fordi Gevinsten ved at opstille Plantagerne langs visse Linier er problematisk. Derimod er det utvivlsomt, deels at der bør plantes meget og saavidt muligt overalt i Heden, fordi Jyllands vestlige og midterste 300 □ Miil endnu kun have 2% Plantageareal, medens de bør have mindst 20%, og deels at der vil vindes Meget, ved at tilveiebringe idetmindste adskillige større sammenhængende Plantagegrupper, fordi Trævæksten vil fremmes, ved at Plantagerne støtte sig til hinanden, fordi Administrationen vil lettes, og fordi det især er de større Grupper, der ville faae Indflydelse paa de klimatiske Forhold.

Der synes derfor at være megen Anledning til at benytte den Gruppering af Plantagerne, som Hedesagens Udvikling af sig selv har medført, til derpaa at construere store sammenhængende Skovgrupper, naar dette kan skee uden større pekuniære Offre. Naar saa tilmed disse større Grupper følge efter hinanden med smaa Afbrydelser i en lang Linie gennem en stor Deel af Jyllands Indre, saa kan det ikke benægtes, at det i en uventet kort Tid er lykkedes at fremkalde et høist interessant og vigtigt Perlebaand gennem Heden.

Men disse større Grupper mangler endnu hist og her Et og Andet for at blive sluttede. Der maa trædes til, hvis Opgaven skal naaes. At lukke alle Hullerne paa hele Linien kan der dog fortiden ikke være Tale om; adskillige af dem ville efterhaanden blive lukkede ved Hedeboernes egen Foranstaltning; og naar der paa andre Steder maa trædes hjælpende til, bør det helst skee Lidt efter Lidt, efterhaanden som det bliver muligt at skaffe Midlerne og at erhverve de paagældende Arealer til billig Pris.

Det er med dette for Øje, at Hedeselskabet meget ønsker at kunne lukke de værste Huller i Linien Herning-Sønder-Omme. Der findes her 4 større Aabninger, om hvis Indkjøb der er forhandlet med Beboerne; heraf har Selskabet fortiden faaet Tilsagn om Erhvervelsen af 800 Tdr. Land; og Resten vil uden Vanskelighed senere kunne erhverves.

Med de smaa Midler, som Selskabet raader over, tør det imidlertid ikke befatte sig med Gjennemførelsen af den ovenførte Tanke, medmindre det støttes af Staten til Arealets Indkjøb. Udgifterne til Arealernes Tilplantning haabe vi efterhaanden at kunne tilvejebringe, dels fordi de ikke ville blive store, da det er Hensigten at nøies med en Forkultur at Bjergfyr, dels fordi de store Udgifter, som Selskabet i en Række af Aar har anvendt på dets egne Eendomme, Hesselvig og Birkebæk, efterhaanden ville blive mindre og mindre; og endelig fordi vi have nogen Grund til at antage, at nogle Tilbud fra Private ville kunne erhverves, naar Arealerne virkelig haves.

Saafermt det høie Ministerium matte billige, hvad vi overnfor have tilladt os at udvikle, og derved give os Haab om, at Selskabet iaar vil kunne erholde 5000 Kr. til de 2 nye Plantager, nemlig

Hesselvig vestre Plantage og Døvling Plantage, skulle vi i August Maaned d. A., naar vi fremsende Andragenderne om Statstilskud til Hedeplantagerne, også vedlægge Andragender om Tilskud til disse to Plantager.

Vi tillade os dog allerede nu at bemærke, at Selskabet ogsaa i de 2 á 3 næste Aar kunde ønske at indkjøbe et lignende Areal som iaar, for at erhverve Resten af Aabningerne mellem Plantagerne på Linien Herning-Sønder-Omme, idet vi, som før nævnt, have anseet det for rigtigst at dele Opgaven i 3 á 4 Aar.

Det medfølgende Kort bedes tilbagesendt med det høie Ministeriums Svar.

Ministeriets eget Oversigtskort over Plantagerne bedes ligeledes tilsendt os, for at vi kunne indføre de i det sidste Aar tilkomne Plantager.”

Pengene bevilges og i 1889 oprettes Vestre Hesselvig Plantage.

”Nye Plantager

A Plantager overtage Fredskovforpligtigelse, B Plantager ikke

Nr. 466 A. Efter Hesselvig Plantage, c. 299 Tdr. Ld., i Skarrild Sogn, Hammerum Herred, Ringkjøbing Amt, eies af det danske Hedeselskab. Arealet bestaaer af Kjørjord, Mose samt høi Hede. Læforholdene er gode. Plantningen er paabegyndt. Arbejdet ledes af Skovrider Chr. Dalgas.”

I løbet af resten af 1880'erne og i 90'erne erhverves jævnligt arealer til udvidelse af disse plantagearealer. Enkelte små arealer meget senere.

Da Hesselvig Plantage planlægges første gang i 1949 fordeles træarterne til følgende driftsklasser:

Rødgran.....	339.57	ha
Rødgran/bjergfyr	60.56	ha
Rødgran/ædelgran.....	50.32	ha
Skovfyr	13.19	ha
Skovfyr/bjergfyr	57.82	ha
Bjergfyr.....	50.81	ha

Andet nål.....	1.65 ha
Løvtræ	<u>6.64 ha</u>
	580.56 ha
Ubevokset egnet for tilplantning.....	42.41 ha
Ubevokset lynghede.....	13.75 ha
Tjenestejord.....	49.21 ha
Div. mose- veje – brandlinier mm.....	<u>48.22 ha</u>
...	734.15 ha

De ubevoksede arealer var for en stor del tjenestejorder til Plantørboligen og Lille Studsgaard samt et areal (Øster- og Vesterdalen) på ca. 27 ha, der blev drevet under Hesselvig Enggaard. Disse arealer er tilplantet langt senere, de sidste omkring 1984.

Omkring 1910 opføres to tjæreovne i Hesselvig Plantage i nærheden af Plantørboligen. Disse meget tidlige industrielle anlæg i hedeområderne blev bygget i en del plantager for at udnytte bjergfyrrindblandingen og give hugsten heraf et positivt dækningsbidrag.

Tjæreovnene, der nu skal restaureres og overdækkes, er fra ca. 1910. De blev brugt til produktion af trækul og trætjære indtil efter anden verdenskrig..

Ovnene i Hesselvig var i drift op til tiden umiddelbart efter 2. verdenskrigs ophør. Det er de sidste to der er tilbage af slag-sen og de blev restaureret i 1994 og fremstår nu i autentisk skikkelse med tilhørende staklade og rundsav, trukket af en petroleumsmotor, til opskæring.

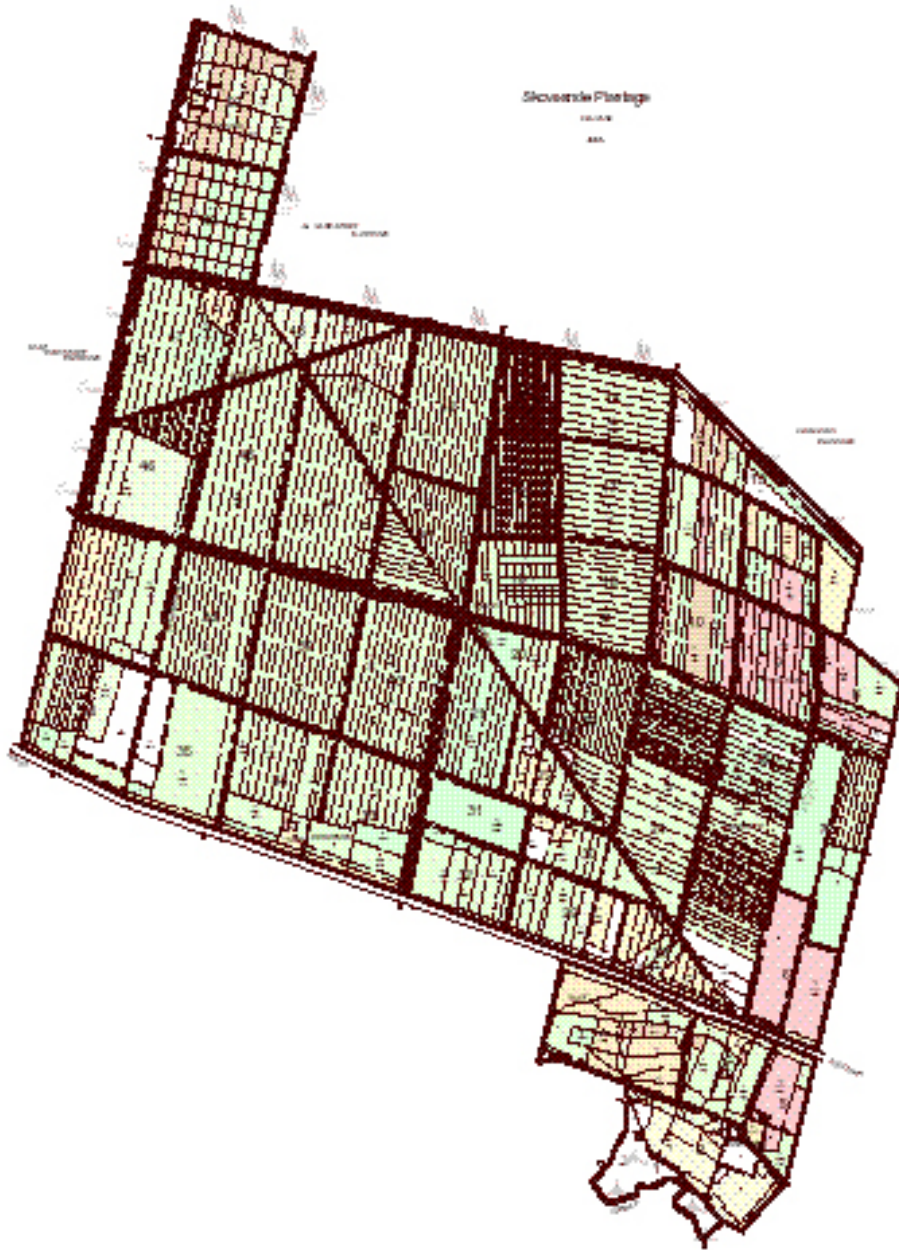
I 1973 anlagdes i Hesselvig Plantage verdens første rationelle forsøg med spredning af spildevandsslam i nåletræsplantager, og over en årrække gødskedes omkring 200 ha bevoksninger med gammel gran.

Hedeselskabet sælger Hesselvig Enggaard, hvor man tidligere havde anlagt et dambrug for at kunne udnytte vandparterne fra Kanalen, i 1981.

Hesselvig Plantage bliver en Skov-Sam ejendom i 1989, hvor de ca. 730 ha erhverves for omkring 32 mio. kroner.

Skovsende Plantage

Arealerne omkring Sdr. Omme har haft E.M. Dalgas' interesse på et tidligt tidspunkt, og der findes da også interessante iagttagelser herfra i "Geografiske Billeder fra Heden" fra 1870.

Herfra citeres:

Endnu eet, inden vi forlade denne interessante Aadal. Naar man i denne Egn vil have Mergel, maa man ligesom andetsteds i Fladen søge det enten i de isolerede Bakkeøer eller i Floddalene. Saaledes have vi fundet Mergel i Aalejet ved Omvraa, ved Hoven, ved Hvolling m.m.

At vi ogsaa kunne finde Ler og Mergel i de smaa Bakkeøer, kunne vi snart overbevise os om, thi Ejeren af Jullingsholm lover at køre os op paa Svollibjerg; Turen lægges om ad Bjergets vestlige Side, og vi støde da straks ved Foden paa 2 store, nylig opdyrkede Hedegaarde, hvoraf den ene tilhører Ejeren af Jullingsholm og indeholder 150 Tdr. Land Ager, medens den anden Hvelplund, har et Areal på 600 Tdr. Land Ager; ved den første træffer vi lige under Overfladen paa Ler, og paa den sidste Ejendom en ypperlig Mergelgrav. Komne op paa Toppen af Bjerget se vi ved dets østlige Fod en hel lille By, Bøvel, som i Forbindelse med Nørregaardene for længe siden have indtaget og opdyrket et stort Areal Hede ved Hjælp af Mergel. En Del af den endnu uopdyrkede Del af Heden paa Bjerget er stærkt gruset, noget som Fladerne aldrig ere, og om Resten har den plantningskyndige Forstraad Bang erklæret, at den egner sig til Skovkultur, for saa vidt den ligger paa Bjergets østlige Side, altsaa ligger i Læ for Vestenvinden.

Vi have tidligere ytret, at Sandalen endnu bestandigt danner sig overalt, hvor Lyng dækker det magre gule jernholdige Sand, men der er heller ingen Tvivl om, at Opdyrkningen af Alhederne efterhaanden, omend kun langsomt, atter kan fjerne Alen; dels ligger nemlig Alen paa mange Steder saa overligt og har en saa ringe Tykkelse, at man ved Pløjningen er istand til at løsne den, og dels har Gødningen efter Forchhammers Undersøgelser den Evne at opløse Alen, idet Ammoniakken forener sig med Alens Humussyre. Man maa imidlertid ikke tro, at Alen hurtigt eller overalt kan fjernes; stundom har den været saa tyk, at den endnu findes paa Steder, hvor der i mange Aarhundreder har været Agerbrug; men

paa mange andre Steder i Fladerne, som længe har været dyrkede, er den ogsaa aldeles forsvunden.

Disse Steder ere navnlig Aadalenes nærmeste Omgivelser, og derfor vil det ikke forundre, at vi ved at grave i Jullingsholms Mark paa Fladen tæt ved Dalen ikke finde Al men det gule Sand lige under Muldskorpen. Paa sadanne Steder vil der intet være i Vejen for at anlægge Plantninger, naar man blot anbringer passende Løbølter, og vi finde da ogsaa, at der ved Jullingsholm og ved 2 nærliggende Gaarde er indtaget ialt c. 10 Tdr. Land til Naaletræsplantning. Det største af disse Anlæg er ved Jullingsholm, c. 6 Tdr. Land. Plantningen paabegyndtes for c. 14 Aar siden ved Foranstaltning af Amtet, der havde formaaet Ejeren af Jullingsholm til at afstaa Jorden, Sognet til at udføre Arbejdet, og Herredets Landhusholdningselskab til at levere Planterne.

Denne Ordning kunde ikke længe holde sammen, Planterne bleve vel hvert Aar leverede, men det varede stundom 1 hel Maaned, inden de kom i Jorden, og da Ejeren af Jullingsholm for nogle Aar siden endelig selv overtog Plantningen, var den i den ynkeligste Forfatning.

*Hertil kom, at der til Løbølter var anvendt Hvidel, et Træ, som man for 14 Aar siden havde en mærkværdig stærk Tiltro, uagtet den ikke var stadfæstet af Erfaring, og som lige saa lidt her som noget andet Sted, hvor Jordbunden er magert Sand, senere har vist sit brugeligt. Hvidellene ere enten udgaaede eller rage knapt op over Jorddiget omkring Plantagen. I de senere Aar er denne paany bleven tilplantet, men desuagtet er det meget tvivlsomt, om den udførte Plantning vil lykkes, thi de fleste Planter ere Rødgran, og det er ogsaa her stærkt iøjnefaldende, hvorledes hvert af disse unge Træer ere medtagne af Vestenvinden. Der findes ogsaa nogle Lærke, som ligeledes udvise, at de slet ikke kunne trives herude, men derimod er der en Del almindelige Fyr, som synes at staa bedre, og nogle enkelte Hvidgraner (*picea alba*), som udmærke sig ved at være mørkegrønne og kraftige.*

Ejeren, der nu er bleven opmærksom paa den store Forskel mellem Rød- og Hvidgranerne og paa, at Løbølter ere fornødne, har besluttet sig til at tilplante Yderkanterne af Plantagen med Bjergfyr og at efterplante indvendigt med Hvidgran, og det fejler ikke, at

en saadan Behandling endnu kan frelse Plantagen. Nærmest inde ved Gaarden, hvor Træerne have Læ af Bygningerne, er Forholdet et helt andet; der staa Rødgranerne fortrinligt, hvilket viser, at det ikke er Jordbunden, som har gjort Vanskeligheder.

Vi have oftere udtalt, at det maa anses for urigtigt, særligt at fremme Plantningen i Fladerne, hvor der i Reglen findes Al, saa længe vi have gode Heder uden Al paa Bakkeøerne.

Imidlertid er det en Selvfølge, at Beboerne af Fladerne også kunne have Lyst til at plante, navnlig omkring deres Gaarde, og vi skulle derfor henlede deres Opmærksomhed paa, at Al, stillestaende Vande og Surheder først maa fjernes ved Kulegravning og Grøftning, forinden de kunne haabe paa et godt Resultat, og at det derefter er nødvendigt kun at plante haardføre og nøjsomme Træarter. Findes der en gammel Agermark, der som her ved Jullingsholm er fri for Al, der er Jordbunden parat til at modtage Træerne, og Flyvesandsklitter, hvoraf der findes ikke saa faa hist og her, ere ogsaa brugelige.

Af Naaletræer bør først og fremmest anbefales Bjergfyrren (*pinus montana*), der trives overalt, hvor der ikke er Al; dernæst *pinus austriaca* (østerrigsk Fyr) og Hvidgran (*picia alba*). Mellem disse haardføre Naaletræer maa der efterhaanden, som de vokse til, luftes tilbørligt ud, for at de ikke skulle tabe deres nedre Grene og dermed deres lægivende Evne, men indtil de have naaet en Højde af 5 á 6 Fod, er det hensigtsmæssigt at holde dem tæt mod hinanden (i c. 1½ Alens Afstand).

Her i Omegnen af Sønderomme have vi tillige en Del mærkelige Eksempler paa, at ogsaa Løvtræer kunne trives i de magreste Flader. Saavel Jullingsholm som ved flere Gaarde i Sønderomme findes nemlig nogle store og smukke Eksemplarer af Sølvpoper, i Almuesproget kaldet Abelen; de staa paa Sand, udsatte for Norden- og Vestenvinde, stundom ganske isolerede, og dog have flere af dem en Højde af 20 Alen, uden at deres Form er væsentligt trykket af Vinden.

Abelen er upaatvivlelig det haardføre og nøjsomste af de Løvtræer, der kunne komme tilvejs, og vi kunne ikke noksom anbefale dette Træ til Brug i Hedeegnene. Vi have allerede forhen gjort Bekendtskab med det i Skarrild Have, vi ville genfinde det ved

Classonsborg, og det synes tidligere at have været mere udbredt end nu. Elme- og Asketræer taale maaske Vinden lige saa godt, men næppe samtidigt en saa mager Jordbund.

Da vi for lidt siden stod oppe paa Svovllibjerget, saa vi, at Fladen i Syd ikke i flere Mile var afbrudt ved nogen som helt Terraingenstand, i Nord derimod tiltrak Døvlingbankerne sig vor Opmærksomhed. Vi beslutte os derfor til den næste Dag at gøre en lille Udflugt nordpaa, forinden vi fortsatte vor Hjemrejse, og det saa meget mere, som vi ved samme Lejlighed kunne gøre os bekendte med Classonsborg.

Da Hedeselskabet i 1887 anmoder staten om penge til indkøb af arealer til supplerung af de begyndende konturer til et plantagebælte fra Herning over Hoven-Hovborg-Stilde-Klelund kommer arealer omkring Sdr. Omme ind i billedet.

Når der var tale om de store opkøb af hedejorder, var der som regel altid gjort et forarbejde af lokale tillidsmænd, og først ved de afsluttende forhandlinger kom Dalgas ind i billedet.

Et godt indtryk af hvorledes sådan en handel kom i stand finder man i provst E.K. Thyssens erindringer. E.K. Thyssen havde været medlem af repræsentantskabet siden 1894 og blev i 1908 indvalgt i Hedeselskabets bestyrelse. E.K. Thyssen var i en periode præst i Sdr. Omme.

"I Vinteren 1886-87 skrev jeg et Brev til Oberstløjtnant Dalgas med Forespørgsel, om det Rygte talte sandt, der havde fortalt, at Hedeselskabet, som alt dengang ejede Skarrild Krat og Plantagen omkring Hesselvig Enggard i Skarrild Sogn, havde planlagt at anlægge en Række Plantager imod Syd fra Skarrild over Sdr. Omme og Grindsted Sogne og videre sydpaa. Jeg meddelte dernæst, at der var Hede nok at faa til Købs i Sdr. Omme Sogn, og at mange Mennesker med stor Forventning imødesaa den Dag, da Hedeselskabet her ville tage fat. Som Svar herpaa modtog jeg et meget venligt Brev fra Oberstløjtnanten, der udtrykte sin Glæde over at møde Lyst og Trang til at faa Plantningsarbejdet iværksat. Han bad mig dernæst om at undersøge, hvor stort et Areal der kunde faas til Købs af Heden Nord for Skovsende, som der foreløbig var

tænkt paa, og efter nogen Brevveksling blev den Pris, der kunde tilbydes, fastsat til 5 Kr. pr. Td. Land af Hede og 20 Kr. pr. Td. Land af Agermark. Jeg tog da fat sammen med nogle Mænd i Sognet, som interesserede sig stærkt for denne Sag, og i Løbet af Sommeren 1887 samlede vi et Areal paa ca. 374 ha, mest Hede, men dog ogsaa en Del Agermark, deraflaa 63 ha lige overfor Sogneskallet i Hoven Sogn, saaledes at Arealet udgjorde et samlet Hele Den 11. Oktober 1887 samlede samtlige Lodsejere, saa vidt jeg husker 28 ialt, til et Møde, hvor der blev gjort nærmere Aftale om den paatænkte Afstaaelse af Jorden, og samtlige Tilstedeværende blev indbudte til et nyt Møde 8 Dage derefter, den 19. Oktober, hvor Oberstløjtnanten kom til Stede, og Handelen skulde endelig ordnes.

Ved dette Møde maatte jeg i høj Grad beundre Oberstløjtnantens ualmindelige Evner til at forhandle med en saadan Kreds af forskelligartede Mennesker. De var vel enige om, at de nok vilde afstaa deres Jord, og de tilbudte Priser var der heller ikke noget i Vejen med, men de havde næsten alle forskellige Betingelser at stille. En ønskede Ret til vedblivende at have Færdsel ad et gammelt Vejspor, der førte fra hans Gaard ind over det Areal, som skulde sælges. En anden vilde have Ret til Tørveskær paa Arealet, i alt Fald i en Aarrække, og en tredie vilde have Ret til Græsning for sine Kreaturer paa nogle smaa, lavtliggende Stykker, hvor der var noget Græs, i hvert Fald indtil Træerne blev plantede, o.s.v.

Oberstløjtnanten hørte paa alle disse og flere Indvendinger, der blev fremførte ofte med temmelig skarpe Stemmer, med den mest overlegne Ro. Han prøvede slet ikke paa at modsige Dem. De skulde have Lov til at tale ud. Han havde jo nok været med til saadanne Forhandlinger adskillige Gange før, og han vidste, at Folk blot skal have Lov til at udtale sig, saa faldt de nok til Ro. Enkelte Svar fremkom han med, som disse, at Færdselsret ad Vejen gennem den paatænkte Plantage kunde der aldeles ikke være Tale om, da der ikke gik nogen offentlig Vej gennem Arealet. Græsningsret kunde derimod indrømmes, indtil Træerne var plantede, og Ret til Tørvegrovning kun paa enkelte Steder efter nærmere Paavisning og i et kort Aaremaal. Endnu kom dog de nævnte Indvendinger og flere til frem en Stund, og Forsamlingen blev tilsyneladende

uroelig. Oberstløjtnanten sad ganske rolig og lod Folk tale ud, indtil han tog sit Ur frem og sagde: "Naa! Godtfolk! nu har jeg ½ Time igen, saa maa jeg afsted, da jeg skal have nyt Møde endnu i Dag, nu maa De sige ja eller nej, for vi må være færdige." Da var det, som Forsamlingen pludselig blev tavs, man havde fremført sine Indvendinger, der var ikke mere at sige, og det lød fra alle Munde: Ja, saa maa det helst blive saadan! Dermed var Forhandlingen endt, og alle de formelle Ting, der hører med til en saadan Handel, blev saa ordnede senere. Nogen Tid efter blev der købt en Gaard, hvis Marker stødte op til det købte Areal, en Plantør blev ansat, og Arbejdet kunde saa begynde."

Skovsende Plantage anlægges i 1889.

484A Skovsende Plantage er i 1889 beskrevet som bestående af 525 tdr. ld. hede, 80 tdr. ld. agermark og 5 tdr. ld. eng. Det er tildels frit for al og læforholdene er gode.

Den i købet omtalte gård må have været den der op til sidst i 1980'erne, hvor stuehuset blev revet ned, var kendt som Plantørgaarden. I forbindelse med Plantørgaarden blev der helt op omkring 1975-80 drevet planteskole.

På repræsentantskabsmødet i 1924 godkendtes følgende overenskomst mellem Det danske Hedeselskab og Dansk Skovforenings gødningsudvalg.

**Forslag til
Overenskomst mellem Det danske Hedeselskab
og
Dansk Skovforenings Gødningsudvalg.**

- 1. Det danske Hedeselskab og Dansk Skovforenings Gødningsudvalg anstiller Forsøg med Hedeplantninger, hvilke Forsøg ledes af Professor Weis og Hedeselskabets Kommitterede.*
- 2. Der gives denne kombinerede Virksomhed et fælles Navn.*
- 3. De Opgaver, som Forsøgsvirksomheden tager op, ligger indenfor Hedeselskabets Omraade, og Stederne for Forsøgene bestemmes af Hedeselskabet, efter at Konference om Stederne har fundet Sted mellem Forsøgslederne.*

4. For saa vidt Forsøgslederne ikke kan enes om Planer for Forsøgene og disses Iværksættelse, kan begge Parter henvende sig direkte til Hedeselskabets Bestyrelse eller til Skovforeningens Gødningsudvalg, i hvilket Hedeselskabet ikke ønsker at være repræsenteret.
5. Hedeselskabet yder til den fælles Forsøgsvirksomhed et vist aarligt Tilskud foreløbig 3000 Kr. til Bestridelse af Professor Weis' Rejser m. m., og det videnskabelige Undersøgellesarbejde, der udføres gennem Dansk Skovforenings Gødningsudvalgs Forsøgsvirksomhed. Endvidere betaler Hedselskabet Udgifterne til selve Forsøgenes Etablering, saaledes Forsøgsarealernes Bearbejdning og Vedligeholdelse, Anskaffelse af Planter og Gødning, eventuel Indhegning og lignende; medens D. S. G.s Forsøgsvirksomhed udfører Maalingen af Træerne etc. og paatager sig de fornødne videnskabelige Undersøgelser og Beskrivelser i Forbindelse med Forsøgene.
6. Hedeselskabets Forstmænd yder i rimeligt Omfang Bistand ved Forsøgenes Udførelse.
7. Publikation af opnaaede Forsøgsresultater efter Forhandling herom mellem Forsøgslederne maa samtidig finde Sted i Hedeselskabets Tidsskrift og i Udvalgets Organ.
8. Denne Overenskomst gælder indtil den med et Aars Varsel til en 1. April opsiges fra en af Parterne.

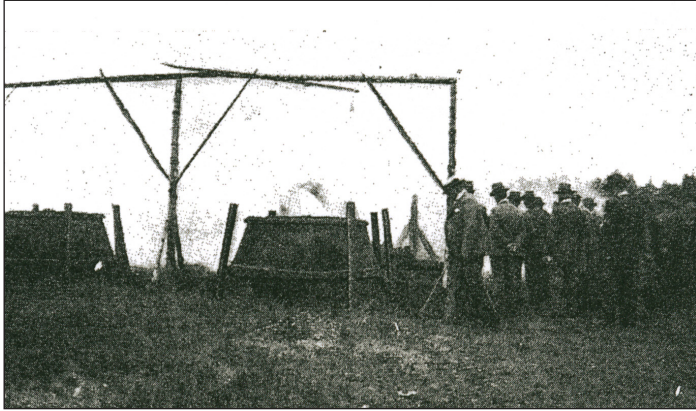
I henhold til denne anlægges der forsøg bl.a. i Skovsende Plantage.

I 1935 er repræsentantskabet på udflugt til Skovsende Plantage, hvorfra følgende billeder stammer.

Trækulsbrændingen foregår i dette tilfælde i flytbare franske jernovne.

Fra forsøget stammer den senere godkendte frøavlsbevoksning i abils procera.

Skovsende Plantage blev en Skov-Sam ejendom i 1989.

Aarsmødet Deltagere ved Trækulbrændingen i Skovsønde Plantage.

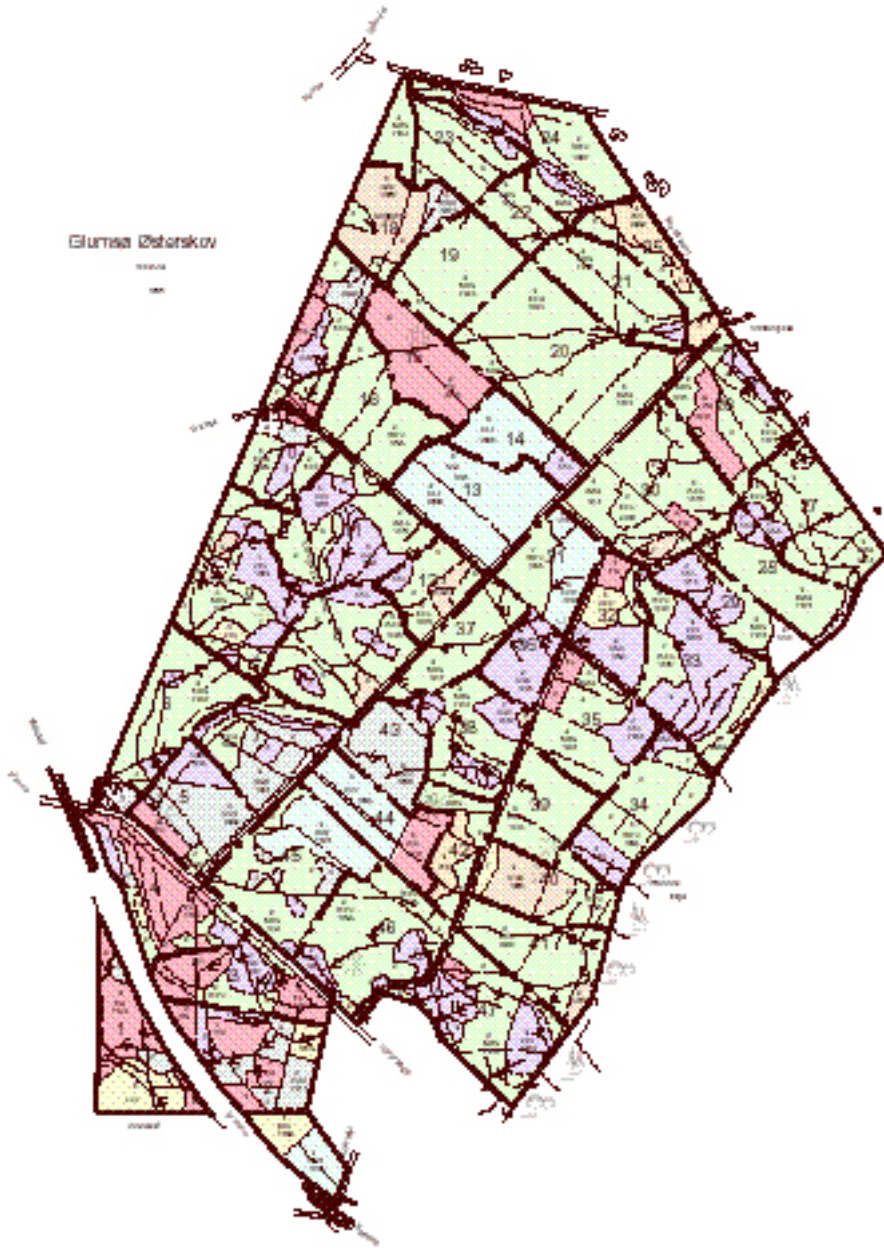
Statsskovrider Kierkegaard, Palsgaard, taler ved Forsøgsarealerne i Skovsønde Plantage

Bøgekulturer paa Forsøgsarealerne med Birk og Hvidel som

Glumsø Østerskov

Glumsø Østerskov, der omfatter 190 ha blev i 1992 erhvervet af Skov-Sam. Sælgeren var dengang Skjoldenæsholm Gods, men Glumsø Østerskov havde tidligere været ejet af godset Næsbyholm og blev først overtaget af Skjoldenæsholm i begyndelsen af 1980'erne.

Trap Danmark skriver om godset Næsbyholm:

Næsbyholm. Som ejer kendes for tiden 1388-1407 ridder Anders Olufsen (Lunge) († 1408). Hans søn, ridder Jep Lunge, skrev sig 1442-49 til Næsby. Efter hans død (før 15/1 1453) har gden formentlig været ejet af hans enke Elitze Jensdatter (Finkenov). 1458 omtales den som Næsbygård.

Den nærmest flg. kendte ejer er Laurens Axelsen Thott († 1482), hvis enke Karen Eriksdatter Niepertz 1485 skrives til N. Godset arvedes af datteren Anne († 1498), g.m. rigsråd hr. Hans Bille, der o. 1500 flere gange skrives til N. O. 1505 ejes N. af Axel Laurensen Thott og hans søstre. Da søstrene Margrethe og Ingeborgs arveparter tilfaldt kongen efter familiens deltagelse i den sv. opstand, solgtes denne dem 1509 til Torbern Oxenstierna, sen. hovedsmand på Kbh. slot, der voldeligt tvang Axel Thott til at tilskøde sig hans anpart, skønt han allr. havde solgt den til Otte Holgersen (Rosenkrantz). Skønt T. O. erhvervede læsebrev på gd., fradømtes den ham dog 1513 under henvisning til de omstændigheder, hvorunder han havde opnået skødet. Otte Holgersen sammenkøbte nu N., og efter hans død 1525 ejedes den af sønnen Otte R. († 1557), g.m. Ida Gøye († 1563).

Under grevens fejde plyndredes N. af Skælskør borgere. N. arvedes af førnævnte ejerpars datter Birgitte R. († 1588), g. 1575 m. rigsråd Steen Brahe til Knudstrup. Efter hans død 1620 gik N. over til sønnen Otte Brahe til Nielstrup.

1622 omtales gden som Næsbyholm, men det pågældende dokument viser, at den endnu mand og mand imellem har været benævnt Næsbygård. Otte Brahe udvidede ligesom faderen gdens tilliggender, så at disse ved hans død 1651 var nået op på ca. 930 tdr. hartk. N. overgik derefter til Otto Christopher Ulfeldt, søn af O. B.s datter Margrete († 1648) og Bjørn Ulfeldt († 1656). Otto Christopher Ulfeldt døde 1663 17 år gl., og N. overgik til

hans faster Edel U. († 1676), g.m. rigsadmiral Henrik Bielke († 1683).

Deres søn, oberst og brigader Chr. Fr. Chr. B. solgte den kort før sin død 1709 til Fr. IV. (Han døde af sine sår få dage efter slaget ved Malplaquet). Hartk. var 598 tdr. og salgssummen 60.000 rdl. »danske kroner«. Af dette gods og Bavelse oprettede kongen 1710 grevskabet Frederiksholm med i alt 1016 tdr. hartk. (se også s. 252) for sin elskerinde Charlotta Helena Schindel. Da denne få år efter faldt i unåde hos kongen, opløstes grevskabet, og godserne N. og Bavelse, der siden følges, mageskiftedes 2/1 1720 bort til Petra Sophia Reedtz, enke efter amtmand Tage Thott til Eriksholm (mod Turebyholm). Da hun imidlertid døde, inden mageskiftet var endeligt i orden (27/4 1720), overdrog kongen godserne til hendes arvinger Peder, Otto, Dorothea og Anna Thott, som 1723 solgte dem til kmh. Christian Sigfred v. Plessen, der ejede dem til 1756 uden dog at opholde sig meget på dem (han boede største delen af tiden i Frankrig).

Han solgte dem til gehejmeråd Johan Ludvig greve Holstein til Ledreborg, efter hvis død 1763 de overtoges af sønnen Chr. Fr. greve Holstein, som 1775 (skøde 1777) solgte dem til hofmarskal hos arveprins Frederik, kmh. Carl Adolph Raben for 90.000 rdl. Dennes broder gehejmekonferensråd Fr. Sophus Raben solgte 1804 godserne til Chr. Conrad Sophus greve Danneskiold-Samsøe for 312.000 rdl.

For at lette brændselstransporten fra N.s skove lod denne 1810-12 åen uddybe fra Bavelse til Næstved (»den Danneskioldske kanal« eller »Næsbyholm kanal«, der i nutiden ikke spiller nogen praktisk rolle).

Under landbrugskrisen kom han i vanskeligheder, og efter hans død 1823 måtte boet sælge N. og Bavelse til statskassen for 500.000 rdl. sølv. Staten havde svært ved at få dem afsat til en passende pris, og først 1837 fik den dem solgt til den kbhske grosserer, etatsråd og kmh. Christian Rønnenkamp († 1867) for 400.000 rdl. s. Han foretog om- og tilbygninger, omlagde haven og gav bønderne mulighed for at erhverve deres gårde til arvefæste. R. var gift med Jessy Caroline R., f. Howden.

Da deres ægteskab var barnløst, overgik besiddelserne 1881 til R.s

søsters sønnesøn, der antog navnet Howden-Rønnekamp. Denne ejer, kmh., hoffægern., cand. polit. P. Chr. H.-R., der ejede godserne til sin død 1930, efterfulgtes som ejer af datteren Jessy Howden-Rønnekamp lensbaronesse Holck, g.m. Mogens lensbaron H. – at Godsark. LAS.

SJ

Skove: Ca. 1/5 af arealet er dækket af de to skove Glumsø Østerskov (188 ha) og Glumsø Vesterskov (89 ha), der begge tilhører Næsbyholm gods. Terrænet er svagt kuperet. Skovenes jordbund er ensartet og glimrende til skovbrug, let dybgrundet, sandblandet ler. Bøgen er hovedtræarten, med rødgranen, der udvikler sig ganske godt på disse lokaliteter, forekommer hyppigt.

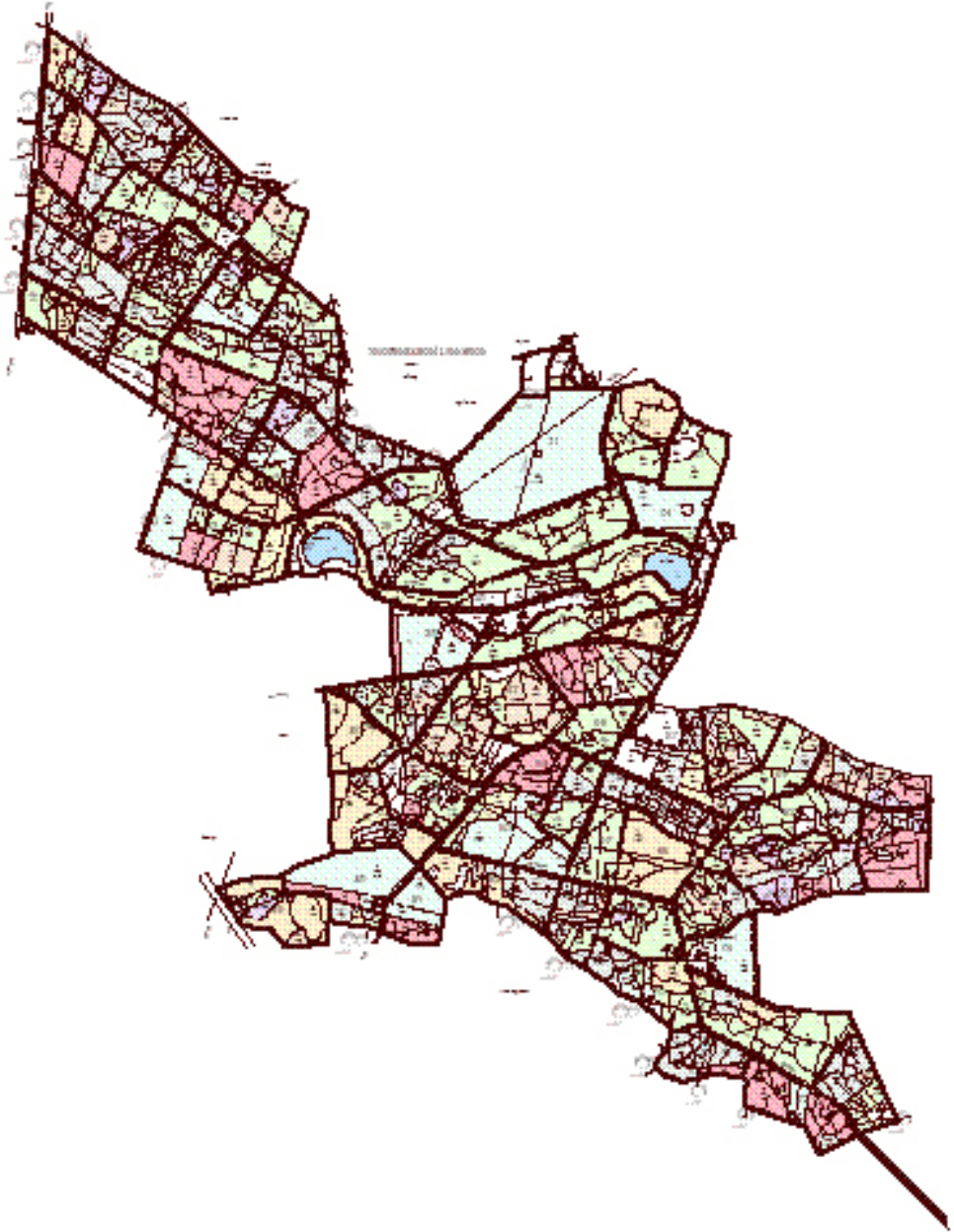
PK

Fedede oldtidsminder : V.f. G. er stort dyssekammer m. dæksten; ved Åse er forstyrret dyssekammer; i Østerskoven 5 langdysser, mere el. mindre forstyrrede, en runddysse, 3 dyssekamre, det ene med dæksten, en noget forstyrret jættestue og 4 ret små høje. – Sløjfet: 2 dyssekamre, 3 ubest. dysser, 2 høje. – Fra Åse et gravfund fra yngre romersk jernalder med bronzekar og glasbæger.

TM

Lekkende Skov

Lekkende Skov under skovselskabet af samme navn var indtil 1994 en del af Beldringe-Lekkende Gods, som igen hørte under Aalholm Gods.

Lekkende har følgende historie gengivet efter Danske Slotte og Herregaarde (anden udgave 1964):

Lekkende

Øster Egesborg sogn, Bårse herred, Præstø amt

Næst kongen var Roskildebispen middelalderens største godsejer i Danmark. I 1300-tallets anden halvdel var bispen ejer af 2600 bøndergårde, eller en sjettedel af Sjællands jord. Jordegodset lå spredt over hele stiftet, men var administrativt samlet omkring et antal ladegårde, som hver for sig styredes af en foged eller forvalter og med forbillede i kronens besiddelser ofte benævnedes kirkens »len«. I Sydsjælland var bispestolens gods i Bårse og Hammer herreder henlagt under hovedgården Lekkende i Øster Egesborg sogn. Foruden hovedgårdens 2 bols jord omfattede tilliggendet ca. 1370 henved 240 fæstegårde, omtrent ligeligt fordelt mellem de to herreder. Bispens lensmænd eller fogeder udgik normalt af rigets adel. Blandt de få, som kendes af navn, er væbneren Henrik Mejnstrup, senere rigsråd og landsdommer i Sjælland, som 1451 skriver sig til Lekkende. 1480 nævnes Villum Sort af slægten Baden, 1493 – 94 væbneren Jacob Bjørnsen (Bjørn) og i 1507 et medlem af Grubbeslægten, Laurids Nielsen til Alslevgaard, senere kronens lensmand på Tryggevalde.

Om det middelalderlige Lekkendes udseende har vi så godt som ingen viden. Blot formodes det at have ligget umiddelbart nord for landsbyen af samme navn, hvor to svage højninger i terrænet tidligere var at se, og hvor der, efter hvad der fortælles, er fundet rester af stenbro og flisegulv.

Reformationen betød, at Lekkende som alt andet bispegods inddroges under kronen, og efter at den tidligere lensmand på Vordingborg, Hans Urne, i et par år havde siddet inde med lenet, blev det i 1539 overdraget til kongens kansler Johan Friis som et frit len. Johan Friis, der gennem en menneskealder var Danmarks mest fremtrædende statsmand og i realiteten landets styrer, var

hovedmanden bag Christian III's store lensreform, som medførte en begrænsning af lensmændenes rettigheder, og i modsætning til flertallet blandt hans standsfeller viste han ingen større interesse for selv at komme i besiddelse af kronens len. Til gengæld kunne hans private ejendomme, deriblandt Hesselager, Borreby og Hagedsted, tælles blandt landets største, og husholderisk til det yderste arbejdede han bestandig på deres forøgelse. Selv ungarl oprettede han i 1548 efter sydeuropæisk forbillede af Hesselager Danmarks første stamhus, som udelt skulle gå i arv til den ældste arving på mandssiden.

Under Den nordiske Syvårskrig forstrakte Johan Friis i 1565 kronen med et lån på 4000 daler mod pant i Lekkende len. Pantet forhøjedes i 1568 med yderligere 2500 daler, og til gengæld fik Johan Friis i 1570 livsbrev på Lekkendegaard med alt tilliggende gods. Men blot tre uger senere døde kansleren, hvad Frederik II straks benyttede sig af til at omskøde hans stamhus. Lekkende overdroges nu til rigshofmesteren Peder Oxe, som i forvejen sad inde med Vordingborg Slot, hvortil kort efter lagdes Jungshoved, alt afgiftsfrit, og fra 1574 tilmed på livstid. Efter Peder Oxes død 1575 forblev Lekkende og Jungshoved under Vordingborg, som tilfaldt rigets kansler, Ejler Grubbe til Lystrup, som i 1580 til eget bedste fik overladt avlen til Lekkendegaard mod at svare sædvanlig landgilde deraf.

Efter Frederik II's død 1588 blev Lekkende alene af regeringsrådet overladt til kansleren Niels Kaas, der satte sig et smukt minde i Øster Egesborg kirke, som han i 1594 berigede med en ny prædikestol. Da Niels Kaas i 1594 døde, henlagdes Lekkende på ny under Vordingborg, som frem til 1612 styredes af rigsråd Henrik Lykke til Overgaard, dog med en kortere afbrydelse 1596 – 97, da rigens kansler, historieskriveren Arild Huitfeldt, sad inde med lenet.

Frederik II, hvis personlige interesse for det sydsjællandske kronogods nok for en del beroede på vildtbanen, havde i 1585 ladet Ejler Grubbe iværksætte et byggeforetagende på Lekkende samtidig med, at der fandt en forbedring af avlen sted, formodentlig på bekostning af nogle bøndergårde og næppe uden forbindelse med, at kansleren havde fået avlen overdraget til eget brug. I Christian

IV's tid benyttedes gården bl.a. til hesteopdræt, og der foretoges jævnlig byggearbejder på staldene, således fik lensmanden Joachim Bülow 1615 besked på at nedbryde den gamle stald og opføre en ny. Derimod tænkes der uden tvivl på en ny hovedbygning, når Palle Rosenkrantz i 1621 må sende et skib til Gotland efter tømmer til et nyt »hus«, som kongen ønsker opført, mens lensmanden et halvt års tid senere får befaling til at istandsætte »det gamle stenhushus« med nye skillerum efter en af kongen tilsendt tegning.

Da lensvæsenet i dets gamle form afskaffedes ved statsomveltningen i 1660, blev den unge Ulrik Frederik Gyldenløve udnævnt til amtmand over Vordingborg amt. På grund af de udenlandsrejser, som han uddannelse krævede, kunne Gyldenløve ikke personligt varetage administrationen, hvorfor såvel Vordingborg Slots ladegård som Lekkende og Beldringe godser bortforpagtedes – fra 1662 til den driftige Præstøborger Jens Lauridsen, som mod en årlig afgift på 5250 rdl. fik ret til at oppebære amtets landgilde og øvrige visse og uvisse indtægter samt have bolig på Vordingborg Slot. Jens Lauridsen fik samme år kgl. bestalling som »pensionarius« over Vordingborg amt med amtmands myndighed. Forpagtningen, der skulle løbe til 1668, forlængedes siden til 1670, da Vordingborg amt ifølge Frederik III's testamente tilfaldt prins Jørgen som en del af hans livgeding. Dog kunne Jens Lauridsen bevise et så betydeligt tilgodehavende, at man endnu i 5 år måtte lade ham beholde Lekkende og Beldringe. Men derefter var han også i stand til at sætte foden under eget bord, thi på det private gods, han uden smålige hensyn til midlerne havde samlet sig, lod han i årene 1671 – 73 Nysø Slot opføre.

Prins Jørgens død i 1708 medførte, at Vordingborg amt på ny hjemfaldt til kronen, og da Frederik IV i årene 1716 – 18 reorganiserede rytteriet ved oprettelsen af 12 nye rytterdistrikter, hvoraf ét udgjordes af Vordingborg amt, blev en del af hovedgårdene udlagt til rytterkobler. Dette var således tilfældet for Lekkendes vedkommende. Hovedgården, der var takseret til godt 44 tdr. htk., nedlagdes som avlsgård, og bygningerne synes i det væsentlige at være nedbrudt.

Mens største parten af kongens gods bortsolgtes til private i årene nærmest efter 1764, besluttedes det 1768 at overdrage det vor-

dingborgske rytterdistrikt til overskattedirektionen med henblik på forsøg med landbrugsreformer. Der opførtes to store bygninger på Lekkende, hvis jord blev udlagt til kornavl, ligesom man – uden større held – forsøgte sig med et schäferi. 1771 blev den ene af de nyopførte bygninger nedbrudt og jorden bortforpagtet til kronens fæstebønder i omegnen. Denne tilstand blev dog kun afkort varighed; som det sidste af Frederik IV's ryttergodser blev det bortauktioneret i 1774. Lekkende omfattede i alt ca. 415 tdr. htk., herunder ca. 339 tdr. htk. bøndergods samt Udby sogns kirketiende, der matrikuleredes for 25 tdr. htk. og solgtes for i alt 40.250 rdl. til ceremonimester og kammerherre, senere gehejmeråd og hvid ridder Frederik Raben, som tillige, for 48.000 rdl., erhvervede Beldringe hovedgård og gods. Mens Fr. Raben, der ved sin ældre broders død 1819 tiltrådte fideicommisset Levetzau, havde sæde på Beldringe, blev Lekkende drevet som forpagtergård, indtil der efter hans død i 1820 foretoges en deling af godserne, hvorved Lekkende tilfaldt den yngste som kammerjunker Josias Raben-Levetzau, som overtog godset 1828.

I forbindelse med avlsgården var der blevet opført en bindingsværks hovedbygning, men i 1838 lod Josias Raben-Levetzau en mere herskabelig hovedbygning rejse lidt fra avlsgården, hvorved der opnåedes en meget smuk beliggenhed på et bakkehæld i udkanten af skoven. Bygningen, hvortil anvendtes mursten fra et på godset oprettet teglværk, skal til forbillede have et slot i Ungarn, som bygherren havde besøgt under en rejse. Den består af to i en ret vinkel sammenbyggede fløje, som mod havesiden mødes i en tre etage høj, tårnlignende bygning, overdækket med en kuppel, og hvortil en stor veranda slutter sig. Sidefløjene bestod oprindeligt af een etage over en høj kælder, idet dog det lidt fremspringende fag nærmest hjørnetårnet var en etage højere. Ved en senere ombygning er denne højde gennemført over det hele i begge de samtidig en del forlængede sidefløje. I det ydre står bygningen gulkalket med hvide gesimser. I det skrå afskårne hjørne mod gården fører hovedindgangen ind til en ottekantet hall, der med sine empirægede loftsdekorationer er husets mest karakterfulde og bedst bevarede interiør. I parken er af godsets beboere rejst et mindesmærke for Josias Raben-Levetzau, som 1881 overtog grevskabet

Christiansholm, samt hans hustru Siegfriede, f. v. Krogh, datter af sejrherren fra Isted, general Christopher v. Krogh.

Efter Josias Raben-Levetzaus død 1889 overdrog hans enke gården til sønnen, den senere udenrigsminister i ministeriet I. C. Christensen, grev Frederik Raben-Levetzau (1850 – 1933).

Sammen med Aalholm, Bremersvold og Beldringe ejes Lekkende nu af udenrigsministerens søn, baron Johan Otto Valdemar Raben-Levetzau. Arealet udgør nu 535 tdr. ld. ager og eng. Mens landbruget drives ved en bestyrer, er hovedbygningen, som siden lensgrevinde Lilli Suzanne Raben-Levetzau f. Moultons død 1946 ikke har været benyttet som herskabsbolig, fra 1954 udlejet til en privat ungdomsskole for piger.

Fra en tidligere udgave af Trap Danmark citeres følgende:

”Lekkende Skov er særlig rig på store, smukke og kraftige bøge”.

Lekkende Skov omfatter også en tidligere nu nedlagt Dyrehave i tilslutning til hvilken Baronens Jagthytte er beliggende.

Ved Skov-Sams erhvervelse af skoven blev godset delt, idet landbrugsjorden blev solgt til anden side.

Frederik Sofus Raben erhvervede som nævnt både Beldringe og Lekkende fra kronen.

En søn af Frederik Sofus Raben, Carl Vilhelm Raben (1789-1870) arvede Beldringe og forlod i den forbindelse den diplomatiske tjeneste. Han arvede ved en ældre broders død Bremersvold og substitutionen for stamhuset Restrup og fik ved kgl. bevilling ret til at antage navnet Raben-Levetzau.

Da hans ægteskab var barnløst oprettede han og hans hustru født Bornemann, af deres betydelige formue Den Raben-Levetzauske Fond, hvis fundats blev kgl. konfirmeret 1871.

En af de mest gavmilde institutioner, der ydede bidrag til Det danske Hedeselskabs virksomhed var netop Den Raben-Levetzauske Fond, der helt fra 1872 år efter år skænkede 600 kr. Lekkende Skov blev en Skov-Sam Ejendom i 1995.

Oprindeligt oprettes i 1898 nr. 1160 A Ørbækgaard Plantage og meddelelsen herom bringes i Hedeselskabets Tidsskrift fra samme år.

Nr. 1160 A. Ørbækgaard Plantage, ca. 356 Tdr. Ld. i Ørum Sogn, Nørre Herred, Randers Amt. Plantagen ejes af Sparekassen for København og Omegn. – Arealet består af bakket Sandagermark og Lynghede. Arbejdet ledes af Skovrider Svendsen

Plantagen overtages senere af proprietær Thorkildsen m.fl., Ørbækgaard og i 1916 udstykses plantagen i to, 1160 A Ørbæk Plantage på 197 ha og Ørbækgaard Plantage på 11,0 ha. Fra 1931–1934 ejes Ørbæk Plantage af forstkandidat E. Løfting, der senere igennem en lang årrække var en kendt leder af Det forstlige Forsøgsvæsen afdeling for Hede- og Klitskovbrug.

Fra 1934 er ejeren af Ørbæk Plantage P. E. Götsche, der var uddannet forstkandidat.

Arealet udvides i 1935 med et tillæg til plantagen på 10,9 ha.

Nr. 2837 A. Tillæg til Ørbæk Plantage, ca. 10,9 ha, Ørum Sogn, Nørre Herred, Randers Amt. Plantagen ejes af skovrider Götsche, Ørum. Arealet består af Agermark. Arbejdet er paabegyndt. Arbejdet Ledes af Skovrider Thyssen.

Hele arealet pålægges endelig fredskovpligt i 1963.

Helt op til det tidspunkt, hvor Ørbæk Skov bliver en Skov-Sam ejendom, er den i familien Götscher's eje, idet en søn af P. E. Götsche på et tidspunkt tager over og viderefører driften. Sønnen var også uddannet som forstkandidat.

Ved Skov-Sam's overtagelse i 1996, blev skoven betegnet som en særdeles veldrevet ejendom.

Den første driftsplan, der foreligger, er udarbejdet af Hedeselskabet i 1955. Areal- og forrådsoversigten herfra giver et godt indtryk af træartsvalget i tilplantningsfasen. (se bilag 1).

